GENEL SÖZLÜKLER İÇİN

SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİ

Ferdi BOZKURT

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 2016

GENEL SÖZLÜKLER İÇİN
SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİ

Ferdi BOZKURT

T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

DOKTORA TEZİ

Eskişehir

2016

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ferdi BOZKURT tarafından hazırlanan "Genel Sözlükler için Sözlük Birim Seçimi Ölçütleri" başlıklı bu çalışma 15/08/2016 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Ümit Deniz TURAN

Üye: Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Danışman)

Üye: Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN

Üye: Doç. Dr. Ferruh AĞCA

Üye: Yrd. Doç. Dr. Dilek ATAİZİ

ONAY

.../ .../ 2016

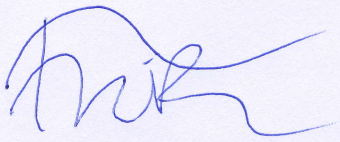
Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

15/08/2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Ferdi BOZKURT

ÖZET

GENEL SÖZLÜKLER İÇİN

SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİ

BOZKURT, Ferdi

Doktora-2016

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Erdoğan BOZ

Genel sözlükler dil kullanıcılarının farklı amaçlarla bilgi edinmek için kullandıkları temel başvuru kaynaklarından biridir. Genel sözlüklerin sözcük listesinde dilin genel söz varlığına ait sözlük birimler bulunmalıdır ancak bir dilin genel söz varlığını tespit etmek karmaşık ve zor bir süreçtir.

Sözlükselleşme, farklı yapım süreçleri sonucunda oluşturulmuş ya da dilde zaten mevcut olan sözcüklerin veya sözcük öbeklerinin var olan anlamları ile ya da bunlara yeni anlamlar yüklenmesi ile veya başka bir dilden ödünçleme olarak alınıp birer sözlük birim hâline gelmiş yapıların bir sözlüğe dâhil edilme sürecidir. Dolayısıyla dilde sözlükselleşmiş sözlük birimlerin tespit edileceği yer genel dil sözlükleridir. Bunun için genel sözlükler için sözlük birim seçiminin, dili gerçekten temsil edici bir nitelikte yapılması gerekmektedir. Genel sözlükler için sözcük seçiminde bilimselliğin özellikleri olan, ulaştığı sonuçların çelişkiden uzak kendi içinde tutarlı, uzmanlar tarafından test edilebilir, hatalarını görerek daha doğru olana doğru gelişen, birbiriyle bağlantılı, uygun ve mantıkla örgütlenmiş uyumlar seti olması gibi hususlara dikkat edilmelidir.Genel sözlükler için sözlük birim seçiminin bilimsel ölçütlere dayanmaması sözlüğün, dilin söz varlığını tam olarak temsil etmesini engellemektedir.

Bu çalışmanın amacı, sözlükselleşme sürecini ele alarak sözlüğü oluşturan temel ögelerden biri olan sözlük birim seçiminin, Türkiye'de ve Avrupa'da farklı sözlük hazırlayıcıları tarafından Türkçenin ve Avrupa'da konuşulan dillerin genel dil sözlüklerinde hangi ölçütlerle yapıldığını saptamak, nitel araştırma ile elde edilen bulgulardan yola çıkarak genel dil sözlükleri için bilimsel sözlük birim seçimi ölçütleri oluşturmaktır.

Anahtar Sözcükler: genel sözlük, sözlükselleşme, sözlük birim seçimi**,** nitel araştırma

ABSTRACT

LEXEME SELECTION CRITERION FOR GENERAL DICTIONARIES

BOZKURT, Ferdi

Phd. Dissertation 2016

Department of Turkish Language and Literature

Field of Turkish Language and Literature

Doctoral Advisor: Erdoğan BOZ

General dictionaries are one of main reference works which language speakers use to get information in various purposes. Lexemes belonging to general vocabulary of a language must be at word lists of the general dictionaries but identifying general vocabulary of a language is a complex and difficult process.

Lexicalization is the process of adding the words or phrases which were made as a result of different formation processes or are already existing in the language with their present meanings, or by attributing new meanings to them, or the structures which were taken as borrowing from other languages and became a lexeme to a dictionary. So the area where lexicalized lexemes will be identified is general dictionaries. Selecting lexeme for general dictionaries must be done as representive really for the language. While selecting lexemes for general dictionaries these scientific cases must be paid attention: to be noncontradictory and consistent over itself, testable by experts, developing toward truer by seeing its mistakes, interrelated, suitable and organised rationally harmonies set. Not basing scientific foundation lexeme selection for general dictionaries prevents the dictionary from presenting vocabulary of the language complately.

The purpose of this study to determine selecting lexeme which one of main items creating dictionary is done with which criterion by different dictionary makers in Turkey and Europe in general dictionaries of Turkish and the languages spoken in Europe, to constitute scientific lexeme selection criterion for general dictionaries based on the findings acquired with qualitative search.

Keywords: general dictionary, lexicalization, lexeme selection, qualitative research

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT ..... **Vİ**

İÇİNDEKİLER ..... **Vİİ**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **XİV**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **XV**

KISALTMALAR ..... **XVİİ**

ÖN SÖZ ..... **XİX**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1.1. GENEL SÖZLÜKLERİN TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE SINIRLARI ÜZERİNE TARTIŞMALAR 5

1.2. SÖZLÜK BİRİM: TANIMI, SINIRLARI VE İLGİLİ KAVRAMLAR 9

1.2.1. Sözlük Birimin Türleri 15

1.3. SÖZLÜKSELLEŞME 18

1.3.1. Çok Anlamlı "Sözlükselleşme" Terimi 18

1.3.1.1. Sözlükselleşme Süreci 22

1.3.1.1.1. Anlık Oluşum (Nonce Formation) Tanımı ve İlgili Tartışmalar 25

1.3.1.1.2. Yeni Öge (Neologism) Tanımı ve ve İlgili Tartışmalar 28

1.3.1.1.2.1. Yeni Ögenin Türleri 32

1.3.1.1.2.1.1. Newmark'a Göre Yeni ÖgeninTürleri (1988) 33

1.3.1.1.2.1.2. Cabré'ye Göre Yeni Ögenin Türleri (1999) 36

1.3.1.1.2.1.3. Emecan'a Göre Yeni ÖgeninTürleri (1998) 37

1.3.1.1.3. Yerleşikleşme (Institutionalization) Tanımı ve İlgili Tartışmalar 39

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VE AVRUPA'DAKİ SÖZLÜKÇÜLERİN SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

2.1. ARAŞTIRMA MODELİ 44
2.2. ARAŞTIRMA DESENİ 46
2.2.1. Araştırma Alanı 48
2.2.1.1. Genel Türkçe Sözlükler 49
2.2.1.1.1. Türk Dil Kurumu: Türkçe Sözlük 51
2.2.1.1.2. Misalli Büyük Türkçe Sözlük 53
2.2.1.1.3. Ötüken Türkçe Sözlük 55
2.2.1.1.4. Dil Derneği Türkçe Sözlük 57
2.2.1.1.5. Güzel Türkçenin Sözlüğü 58
2.2.1.2. Avrupa Dillerinin Genel Sözlükleri 59
2.2.1.2.1. İngilizce: Oxford İngilizce Sözlüğü (Oxford English Dictionary) 60
2.2.1.2.2. İngilizce: Macmillian İngilizce Sözlüğü (Macmillan English Dictionaries) 64
2.2.1.2.3. İngilizce: Longman Çağdaş İngilizcenin Sözlüğü (Longman Dictionary of Contemporary English) 64
2.2.1.2.4. İtalyanca: Il Devoto ve Oli İtalyan Dilinin Söz Varlığı (II Devoto-Oli Vocabolario Della Lingua Italiana) 65
2.2.1.2.5. Lehçe: Leh Dilinin Sözlüğü (Słownik Języka Polskiego) 66
2.2.1.2.6. Fince: Dil Ofisi Sözlüğü (Kielitoimiston Sanakirja) 66
2.2.1.2.7. Maltaca: Malta Dili Sözlüğü (Id-Dizzjunarju Malti) 67
2.2.1.2.8.Slovence: Sloven Dili Sözlüğü (Slovar Slovenskega Knjižnega Jezika) 67
2.2.1.2.9. Almanca: Canoonet Almanca Sözlüğü (Canoonet Deutsche Wörter bücher und Grammatik) 70
2.2.1.2.10. İsveççe: İsveç Dil Akademisi: İsveç Dilinin Sözlüğü (Svenska Akademien Ordbok Över Svenska Språket) 70
2.2.1.2.11. Norveççe: Norveç Dili Sözlüğü (Norsk Ordbok) 72

2.2.1.2.12. Macarca: Büyük Macar Dili Sözlüğü (A Magyar Nyelv Nagyszótára) 73
2.2.1.2.13. Rumence: Rumen Dili Sözlüğü (Dicţionarul Limbii Române) . 74
2.2.1.2.14. İspanyolca: İspanyol Dilinin Sözlüğü (Diccionario de la Lengua Española) 75
2.2.1.2.15. Almanca: Almanca Sözlüğü Jacob Grimm ve Wilhelm Grimm (das Deutschen Wörterbuchs von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm) 77
2.2.2. Amaçlı Örnekleme 77
2.2.3. Araştırma Katılımcıları 81
2.2.3.1. Pilot Araştırma Katılımcısı 81
2.2.3.2. Temel Araştırma Katılımcıları 81
2.2.4. Veri Toplama Araçları 82
2.2.4.1. Bireysel Görüşme Soruları 82
2.2.4.2. Araştırmaya Katkı Sağlayan Dokümanlar 87
2.2.5. Nitel Verilerin Toplanması 88
2.5.2.1. Pilot Görüşme Verilerinin Toplanması 88
2.2.5.2. Temel Görüşme Verilerinin Toplanması 89
2.2.5.3. Elektronik Mektupla Yapılan Görüşme Verilerinin Toplanması 93
2.2.6. Nitel Verilerin Analizi 96
2.2.6.1. Görüşme Verilerinin Yazıya Geçirilmesi (İngilizce Olanların Türkçeye Çevirisi) 97
2.2.6.2. Görüşme Verilerinin Nvivo 11 Programına Aktarılması 97
2.2.6.3. Anlamlı Verilerin saptanması 98
2.2.6.4. Verilerin Kodlanması 98
2.2.6.5. Taslak Temaların Belirlenmesi 98
2.2.6.6. Taslak Temalara Göre Kodların Düzenlenmesi 99
2.2.6.7.Taslak Tema ve Kodlara Göre Verinin Düzenlemesi 99
2.2.6.8. Taslak Temaların Kontrol Edilmesi ve Kesinleştirilmesi 99
2.2.6.9. Temalar Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi 99
2.2.6.10. Temaların Araştırma Soruları Altında Düzenlenmesi 99
2.2.6.11. Kod ve Tema Kitapçığının Oluşturulması ve Verinin Düzenlenmesi 99
2.2.6.12. Kodlara ve Temalara Göre Verilerin Betimlenmesi, Alıntıların Gösterilmesi, Örneklendirilmesi, Açıklanması, Yorumlanması 99

2.2.6.13. Araştırma Sonuçlarının Yazılması 99
2.3. ARAŞTIRMANIN GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİLİĞİ 100
2.4. ARAŞTIRMACININ YETERLİKLERİ VE ROLÜ 104
2.5. ARAŞTIRMANIN GÜÇLÜ VE SINIRLI YÖNLERİ 105
2.6. BİREYSEL GÖRÜŞMELERDEN ELDE EDİLEN BULGULAR 106
2.6.1. Sözlük Birim Seçimini Etkileyen Faktörler 107
2.6.1.1. Sözlük Çalışması Maliyetinin Sözlük Birim Seçimine Etkileri 108
2.6.1.2. Sözlük Birim Seçiminde Kullanıcıların Etkileri 110
2.6.1.2.1. Kullanıcıların Dikkate Alınması 110
2.6.1.2.2. Genel Sözlük Kullanıcılarının Özellikleri 113
2.6.1.3. Veri Kaynaklarının Sözlük Birim Seçimine Etkileri 116
2.6.1.3.1. Sözlüğün Veri Kaynağının Türleri 116
2.6.1.3.2. Geleneksel Fişleme Yönteminin Uygulanması 120
2.6.1.3.3. Veri Kaynağı Olarak Kullanılan Metinlerin Özellikleri 121
2.6.1.3.3.1. Veri Kaynağı Olarak Taranan Metinlerin Türleri 121
2.6.1.3.3.2. Veri Kaynağı Olarak Taranan Metinlerin Konu Alanları ... 129
2.6.1.3.3.3. Metin Üretim Kanalı Yazılı Dil ve Sözlü Dil Verisi 130
2.6.1.4. Betimsel veya Kural Koyucu Yaklaşımın Sözlük Birim Seçimine Etkileri 132
2.6.2. Genel Sözlük Çalışmalarında Sözlük Birim Seçimi 135
2.6.2.1. Sözlük Birim Kullanım Sıklığı Ölçütü 136
2.6.2.2. Sözlük Birimin Metinler Arasında Yayılma Ölçütü 140
2.6.2.3. Zaman Direnci Ölçütü 142
2.6.2.4. Art Zamanlılık Ölçütü 144
2.6.2.5. Yeni Ögelerin Değerlendirilmesi 147
2.6.2.5.1. Yeni Ögelerin Sözlüğe Alınmasına Yönelik Bakış Açısı 147
2.6.2.5.2. Yeni Ögelerin Seçimindeki Ölçütler 148
2.6.2.6. Teknik Dil ve Genel Dil Sınırı 155
2.6.2.7. Marka Adı (Genelleşme) Sınırı 160
2.6.2.8. Özel Ad Sınırı 162

3. BÖLÜM

SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

3.1. SÖZLÜK ÇALIŞMALARINDAKİ MALİYET FAKTÖRÜNÜN SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNE ETKİLERİ 166
3.2. SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNDE KULLANICILARIN ETKİSİ 167
3.3. VERİ KAYNAKLARININ SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNE ETKİLERİ 170
3.3.1. Bir Veri Kaynağı Olarak Derlemin Büyüklüğü, İçeriği ve Özellikleri 175
3.3.2. Bir Veri Kaynağı Olarak Kullanıcı Önerileri 183
3.4. BETİMSEL VEYA KURAL KOYUCU YAKLAŞIMIN SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNE ETKİLERİ 187

4. BÖLÜM

SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİ

4.1. KULLANIM SIKLIĞI ÖLÇÜTÜ 191
4.2. KULLANIM GENİŞLİĞİ (YAYILMA) ÖLÇÜTÜ 193
4.2.1. Dil Ürününün Özelliği 193
4.2.1.1. Üretim Kanalı 193
4.2.1.2. Metin Türü 194
4.2.1.3. Konu Alanı 196
4.2.1.4. Metnin Dil Konuşucusuna Ulaşılabilirlik Sayısı 198
4.2.1.5. Bilgi Düzeyi (Teknik Dil ve Genel Dil Sınırı) 199
4.2.2. Dil Üreticisinin Özellikleri 204
4.2.2.1. Aday Sözlük Birimi Kullanan Dil Üreticisinin Sayısı 204
4.2.2.2. Metin Üreticisinin Statüsü 205
4.2.2.3. Dildeki Metin Üreticisinin Yaşı ve Cinsiyeti 207
4.3. ZAMAN DİRENCİ ÖLÇÜTÜ 207
4.4. ART ZAMANLILIK ÖLÇÜTÜ 209
4.5. AĞIZLAR VE ÖLÇÜNLÜ DİL SINIRI 211
4.6. MARKA ADI (GENELLEŞME) SINIRI 213

4.7. ÖZEL AD SINIRI 214

5. BÖLÜM

SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

5.1. "ANDAÇ" SÖZCÜĞÜNÜN SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİNE GÖRE TEST EDİLMESİ 225
5.1.1. Kullanım Sıklığı Ölçütü 226
5.1.2.Kullanım Genişliği Ölçütü 226
5.1.2.1.Dil Ürünün Özelliği 226
5.1.2.1.1. Üretim Kanalı 226
5.1.2.1.2. Metin Türü 226
5.1.2.1.3. Konu Alanı 228
5.1.2.1.4. Metnin Dil Kullanıcısına Ulaşılabilirlik Sayısı 228
5.1.2.1.5. Bilgi Düzeyi (Uzmanlık / Genel) 229
5.1.2.2. Dil Kullanıcısının Özellikleri 229
5.1.2.2.1. Aday Sözlük Birimi Kullanan Dil Üreticisinin Sayısı 229
5.1.2.2.2. Metin Üreticisinin Statüsü 230
5.1.2.2.3. Dildeki Metin Üreticisinin Yaşı ve Cinsiyeti 230
5.1.3. Zaman Direnci Ölçütü 231
5.1.4. Art Zaman Sınırı Ölçütü 231
5.2. "DÜRÜSTÇE" SÖZCÜĞÜNÜN SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİNE GÖRE TEST EDİLMESİ 232
5.2.1. Kullanım Sıklığı Ölçütü 232
5.2.2. Kullanım Genişliği Ölçütü 232
5.2.2.1. Dil Ürünün Özelliği 232
5.2.2.1.1. Üretim Kanalı 232
5.2.2.1.2. Metin Türü 233
5.2.2.1.3. Konu Alanı 234
5.2.2.1.4. Metnin Dil Kullanıcısına Ulaşılabilirlik Sayısı 235
5.2.2.1.5. Bilgi Düzeyi (Uzmanlık / Genel) 236
5.2.2.2. Dil Kullanıcısının Özellikleri 236

5.2.2.2.1. Aday Sözlük Birimi Kullanan Dil Üreticisinin Sayısı 236
5.2.2.2.2. Metin Üreticisinin Statüsü 236
5.2.2.2.3. Dildeki Metin Üreticisinin Yaşı ve Cinsiyeti 236
5.2.3. Zaman Direnci Ölçütü 237
5.2.4. Art Zaman Sınırı Ölçütü 238
5.3. "TÜYTOP" SÖZCÜĞÜNÜN SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİNE GÖRE TEST EDİLMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ 238
SONUÇ 240
ÖNERİLER 243
KAYNAKÇA 245
ELEKTRONİK KAYNAKLAR 252
İNGİLİZCE-TÜRKÇE KARŞILIKLAR LİSTESİ 261

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Madde Başı, Alt Maddebaşı, Madde, İç Madde ve Sözlük Birim Terimleri 15
Şekil 2: Yerleşikleşme Süreci ... 22
Şekil 3: Sözlükselleşmenin Aşamaları ... 22
Şekil 4: Sözlükselleşme Süreci ... 24
Şekil 5: Yeni Öge Parametreleri ... 29
Şekil 6: Rondeau'ya Göre Yeni Ögenin Türleri ... 32
Şekil 7: Newmark'a Göre Yeni Ögenin Türleri ... 34
Şekil 8: Cabré'ye Göre Yeni Ögenin Türleri ... 36
Şekil 9: Emecan'a Göre Yeni Ögeleri Dilbilimsel Sınıflandırma ... 38
Şekil 10: Yerleşikleşmenin Etkenleri ... 40
Şekil 11: Nitel Araştırma için İzlenen Basamaklar ... 47
Şekil 12: Görüşme Türleri ... 83
Şekil 13: Oxford English Corpus'un Konu Alanları ... 178
Şekil 14: MED Kullanıcı Önerisi Akış Şeması ... 185
Şekil 15: Genel Sözlüklerde Bulunacak Özel Ad Akış Şeması ... 221
Şekil 16: Sözlük Birim Seçiminde Veri Akış Diyagramı ... 223

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Sözlük Birimin Türleri ve Örnekleri 16
Tablo 2: Sözlükselleşme Terimiyle İlgili Yaklaşımlar 21
Tablo 3: Üç Bakış Açısı ve Yeni Ögenin Kuruluşunun Basamakları 23
Tablo 4: Anlık Sözcüğün Özellikleri 26
Tablo 5: Yeni Ögenin Türleri 31
Tablo 6: Dildeki Sözlüksel Yenilikler 33
Tablo 7: Newmark'a Göre Yeni Ögenin Türleri ve Özellikleri 35
Tablo 8: Emecan'a Göre Yeni Ögelerin Türleri ve Özellikleri 39
Tablo 9: Yerleşikleşmenin Etkenleri ve Açıklamaları 41
Tablo 10: FUDGE Faktörleri 42
Tablo 11: FUDGE Faktörlerinin Açıklamaları 42
Tablo 12: Türkçe Sözlüklere İlişkin Bilgiler 50
Tablo 13: TDKTS'ye İlişkin Bilgiler 52
Tablo 14: OED'deki Alıntıların Yüzyıllara Göre Oranı 63
Tablo 15: Sloven Dili Sözlüğü'nün Günümüze Kadar Olan Baskı Bilgileri 68
Tablo 16: İspanyol Dilinin Sözlüğü'nün Baskıları ve Baskı Yılları 76
Tablo 17: Yüz Yüze Yapılan Temel Görüşme Bilgileri 91
Tablo 18: Skype Programı Üzerinden Yapılan Temel Görüşme Bilgileri 93
Tablo 19: Görüşme Sorularını Elektronik Mektup Yoluyla Yanıtlayan Kişiler 95
Tablo 20: Araştırma Kapsamında Ulaşılan Temaların Başlıklar Altında Gruplandırılması 107
Tablo 21: Bazı İngilizce Sözlüklerin Veri Tabanı Olarak Kullandığı Derlemler ... 174
Tablo 22: İngilizce için Hazırlanan Bazı Derlemlerin Sözcük Sayıları 175
Tablo 23: Hiyerarşik Örnekleme Katmanları Olarak Listelenen Durumsal Değişkenler 177
Tablo 24: BNC Sözlü Veri Yaş Aralıkları 179
Tablo 25: BNC Sözlü Veri Sosyal Statü-Gelir Durumu 180
Tablo 26: Sosyal Derece Sınıflandırması 181
Tablo 27: Metin Yazarlarının Cinsiyet Oranları 182
Tablo 28: Yazar Yaş Grubu 182
Tablo 29: OED Kayıt Formu 184
Tablo 30: MED Kullanıcı Öneri Formu 186

Tablo 31: Sözlük Birim Seçiminde Ele Alınması Gereken Ölçütler 190
Tablo 32: Yılın Sözcüğü: Vape Sıklık Görünümü 192
Tablo 33: Konu Alanı Örnekleri 196
Tablo 34: Selfie Sözcüğünün Kullanım Sıklığı ve Kullanılma Zaman Aralığı 208
Tablo 35: Sözlük ve Ansiklopedinin Farkları 215
Tablo 36: Genel Türkçe Sözlükte Yer Alabilecek Özel Adlar..... 219
Tablo 37: "andaç" Sözcüğünün Genel Türkçe Sözlüklerdeki Durumu 225
Tablo 38: "andaç" Sözcüğünün Türev Metin Biçimlerindeki Kullanım Miktarları 226
Tablo 39: "andaç" Sözcüğünün Metin Türlerindeki Kullanım Miktarları..... 227
Tablo 40: "andaç" Sözcüğünün Konu Alanlarındaki Kullanım Miktarları..... 228
Tablo 41: "andaç" Sözcüğünün Kullanım Ortamları ve Kullanım Miktarları 229
Tablo 42: "andaç" Sözcüğünün Okuyucu Kitlesine Göre Metinlerde Kullanımları ve Miktarları..... 230
Tablo 43: "andaç" Sözcüğünü Kullanan Bireylerin Cinsiyetleri ve Miktarları 230
Tablo 44: "andaç" Sözcüğünün 1990-2010 Yılları Arasında Kullanım Sıklığı..... 231
Tablo 45: "dürüstçe" Sözcüğünün Genel Türkçe Sözlüklerdeki Durumu 232
Tablo 46: "dürüstçe" Sözcüğünün Türev Metin Biçimlerindeki Kullanım Miktarları 233
Tablo 47: "dürüstçe" Sözcüğünün Metin Türlerindeki Kullanım Miktarları..... 233
Tablo 48: "dürüstçe" Sözcüğünün Konu Alanlarındaki Kullanım Miktarları 235
Tablo 49: "dürüstçe" Sözcüğünün Kullanım Ortamları ve Kullanım Miktarları.... 235
Tablo 50: "dürüstçe" Sözcüğünün Okuyucu Kitlesine Göre Metinlerde Kullanımları ve Miktarları..... 237
Tablo 51: "dürüstçe" Sözcüğünü Kullanan Bireylerin Cinsiyetleri ve Miktarları .. 237
Tablo 52: "dürüstçe" Sözcüğünün 1990-2010 Yılları Arasında Kullanım Sıklığı . 238
Tablo 53: "tüytop" Sözcüğünün Genel Türkçe Sözlüklerdeki Durumu 239

KISALTMALAR

ASB : Aday Sözlük Birim

BNC : British National Corpus (İngiliz Millî Derlemi)

C : Cilt

CDWG : Canoonet Deutsche Wörter bücher und Grammatik (Canoonet Almanca Sözlüğü)

DDTS : Dil Derneği Türkçe Sözlük

DLE : Diccionario de la Lengua Española (İspanyol Dilinin Sözlüğü)

DLR : Dicționarul Limbii Române (Rumen Dili Sözlüğü)

DODLI : II Devoto-Oli Vocabolario Della Lingua Italiana (Il Devoto ve Oli İtalyan Dilinin Söz Varlığı)

DWB : das Deutschen Wörterbuchs von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm (Almanca Sözlüğü Jacob Grimm ve Wilhelm Grimm)

GTS : Güzel Türkçenin Sözlüğü

IDM : Id-Dizzjunarju Malti (Malta Dili Sözlüğü)

KS : Kielitoimiston Sanakirja (Fince Dil Ofisi Sözlüğü)

LDOCE : Longman Dictionary of Contemporary English Longman (Çağdaş İngilizcenin Sözlüğü)

MBTS : Misalli Büyük Türkçe Sözlük

MED : Macmillan English Dictionaries (Macmillian İngilizce Sözlüğü)

MNN : A Magyar Nyelv Nagyszótára (Büyük Macar Dili Sözlüğü)

NO : Norsk Ordbok (Norveç Dili Sözlüğü)

OEC : Oxford English Corpus (Oxford İngilizce Derlemi)

OED : Oxford English Dictionary (Oxford İngilizce Sözlüğü)

ÖA : Özel Ad

ÖTS	: Ötüken Türkçe Sözlük
SAOL	: Svenska Akademien Ordbok Över Svenska Språket (İsveç Dil Akademisi: İsveç Dilinin Sözlüğü)
S	: Sayı
SJP	: Słownik Języka Polskiego (Leh Dilinin Sözlüğü)
ss.	: sayfa sayısı
SSKJ	: Slovar Slovenskega Knjižnega Jezika (Sloven Dili Sözlüğü)
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDKTS	: Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük
TUD	: Türkçe Ulusal Derlemi

ÖN SÖZ

Sözlükler milletlerin aynasıdır. Özellikle genel sözlükler, geniş bir kullanıcı kitlesine hitap etmelerinden dolayı kayıt altına aldıkları söz varlığını geleceğe, yeni kuşaklara aktarmaktadır. Ancak sözlüklerde kullanıcılara sunulacak bilgilerin içeriği ve seçimi her zaman bir sorun oluşturmuştur.

Bir dilin söz varlığını yansıtabilecek genel sözlükler için sözlük birim seçiminde bilimsel ölçütlerle hareket edilmesi bir gerekliliktir. Genel Türkçe sözlükler hazırlanırken sözlük birim seçiminin ne tür ölçütlere dayandırıldığı kesin çizgilerle ifade edilmemektedir. Bu sorunu gidermek için yapılan nitel araştırmadan ve alan yazını taramasından elde edilen bilgilerle ve bulgularla genel Türkçe sözlükler için sözlük birim seçiminde hangi bilimsel ölçütlerin geliştirilebileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında, genel Türkçe sözlükler için sözlük birim seçiminde ve sözlük çalışmalarının çağdaş yöntem ve yaklaşımlarla nasıl yapılacağı konusunda ortaya konan bilgilerin, genel sözlük hazırlama sürecinde yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Araştırma süresince bana desteğini esirgemeyip hafta içi, hafta sonu, gece, gündüz kavramlarını bir kenara bırakarak tezin her aşamasında bana yol gösteren, sadece danışmanlık değil, her konuda ağabeylik eden değerli hocam Prof. Dr. Erdoğan Boz'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yapıcı eleştirileri ile tezin tamamlanmasında önemli rol oynayan Prof. Dr. Ümit Deniz Turan ve Prof. Dr. Paşa Yavuzarslan'a,

Farklı bir alanda doktora yapmış olmakla birlikte tez sürecimde nitel araştırma konusunda şahsıma geniş bir bakış açısı kazandıran manevi ağabeyim Dr. Abdulhay Tolkun'a,

Doktora devre arkadaşlarım Fatih Doğru, Serdar Karaoğlu ve Nazmi Alan'a

Oxford İngilizce Sözlüğü (Oxford English Dictionary), Collins İngilizce Sözlüğü (Collins English Dictionary) , Macmillian İngilizce Sözlüğü (Macmillian English Dictionary) gibi sözlüklerde editörlük ve yazarlık görevlerini yapmış ve hâlen yapmakta olan, iş yoğunluğuna rağmen görüşme sorularını cevaplayan ve görüşme sonrasında da elektronik mektup yoluyla çeşitli bilgiler sağlayan ve çalışmaya geniş bir bakış açısı kazandıran Micheal Rundell'a,

Türkiye'de hazırladıkları veya çalışmalarında bulundukları sözlüklerle her daim gelecek nesiller tarafından da akılda kalacak olan ve görüşme sorularını cevaplamak için vakit ayıran Prof. Dr. Hamza Zülfikar, Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu, Prof. Dr. Semahat Yüksel, Yaşar Çağbayır ve Sevgi Özel'e,

Avrupa'da farklı diller için hazırlanan sözlük çalışmalarında bulunmuş editör, editör yardımcılığı görevlerini yürütmüş ve yürütmekte olan ve nitel araştırma sırasında şahsıma zaman ayırıp görüşme sorularını cevaplayan sözlükçülere çok teşekkür ederim.

Doktora eğitiminin başından sonuna kadar bana desteğini eksik etmeyen, gösterdiği üstün sabrı ve anlayışı için eşim Yasemin Bozkurt'a, kızım Ayşe Naz Bozkurt'a, oğlum Batu Alp Bozkurt'a sonsuz teşekkürler.

Son olarak hayatımda her konuda bana destek veren değerli anneme sonsuz teşekkürler.

GİRİŞ

Bu çalışmada, genel sözlükler için sözlük birim seçiminin Avrupa'da ve Türkiye'deki sözlük hazırlayıcıları tarafından nasıl yapıldığı ve hangi ölçütlerin gözetildiği konusu incelenmektedir. Genel sözlük hazırlayan sözlükçüler sözlük birim seçimi konusunda farklı yollar izleyebilmektedir. Bu yöntemlerin bazıları bilimsel niteliğe yakın bir yapıda bir nitelik arz edebilirken bazıları kişisel tercihlere ve yaklaşımlara göre yapılabilmektedir. Genel sözlük kullanıcılarının ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve dilin gerçekten sözlükselleşmiş birimlerinin genel sözlüklerde yer alabilmesi için sözlük birim seçiminde bilimsel ölçütlerin gözetilmesi bir gerekliliktir. Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları kavramların kısa tanımlarına yer verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, sözlükselleşme terimini ve sürecini ele alarak sözlüğü oluşturan temel ögelerden biri olan sözlük birim seçiminin Türkiye'de ve Avrupa'da farklı sözlük hazırlayıcıları tarafından Türkçe ve Avrupa'da konuşulan dillerin genel dil sözlüklerinde hangi ölçütlerle yapıldığını saptamak; alan yazını taramasından ve bireysel görüşmelerden elde edilen bulgulardan yola çıkarak genel sözlükler için bilimsel sözlük birim seçimi ölçütleri geliştirmektir.

PROBLEM DURUMU

Genel kullanımdaki aday sözlük birimlerin sözlükselleşmesinin kanıtı bir genel sözlükte yer almasıdır. Ancak genel bir Türkçe sözlük için sözlük birimlerin seçiminde test edilebilir, farklı uzmanlar tarafından ele alındığında aynı koşullar altında aynı sonuçlara ulaşmayı sağlayan, kişiden kişiye değişmeyen, gelişmeye ve geliştirilmeye açık ölçütler kullanılmaması sözlüğün, söz varlığını yansıtma yeteneğini olumsuz olarak etkilemektedir. Türkçe için hazırlanan genel sözlüklerin sözlük birim seçiminde nasıl bir yol izlediği ve hangi ölçütlerin gözetildiği bir tartışma konusudur. Sözlükselleşme süreci tamamladığı hâlde sözlüklerde kendilerine yer bulamayan sözlük birimler veya sözlükselleşme sürecini tamamlayamadığı hâlde sözlüklerde bulunan sözlük birimler Türk dili için önemli bir eksiklik teşkil etmektedir.

Türkçenin söz varlığında yer alan ögelerin yapısal çözümlenmelerinde ve bu ögelerin anlam olaylarının açıklanmasında sözlükselleşme konusunda yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Genel dil sözlüklerinin hedef dilin gerçek söz varlığını mümkün olduğunca yansıtabilmesi ve genel sözlük kullanıcısına aradığı dilsel bilgiyi tam anlamıyla sunabilmesi için hazırlanma aşamasında sözlük hazırlayıcılarının sözlükselleşme durumunu göz önünde bulundurması gerekmektedir. Türk alan yazınında sözlükselleşme konusunun sözlük bilimi alanı açısından kabul görebilmesi için irdelenmesi ve tartışılması gerekmektedir. Sözlükselleşmiş sözlük birimlerin genel sözlüklere girebilmesi için sözlük bilimcilerin ortaya koyduğu ölçütlerin; bilimselliğin ölçütleri olan test edilebilirlik, ölçülebilirlik, farklı uzmanlarca aynı sonuçları sağlayabilirlik, gelişmeye açık bulunuşluk ve nesnellik bakımından değerlendirilmesi ve tartışılması gerekmektedir.

Yapılan alan yazını taramasıyla ve bireysel görüşmelerle Avrupalı ve Türk sözlük hazırlayıcılarından sözlük birim seçimi ve sözlükçülük yöntemleri açısından çeşitli bilgiler ve bulgular elde edilmiştir. Yapılan Türkçe ve İngilizce alan yazını taramasında bu çalışmanın yapıldığı dönem itibariyle doğrudan sözlük birim seçimi ve sözlükselleşme konusunda yapılmış bir çalışmaya tesadüf edilememiştir. Birden çok sözlük hazırlayıcısının kullandığı sözlük hazırlama yöntemlerinin ve tekniklerinin sözlük birim seçme konusunda izledikleri yolları araştırıp bunlar arasındaki benzerlik ve farklılık taşıyan yönleri ortaya koyan bir çalışmaya tesadüf edilememiştir. Bu çalışmada kapsamında geliştirilen sözlük birim seçimi ölçütlerini, hem genel Türkçe sözlüklerin hazırlanmasında hem de herhangi bir dilin genel sözlüğünün hazırlanması sırasında kullanmak mümkündür.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma kapsamında çeşitli diller için hazırlanmış genel sözlüklerde sözlük birim seçimi ölçütleri için yapılan alan yazını taraması kapsamında yeterince açıklayıcı bilgiye ve bulguya ulaşılamamıştır. Genel sözlük hazırlayan kişilerin sözlük birim seçimini nasıl gerçekleştirdiğine dair izledikleri yol, ölçütler dizisi hakkında net bilgi temin edilememiştir. Dolayısıyla genel sözlük hazırlayan kişilerin sözlük birim seçimini hangi yollarla ve yaklaşımla yaptılarını bizzat kendilerinden

öğrenebilmek amacıyla nitel bir araştırma yöntemi kullanılmaya karar verilmiştir. Sözlük birim seçimi ile ilgili genel sözlük hazırlayan kişilerin üzerinde tam olarak anlaştıkları standart bir modelin olmayışı nedeniyle sözlük hazırlayıcılarından elde edilen bilgilerle kuramsal bir model ortaya koymak amaçlanmış ve nitel araştırma desenlerinden kuram oluşturma tercih edilerek elde edilen bulgulardan bir model ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın yöntemini anlatan ayrıntılı bilgilerle ilgili olarak bir bölüme yer verilmiştir.

SINIRLILIKLAR

Bu araştırmanın araştırma soruları ve amaçları çerçevesinde toplanan veriler, verilerin analizi ve değerlendirilmesi aşağıdaki yönlerle sınırlı olacaktır:

1. Bu araştırmada genel sözlüklerin sözlük birim seçimi ölçütleri incelenecektir.

2. Bu araştırma, nitel bir kuram oluşturma çalışmasıdır.

3. Nitel araştırma sonucu elde edilen bulgular, sözlük bilimi alanında kuramsal ve uygulamalı çalışmalar alanında bireysel olarak sözlük hazırlamış, grupla hazırlanan sözlük çalışmalarında editörlük, editör yardımcılığı gibi sözlük birim belirlenmesi konusunda deneyimi olan, Avrupa'daki çeşitli diller için sözlük hazırlamış uzmanlarla ve genel Türkçe sözlük hazırlamış uzmanlarla sınırlıdır.

4. Bağımsız görüşme soruları, araştırmacı tarafından yaklaşık 18 ay süren alan yazını taraması neticesinde geliştirilen on (10) adet yarı yapılandırılmış görüşme sorusuyla sınırlıdır.

5. Türkiye'de Türkçe için genel sözlük hazırlayan ya da bu sözlükler çalışmalarında görev almış uzmanlara yöneltilen bireysel görüşme sorularından elde edilen bulgular, beş (5) uzmandan elde edilen verilerle sınırlıdır.

6. Avrupa'da çeşitli Avrupa dilleri için sözlük çalışmalarında görev almış uzmanlara yöneltilen bireysel görüşme sorularından elde edilen bulgular, on dört (14) uzmandan elde edilen verilerle sınırlıdır.

TANIMLAR

Sözlük Birim: Tanımlanabilecek veya açıklanabilecek bir özelliğe sahip olup basılı sözlüklerde geleneksel olarak koyu harflerle veya dışarı çıkıntılı olarak gösterilen, sözlüklerde tanımlanan, açıklanan, anlatılan ve konulardan her biri sözlük birimdir.

Aday Sözlük Birim: Genel sözlükte çeşitli sözlük birim seçme ölçütlerini sağladığı takdirde sözlük birim olarak yer alabilecek birimdir.

Anlık Oluşum: Yeni veya henüz bilinmeyen nesneleri, ilişki durumlarını veya konuşucunun özel bir davranışa gönderimde bulunmasını sağlayan durumları adlandırmak için genellikle bağlam bağımlı yeni oluşumlardır.

Yeni Öge: Teknolojideki, endüstrideki, politikadaki, kültürdeki veya bilimdeki yeni nesneleri ya da durumları, hareketleri, davranışları adlandırmak için dil topluluğunun tamamı tarafından olmasa da en azından bir bölümü tarafından tanınan, dil topluluğunun herhangi bir kesimi ya da bir kişi tarafından oluşturulmuş veya yeni biçimlendirilmiş (sözcük ya da öbek hâlindeki) dil ifadesi veya dilde hâlihazırda var olan sözcük ya da sözcük öbeğine yeni anlam kazandırılmış ya da başka dilden ödünlenerek alınmış birimdir.

Yerleşikleşme: Yeni bir ögenin dil konuşucuları arasında genel kullanımına girmesi aşamasıdır.

Sözlükselleşme: Farklı yollarla oluşturulmuş ya da dilde zaten mevcut olan sözcükler veya sözcük öbeklerinin var olan anlamları ile ya da bunlara yeni anlamlar yüklenmesi ile veya başka bir dilden ödünçleme olarak alınan yapıların bir basılı veya elektronik bir sözlüğe dâhil edilme süreci olarak tanımlanmaktadır.

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Genel Sözlüklerin Tanımı, Özellikleri ve Sınırları Üzerine Tartışmalar

Yabancı alan yazınında *"general dictionary"* (genel sözlük), *"general-purpose dictionary"* (genel amaçlı sözlük), *"eş zamanlı güncel sözlük"* (synchronic contemporary dictionary) veya *"tek dilli genel amaçlı sözlük"* (monolingual general-purpose dictionaries) terimi biçiminde kullanılan sözlükler için bu çalışmada *"genel sözlük"* terimi kullanılacaktır.

Genel sözlükler, dilin belli bir dönemine yönelmeden bir ortak dili bütün ögeleriyle içermeyi amaçlayan sözlükler olarak nitelendirilmektedir (Aksan, 2009: 81). Aksan, başka bir çalışmasında ise tanımın kapsamını genişleterek genel sözlüğü, belli bir dönemde, bir ülkenin konuşulan ve yazılan dilinde yaşayan sözcük, deyim, kalıp söz ve atasözlerini ortaya koyan yapıtlar olarak tanımlamaktadır (Aksan ve diğer., 1997: 233).

Hartmann ve James (1998: 61) *"general dictionary"* madde başında genel sözlüklerin işlevlerine dikkat çekerek bu tip sözlüklerin anlam, bilgi, yazım, deyimsel kullanım vb. bilgi sunduğunu vurgulamakta ve söz varlığını dikkate alacak biçimde bütün dilin kapsamlı bir betimlemesini sağlamayı amaçlayan referans çalışması olduğunu bildirmektedir. Ayrıca genel sözlükler ile iki dilli sözlüklerin özelliklerinin birbirine benzediğini ve aslında aralarındaki tipik farkın genel sözlüklerin tek dilli olduğunu belirtmektedir.

Ayrıca Hartmann ve James (1998: 13) içerik açısından genel sözlüklerin yazıldığı dildeki çekirdek sözcükleri kapsadığını belirtmektedir. Ancak bu noktada dildeki çekirdek sözcükler ifadesi muğlak bir kavram olarak kalmakta ve dilin çekirdek söz varlığının ne olduğu ve hangi unsurlardan oluştuğu kesin bir sınırla çizilmemektedir.

Jackson (2002: 26) da Hartmann ve James gibi genel sözlüklerin, bir dilin çekirdek söz varlığını kapsayacak nitelikteki bir sözcük listesini sunma eğiliminde olduğunu; bu sözlüklerin, içerdikleri teknik, uzmanlık, günlük konuşma dili, argo ve ağız söz varlığına göre birbirinden ayrıldığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra Jackson, genel amaçlı sözlüklerin editörlerinin; özellikle bilişim, tıp, çevre, moda

gibi sosyal ve kültürel önemli alanlardaki güncel durumla ilgili olmak durumunda olduğunu ve bu tür alanlardaki en yeni varlığının sözlüklere sık sık dâhil edilmesinin sözlüklerin yeni baskısı için bir satış stratejisi olarak kullanıldığını söylemekle genel sözlüklerin hem dilin çağdaş yapısını devam etme zorunluluğuna dikkat çekmekte hem de genel sözlüklerdeki sözlük birimlerin farklı alanlara ait olacağını vurgulamaktadır.

Genel sözlükleri *"general dictionary"* madde başında, dilin genel söz varlığının sözlük bilimsel betimlemeyle sunulmaya çalışıldığı dil sözlükleri biçiminde ele alan Burkhanov (1998: 89-90) bu açıklamasında "dilsel" ifadesini ön plana çıkararak sözlük bilimsel bilginin, dilsel ve dilsel olmayan bilgi biçiminde bir ayrıma gitmektedir. Tanımın devamında genel sözlüklerle uzmanlık sözlükleri arasındaki ayrımı vurgulamak için genel sözlüklerin sınırlandırılmamış, uzmanlık sözlüklerinin sınırlandırılmış sözlükler olduğunu belirmektedir.

Burkhanov'a (1998: 89-90) göre, dilin bölgesel ve sosyal çeşitliliğine ait olan uzmanlık terminolojisinin sözlüksel ögeleri genel sözlüğün sözcük listesinden muaftır oysaki çoklu veya tekli alan terminolojisi ile özellikle ilgilenen ağız sözlükleri ve terim sözlükleri sınırlandırılmış sözlük bilimsel yayınlar olarak kabul görmektedir. Yani genel sözlüklerin sözcük listelerinin sınırları, uzmanlık sözlüklerine göre daha geniştir ve bu sınırı belirlemek uzmanlık sözlüğüne göre daha zor bir uğraşıdır.

Yukarıda da değinildiği gibi gibi genel sözlükler ve uzmanlık sözlükleri arasındaki temel fark sözcük listesi seçimi ilkeleri ve sözlük bilimsel betimlemenin kapsamıdır. Sadece sözlüklerin boyutuna bakarak büyük boyutlu sözlükleri genel sözlük türüne ait olarak görmenin yanlış olduğunu belirten Burkhanov, genel sözlüklerin sözcük listesinde yer alan sözlüksel ögelerin; sözlüksel anlam, dil bilgisel bilgi, sesletim, yazım özellikleri gibi sözlük bilimsel içermesi gerektiği yönünde bir kanaat varken sınırlandırılmış sözlüklerdeki sözlükler ögelerin çekimlik ve türetimlik özelliklerini veya eş anlamlılık, karşıt anlamlılık ve dizisel ilişkiler gibi anlama dayalı sözlük bilimsel parametreleriyle ilgilenmesi yönünde bir kanaat olduğunu belirtmektedir.

Bir sözlüğün, dış yapısına veya içyapısına göre uzmanlık sözlüğü, genel sözlük veya her ikisi de olabileceğini belirten Béjoint (2000: 37) de genel sözlüğün

sınırlarının çizilmesinin zorluğuna değinmektedir. Béjoint (2000: 40) genel sözlüğün bütün sözlük türleri arasında belirli bir konuma sahip olduğunu; en çok satılan, sözlük ifadesi geçtiğinde akla ilk gelen, en satın alınan, en çok başvurulan, tüm türleri arasında en önemli rolü oynayan tür genel sözlük olduğunu belirtmektedir. Her tarafta geniş sayıda satılan ve sözlük bilimi kuramcılarının en çok, hatta tek betimlediği sözlüğün, genel sözlük olduğunu ve sözlük tanımı yapılırken bile genellikle bu tanımların genel sözlükleri anlattığını vurgulayarak genel amaçlı sözlüklerin karakteristik özelliklerini üç başlık hâlinde ele almaktadır. Bunları şöyle göstermek mümkündür:

i. Açıklamanın nesnesi ve bu açıklamanın aracı olarak sadece tek dil kullanılır.
ii. Yalnızca dilsel verilerden oluşan veya karışık verileri de içerebilen genel sözcük listesidir. Sözlüğün, genel sözlük olarak nitelendirilebilmesi için sözcük listesinin makul derecede kapsamlı olması gerekir. Ortalama yetişkinler için kullanışlı olması gerekir. Çocuk sözlükleri genel sözlükler değildir.
iii. Genel içyapı, bir tanım vasıtasıyla en azından her maddenin anlamını verir.

Genel sözlükleri, genel dil kullanımının betimlenmesini sağlayan sözlükler olarak tanımlayan Swanepoel'e (2003: 47) göre sınırlı (sınırlandırılmış) sözlükler bir dilin söz varlığının sınırlı katmanını (ağız, argo, teknik dil) veya özel görünüşlerini betimlemektedir. Genel sözlükler, kapsamlı ve standart sözlükler olmak üzere ikiye ayrılır. Her ikisinde de genel dil kullanımı betimlenmekte ancak bu sözlük türleri marjinal (kıyıda köşede kalmış) ve sınırlı (ağız, argo, teknik dil vb.) söz varlığı gibi genel dil kullanımından seçilmiş sözcüklerin kapsamına göre birbirlerinden ayrılmaktadır.

Sözlüklerin içerdikleri dilsel bilgiye ve içindeki bilgileri sunma amacına göre çeşitlendirildiğini belirten Cabré ve Lorente'ye (1991'den aktaran Cabré, 1999: 31-32) göre genel sözlükleri de kendi içlerinde aşağıdaki ölçütlere ve içerdikleri bilgiye dayanarak bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Genel sözlüklere dair sınıflandırma şu şekildedir:

a. Bilgi kaynağı: çeşitli kaynak materyallerin seçimi, bunların çoğu yazılıdır.

b. Madde seçimleri: Genellikle alışılagelen biçimler

c. Madde biçimleri: örneğin sözlük birim

ç. Maddelerin düzeni: örneğin alfabetik

e. Her maddenin beraberindeki bilgi:

- Dil bilgisel ulam
- Tanım
- Kullanım alanlarına göre belirlenmiş anlamsal durumlar veya anlam sürecindeki değişim
- Kullanım gösteren örnekler

f. Temel amaç: Örneğin betimsel

g. Okuyucunun türü: Örneğin iyi eğitimli konuşucular

ğ. Sözlüğün amacı: Örneğin kullanıcının yeterliliğini artırmak ve/ya kullanıcının dilsel tereddütlerini veya boşluklarını gidermek.

Bu sınıflandırmadan sonra genel sözlüğün sınırını çizmek için uzmanlık sözlüğünün özelliklerini ele alan Cabré ve Lorente'ye (1991'den aktaran Cabré, 1999: 31-32) göre aşağıda sıralanan kalıpların dışına çıkan bir sözlük özel sözlük (special dictionary) sayılmaktadır:

a. Kaynak: Örneğin bir yazar tarafından kullanılan dilin sözlüğü,

b. Madde tercihi: Örneğin fizik sözlüğü; temel sözlük, ağız sözlüğü,

c. Maddelerin yapısı: Örneğin eş dizimliler sözlüğü veya kalıp ifadeler sözlüğü,

ç. Maddelerin düzeni ve bilgi düzenlemesi: Örneğin kavramlar dizini (thesaurus),

d. Maddenin beraberindeki tamamlayıcı özel bilginin türü: Örneğin sözcüğün kökeni ve evrimi (etimolojik sözlükler), coğrafi çeşitlilik (ağız sözlükleri) vb.,

e. Sosyal işlev: Örneğin standart kullanım sözlüğü,

f. Hedef grup: Örneğin okul çağı sözlüğü,

g. Belirli bir kullanım amaçlı: Örneğin editörler ve teknik yazarlar için sözlükler; çeviri için iki dilli sözlük.

Genel sözlüklerle ilgili çoğu tanımda ve açıklamada öne çıkan hususlar, bu sözlük türünün genel dili yansıtmak amacıyla ortaya konulan bir tür olması ve genel dil unsurlarını içermesidir. Ancak genel dilin sınırlarını çizmek sanılanın aksine zor bir uğraşıdır. Zira genel dilin söz varlığını; terim, ağız, argo vb. pek çok farklı katmana ait unsur oluşturmaktadır (Jackson, 2007: 137-138). Dolayısıyla farklı katmanlara ait söz unsurlarının hangilerinin genel sözlüğe dâhil edilmesi gerektiği ile olarak sözlükten sözlüğe değişik anlayışları ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin Aksan'ın genel sözlük tanımında geçen "dilin deyim, kalıp söz ve atasözlerini ortaya koyan" ifadesini genel sözlüklerin dilin atasözlerini de içermesi gerektiği biçiminde yorumlamak mümkündür ancak her ikisi de kendisini genel sözlük olarak tanımlayan TDKTS ve OED'nin yaklaşımları bu noktada farklıdır. "Two wrongs don't make a right" (İki yanlış bir doğru etmez.) biçimindeki bir atasözünü OED'de bulmak mümkünken Türkçede oldukça sık ve yaygın olarak kullanılan "Damlaya damlaya göl olur." atasözünü bir genel sözlük olan TDKTS'de bulmak mümkün değildir çünkü TDKTS'nin genel sözlük anlayışına göre atasözleri genel sözlükler yerine deyimler ve atasözleri sözlüklerinde bulunmalıdır.

Bu noktada bir genel sözlükte nelerin sözlük birim olabileceği, genel sözlüğün sınırlarını belirlemektedir. Dolayısıyla bir atasözünün genel sözlükte yer alacak sözlük birim kabul edilmeyişi genel sözlüğün sözcük listesini de etkilemektedir.

1.2. Sözlük Birim: Tanımı, Sınırları ve İlgili Kavramlar

Dilbilimin ve dil bilgisinin çeşitli alanlarında olduğu gibi sözcükler sözlük bilimin de çalışma alanına girmektedir. Dilbilim ve dil bilgisi alanındaki araştırmacılar, çalışma konularından biri olarak gördükleri sözcüğün tanımı ile ilgili çeşitli görüşler ve tanımlar ortaya koymuştur. Tek bir tanımın, sözcük terimini karşılamayıp istisnai örnekleri de ortaya çıkardığını fark eden bazı araştırmacılar kavramı netleştirmek amacıyla yazımsal sözcük (orthographic words), sesbilimsel sözcük (phonological words), dil bilgisel veya biçimsözdizimsel sözcük [grammatical word (veya morphosyntactic word)] (Plag, 2003: 4-12) gibi ayrımlara gitmiştir.

Bazı araştırmacılar ise sözcüklerin tür sayısını; yazımsal sözcük (the orthographic word), sesbilimsel sözcük (the phonological word), biçimsel sözcük

(the morphological word) , sözlüksel sözcük (the lexical word), dil bilgisel sözcük (the grammatical word), ad bilim sözcüğü (the onomastic word), sözlük bilimsel sözcük (the lexicographical word) ve istatiksel sözcük (the statistical word) biçiminde daha da alt dallara ayırmıştır (McArthur, 1998: 45-47).

Çalışmanın kapsamını genel Türkçe sözlükler ve genel Türkçe sözlükler için sözlük birim seçimi oluşturduğu için bu noktada sözlük bilimcilerin sözlük açısından kavrama bakışını ele almak gerekmektedir. Dilbilim, sözcük bilim, sözlük bilim gibi alanların birbirinden kesin çizgilerle ayrılamayışı veya sınır çizgilerinin net olarak belirlenememesi bazı konularda olduğu gibi terimlerde de birtakım karışıklıkları ortaya çıkmaktadır.

Kimi zaman aynı terim farklı bir alanda farklı bir kavramı karşılamak için kullanılabilmektedir. Bu noktada çalışmada temel bir terim olan *"lemma"* hem derlem dilbilimde hem sözlük bilimde kullanılan bir terimdir. Derlem dilbilim alanına temel teşkil edip kaynak niteliğinde sayılabilecek eserlerden birinin yazarları Francis and Kucera (1982: 1) *"lemma"* terimini aynı köke ve aynı sözcük türü özelliğine sahip olan, sadece çekimlenme yoluyla veya yazılış farklılığıyla birbirinden ayrılmış sözcüksel biçim olarak tanımlayarak *"walk"* (yürür), *"walked"* (yürüdü, yürümüş), *"walking"* (yürümek, yürüyor) ve *"walks"* (o yürür) eylemlerinin "lemma"sı WALK'tır açıklamasını yapmaktadır.

Sözlük bilimi alanındaki önemli bir sözlük bilimi sözlüğünün yazarı Hartmann (2003: 344) ise *"entry, entry word, entry-head, headword, key word, main entry, word-entry"* terimlerinin tamamının *"lemma"* terimi ile eş anlamlı olduğunu belirtmektedir. Sözlük bilimi alanında yayımlanan ve son zamanlardaki önemli kitaplarından biri olan *"Bloomsbury Companion to Lexicography"* adlı kitaptaki Sözlük Bilimi Terimleri Dizini (Glossary of Lexicographic Terms) bölümünde Kipfer (2013: 398) de *"lemma"*nın *"entry, entry head, headword, keyword, main entry, word entry"* terimleri ile aynı anlamda kullanıldığını belirmektedir.

Bu terimlerden *"headword"* ve *"lemma"* terimlerindeki karışıklık Crystal'da (2008: 276) da devam etmektedir. Sözlüğünde *"headword"* terimini *"lemma"* terimine gönderimde bulunarak lemma madde başında,

> "Sözcük bilimde, bir sözlük maddesinin başında yer alan ve genel olarak headword (madde başı) olarak atıfta bulunulan ögedir. Madde başı aslında

> soyut bir temsildir, bütün resmî sözlüksel türleri kapsayacak biçimde uygulanır. Örneğin walk (yürümek) eylemi; walking (yürüyor), walks (yürür), walked (yürüdü) biçimlerinin tümünü kapsar."

biçiminde açıklamaktadır. Crystal'ın da *"lemma"* ve *"headword"* terimleri arasında bir farklılık çizmediği açıklamalarda görülebilmektedir.

Konuya bir sözlük bilimci bakış açısıyla yaklaşan Hartmann ve James (1998: 67) sözlüklerindeki "*headword"* terimini:

> "Madde başı için seçilen bir sözcük veya tümcenin biçimidir, sözlük yapısında maddenin (entry) başladığı konumdur. Uygulamalar, madde başlarının basımla ilgili olarak gösterim biçimine göre çeşitlenir (Örneğin koyu harflerle gösterim ya da dışarı çıkıntılı gösterim) veya çoklu ve çeşitli biçimlerin (Örneğin eş adlı sözcüklerin ya da çok anlamlı sözcüklerin alt maddeleri gösterimi için alt simge veya üst simge) ayrılmasına göre çeşitlenir. Ancak çoğu gösterimde sözcüğün standart biçimi vardır."

biçiminde açıklamaktadır.

"headword" ile "lemma" teriminin aynı anlamda kullanıldığını (Burkhanov, 1998: 116) söyleyen başka bir sözlük bilimci Burkhanov (1998: 97-98) "*headword*"ü, "Örneksemeli bir sözlükte her bir bölüm (article) yani birtakım eş anlamlıları ve bazen sözlüksel ögelerle ilgili anlamsal özellikleri içeren sözcük listesinin alt bölümleri madde başı ile başlamaktadır."

biçiminde açıklamaktadır.

Derlem dilbilimi alanının bakış açısıyla *"lemma"* terimine Türkçe bir örnek vermek gerekirse *"masaya", "masası", "masadan", "masanın"* biçiminde çeşitli çekim eki almış örneklerin *"lemma"*sı *"masa"*dır. Bir Türkçe sözlüğün yapısı düşünüldüğünde sözlükte "masa" sözcüğünün çekimli biçimleri yer almayacak, dolayısıyla anlamların ve açıklamaların hemen önünde yer alan sözlüklerde genellikle koyu veya eğik olarak yazılan bu bölümde *"masaya"* gibi bir örnekle karşılaşmak mümkün olmayacaktır. Ancak söz konusu deyimler sözlüğü veya genel Türkçe bir sözlük olduğunda *"masaya yatırmak"* deyiminde anlamların ve açıklamaların hemen önünde yer alan bölümde *"masa"* sözcüğünün çekimli bir örneğini bulmak mümkün olacaktır ve derlem dilbilimde kullanılan *"lemma"* terimi sözlük bilimindeki kavramı karşılamayacaktır.

Farklı alanlarda, farklı kavramları anlatmak için kullanılan aynı terimler alanın özelliği itibariyle kendine has bir anlamda kullanılmaktadır. Bu, doğal karşılanması gereken bir durumdur ancak özelliği itibariyle birkaç alanı ilgilendiren konularda ve net bir sınır çizgisi ile belirlenmemiş yayınlarda aynı terimin kullanılması kavram kargaşası meydana getirebilmektedir.

Çeşitli Türkçe kaynaklarda da sözlük bilimi terimleri ile ilgili karışıklarla karşılaşmak mümkündür. Türkçe Bilişim Terimleri Sözlüğü'nde[1] *"sözlükbirim"* başlığında İngilizce karşılığı *"lexeme"* olarak verilmiş ve "sözlükte maddebaşı olarak gösterilen birim." olarak tanımlanmıştır.

TDKTS (2011: 1599) *"madde başı"* terimini "Sözlük yapma düzeninde başlı başına bir anlam ifade eden ve siyah olarak yazılan, tanımı verilen sözlük birimi" biçiminde, *"madde"* (TDKTS, 2011: 1599) terimini "Sözlük ve ansiklopedilerde tanımlanan, anlatılan kelime, ad veya konulardan her biri" biçiminde, *"sözlük birimi"* terimini (TDKTS, 2011: 2157) "Sözlükte madde başı olarak yer alacak anlamlı söz varlığı." biçiminde tanımlamaktadır. Tanımlardan görüleceği üzere TDKTS, *"sözlük birim"* terimini *"madde"* terimi ile aynı anlamda vermekte, *"madde başı"* terimini hem *"madde"* terimini hem de *"sözlük birim"* terimini kapsayacak biçimde vermektedir.

Sözlük birim teriminin, dilbilimsel söz varlığı çalışmalarındaki temel birim olduğunu öne süren Hartmann ve James (1998: 83) sözlük birimlerin; genellikle belirli dil bilgisel bağlamda bir anlam (anlamsal değer) ile bir biçimin (sesçil/yazımsal madde) birleşimi olarak yorumlandığını, sözlük birimlerin, basit sözcüklerden [örneğin *face (yüz)*], karmaşık (*preface=ön söz*), deyimsel ve birleşik sözcüklerden (face up to, face-lift), çok sözcükten oluşan ifadelerden *(fly-by-night, face the music)* ve tek başına kullanılabilen kısaltmalardan *(prefab)* oluşabileceğini bildirmektedir. Bu noktada Hartmann ve James'in kullandığı "dilbilimsel söz varlığı çalışmalarındaki temel" ifadesini irdelemek gerekecektir. Tanımdaki ifade oldukça kapsamlı bir kavram olarak durmaktadır zira müstakil bir bilim mi, dilbilimin bir kolu mu, sözcük biliminin alt dalı mı olduğu çeşitli yayınlarda hâlâ tartışılan sözlük biliminin çalışma alanına giren bu terimin sınırlarını belirginleştirmek gereklidir. Çünkü *"lexeme"* terimi sözcük bilimi alanında da *"sözcük birim"* anlamında kullanılan bir terimdir. Ancak Hartmann ve James'in sözlük birim ile ilgili verdiği

[1] TÜBA, (Çevirimiçi), http://www.tubaterim.gov.tr/, 12 Şubat 2015.

örnekler tanımın ilk cümlelerindeki muğlaklığı gidermektedir. Örneklerden de görüleceği üzere aslında sözlük bilimi, farklı alanlardaki sözcük tanımı tartışmalarına girmeden sözlük birimlerin sözcük veya sözcüklerden oluşabileceğine açıklık getirmektedir.

"sözcük" teriminin belirsizlik içerdiğini düşünen başka bir sözlük bilimci Burkhanov (1998: 122-123) sözlük birim terimini "*lexeme"* madde başında ele almakta, bu terimin bazı durumlarda tek sözcükten oluşan sözlüksel öge biçimini belirtmek için de kullanıldığını, böyle bir kullanımın da *"sözcük"* ve *"sözlük birim"* kavramlarının karıştırılmasına neden olduğunu ifade etmektedir.

Jackson (2002: 2) sözlük birimin (lexeme) bir dilin söz varlığında yer alan ve bir sözlükte madde başı olarak ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Ayrıca bir sözlük birimin birden çok yazımsal sözcükten (orthographic word) oluşabileceğini de ekleyerek *"warble fly"* (nokra sineği), *"war chest"* (savaşta toplanan para*), "ward of court"* (mahkeme vesayetindeki çocuk) örneklerini vermektedir. Bunun yanı sıra kısaltmaların ve eklerin bazı sözlüklerde madde başı olarak listelenmesine rağmen bunların sözlük birim olarak dâhil edilmediğini eklemektedir. Örneğin bir kısaltmalar sözlüğünde açıklamanın veya kısaltmanın açık okunuşunun hemen önünde, koyu ya da eğik yazılmış bir yapı da sözlük birim olarak kabul edilmelidir. Yani sözlük birim, terim bilimi sözlüklerinin özelliklerine göre, yeri geldiğinde birçok alan tarafından sözcük olarak kabul edilemeyen kısaltmalar, ekler gibi kavramları da içine alabilmektedir.

Sözlük birimin bazı dilbilimciler tarafından bir dilin anlamsal sisteminde, asgari ayırt edici birime değinmek için kullanılan bir terim olduğunu söyleyen Crystal (2008: 276) sözlüğündeki *"lexeme"* madde başında sözlük birimin, "*walk, walks, walking, walked"* veya *"big, bigger, biggest"* gibi dil bilgisel belli başlı farklı biçimlerin özet birimi olarak kabul edildiğini belirterek derlem dilbilimdeki "lemma" terimine yakın olarak tanımlandığını ancak sözlük birimlerin, sözlüklerde geleneksel olarak ayrı madde olarak listelenen birimler olarak tanımlandığını da eklemektedir.

Bu noktada derlem dilbilimin ve yer yer de bazı sözlük bilimcilerin kullandığı *"lemma"* terimini *"masa"* örneği üzerinden tekrar ele almak gerekmektedir. Yukarıda örnek verilen, çekim eki almış *"masaya", "masası", "masadan",*

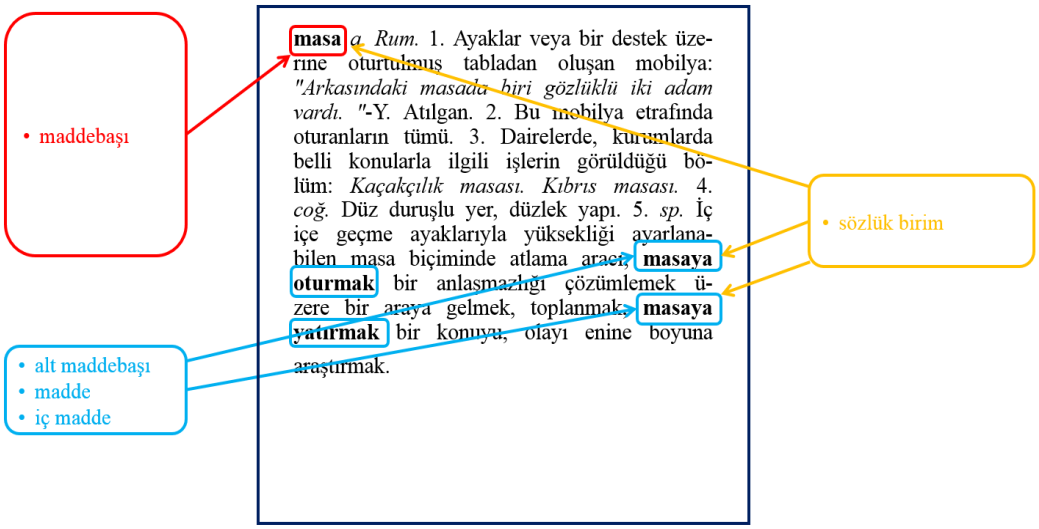
"masanın" ifadelerinin *"lemma"sı* masadır. "Masa" bir "lemma"dır; öte yandan *"masa"* ifadesinin bir sözlükte madde başı veya madde olarak yer alması mümkün olduğu için bir *"sözlük birim"* olma ihtimali de vardır. Derlem dilbilimcilerin çalışma alanındaki *"lemma"*ların aslında sözlükte birer sözlük birim olma ihtimalleri vardır ancak sözlük bilimcinin sözlüğe farklı gerekçelerle dâhil etmeyeceği *"lemma"*ların olması da mümkündür. *"Sözlük birim"* terimi ile *"lemma"* terimi arasında ilişkinin klasik mantıktaki eksik-girişimlilik[2] ilişkisine benzer bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle *"Bazı lemmalar, sözlük birim; bazı sözlük birimler, lemmadır."* demek mümkündür.

Sözlük biliminin sözlük birim yaklaşımı ve Türkçenin dil özellikleri göz önünde bulundurulduğunda [örneğin hem tek sesten oluşup bir ses birim olan hem de Türkçedeki en kısa yazımsal sözcük olan "o" sözcüğünün yerinin neresi olacağı, TDKTS'de (2011: 1630) bir sözlük birim olarak yer almış ve birden çok sözcükten oluşmuş "masaya yatırmak" biçimindeki öbeğin yerinin neresi olacağı, aslında bir tümce gibi özne, tümleç ve yüklemden ögelerinden oluşup ancak yazımsal açıdan tek bir sözcük olan "eltieltiyeküstü" (TDKTS, 2011: 791) ifadesinin yerinin neresi olacağı] tartışmalı bir durumu ortaya çıkaracaktır.

Şekil 1.de bir sözlüğün bölümü üzerinden bu çalışmanın asıl konusunu oluşturan sözlük birimin; madde başı, alt maddebaşı, madde, iç madde terimleri ile arasındaki ilişkisel yapı gösterilmiştir.

[2] **Eksik-girişimlilik:** Eğer iki kavramdan her biri diğerinin bazı fertlerini içine alırsa aralarında eksik-girişimlik vardır denir. Örneğin, memeli kavramının bazı fertleri balık kavramı içine, balık kavramının da bazı fertleri memeli kavramı içine girer. Yani bazı memeliler balıktır, bazı balıklar memelidir (Öner, 1986: 22).

Şekil 1. Madde Başı, Alt Maddebaşı, Madde, İç Madde ve Sözlük Birim Terimleri

Buna göre sözlük birim terimi maddebaşı, alt maddebaşı, madde ve iç madde terimlerinin tamamını kapsayan bir özelliktedir.

Bu bilgilerden yola çıkarak sözlük birimin tanımını şu şekilde gerçekleştirmek mümkündür:

Tanımlanabilecek veya açıklanabilecek bir özelliğe sahip olup basılı sözlüklerde geleneksel olarak koyu harflerle veya dışarı çıkıntılı olarak gösterilerek sözlüklerde tanımlanan, açıklanan, anlatılan konulardan veya kavramlardan her biri sözlük birimdir.

1.2.1. Sözlük Birimin Türleri

Sözlük birim terimini sadece tanımla ortaya koymak; bu terimin, dilin söz varlığındaki hangi unsurlara karşılık geldiğini tam olarak anlatmak açısından yeterli değildir. Yukarıdaki bazı tanımlarda (Jackson 2002: 2; Hartmann ve James, 1998: 83) sözlük birimin; kısaltmalardan, sözcüklerden, öbeklerden, tümcelerden vb. unsurlardan oluşabileceğine dair ifadeler yer almaktadır. Ancak burada verilen örneklerin sayısı kısıtlı, açıklamalar da kısadır.

Atkins ve Rundell sözlüksel ögelerin neler olabileceğine ilişkin çeşitli çalışmalar yapmış ve çeşitli sonuçlara ulaşmıştır. Bu bölümde Atkins ve Rundell'a (2008) ait sözlüksel ögenin türleri sınıflandırması ele alınacaktır. Bu sınıflandırma,

daha ziyade İngiliz dili sözlükleri incelenerek İngilizcenin dil özellikleri göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

Tablo 1.de Atkins ve Rundell'a (2008: 164-173) göre sözlüksel ögenin türlerinin sınıflandırılması ve sözlüksel birimlerle ilgili verilen örnekler gösterilmiştir. Buna göre sözlüksel ögenin türleri (types of lexical item) terimi ile yukarıdaki bölümde ele alınan sözlük birim terimini işaret etmektedir.

Tablo 1. Sözlük Birimin Türleri ve Örnekleri[3]

Ana Başlık	Alt Başlık ve Örnekler		
Basit Sözcükler[4]	be (ol-), like (hoşlan-), head (baş) , possible (olası), remember (hatırla-)		
Kısaltmalar	Alfabetik kısaltma	BBC (British Broadcasting Corporation)	
	Kısaltmalı sözcük	NATO (North Atlantic Treaty Organization)	
	Büzülme sözcük	don't, wouldn't	
Kısmi Sözcükler	Bağımlı ek	*im-* (*impossible*), *-ment* (*attainment*)	
	Üretken ekler	ex- ön eki ex-wife (eski karı), ex-mayor (eski belediye başkanı), başka bir örnek ise the –gate[5] son eki "Monicagate"	
	Kaynaştırma biçimleri	one-legged (tek bacaklı), vinyl-covered (vinil kaplı)	
Çok Sözcüklü İfadeler	Sabit ve yarı sabit öbekler	Saydam eş dizimliler	to risk one's life (hayatını riske atmak)
		Sabit öbekler	ham and eggs (jambonlu yumurta), knives, forks and spoons (çatal bıçak takımı), kith and kin (eş dost).
		Benzetmeler	white as snow (kar gibi beyaz, kar beyazı) ; pale as death (ölü gibi solgun); drunk as a lord (fitil gibi sarhoş)
		Meşhur söz	if you can't beat 'em, join 'em (Eğer onları yenemiyorsan onlara katıl!) ; horses for courses (Her horozun bir kümesi vardır.)

[3] Atkins ve Rundell'dan (2008: 164-173) tablolaştırılmıştır.

[4] Türkçe dil bilgisinde basit sözcükler terimi genellikle, türetilmiş veya birleşik olmayan ve yapısı daha küçük parçalara ayrılamayan kök durumundaki kelime biçiminde tanımlanmaktadır. Ancak Tablo 1.deki basit sözcükler terimi yazımsal açıdan tek sözcükten oluşan sözcüklere işaret etmektedir. Bu tabloda basit sözcükler için verilen örnekler be (ol-), like (hoşlan-), head (baş) , possible (olası), remember (hatırla-) biçimindedir. Bu örnekler arasında "remember" sözcüğü önek almış, "possible" sözcüğü ise son ek alıp İngilizce dil bilgisi kurallarına göre türetilmiş birer sözcüktür.

[5] Aslında "gate" bir son ek değildir ancak zamanla ek gibi kullanılır hâle gelmiştir. 1972-1974 Amerika Birleşik Devletleri'nin başkentinde gelişen ve Başkan Richard Nixon'ın istifa etmesiyle sonuçlanan siyasi bir skandaldır. Watergate ABD'nin başkenti Washington'da bulunan bir otel ve iş merkezinin adıdır. Skandal bu binada ortaya çıktığı için Watergate Skandalı ya da kısaca Watergate adıyla anılır.

		Atasözleri	too many cooks spoil the broth (Horozu çok olan köyün sabahı geç olur.)
		Alıntılar	to be or not to be (olmak ya da olmamak), an eye for an eye (göze göz dişe diş)
		İlişki sözleri	have a nice day (iyi günler); take care of yourself (kendine iyi bak.)
		Selamlamalar	Good morning (günaydın), how do you do? (Nasılsın?)
	Öbeksi deyimler	to have a heart of gold (altın gibi kalbi olmak), to have a heart of stone (taş kalpli olmak).]	
	Birleşikler	civil servant (sivil memur), sky blue (gök mavisi), it's a chicken and-egg situation (kısır döngü)	
	Öbeksi eylemler	running out (bitmek)	
	Yardımcı eylem yapıları	to make a complaint (şikâyetçi olmak), to take a decision (karara varmak), to have a rest (dinlenmek), to give a lecture (ders vermek), to do a dance (dans etmek).	

Tablo 1.de verilen örneklerin tamamını OED'de ve MED'de birer sözlük birim olarak bulmak mümkündür. Dolayısıyla bu sözlüklerde bir ek de, bir sözcük de, bir tümce de sözlük birim olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmada, Türk alan yazınında çokça tartışılan bir sözlükte nelerin madde başı, nelerin alt maddebaşı, madde veya iç madde olması ile ilgili bir öneriye ya da tartışma konusuna yer verilmeyecektir. Çünkü bir sözlük birimi, sözlüğün içerisinde madde başı ya da madde (iç madde) yapmak sözlüğün sunumu ile ilgili bir konudur. Sözlüğün sunum biçimi ifadesi ise daha ziyade, basılı sözlüklerin özelliğini kapsamaktadır. Son yıllarda dijital ortamlarda ve özellikle İnternet ortamında sunumu gerçekleştirilen sözlüklerin bazılarında numara sistemi kullanıldığından madde başı ve madde kavramları zamanla kaybolmaktadır. Bu tip sözlükler sadece aranan sözlük birimi sunmakta, sözlük birimin farklı anlamlarını numara sırasıyla vermektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın asıl araştırma sorusu, sözlük birimlerin nasıl sunulduğu değil; sözlük birimlerin nasıl ölçütlere göre seçildiği, seçilmesi gerektiğidir.

1.3. Sözlükselleşme

1.3.1. Çok Anlamlı "Sözlükselleşme" Terimi

Sözlükselleşme (lexicalisation) terimi dilbilimi alanında çalışan araştırmacılar tarafından farklı tanımlamalarla ele alınmaktadır. Özellikle dilbilimin biçim bilgisi dalında çalışan araştırmacılar bu terimi birkaç farklı biçimde tanımlanmıştır. Hohenhaus (2005: 353) bu terim üzerinde tam bir uzlaşı sağlanamadığını, sözlükselleşme teriminin geniş bir kavramı temsil ettiğini ve sözlükselleşmenin en iyi anlaşılmış olan yanının, söz varlığını oluşturan unsurların zaman içinde değişme eğilimi içinde olmasına bağlı bir süreç olduğunu belirtmektedir.

Sözlükselleşme terimini yazılı olarak ilk kez kullanan araştırmacı Hans Marchand'dır. 1960 yılında yayımladığı "*The Categories and Types of Present-day English Word-formation: A Synchronic-diachronic Approach*" adlı eserinde Marchand (1960'tan aktaran Lipka, 1992: 2) *"blackmarket"* (karaborsa), *"maninthestreet"* (sokaktaki adam) örneklerini vermiştir. Sözlükselleşmenin sadece sözcük öbekleri ve söz dizimsel öbeklerle ilişkili olmadığını iddia edip *"sons-in-law"* (damat) örneğini de vererek "sözlükselleşme sürecinin, vurgu birliğiyle nitelendirilmemiş önemli değişiklikler" olduğunu söylemiştir.

Marchand'ın öğrencisi olan Kastovsky (1982: 164'den aktaran (Lipka, 1992: 3-4), *"Word Formation and Semantics"* kitabında hocası Marchand'ın aksine sözlükselleşmenin geniş ve açık bir tanımını vermiştir. Sözlükselleşme için *"lexikalisierung"* terimini kullanan Kastovsky sözlükselleşmeyi, "karmaşık sözcüklerin (complex words) veya söz dizimsel öbeklerin (syntactic groups) her bir parçasının biçimsel ve/ya anlamsal özellikler kazanarak söz varlığının bir parçası olması" biçiminde tanımlamıştır.

Bu terimle ilgili birbirinden farklı çalışmaların yapılmasıyla farklı bakış açıları ortaya çıkmıştır. Sözlükselleşme teriminin karşıladığı kavram için alan yazınında dört yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan birincisi -Kastosvky'nin tanımına benzer biçimde- sözlükselleşmeyi, birden çok sözcüğün kendini oluşturan bileşenlerinin özelliklerini kaybederek tek sözcük hâline gelmesi olarak tanımlamaktadır (Lipka, 1992: 7; Bauer, 1983: 47-48; Bussmann, 1996: 534-535; Booij, 2007: 17-18).

Batı alan yazınındaki ikinci yaklaşım ise sözlükselleşmeyi, bir dilsel biçimin, dil bilgisinin üretken kurallarından uzaklaşması başka bir ifadeyle dil bilgiselleşmenin karşıtı olarak tanımlamaktadır (Anttila, 1989: 151; Lehmann, 2002: 14; Brinton ve Traugott, 2005: 18).

Üçüncü yaklaşım, sözlükselleşme tanımını psiko dilbilim alanında çalışmalar yapan Harley (2005: 410) "*The Psychology of Language"* adlı eserinde "Konuşma üretimi sürecinde, düşüncelerin seslere dönüştürülüp sözcüklerin üretilmesi işlemi" biçiminde yapmaktadır.

Bu çalışmanın çıkış noktasına kaynaklık eden dördüncü yaklaşım ise sözlükselleşme kavramını, sözcüklerin ve sözcük öbeklerinin söz varlığına (lexicon) ait olması süreci biçiminde değerlendirmektedir.

Sözlükselleşme teriminin sadece birleşik sözcüklerin dilin söz varlığına ait olması olarak tanımlanmasının (özellikle birinci yaklaşımı kastederek) sınırlı bir yol olduğunu eleştiren Blank (2001: 1603) sözlükselleşmeyi, "Yeni dilsel varlıkların - basit sözcükler, birleşik sözcükler ya da yeni anlamlar- söz varlığı düzeyinde topluma uygun hâle gelmesinin süreci''olarak tanımlamaktadır.

Sözlükselleşme terimini *"Routledge Dictionary of Language and Linguistics"* adlı eserinde "*lexicalization"* madde başında iki farklı yaklaşımı da ele alarak iki ayrı biçimde tanımlamaktadır. Bussmann'ın (1996: 681-682) tanımlarından ikincisi ilk yaklaşımla paralellik arz ederken, ikinci tanımı şu şekildedir:

> "Eş zamanlı olarak, bir sözcüğün, bir dilin söz varlığında (lexicon) muhafaza edilerek olağan bir biçimlenme olarak benimsenmesi ve tekrar kullanılmak üzere çağrılabilir olmasıdır. Bu söz varlığına mensup sözcükler, dilin ihtiyaç duyulan kavramlar için hazırda tuttuğu anlamların karşılığı olan yalın sözcükler *(fence, lion)* de olabilir, karmaşık sözcükler *(cookbook, fireman)* de olabilir. Ayrıca sözcüklere benzeyen ve belirli bir anlamı olan sözdizimsel öbekler *(sour cream, at death's door)* de bir dilin söz varlığına aittir. Sözlükselleşmenin aksine anlık sözcükler *(test-tube baby, space glove)* sözcük yapımının standart kurallarına göre üretilir ve hemencecik anlaşılabilir ve anlık sözcükler genellikle söz varlığının kalıcı bir maddesi olmaz*."*

Birçok araştırmacının *"lexicalization"* biçiminde kullandığı sözlükselleşme terimini *"lexicalisation"* biçiminde "s"li biçimde kullanan Hartmann ve James (1998: 84) *"lexicalisation"* madde başında sözlükselleşmeyi "Bir sözcük veya

ifadenin, bir sözlük birim durumuna geçme süreci veya atanması sonucu." biçiminde tanımlamaktadır.

Sözlükselleşme terimi için Türkiye dışındaki alan yazınında yukarıdaki tanımlamalar ve açıklamalar yapılırken Türk alan yazınındaki tanımlama ve açıklamalar şöyledir:

Araştırma sırasında sözlükselleşme teriminin Türk alan yazınında karşılaşılan ilk tanımını yapan Vardar (1998: 185) sözlükselleşmeyi "dilbilgisel bir birimin sözlüksel bir birime dönüşmesi" biçiminde izah etmektedir.

Uzun (2006: 89) sözlükselleşmeyi "yeni bir sözcüğün dilde belirli bir sözlüksel içerikle, belirli bir çapta yaygınlaşması, tutunması" olarak tanımlamaktadır.

Eserinin alan sözlüğü bölümünde *"lexicalisation"* maddesinin karşılığı olarak sözlük birimselleşme terimini kullanan Günay (2007: 284), bu terimi "Bir dilin sözcük dağarcığı içindeki bir sözcüğün, (dilin genel kurallarına ait ayrıcalıkları içermesine karşın) özel bir kimliğinin ya da durumunun olduğunu kabul etme işini belirtir. Sözcükçede türetimciliğin varlığını benimseme ve sözlüksel birimleri düzgüleme işidir." biçiminde tanımlamaktadır.

Sözlükselleşme terimini Hengirmen (2009: 342) "*Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü"* adlı eserinde "bir yeni türetme sözcüğün zamanla dilde yayılması ve söz varlığının bir ögesi olarak sözlüklere alınma süreci." biçiminde tanımlamakta, "Belli bir alanın terimleri de o bilim dalından çıkarak yaygınlaşırsa ve genel dile katılırsa sözlükselleşmiş olur." biçiminde bir açıklama yapmaktadır.

Karaağaç (2013: 784) sözlükselleşme terimini "Dil bilgiselleşmenin tersi yönüdür. Sözlük ile söz dizimi ilişkisinde ortaya çıkan anlam bilgisel bir olaydır. Bir bağımlı biçim biriminin asıl biçim birimi hâline gelmesi, bir söz dizimi biriminin kalıplaşarak ve anlam daralmasına uğrayarak, bir sözlük birimi hâline gelişi, sözlükselleşmedir." biçiminde ele almaktadır.

Demirci (2014: 128-129), *leksikalizasyon* maddesinde sözlükselleşmeyi "ek olarak kullanılan morfolojik unsurların zaman içerisinde kelime hâline gelmesi, kısacası bir ekin kelimeleşmesi" şeklinde tanımlamaktadır.

Sözlükselleşme terimini, yerli ve yabancı alan yazınında çalışmalar ele alışları bakımından Tablo 2.deki gibi göstermek mümkündür.

Tablo 2. Sözlükselleşme Terimiyle İlgili Yaklaşımlar

Bakış Açısı	Kişi ve Çalışması
1. Birden çok sözcükten oluşan karmaşık sözcüklerin özel bir içerikle ve sık kullanılması sayesinde bağımsız birim hâline gelme eğiliminde olması süreci	Marchand, 1960; Kastovky, 1982; Lipka, 1992; Bussmann, 1996; Booij, 2007; Bauer, 1983
2. Dil bilgiselleşmenin karşıtı olması	Anttila, 1989; Lehmann, 2002; Brinton ve Traugott, 2005; Karaağaç, 2013; Vardar, 1998; Demirci, 2014
3. Konuşma üretimi sürecinde, düşüncelerin seslere dönüştürülüp sözcüklerin üretilmesi işlemi	Harley, 2005
4. Farklı biçimlerde oluşturulmuş ya da yeni anlam kazanan yapıların söz varlığına girme süreci	Bussmann, 1996; Hartmann ve James, 1998; Blank, 2001; Uzun, 2006; Günay, 2007; Hengirmen, 2009; Karaağaç, 2013;

Bu çalışmaya kaynaklık eden sözlükselleşme tanımı dördüncü yaklaşımdır. Yani farklı yollarla dile giren sözcüklerin ve sözcük öbeklerinin dilin söz varlığına ait olması durumudur. Ancak Blank'ın (2001: 1603) Bussmann'ın (1996: 681-682) ve Hartmann ve James'in (1998: 84) sözlükselleşme tanımında ön plana çıkan özellik, dilde ortaya çıkan bir unsurun söz varlığına girme süreci ile ilgilidir. Bu tanımların hiçbirinde dilde ortaya çıkan bir unsurun bir sözlük birim olarak sözlüğün malı olması ile bir bilgi yoktur. Sadece Hengirmen'in (2009: 342) tanımında "sözlüklere alınma süreci" ifadesi geçmektedir.

Bu çalışmada *"sözlükselleşme"* terimine yukarıda ele alınan tüm tanımlardan farklı olarak *"sözlük*" olgusu da dâhil edilerek terim:

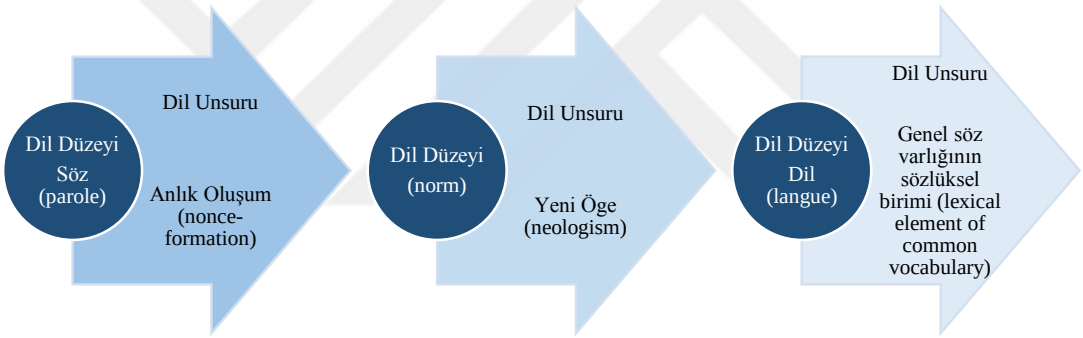
Farklı yollarla oluşturulmuş ya da dilde zaten mevcut olan sözcükler veya sözcük öbeklerinin var olan anlamları ile ya da bunlara yeni anlamlar yüklenmesi ile veya başka bir dilden ödünçleme olarak alınan yapıların bir basılı veya elektronik bir sözlüğe dâhil edilme süreci olarak tanımlanmaktadır.

1.3.1.1. Sözlükselleşme Süreci

Dilin söz varlığına farklı yollarla giren ve girmekte olan unsurlar, bunu belirli aşamalardan geçerek sağlamaktadır. Bu çalışma kapsamında, ortaya çıkan dil unsurlarının dilin söz varlığına, oradan da dilin genel sözlüğüne girmeyi anlatmak için kullanılan sözlükselleşme kavramı farklı aşamalardan oluşmaktadır.

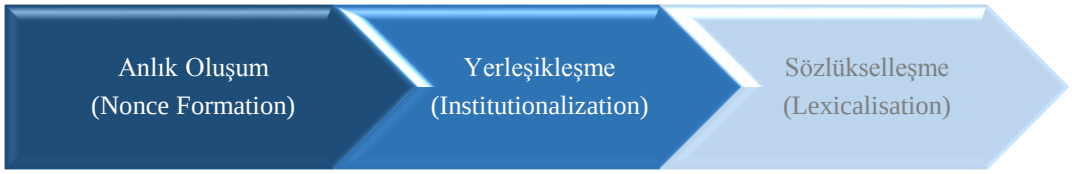
Tanımda ele alınan sözlükselleşme bir süreçtir ve farklı aşamalardan oluşmaktadır. Fischer'ın sözlükselleşme anlayışı da aşamalardan oluşan bir yapı arz etmektedir. Fischer'a (1998: 5) göre anlık oluşum aşamasında söz düzeyindeki sözcük veya sözcük öbekleri bir sonraki yeni öge aşamasına geçebilmekte ve bir dil normu olmakta, ardından genel dile ait sözlüksel bir unsur olmakta dil (langue) düzeyine çıkabilmektedir. Şekil 2.de sözcüklerin yerleşikleşme süreci gösterilmiştir

Şekil 2. Yerleşikleşme Süreci[6]

Bauer (1983: 45-50) ise sözlükselleşmenin aşamalarını anlık oluşum, yerleşikleşme ve sözlükselleşme olarak Şekil 3.teki gibi ele almıştır.

Şekil 3. Sözlükselleşmenin Aşamaları

[6] Fischer'den (1998: 5) tarafımızca görselleştirilmiştir.

Bauer'ın aşamalarında sözlükselleşme hem son aşamanın adı hem de sürecin genel adı olarak kullanılmıştır. Fischer ise ilk aşama için *"dil unsuru"* olarak anlık oluşum, ikinci aşama için *"dil unsuru"* olarak yeni öge terimini kullanmasına rağmen sürecin son basamağı için *"dil unsuru"* olarak özel bir terim kullanmamıştır.

Schmid (2008: 2) bir sözcüğün yeni olarak ortaya çıkıp dil konuşucularının kullanımına girene kadar olan evreyi anlatmak için *"kuruluş"* (establishment) terimini kullanmıştır. Schmid'in kuruluş terimini tercih etmesinin nedeni olguya yaklaşırken farklı bakış açılarını sunmak ve kavramı herhangi bakış açısına dâhil etmeyip tüm bakış açılarını kapsayacak biçimde anlatmak istemesidir.

Schmid (2008: 3), bu kavrama karşı bakış açılarını ortaya koyarken bir sözcüğün kendine ait çeşitli özellikleriyle gelişmesi açısından ele alan yaklaşımı yapısal bakış açısı; sözcüğün konuşma topluluğu arasındaki yayılması açısından ele alan yaklaşımı sosyo-edimsel bakış açısı; konuşma topluluğunun üyelerinin zihinlerinde bir kavramın üretilmesini ve yer edinmesini ele alan yaklaşımı bilişsel bakış açısı olarak belirtmiş; çalışmasında tüm yaklaşımları ve bu yaklaşımların olguyu adlandırmakta kullandığı terimleri Tablo 3.te şöyle sunmuştur:

Tablo 3. Üç Bakış Açısı ve Yeni Ögenin Kuruluşunun Basamakları

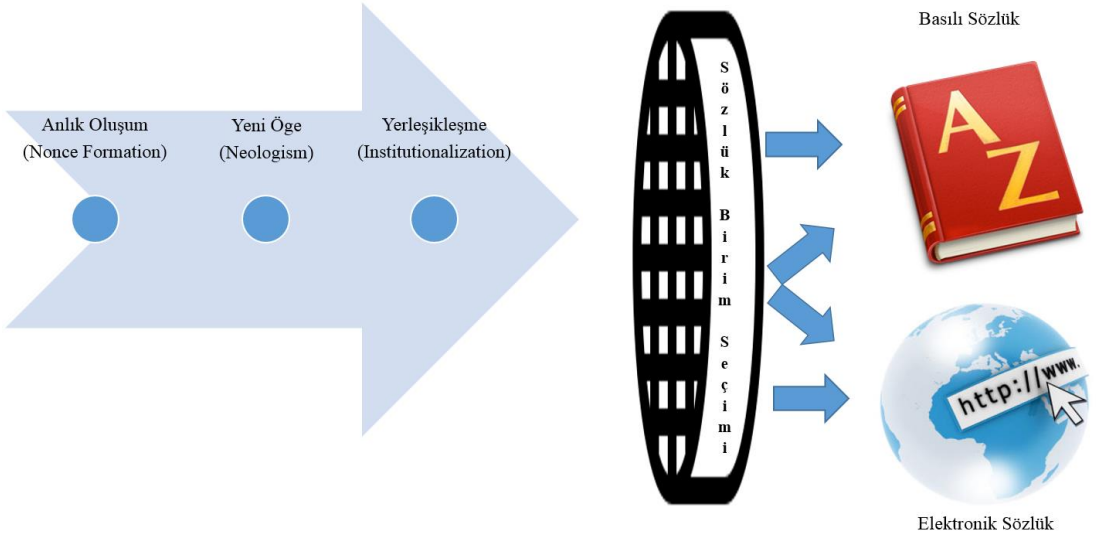
Bakış Açıları / Evreler	Yapısal Bakış Açısı	Sosyo-Edimsel Bakış Açısı	Bilişsel Bakış Açısı
yaratım (creation)	anlık oluşum (ürünü) [(product of) nonce-formation]	anlık oluşum (aşaması) [(process of) nonce-formation]	sözde kavram (pseudo-concept)
sağlamlaşma (consolidation)	istikrar sağlama (stabilization)	yayılma (spreading)	cisimleştirme (aşaması) [(process of) hypostatization]

kurma (establishing)	sözlükselleşmiş sözlük birim (lexicalized lexeme)	yerleşikleşmiş sözlük birim (institutionalized lexeme)	cisimleştirilmiş kavram (hypostatized concept)

Biçim bilgisi alanında çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiş olan Fischer, Bauer ve Schmid; dilin kendi iç dinamikleri ile üretilmiş ya da başka dillerden alıntılanmış unsurların ortaya çıkışından kullanıma girmesine kadar olan aşamalar üzerinde çalışmıştır. Ancak üç araştırmacı da dil unsurlarının söz varlığına girmesinden sonraki basamak olan basılı veya elektronik bir sözlüğün içinde bulunma aşamasını sözlük bilimsel bakış açısını taşımadıkları için ele almamıştır. Ancak bir dilin söz varlığının envanteri niteliğindeki genel sözlüklerin de bu aşamaya dâhil edilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle bu araştırmacıların tanımlarına ve açıklamalarına ek olarak sözlüğe dâhil olma süreci de tarafımızca eklenmiştir.

Şekil 4.te Bauer, Schmid ve Fischer'dan yola çıkılarak sözlüğün de bu sürece dâhil edilmesiyle tarafımızca oluşturmuş sözlükselleşme sürecinin aşamaları yer almaktadır.

Şekil 4. Sözlükselleşme Süreci

Buna göre dil konuşucuları tarafından oluşturulmuş veya başka dilden ödünçlenmiş sözcük veya sözcük öbeklerinin bazıları, belirli süreçlerden geçerek söz varlığının somut bir envanteri ve kayıt kütüğü olan genel sözlüklere girme yolunda

ilerlemektedir. Ancak her sözcük veya sözcük öbeğinin Şekil 4.teki aşamaları tamamladığını söylemek mümkün olmayacaktır çünkü anlık oluşumla ortaya çıkmış bir sözcüğün dil konuşucuları tarafından benimsenmeyip yeni öge evresine geçememesi ya da yeni ögenin yerleşikleşme sürecini tamamlayıp sözlü dil ve yazılı dil gibi dilin farklı katmanlarında tutunamayıp yerleşikleşme sürecine girememesi ya da yerleşikleşme sürecine girdiği hâlde dilin genel sözlüğüne çeşitli etkenlerden dolayı girememesi mümkündür. Bu süreç içerisinde sözlük birim seçimi, sözlüğün hedef dilinin söz varlığı ile sözlüğün sözcük listesi arasında bir filtre işlevi görmekte, sözlük birim niteliği taşıyan birimleri seçerek sözlüğe dâhil etmektedir.

Şekil 4.te verilen sürecin adı "*sözlükselleşme süreci"*, bu süreci tamamladıktan sonra bir sözlükte sözlük birim olarak kendine yer bulmuş yapıya "*sözlükselleşmiş ifade"* veya "*sözlük birim"*, genel sözlükte çeşitli ölçütleri sağladığı takdirde sözlük birim olabilme ihtimali taşıyan birime *"aday sözlük birim"* denmektedir.

1.3.1.1.1. Anlık Oluşum (Nonce Formation) Tanımı ve İlgili Tartışmalar

OED'de *"nonce"* (anlık)[7] bir sözcüğün ya da ifadenin özel bir durumda uydurulması olarak tanımlanırken *"nonce word"* (anlık sözcük)[8], tek bir özel durum için uydurulmuş bir sözcük olarak tanımlanmaktadır.

Zandvoort (1976: 43–44) anlık oluşumu, konuşucu ve yazar tarafından kendiliğinden ve anında yapılan üretimler ve özel durumlar için yapılan uydurmalar biçiminde ele almaktadır.

Anlık oluşumu, bazı durumlardaki acil ihtiyacı karşılamak için konuşucu/yazar tarafından icat edilen "karmaşık sözcük" olarak tanımlayan Bauer (1983: 45) tek sözcüklü ifadeleri Zandvoort'un aksine tanımının dışında bırakarak kapsama dâhil etmemektedir. Bauer'in (1983: 45) tanımında anlık oluşumların sadece birleşik sözcüklerle sınırlandırılmasını eleştiren Fischer (1998: 5) anlık oluşum örnekleriyle sadece birleşik sözcüklerde değil basit yapılı sözcüklerde de karşılaşılabileceğini belirtmektedir.

[7] Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/nonce#nonce , 23 Mayıs 2014.
[8] Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/nonce-word?q=nonce+word, 23 Mayıs 2014.

Bussmann (1996: 805-806) anlık sözcüğü "Yeni veya henüz bilinmeyen nesneleri, ilişki durumlarını veya konuşucunun özel bir davranışa gönderimde bulunmasını sağlayan durumları adlandırmak için genellikle bağlam bağımlı yeni oluşumlar" olarak tanımlamakta anlık oluşumların metne özgü çeşitli işlevleri olduğunu eklemekte ve bu işlevleri sözcük sayısında tasarruf sağlamak, sözlüksel boşluğu doldurmak ve biçemsel etki yaratmak biçiminde sıralamaktadır.

Anlık sözcük veya anlık üretimin tek sözcükten daha geniş birimleri içerebileceğine dikkat çeken başka bir araştırmacı Crystal (2008: 329), sözlüğünün *"nonce"* madde başında "Bir konuşmacının bilinçli olarak icat ettiği ya da yanlışlıkla tek bir vesileyle kullandığı dilsel biçimi tanımlamak için kullanılan terimdir." biçiminde bir tanım yapmaktadır. Tanımın yanı sıra Crystal, anlık oluşumların ortaya çıkmasının nedenleri ile de çeşitli bilgiler vermektedir. Birinci neden olarak konuşucunun belirli bir sözcüğü hatırlayamamasını ortaya koymakta ve öğrencisinden bizzat işittiği *"linguistified"* örneğini vermektedir. Anlık oluşumların ortaya çıkmasındaki ikinci neden olarak yeni bir biçim üretmek için koşulların zorladığı durumlarda (örneğin gazetedeki başlıklarda) uydurulmasını sunmaktadır. Crystal'ın (2008: 329) tanımındaki önemli nokta ise "Anlık oluşumlar, bazen topluluk tarafından kabul görür, bu durumda anlık oluşum terimi yerini yeni ögeye bırakır." ifadesidir. Crystal da Fischer, Bauer ve Schmid gibi anlık oluşumu takip eden aşamanın yeni öge olduğunu kabul etmektedir.

Bacchelli (2010: 87) anlık sözcüğün özelliklerini temel ve ikincil özellikler olmak üzere iki başlık hâlinde Tablo 4.te şöyle sıralamaktır:

Tablo 4. Anlık Sözcüğün Özellikleri

	Özellikleri
Temel özellikler	Bir durumda ortaya çıkar, özel bir durum için üretilir, tamamıyla metin-bağımlıdır, metin dışında tamamen kullanışsızdır.
	Faydacı bir karaktere sahiptir.
	Bir tür çaredir veya aniden gelişen bir zorluğun üstesinden gelmek için ya da iletişim aciliyetini aşmak için bir anda yapılan, yapmacık eğreti bir çözümdür.

	Anlık oluşumun bulanıklığı metin takip edilerek çözümlenebilir.
Ikincil özellikler	Anlık bir sözcüğün dilsel, kültürel ve ifadesi yazarı tarafından anlaşılabilecek bir içeriğe sahiptir.
	Anlatımsal gücü vardır.
	Sınır tanımaz, saldırgan ve kışkırtıcı bir cürete sahiptir.
	Anlık sözcük; şakacı bir zevkle renklendirilmiş, hayalci, ilginç bir dildir.
	Kendini ifade etmenin özgün bir biçimidir.
	Taze, ilginç bir özgünlük üretmek ve birinin dikkatini özgün bir biçimde çekmek ve akılda kalıcığı sağlamak için bir araştırmadır.
	Dilsel bir görünüş ve parlak bir buluştur.

Bacchelli'nin birincil özelliklerde ele aldığı; anlık sözcüğün içinde kullanıldığı metinden ayrılamayışı ve tamamen metin bağımlı olması anlık sözcük ile ölçünlü dil arasında sınırı genişletmektedir.

Bauer (2001: 38) "*Morphological Productivity"* adlı eserinde anlık bir sözcüğün ölçünlülüğün dışında kalabildiğini, bu nedenle dilbilimcilerin bilgisi dışında kalabileceğini belirtmektedir. Anlık sözcük bireysel ve kişiden kişiye değişebilir bir olgu olduğu için genel sözlük hazırlayan bir kişinin hedef dilin bütün konuşucularına ulaşması ve dil konuşucularının tüm üretimlerini kayıt altına alması olanaksız bir eylemdir. Anlık sözcüklerin veya sözcük öbeklerinin sözlük bilimcilerin bilgisi dışında kalacağı fikri oldukça doğru bir yaklaşımdır. Anlık sözcükleri takip etmenin en zor yanı yine Bauer'in belirttiği gibi bu yapıların ölçünlülüğün dışında kalması durumudur.

Anlık sözcüklerin ölçünlüğün dışında olmaları, geçici olabilmeleri, yaygınlaşmamaları gibi özelliklerin genel sözlüğü ilgilendiren bir yapısı vardır. Sözlük birim seçiminde anlık sözcüklere dikkat etmek gerekmektedir. Zira Hanks'e (2015: 121- 122) göre anlık sözcüklerin yeri genel sözlükler değildir ve genel sözlüğe alınacak ASB'ler değerlendirilirken yerleşikleşme ve sözcüğün kullanımına ait bir delillendirme gerekmektedir. Dolayısıyla yerleşikleşmiş, belirli bir kullanım

sıklığına ulaşamamış anlık oluşumlar bir sonraki aşama olan yeni öge düzeyine geçemeyecek, böylelikle de genel dilin söz varlığına ait olamayacaktır.

1.3.1.1.2. Yeni Öge (Neologism) Tanımı ve ve İlgili Tartışmalar

Özellikle Batı alan yazınında yeni ögenin ne olduğu ile ilgili çeşitli tanımlar, açıklamalar ve tartışmalar bulunmaktadır. Newmark (1988: 140) yeni ögeleri yeni uydurulmuş (coined) sözlüksel birimler veya var olan sözlüksel birimlerin yeni anlam kazanması olarak tanımlanmaktadır. Hartmann ve James (1998: 99) ise Newmark'ın tanımına benzer biçimde "Yeni öge dile; ödünçleme, uydurma ya da anlamsal değişimle giren sözcük ya da öbekler" bir tanım yapmakta, Newmark'ın tanımında yer almayan ödünçleme sözcükleri ve sözcük öbeklerini de tanıma dâhil etmektedir. Robins de (1971: 30'dan aktaran Karaş, 1990: 145) dile yabancı dilden giren sözcüklerin yeni öge olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Öte yandan "Yeni öge, yeni bir benimsemedir." biçiminde bir yeni öge tanımı yapan F.C. Mayberry'ye (1964'ten aktaran Karaş, 1990: 145) göre yeni öge, yeni bir anlam ya da yeni bir duygu kazandırılmış eski bir sözcük de olabilmekte veya kullanımdan ve dilden düşmüş eski bir sözcüğün asıl ya da yeni anlamıyla dilde tekrar yerini alması da bu tanımın içine girmektedir.

Dubois (1994'ten aktaran Oktuğ, 2009: 124) ise gösteren ve gösterilen ilişkisinden hareketle "yeni bir gösterilen üreten veya yeni bir gösterilen- gösteren ilişkisinden doğan, daha önce kullanılmadığı belli bir iletişim durumunda işlev kazanan bir sözlük birim*"* biçiminde bir tanım yaparak dildeki yeni ögeleri gösteren-gösterilen ilişkisi açısından ele almaktadır.

Kendisinden önce yapılan tanımların yetersizliğine değininen Matore (1953: 41'den aktaran Emecan, 1998: 22), neolojizmi şöyle tanımlamaktadır: "Neolojizm, belli bir dönemde, bir dilin söz varlığına katılan (dâhil olan) yeni birimlerdir." Matore, bundan önceki tanımlara benzer bir tanım yapmakla birlikte yeni ögelerin ortaya çıkma yollarını irdelemektedir. Yeni ögelerin ortaya çıkması, Matore'ye göre aşağıdaki üç yolla olmaktadır:

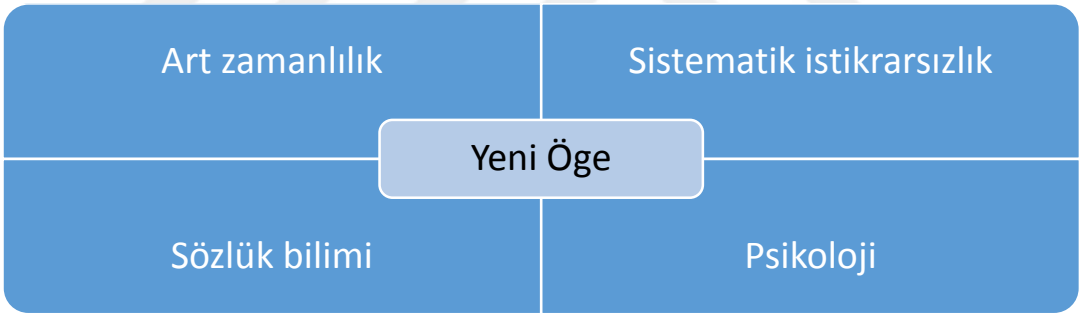
i. Tamamen yeni bir sözcük yapımı (yeni bir yaratım, ses taklidi, dilin türetme olanaklarıyla yapılan türetimler, özel bir addan almanlar, ölü ya da yaşayan bir dilden ödünçlemeler,

ii. Hâlen kullanılmakta olan bir sözcüğe, yeni bir anlam yüklenmesi,
iii. Dil bilgisel kategorilerde oluşan değişiklikler (örneğin, çok uzun bir zaman sıfat olarak kullanılan "ideal" sözcüğünün, 1830'dan sonra ad olarak kullanılmaya başlaması) gibi"

Guilbert (1975: 31'den aktaran Emecan: 1998: 22) yeni ögeyi, "sözlüksel (leksikal) sistemde yer alan üretim kuralları gereğince yeni sözlüksel birimlerin yaratım olanakları" olarak tanımlamaktadır. Bir dilin söz varlığının (lexique), yalnızca sözcüksel yaratım sisteminden oluşmadığını belirten Guilbert, her dilin söz varlığının, toplumun ve dünyanın her türlü hareketine, düşüncenin değişik biçimlerine ve nesneler dünyasıyla ilgili dil birimlerine açıldığına dikkat çekmektedir.

Cabré (1999: 205) bir birimin bir yeni öge olup olmadığını belirlemek için makul parametreler olduğunu öne sürmekte ve Şekil 5.te bu parametreleri şöyle göstermektedir:

Şekil 5. Yeni Öge Parametreleri[9]

Şekil 5.te Cabre'nin (1999: 205) dilde karşılaşılan bir ifadenin yeni öge olup olmadığına karar vermek için ortaya koyduğu dört parametre gösterilmiştir. Cabré bu parametreleri şöyle açıklamıştır:

a. Art zamanlılık (diachrony): Eğer bir birim son zamanlarda ortaya çıkmışsa yeni ögedir.

b. Sözlük bilimi (lexicography): Eğer bir birim sözlükte yer almıyorsa yeni ögedir.

[9] Cabré'den (1999: 205) tarafımızca görselleştirilmiştir.

c. Sistematik istikrarsızlık (systematic instability): Eğer bir birim biçimsel (biçim bilgisel, yazımsal, ses bilgisel) veya anlamsal istikrarsızlık sergiliyorsa yeni ögedir.

ç. Psikoloji (psychology): Eğer bir birim konuşucu tarafından yeni bir birim olarak algılanıyorsa yeni ögedir.

Ancak Cabré bu ölçütlerin aynı bağlamlarda aynı sonuçları sunmayacağını, *"yeni ögecilerin"* (neologists) bir birimin yeni öge olup olmadığı konusunda sözlük bilimsel parametreye eğilim gösterdiğini eklemektedir (1999: 205). Sözlük bilimsel derlemde yer almayan sözcüklerin yeni öge olarak kabul edilmesini sağladığını, bunun da terminoloji alanıyla kesişebileceğini söyleyerek bu eğilimi eleştirmektedir.

Yeni ögeyi belirlemek için bu parametrelerden sadece sistematik istikrarsız parametresi ölçüt olarak alındığında Türkçedeki yeni ögeleri belirlemekle ilgili sorunlarla karşılaşmak da mümkündür. Türkçede özellikle yabancı ifadelerin yazımında bir istikrarsızlık göze çarpmaktadır. Örneğin TDKTS'de ve TDK Yazım Kılavuzunda *"egzoz"* biçiminde; MBTS'de *"egzoz, egzos"* biçiminde ikili yazılış olarak; DDTS'de *"egzoz"* biçiminde yazılan sözcüğün gazete, tabela gibi farklı metin türlerinde *"egzoz", "egsoz", "egsos", "egzos"* biçiminde dört farklı yazılış biçimine rastlamak mümkündür. Şekil 6.daki parametrelerden sadece biri yeni ögeleri belirlemek için ölçüt koşulduğunda *"egsoz", "egsos", "egzos"* sözcüklerini birer yeni öge olarak kabul etmek gerekecektir.

Ayrıca diğer bir parametre olan psikoloji parametresindeki "eğer bir birim konuşucu tarafından yeni bir birim olarak algılanıyorsa yeni ögedir." ifadesi muğlaktır. Bu ifadeden hareketle anlamı bilinmeyen her sözcük dil konuşucusu için bir yeni ögeyi olacaktır. Bunun yanı sıra açıklamadaki dil konuşucusunun dil yeterliliği, bildiği söz varlığı, yetiştiği kültür ortamı, eğitim düzeyi ve ait olduğu sosyal sınıf da karşılaştığı sözcüğü tanıyıp tanıyamamasını etkileyecektir. Dolayısıyla aktif veya pasif söz varlığında diğer konuşucularına göre daha az sözcük bulunan bir kişi anlamını bilmediği veya daha önce karşılaşmadığı tüm sözcükleri yeni öge olarak belirleyecektir. Özetle Cabré'nin sunduğu yeni öge parametrelerinin sadece bir tanesini ölçüt koşarak dildeki yeni ögelere karar vermek çeşitli sorunları doğuracaktır.

Diğer taraftan Bussmann (1996: 794) *"neologism"* madde başında sözcüğün kökenini [Grk. Yunanca néos 'yeni,' logos 'ifade'] biçiminde tahlil ederek tanımını; teknolojideki, endüstrideki, politikadaki, kültürdeki veya bilimdeki yeni nesneleri ya da durumları belirtmek için dil topluluğunun tamamı tarafından olmasa da en azından bir bölümü tarafından tanınan yeni biçimlendirilmiş (sözcük ya da öbek hâlindeki) dil ifadesi biçiminde yapmakta ve yeni ögeleri Tablo 5.teki biçimde dört ulama ayırıp aşağıdaki örnekleri vermektedir.

Tablo 5. Yeni Ögenin Türleri[10]

Yeni Ögenin Türü	**Örnekler**
a. Zaten var olan biçim bilgisel anlamlar temeline dayalı ve sözcük yapımı kurallarına dayalı üretimler	*"user-friendly"* (kullanıcı dostu), *"databank"* (veri bankası), *"decriminalize"* (yasallaştırmak)
b. Anlamsal transfer	*"computer virus"* (bilgisayar virüsü)
c. Başka dillerden ödünçleme	*"sauté"* (hafifçe kızarmak), *"mesa"* (yüksek kayalık)
ç. Mecazi kullanımla oluşturulmuş ifadeler	*"child's play"* (çocuk oyuncağı, kolay iş)

Bussmann yeni ögeleri dört ulama ayırmakla birlikte bu ulamların birbirinden kesin çizgilerle ayırmanın mümkün olmayacağını ve bazı yeni ögelerin [Örneğin, *"academic milieu"* (akademik çevre)] tabloda birden fazla ulama dâhil edilebileceğini eklemektedir.

Bu çalışmada *yeni öge*[11] (neologism) terimi şöyle tanımlanmaktadır:

[10] Bussmann'dan (1996: 794) tarafımızca tablolaştırılmıştır.

[11] Batı alan yazınında yeni öge (neologism) ve yeni sözcük (new word) terimlerinin birbirleriyle karıştırıldığı ve birbirlerinin yerine kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada ele alınan neologism terimi yeni sözcük terimini kapsayan bir yapıdadır. Dilde hâlihazırda var olan sözcüklerin yeni anlam kazanmasıyla ortaya çıkan durumu anlatmak için yeni sözcük terimini kullanmak doğru olmayacaktır. Zira bu gibi durumlarda sözcüğün (gösteren) kendisi yeni değil, anlamı (gösterileni) yenidir. Bu çalışmanın farklı bölümlerinde geçen "yeni sözcük" terimi aslında biçimsel yeni ögelere işaret etmektedir.

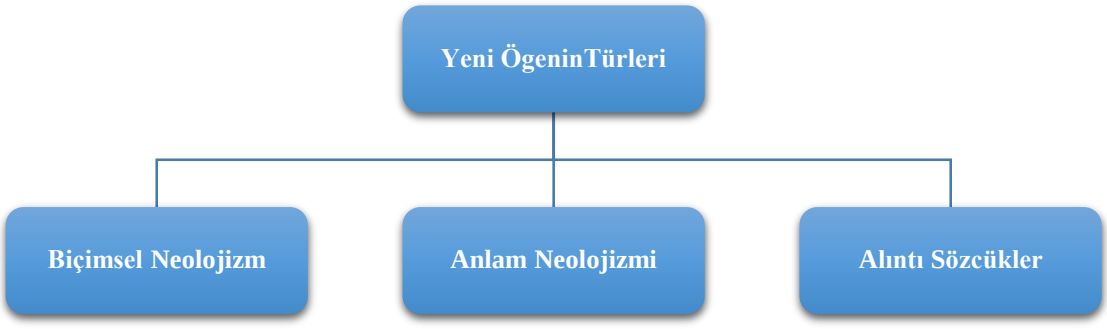
Teknolojideki, endüstrideki, politikadaki, kültürdeki veya bilimdeki yeni nesneleri ya da durumları, hareketleri, davranışları adlandırmak için dil topluluğunun tamamı tarafından olmasa da en azından bir bölümü tarafından tanınan, dil topluluğunun herhangi bir kesimi ya da bir kişi tarafından oluşturulmuş veya yeni biçimlendirilmiş (sözcük ya da öbek hâlindeki) dil ifadesi veya dilde hâlihazırda var olan sözcük ya da sözcük öbeğine yeni anlam kazandırılmış veya başka dilden ödünlenerek alınmış birimdir.

1.3.1.1.2.1. Yeni Ögenin Türleri

Alan yazınında yeni ögenin tanımına dair farklı ayrıntılar, tartışmalar, açıklamalar ve yaklaşımlar olmakla birlikte bazı araştırmacılar yeni ögenin sınırlarının daha net belirlenebilmesi için yeni öge sınıflandırmaları yapmıştır. Bu araştırmacıların bazıları özet niteliğinde bir sınıflandırmayı tercih ederken, bazıları ise sınıflandırmalarını geniş ve kapsamlı tutmuştur.

Rondeau (1984'ten aktaran Oktuğ, 2009: 128) yeni ögeler için üç ayrı ulam önermektedir. Bunlar: biçimsel neolojizm (neologisme de forme), anlam neolojizmi (neologisme de sens) ve alıntı sözcükler (emprunts). Şekil 6.da Rondeau'nun yeni öge türleri gösterilmiştir.

Şekil 6. Rondeau'ya Göre Yeni Ögenin Türleri[12]

Honselaar (2003: 329) ise dilde üslup, anlam ve biçim bakımından sözlüksel yenilikler (lexical innovations) olduğunu ve genel sözlükler hazırlayanların bu yenilikleri takip etmelerinin önemini vurgulamakta ve dildeki sözlüksel yenilikleri

[12] Rondeau'dan (1984) tarafımızca görselleştirilmiştir.

aşağıdaki ulamlara ayırmaktadır.

Tablo 6. Dildeki Sözlüksel Yenilikler[13]

Terim	Açıklama
anlam iyileşmesi (*neo-upgrading*)	Dilde eskiden var olan, argo veya kaba sözcük olarak işaretlenmiş bir sözcüğün daha itibarlı bir duruma geçmesidir.
anlam kötüleşmesi (neo-degrading)	Dilde eskiden var olan itibarlı bir sözcüğün zamanla argo veya kaba anlama sahip olması durumudur.
eskimiş (*neo-historicism*)	Eski bir biçime ve eski bir anlama sahip sözcüğün topluluk tarafından değişimden dolayı kullanımdan düşmesi durumudur.
yeni anlam *(neo-semanticism)*	Dilde var olan sözcüğün yeni bir anlam kazanması durumudur. Örneğin, hayvan adı olarak kullanılan *"fare"* sözcüğünün bilgisayar donanımına ait bir parçanın adı olarak kullanılmasıdır.
yeni biçim *(neo-formism)*	Yeni bir biçimin ve anlamın dile girmesi durumudur, örnekler yeni tamlamalar ve alıntı sözcükler olabilir.

Tablo 6.da Honselaar'ın (2003: 329) dildeki yenilikleri ayırdığı ulamların adları ve ulamlara dair tanımlar, açıklamalar gösterilmiştir.

1.3.1.1.2.1.1. Newmark'a Göre Yeni ÖgeninTürleri (1988)

Daha çok, yeni ögelerin dilden dile çevirilmesine yönelik özellikleri incelendiği çeviri bilim alanı ile ilgili kitabı olan "*A Textbook Of Translation"*da Newmark (1988: 150) yeni ögeleri oldukça kapsamlı olarak iki ana ulamda:

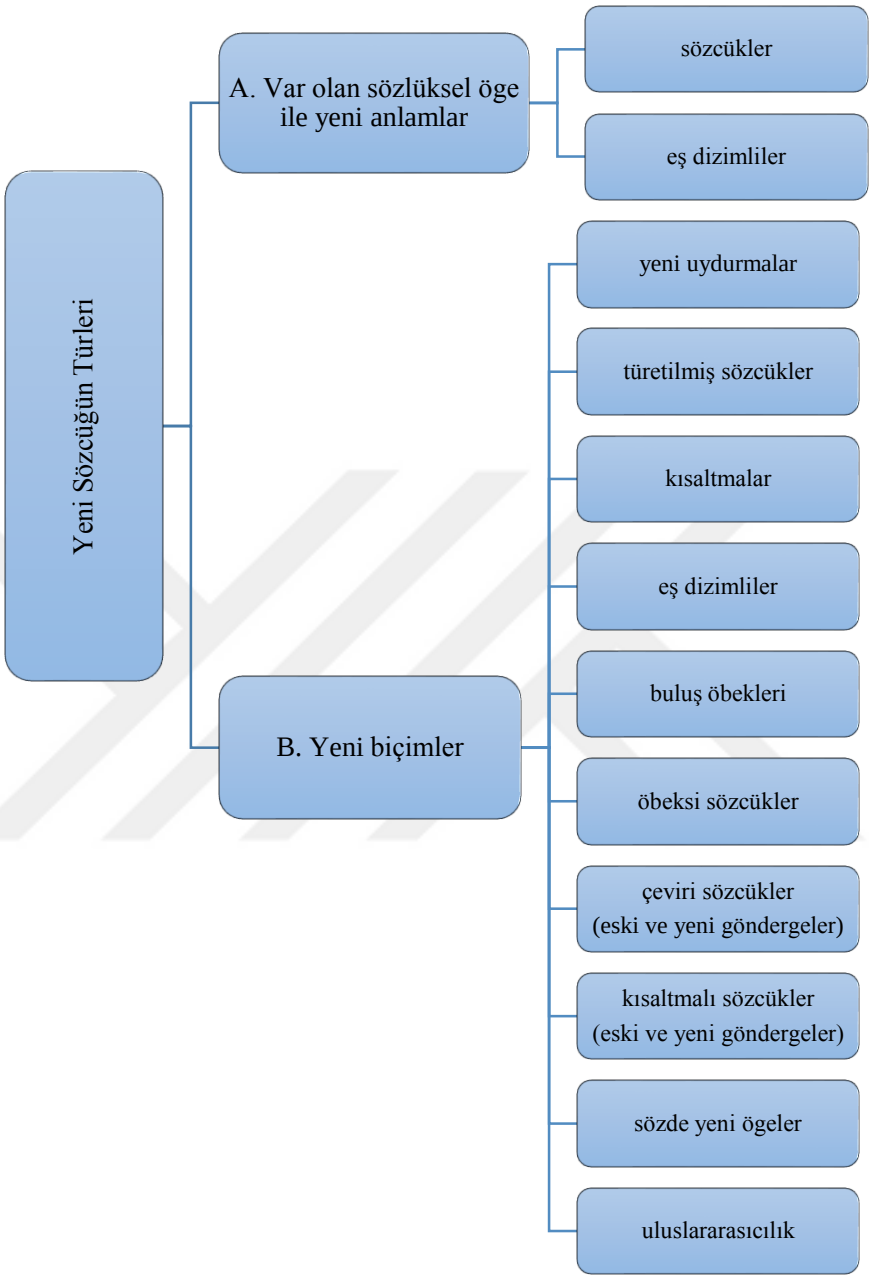
a. Var olan sözlüksel öge ile yeni anlamlar

b. Yeni biçimler

başlıkları altında on iki çeşit olarak ele almaktadır.

[13] Tablo 6. Honselaar'dan (2003: 329) yola çıkılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Şekil 7. Newmark'a Göre Yeni Ögenin Türleri[14]

Şekil 7.de Newmark'ın (1988: 150) yeni ögenin türleri sınıflandırması gösterilmiştir. Ayrıca Newmark sınıflandırmasındaki ulamların özellikleriyle ilgili olarak aşağıdaki açıklamaları ve örnekleri sunmaktadır:

[14] Newmark'tan (1988: 150) yola çıkılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 7. Newmark'a Göre Yeni Ögenin Türleri ve Özellikleri [15]

Ana Ulam	Alt Ulam	Açıklama ve(ya) Örnek
Var olan sözlüksel öge ile yeni anlamlar	sözcükler eş dizimliler	Normalde yeni nesnelere veya aşamalara gömderimde bulunmaz bu nedenle nadiren teknoloji ile ilgilidir.
Yeni biçimler	yeni uydurmalar	Eğer bir sözcük çeşitli biçim birimlerden üretilmemişse daha fazla veya daha az ses anlamlama simgeciliği (synacsthetic) veya ses simgeciliğidir (phonaesthetic). Son zamanlarda yeni uydurmaların çoğu genellikle ticari adlardır. Bunlara örnek olarak *"Bacardi"* (Bir tür içki), *"Schweppes"* (Bir tür gazlı içecek).
	türetilmiş biçimler	Eklerle üretilen yeni ögelerdir, bınların büyük bir bölümünü -*ismo, -ismus, -ija* gibi eski Yunandan benzeşim yoluyla ve Latin kökenli son eklerle türetilmiş sözcükler oluşturmaktadır.
	kısaltmalar	Kısaltmalar her zaman sözde yeni ögelerin (pseudo-neologism) bir türüdür Örneğin *"philo"* (sever), *"sympa"* (dostane)
	eş dizimliler	Yeni eş dizimliler (ad tamlamaları veya sıfat artı ad) özellikle sosyal bilimlerde ve bilgisayar diline yaygındır.
	buluş öbekleri	Buluş adları göre özel bir addan türemiş sözcüklerdir. İnsanların adlarından türetilenler [Keynesian (Keynesyen[16]), Joycean[17]] popülerliğe göre göre azalma veya artma eğilimindedir.
	öbeksi sözcükler	Yeni "öbeksi sözcükler" İngilizcenin eylemleri adlara dönüştürme imkânı ile sınırlıdır.
	çeviri sözcükler (eski ve yeni göndergeler)	Yeni aktarılan sözcükler kendilerinin yabancı uyruklu tek anlamını barındırmakta, bu sözcüklerin anlamları en azından kendi bağlamlarına dayanmaktadır. Daha sonra eğer bunlar sık olarak kullanılırsa değişirler veya yeni anlamlar geliştirmeye başlar.
	kısaltmalı sözcükler (eski ve yeni göndergeler)	Kısaltmalı sözcüklerin; özlülük, kısa söyleyiş ve ahenk sağlamak için kullanımı edebî olmayan metinlerde artışı genel bir durumdur. Bu sözcükler, genellikle insanların bu harflerin neyi kastettiğini bulmaları amacıyla üzerlerine yapay bir prestij uyandırmak için kullanılmaktadır. Bilimde *"laser"* (lazer) gibi kısaltmalı sözcükler bazen yaygınlaşmış ve uluslarası bir kimlik kazanmıştır. Kısaltmalı sözcükler çoğu zaman özel konularda üretilir. Bunlar, ürünleri, çeşitli teçhizatları ve aşamaları adlandırmak için üretilmektedir.
	sözde yeni ögeler	Genel bir sözcük belirli bir sözcüğün içinde durmaktadır. Örneğin "*humerale" -"humeral artery"* (kol kemiğine ait).

[15] Tablo 7. Newmark'tan (1998: 140-150) yola çıkılarak tarafımızca oluşturulmuştur.
[16] Keynesyen (Keynesian) sözcüğü, 20. Yüzyıl İngiliz ekonomist John Maynard Keynes'in görüşlerini temel alan bir makroekonomik teoridir.
[17] Joycean sözcüğü, İrlandalı yazar James Joyce'a benzer şekilde biçem kullanma anlamına gelmektedir.

	uluslararasıcılık	Bir sözcüğün birden çok dilde aynı biçimde ve anlamda devam etmesidir. Uluslararası organizayonların kısaltmalı biçimleri *"UNESCO"* buna örnek verilebilir. *"Kimono"*, *"sari"* gibi bazı yerel giysiler; *"Ford"*, *"BMW"* ve *"Volvo"* gibi bazı özel şirket adları da uluslarasıcılık örneği olarak kabul edilebilir.

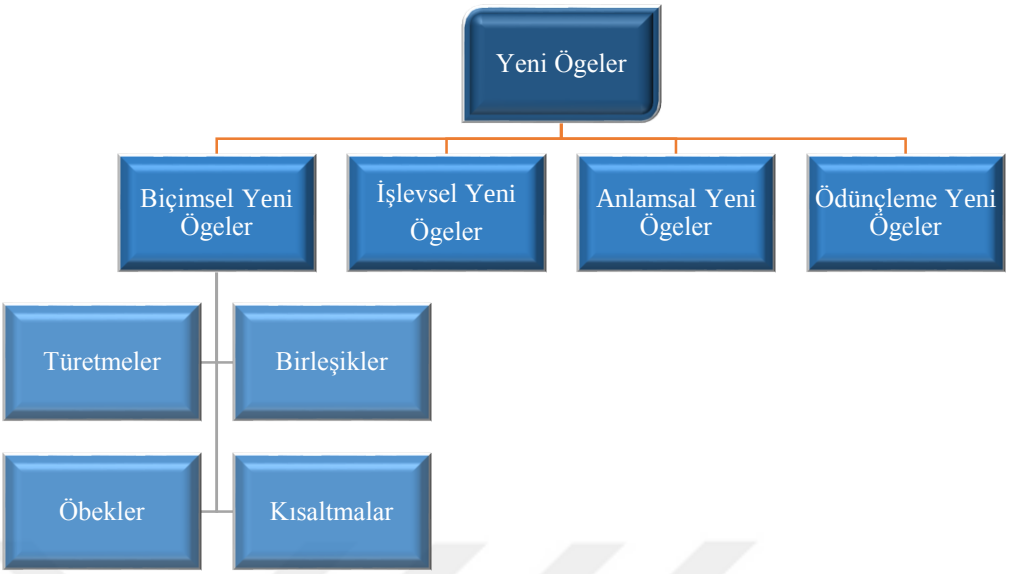
1.3.1.1.2.1.2. Cabré'ye Göre Yeni Ögenin Türleri (1999)

Cabré (1999: 205-206) yeni ögelerin sınıflandırılmasının tek ölçüte göre yapılamayacağını bunun çok boyutlu olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Genel dile ait olmaları açısından farklı davranış gösteren iki büyük sözlüksel yeni ögeler (lexical neologisms) grubu arasında bir ayrıma gitmektedir. Bu grubun birincisi genel dil (gerçek yeni ögeler) diğeri ise özel dildir [*"neonyms"* (terminolojik yeni ögeler)]. Cabré'ye göre bu ölçütler şunlardır:

- Türetimlerine göre,
- Temel işlevlerine göre,
- Eş anlamlılarla birliktelik ilişkisine göre,
- Sözcüğü türetmek için tercih edilen kaynaklara göre,
- Dildeki devamlılığına göre,
- Sistemde aynı anda var olma biçimine göre,
- Diğer sistemlerle ilişki kurma biçimine göre.

Bu ölçütlerden yola çıkarak yeni ögeleri ele alan yapan Cabré'nin (1999: 207) sınıflandırması Şekil 8.de gösterilmiştir.

Şekil 8. Cabré'ye Göre Yeni Ögenin Türleri[18]

Ayrıca Cabré (1999: 207) yeni ögeleri yapım (formation) biçimlerine göre;

a. Biçimlerine göre yeni ögeler,

- Türetmeler (eklerle yapılanlar)
- Birleşikler
- Öbekler
- Kısaltmalar [harfle yapılan kısaltmalar (initialisms), kısaltmalı sözcükler (acronyms), kırpmalar (clippings)

b. İşlevsel yeni ögeler, çekimli biçimin sözlükselleşmesi durumunu içerenler ve söz dizimsel dönüşmeyle biçimlenenler,

c. Genişleme, daralma veya temel biçimdeki anlamın değişmesi aşamalarını içeren anlamsal yeni ögeler,

ç. Gerçek ödünçleme olan ve çeviri ödünçlemesi olan ödünçleme yeni ögeler.

değerlendirmektedir.

1.3.1.1.2.1.3. Emecan'a Göre Yeni ÖgeninTürleri (1998)

Emecan, Türk alan yazınında yeni ögelerle ilgili yapılan ve araştırma sırasında karşılaşılan ilk doktora tezi olan *"Türkçenin Yeni Ögelerinin İncelenmesi - Bir Sözlükçe Denemesi"* adlı çalışmayı gerçekleştirmiştir. 1994 yılında bitirdiği

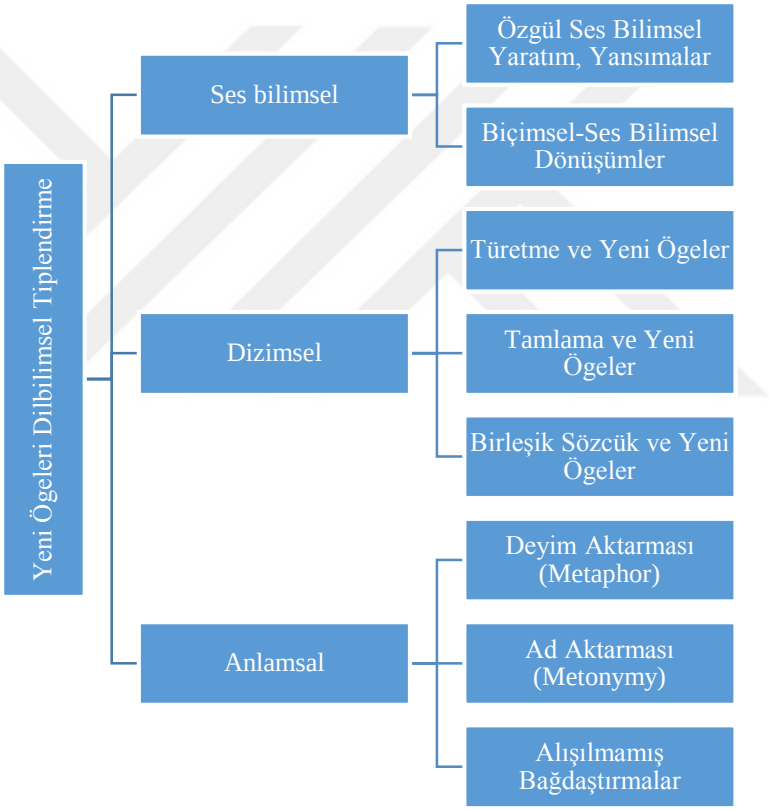
[18] Şekil 8. Cabré'den (1999: 207) yola çıkılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

doktora tezi 1998 yılında *"1960'tan Günümüze Türkçe: Bir Sözlük Denemesi"* adıyla basılmıştır. Kaynakçasından ve atıflarından anlaşıldığı üzere özellikle Fransız alan yazınını da tarayan Emecan yeni ögelerle ilgili bir sınıflandırma çalışması da gerçekleştirmiştir.

Emecan (1998: 43-58) yeni ögeleri üç ana ulamda,

- Ses bilimsel,
- Dizimsel,
- Anlamsal olarak ele almaktadır.

Şekil 9. Emecan'a Göre Yeni Ögeleri Dilbilimsel Sınıflandırma[19]

Şekil 9.da Emecan'ın (1998: 43-58) yeni ögenin türlerini sınıflandırması gösterilmiştir. Ayrıca Emecan sınıflandırmasındaki ulamların özellikleriyle ilgili olarak açıklamaları Tablo 8.de şöyle sunmaktadır:

[19] Şekil 9. Emecan'dan (1998: 43-58) yola çıkılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 8. Emecan'a Göre Yeni Ögelerin Türleri ve Özellikleri[20]

Ana Ulam	Alt Ulam	Açıklama ve(ya) Örnek
Ses bilimsel	Özgül Ses Bilimsel Yaratım, Yansımalar	Özgül sesbilimsel yaratım, yepyeni bir gösteren değeri olan bir ya da birkaç hecenin bir araya getirilmesidir.
	Biçimsel-Ses Bilimsel Dönüşümler	Biçimsel-sesbilimselin üretim biçimi, bir başka yaratım tarzının sonucu ya da tamamlayıcısı gibi üretim sürecine katılarak dilde zaten var olan biçimbirimlerden ortaya çıkar. Biçimsel-sesbilimsel özellikli olan yeni üretimlerin en yaygını Türkçede "kısaltma" başlığıyla incelenen oluşumdur.
Dizimsel	Türetme ve Yeni Sözcükler	Türetme; eklemeli dil yapısına sahip olan Türkçenin kolayca uygulayabildiği bir yoldur. Sözcük yapımı yollarından en yaygını olan türetmedir.
	Tamlama ve Yeni Ögeler	Söz diziminin ürünü olan ve adlaşma kurallarına göre dizilen tamlamalar, bir adın anlamının tam belirtilebilmesi için adlardan, sıfatlardan, adıl ya da ilgeçlerden oluşturulan sözcük öbekleridir
	Birleşik Sözcük ve Yeni Ögeler	Çeşitli nedenlerle tek sözcükle anlatılamayan kavramların birden çok sözcükle anlatılması ve zamanla bu sözcükler arasında görülen kaynaşma, bileşik sözcüğü oluşturur. Birleşik sözcük terimi, kendisini oluşturan bileşenlerin anlamlarının toplamından ayrı bir anlama sahip ve dilde tek bir birim gibi işlev gören yapıları anlatmaktadır.
Anlamsal	Deyim Aktarması (Metaphor)	Deyim aktarması, aralarında benzerlik ya da işlev ilişkisi bulunan iki kavram arasında, çoğu kez benzetme yoluyla ilişki kurarak birinin adını diğerine aktarma olayıdır.
	Ad Aktarması (Metonymy)	Ad aktarması dile getirilmek istenen kavramı daha ilginç, daha özgün bir biçimde anlatma çabasıyla ortaya çıkmaktadır.
	Alışılmamış Bağdaştırmalar	Alışılmamış bağdaştırmalar, anlam açısından uyumlu olmayan ögelerin bir araya getirilerek oluşturulmuş, en çok yazın dilin de -özellikle şiirde- reklam metinlerinde, politik söylem içinde, gündelik konuşmalarda ve hatta bilim dilinde ilk duyulduğu anda etkileyici, özgün anlatım biçimleridir. Örnek sosyal kanser (terör), inanmış oy, kadife devrim, yönetici havuzu, kredi musluğu.

1.3.1.1.3. Yerleşikleşme (Institutionalization) Tanımı ve İlgili Tartışmalar

"Yerleşikleşme" (institutionalization) terimini ilk kez kullanan araştırmacı Laura Bauer, bu terimi *"English Word-formation"* adlı eserinde kullanmıştır (Lipka,

[20] Tablo 8. Emecan'dan (1998: 43-58) yola çıkılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

1992: 1). Bu terimin genel olarak dilin toplumsal gürünümü ile ilişkili olduğunu belirten Lipka, terimin aslında yüzyılın başında Saussure tarafından ele alındığını ve toplum dilbilim terimi altında incelendiğini ama o dönemlerde *"dilin toplumsallığı"* (sociology of language) adı altında anıldığını öne sürmektedir (1992: 1).

Bauer, yerleşikleşmeyi bir sözlük birimin öyküsü içinde anlık bir oluşumun başka konuşucular tarafından bir sözlük birim olarak kabul edilip bilinmesi aşaması olarak tanımlamaktadır (1983: 48). Bauer'e göre bu aşamanın tipik özelliği, potansiyel "belirsizliğin" (ambiguity) yok sayılması ve sadece biçimin kendi içinde yer alan olası anlamların (bazen sadece bir anlamın) kullanılmasıdır.

Yerleşikleşmeyi, yeni bir ögenin konuşma topluluğunun genel kullanımına girmesi olarak tanımlayan Fischer (1998: 15) bu terime ilişkin açıklamalar yaparken yeni bir ifadenin yerleşikleşmesi için bazı etkenler olduğunu öne sürmektedir.

Şekil 10.da Fischer'ın (1998: 69) bir yeni ifadenin dilde yerleşikleşmeyi sağlayabilmesi için ortaya koyduğu etkenler gösterilmiştir. Bu etkenlerin hepsi birlikte uyum içinde gerçekleştiğinde yerleşikleşme sağlanmaktadır.

Şekil 10. Yerleşikleşmenin Etkenleri[21]

Ayrıca Fischer'ın yerleşikleşmeyi etkileyen bu unsurlarla ilgili açıklamalarını Tablo 9.da şu şekilde göstermek mümkündür:

[21] Şekil 10. Fischer'dan (1998: 68) yola çıkılarak tarafımızca görselleştirilmiştir.

Tablo 9. Yerleşikleşmenin Etkenleri ve Açıklamaları[22]

Yerleşikleşme Etkeni	Açıklama
sıklık	Yeni ögenin kararlı bir biçimde belli bir sıklıkta kullanılmasıdır.
metin türü ve genel metinlerin çeşitliliği	Yeni ögenin farklı metin türlerinde kullanılıyor olmasıdır.
dil içi gerekçeler	Sözcüğün farklı yazılış biçimleri (büyük harf, küçük harf, ilk harfi büyük, kısa çizgili) aynı anda mevcut olduğu zaman, bunlar devam eden yerleşikleşme sürecinin devam ettiğini göstermektedir. Yerleşikleşen sözcük yavaş yavaş ölçünlü biçimini bulacaktır.
anlam	Eğer anlamı bilinmeyen yeni bir sözcük hâlâ eş anlamlısı ile veya açıklaması ile kullanılıyor ise bu, yeni sözcüğün yerleşikleşme sürecini tamamlamadığının göstergesidir.
sözcük yapımı ve üretkenlik	Bir sözcük ya da bir sözcüğün bir bölümü yeni bir ögenin uydurulması için çıkış noktası teşkil edebilir.

Fischer (1998: 174-175) yerleşikleşme ile *"güncellik"* (topicality) teriminin birbirinden ayrılması gerektiğini belirtmektedir. Güncellik kısıtlı bir zaman diliminde bir ifadenin çok yüksek sıklıkla kullanılması ardından dildeki kullamının kaybolması anlamına gelmektedir. Fischer güncellik terimini açıklarken örnek olarak *"millennium bug"* öbeğini vermiştir. Year 2000 problem ve Y2K problem olarak da bilinen *"millennium bug"*[23] ifadesi 2000 yılına girerken oldukça sık kullanılmış ancak 2000 yılından sonra kullanım sıklığı düşmüş bir ifadedir. Yani bu ifade gelip geçici bir ifade olmuş ve yerleşikleşme aşamasını sağlayamamıştır.

Dilde farklı yollarla üretilmiş ya da dile girmiş *"yeni sözcüklerin"* (new words) başarı sağlamasındaki etkenleri kullandığı terimlerin baş harflerinden yola formülleştiren Metcalf'ın (2002: 152-164) FUDGE kuralı Tablo 10.da görüleceği üzere şöyledir:

[22] Fischer'dan (1998: 69) tarafımızca tablolaştırılmıştır.

[23] **Millennium bug:** 1 Ocak 2000 yılından sonra eski bilgisayar ve yazılımlarında görülen ve tarih ve zamanla ilgili işlemlerin 1900 yılından başlamasıyla hatalı sonuçlara yol açan bir yazılım hatasıdır. Kaynak: Oxford Dictionaries, http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/millennium-bug?q=millennium+bug, 18 Aralık 2015.

Tablo 10. FUDGE Faktörleri[24]

Terimin İlk Harfi	Orijinal Terim ve Türkçe Karşılık
F	Frequency of use (Kullanım sıklığı)
U	Unobtrusiveness (Dikkat çekmeme)
D	Diversity of users and situations (Kullanıcıların ve durumların çeşitliliği)
G	Generation of meanings and forms (Anlam ve biçimlerin üretilmesi)
E	Endurance of the concept (Kavramın dayanıklılığı)

Tablo 11.de Metcalf'ın (152-164) FUDGE faktörleri ile ilgili açıklamaları gösterilmiştir.

Tablo 11. FUDGE Faktörlerinin Açıklamaları[25]

Terim	Açıklama
Kullanım sıklığı:	Bir sözcüğün metinlerdeki yinelenme miktarı.
Dikkat çekmeme:	Başarı sağlayan yeni sözcüklerin kendilerini, kullanıcıların önceden bildikleri bir sözcükmüş gibi davranmasıdır.
Kullanıcıların ve durumların çeşitliliği:	Bir sözcüğü pek çok kişinin kullanması önemli değildir, önemli olan çeşitli insanların çeşitli durumlarda yeni sözcükleri kullanmasıdır.
Anlam ve biçimlerin üretilmesi:	Yeni bir sözcüğün kendisinden yeni sözcükler üretme imkânı sağlamaya elverişli olmasıdır.
Kavramın dayanıklılığı:	Kalıcılık terimi de kullanılabilecek bu ifade sözcüğün tek başına zamana ve yaşamdaki değişime karşı tutunabilirliğini karşılamaktadır.

[24] Metcalf'tan (2002: 152-164) yola çıkılarak tablolaştırılmıştır.
[25] Metcalf'tan (2002: 152-164) yola çıkılarak tablolaştırılmıştır.

Aslında Metcalf ortaya attığı bu formülü ile yerleşikleşme kavramına çok yakın bir olguyu ele almakta, bir sözcüğün dilde tutunabilmesi için taşıması gereken özellikleri açıklamaktadır.

Özet olarak yerleşikleşme aşaması, dilin toplumsallık boyutu ile yakından ilgili bir kavramdır. Yeni ögelerin yerleşikleşme aşamalarını tamamlamaları için dil kullanıcıları tarafından benimsenerek metinlerde belirli bir sıklıkta kullanılması, yayılım kazanması ve zaman direnci göstermesi gerekmektedir.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VE AVRUPA'DAKİ SÖZLÜKÇÜLERİN SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Araştırmanın yöntem bölümü; araştırma sürecinde alan yazını taraması sonucunda elde edilen bilgilerle oluşturulmuş ve araştırma biçiminin dayandığı kuramsal bilgilerin yer aldığı "Araştırma Modeli", araştırmada izlenen basamakların sıralandığı "Araştırma Deseni", araştırmanın "Geçerlik ve Güvenilirliği", "Araştırmacının Yeterlikleri ve Rolü", "Araştırmanın Güçlü ve Sınırlı Yönleri" ve "Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular" olmak üzere altı ana başlıktan oluşmaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada, araştırma modeli olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmanın çeşitli disiplinlere dayanan, güçlü kuramsal temelleri vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 41). Sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe ve dilbilim gibi disiplinler nitel araştırmaya hem bakış açısı kazandırmış hem de yöntem olarak katkıda bulunmuştur.

Nitel araştırma, doğal sosyal hayat üzerinde çalışmak için geniş türde yaklaşımları kapsayan şemsiye bir terim olmakla birlikte eğitim, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, iletişim, gazetecilik, sağlık, sosyal hizmetler, adalet çalışmaları, iş yaşamı ve diğer ilgili alanlarda olduğu gibi farklı alanlarda da yapılmakta olan bir çalışma/araştırma yöntemidir (Saldaña: 2011: 3-4). Straus ve Corbin (1998: 10) nitel araştırmayı istatiksel prosedürlere dayanmayan yöntemlerle elde edilmiş bulgulara ulaşmayı sağlayan çeşitli araştırmalar biçiminde tanımlamaktadır.

Yıldırım ve Şimşek'e (2013: 45) göre nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği bir araştırma yöntemidir. Nitel araştırmada kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla toplanan verilerden yola çıkılarak önceden bilinmeyen sonuçları birbirleriyle ilişkisi içinde açıklayan bir modelleme çalışması yapılabilmektedir.

Bir nitel araştırmada toplanan, analiz edilen bilgi veya verinin kaynağı

öncelikle (sadece bunlardan oluşmayabilir) görüşme deşifreleri, alan notları, belgeler, fotoğraflar, video kayıtları gibi görsel malzemeler veya İnternet siteleri gibi metinsel materyaller veya insanların deneyimleri hakkındaki belgeler olabilmektedir (Saldaña, 2011: 3-4). Nitel veri analizi; bir alandaki veya bir yapıdaki ve bir aşamadaki rutinleri ve uygulamaları betimlemek veya keşfetmek amacıyla uygulanmaktadır (Flick, 2013: 5). Ger'e (2009: 3) göre belirli bir olayı, bir durumu veya bir olayı, kendi bütünlüğü içinde ve doğal ortamında tümüyle, en ince ayrıntısına kadar ve en somut şekilde kavrayabilmek ve bu tür kavrayışın ve onun sağlayacağı açıklama, keşif ve tanıya ulaşabilmek için nitel araştırmalar yapılmaktadır. İnsanların deneyimleri, duyguları ve düşünceleri kendi özel durumlarında ve tarihselliğinde ele almakla konuyla ilgili sorunlara daha iyi çözümler geliştirilebilecektir.

Bir araştırmanın nitel yaklaşımla ele alınmasının geçerli nedenleri vardır. Bu nedenlerden ilki araştırmacının tercihi ve/ya araştırmacının konuyla ilgili tecrübeleridir. Bazı araştırmacılar farklı disiplinlerden (örneğin antropoloji) gelmekte veya bazı araştırmacıların farklı felsefi yönelimleri (Örneğin olgubilim) olabilmektedir, bu araştırmacılar nitel araştırma yöntemlerini tercih edebilmektedir. Bir araştırmanın nitel yaklaşımla ele alınmasındaki en geçerli neden araştırma sorusunun doğasıdır. Örneğin bir araştırma, bireylerin sorunlarını, deneyimlerini, düşüncelerini, ne yaptıklarını anlamayı gerektiriyorsa araştırma için tercih edilecek yöntemin nitel olması daha fazla önem kazanmaktadır (Corbin ve Strauss, 1998: 11).

Bu araştırma, genel dil sözlüğü hazırlayan sözlükçülerin genel sözlükler için sözlük birim seçiminde uyguladıkları yöntem ile ilgili olarak "nasıl", "neden" ve "niçin" sorularına cevaplar bulunmasının, elde ettikleri deneyimlerin, sözlük birimleri seçmelerindeki sınırlarının doğal ortamları içerisinden incelenebilmesi amacıyla nitel olarak desenlenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımının tercih edilmesinin sebebi sözlükçülerin sözlük bilimi alanındaki rutinlerini ve uygulamalarını, deneyimlerini betimlemek, keşfetmek ve sistematik olarak sunmaktır.

Nitel araştırmalarda stratejinin (desenin) belirlenmesinde 1990'lardan başlayarak 21. yüzyıla doğru pek çok farklı yaklaşım ortaya çıktığını belirten Creswell (2009: 12) nitel araştırma stratejilerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Kültür analizi (ethnographies),

- Kuram oluşturma (grounded theory),
- Durum çalışmaları (case studies),
- Olgubilimsel araştırma (phenomenological research),
- Örnek olay ya da eylem araştırması (narrative research),

Creswell, bir kuram oluşturma çalışmasının amacının, betimlemenin daha ilerisine ulaşıp bir süreç veya eylemle ilgili kuramsal birleştirilmiş kuramsal açıklama ortaya koymak, bir kuram oluşturmak veya keşfetmek olduğunu belirtmektedir. Kuram oluşturma çalışmasında katılımcılar, süreci deneyimlemiş olabilir ve kuramın gelişmesi uygulamayı açıklamaya veya sonraki araştırmalar için bir çerçeve sağlama konusunda yardımcı olabilmektedir (2007: 62-63).

Genel bir sözlük hazırlamak çeşitli aşamalardan oluşmaktadır, sözlüğün hazırlanması bazı dilbilimsel kabulleri gerektirmektedir. Bu araştırmanın modeli nitel araştırma türlerinden "kuram oluşturma" kapsamına girmektedir. Bu araştırma ile oluşturulan sözlük birim seçme modelinin uygulama ile karşılaştırılması, uygulamanın modele benzeyen ve model ile ayrılan yanları, modelin Avrupa'daki başka sözlüklerle benzeyen ve ayrışan yönlerinin saptanması, modelin Türkiye'deki genel sözlük hazırlayıcılarının uyguladıkları yöntemle benzeşen ve ayrışan yanlarını ortaya koymak amaçlanmaktadır.

2.2. Araştırma Deseni

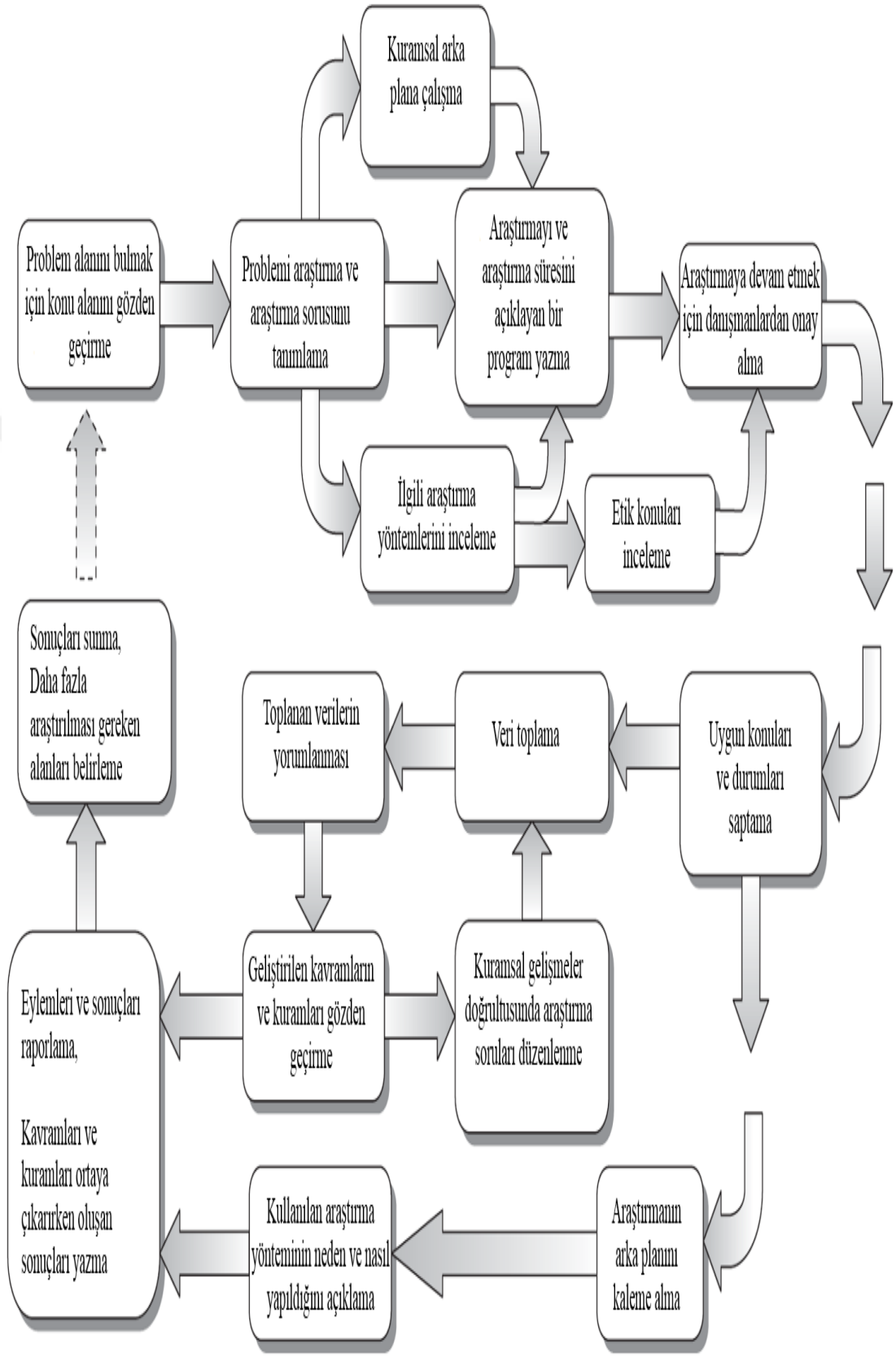
Araştırma deseni, deneysel verileri bir çalışmanın başlangıcındaki araştırma sorularına ve bu sorulardan yola çıkılarak elde edilen sonuçlara bağlayan mantıksal bir dizgedir (Creswell, 2007: 5). Araştırma deseni terimi, araştırma sorularını yazmak için bir problemin kavramsallaştırılmasından, veri toplama, analiz, yorumlama ve rapor yazmaya kadar tüm araştırma sürecini karşılamak için kullanılmaktadır.

Bu çalışmadaki araştırma deseni;

- Araştırma Alanı,
- Araştırma Katılımcıları,
- Veri Toplama Araçları,
- Verilerin Toplanması,
- Verilerin Analizi

olmak üzere beş ayrı ana başlıktan ve başlıklara ait alt başlıklardan oluşmaktadır.

Şekil 11. Nitel Araştırma için İzlenen Basamaklar[26]

[26] Şekil 11. Walliman (2010: 129) Şekil 10.1.'den revize edilerek hazırlanmıştır.

Şekil 11.de bu nitel araştırma için izlenen basamaklar genel çerçevesi ile gösterilmiştir. Buna göre araştırma sırasında doğrusal bir ilerleme yerine geri dönüşleri içeren, kimi zaman değişiklikler yapmayı gerektiren kararların alındığı bir yapı tercih edilmiştir.

Öncelikle problem tespit edilmiş, genel sözlükler için sözlük birim seçiminde Avrupa'da ve Türkiye'de tek bir modelin olmadığı, alan yazını taramasından anlaşılmıştır.

Sözlük el kitapları, makaleler, resmî İnternet siteleri vb. yazılı kaynaklardan sözlük birim seçimine ait kapsamlı bir bilginin olmayışı, araştırmada izlenecek yöntemin ne olacağı sorusunu ortaya çıkarmıştır. Yöntemle ilgili alan yazını taraması yapılmış ve sözlük birim seçimi konusunda en uygun veri toplama yolunun yarı-yapılandırılmış sorularla genel sözlük hazırlayan sözlükçüklerle bireysel görüşme yapılması bu çalışmanın danışmanlarınca da uygun görülmüştür.

Genel sözlük hazırlayan kişilerle yapılacak bireysel görüşmelerin etik açısından bir sorun ortaya çıkarıp çıkarmayacağı tartışılmış ve herhangi bir sorun ortaya çıkarmayacağına karar verilmiştir.

Bireysel görüşmeleri gerçekleştirebilmek için bir program hazırlanmış, görüşme yapılacak kişiler için bir örneklem oluşturulmuştur. Veriler elde edilmiş, yorumlanmış araştırmanın başlangıcında beklenen verilerle karşılaştırılmıştır.

Görüşmelerden elde edilen veriler yorumlanmış, doküman analizinden elde edilen verilerle tekrar karşılaştırılmış, bunların birbirine benzeyen ve birbirinden farklılaşan yönleri saptanmıştır.

Elde edilen raporlaştırılmış, yer yer araştırmanın kuramsal boyutu ile ilgili bilgi eklemeleri yapılmıştır.

2.2.1. Araştırma Alanı

Bu araştırmanın alanı genel sözlüklerdir. Genel sözlüklerin özellikleri bu araştırmanın "Genel Sözlüklerin Tanımı, Özellikleri, Sınırları Üzerine Tartışmalar" başlığı altında açıklanmıştır. Türkiye'de ve Avrupa'da farklı kişilerce veya kurumlarca hazırlanmış farklı dillerde birçok genel sözlük vardır. Araştırma kapsamında yazarlarına, editörlerine veya sözlükle ilgili yetki sahibi bir kişiye ulaşılabilen genel sözlükler bu çalışmanın araştırma alanını oluşturmaktadır.

Çalışmanın bu bölümü Genel Türkçe Sözlükler ve Avrupa Dillerinin Genel Sözlükleri olmak üzere iki başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklar altında, dillerine ve adlarına göre alt başlıklardan oluşturulmuş bölümlerde sözlüklerle ilgili çeşitli bilgiler verilecektir.

2.2.1.1. Genel Türkçe Sözlükler

Bu bölümde, çalışma kapsamında yazarlarına, editörlerine veya sözlükle ilgili yetki sahibi bir kişiye ulaşılabilen Türkiye'deki genel sözlüklerle ilgili bilgiler yer almaktadır. Tablo 12.de, çalışma kapsamında hazırlayıcılarına ulaşılabilen genel Türkçe sözlüklerle ilgili sözlüğün adı, yayıncısı, basıldığı ilk yıl, yapılan son baskının sayfa sayısı, sözlüğün tekil olarak mı yoksa bir kurul tarafından mı hazırladığı bilgisi, sözlükteki madde sayısı, sözlüğün basım yıl(lar)ı, sözlüğün kullanıcıya sunulan biçimi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Tablo 12. Türkçe Sözlüklere İlişkin Bilgiler

Sözlüğün Adı	TDK: Türkçe Sözlük	Misalli Büyük Türkçe Sözlük	Ötüken Türkçe Sözlük	Dil Derneği: Türkçe Sözlük	Güzel Türkçenin Sözlüğü
Yayıncı	Türk Dil Kurumu	Kubbealtı Neşriyat	Ötüken Neşriyat	Dil Derneği	Kapı Yayınları
İlk Baskı Yılı	1945	2005	2007	1998	2014
En Son Baskı Yılı	2011	2011	2007	2012	2014
Son Baskının Sayfa Sayısı	2.523	3.683	5.744	2.158	1.416
Baskı Sayısı	11	4	1	3	1
Son Baskının Hazırlanma Biçimi	Kurul	Kurul	Bireysel (Yaşar Çağbayır)	Kurul	Bireysel (Ahmet Topaloğlu)
Son Baskının Cilt Sayısı	Tek Cilt	3 Cilt	5 Cilt	Tek Cilt	Tek Cilt
Madde Sayısı	122.423	93.000	246.000	Yaklaşık 100.000	Yaklaşık 100.000
Basım Yılları	1945, 1955, 1959, 1966, 1969, 1974, 1983, 1988, 1998, 2005	2005, 2006, 2008, 2011	2007	1998, 2005, 2012	2014
Sunum Ortamı	Basılı, Çevirimiçi (ücretsiz)	Basılı, Çevirimiçi (ücretsiz)	Basılı, Çevirimiçi (Sınırlı erişim)	Basılı, Çevirimiçi (ücretsiz)	Basılı

Genel Türkçe sözlüklerle ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıda ele alınmıştır.

2.2.1.1.1. Türk Dil Kurumu: Türkçe Sözlük[27]

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün isteği doğrultusunda 12 Temmuz 1932 günü Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla kurulan Türk Dil Kurumunun amacı, Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmek olarak belirlenmiştir. Kurucu başkan Samih Rifat, üyeler ise Ruşen Eşref (Ünaydın), Celâl Sahir (Erozan) ve Yakup Kadri'dir (Karaosmanoğlu).

Atatürk'ün öncülüğünde 16 Eylül 1932 günü Dolmabahçe Sarayı'nda Birinci Türk Dili Kurultayı toplanmıştır. Bu kurultayda Türk dili konusunda yapılması gereken çalışmalar belirlenmiş; derleme, tarama ve türetme yoluyla Türkçenin geliştirilmesi, zenginleştirilmesi ve özleştirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Cemiyetin adı, İkinci Türk Dili Kurultayı'nda (1934) Türk Dili Araştırma Kurumu Üçüncü Dil Kurultayı'nda (1936) ise Türk Dil Kurumu olarak belirlenmiştir.

Kuruluşundan bu yana başta sözlükler, yazım kılavuzları, dil bilgisi kitapları olmak üzere bini aşkın eser, yüzlerce sayı dergi yayımlayan TDK, Türkçenin söz varlığının geliştirilmesi çalışmalarını da yürütmekte, yabancı kökenli sözlere karşılık bulmanın yanı sıra çeşitli bilim ve sanat dallarındaki terim çalışmalarıyla Türkçenin bilim dili olarak daha da gelişmesini amaçlamaktadır.

Tablo 13.te TDKTS'nin çalışmalarında sözlüğü hazırlayan, denetleyen kişilerin adları, sözlüğün ilgili baskı sayısı ve baskının yapıldığı yıllar gösterilmiştir.

[27] Türkçe Sözlük, (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tablo 13. TDKTS'ye İlişkin Bilgiler

Baskı	Yıl	Hazırlayan (Denetleyen)
1. Baskı	1945	Mehmet Ali AĞAKAY. Denetleyen; Besim ATALAY, İbrahim Necmi DİLMEN, Fuat KÖSERAİF, Reşat Nuri GÜNTEKİN, Yaşar ÖZEY, Nurettin ARTAM, Cemal SAĞLAM, Agop DİL AÇAR
2. Baskı	1955	Mehmet Ali AĞAKAY. Denetleyen; Nurettin ARTAM, Hasan EREN, Samim SİNANOĞLU
3. Baskı	1959	Mehmet Ali AĞAKAY. Denetleyen; Nurettin ARTAM, Hasan EREN, Samim SİNANOĞLU
4. Baskı	1966	Mehmet Ali AĞAKAY. Denetleyen; Nurettin ARTAM, Hasan EREN, Samim SİNANOĞLU
5. Baskı	1969	Kemal DEMİRAY, Sabahattin Kudret AKSAL, Prof. Dr. Sadettin BULUÇ, Behçet Kemal ÇAĞLAR, Haydar EDİSKUN, Prof. Dr. Hasan EREN, Tahir Nejat GENCAN, Orhan Şaik GÖKYAY, Prof. Dr. Hasibe MAZIOĞLU, Prof. Dr. Samim SİNANOĞLU, Dr. Mehmet TUĞRUL, Ferit DEVELLİOĞLU, Kadriye ALKAN, Neval KILIÇKINI
6. Baskı	1974	Kemal DEMİRAY, Prof. Dr. Hasan EREN, Prof. Dr. Hasibe MAZIOĞLU, Dr. Mehmet TUĞRUL, Ferit DEVELLİOĞLU, Nuran EĞEMBİR, Neval PİRALİ, Güneş MÜFTÜOĞLU, Mübeccel TEKİN, Tomris TUNÇ. Denetleyen; Prof. Dr. Hasan EREN
7. Baskı	1983	Doç. Dr. Mustafa CANPOLAT, Kemal DEMİRAY, Doç. Dr. Semih TEZCAN, Kadriye ALKAN, Adviye AYSAN, Neval KILIÇKINI, Mübeccel TEKİN, Nuran TEZCAN, Selma TUNCAY, Tayyibe UÇ. Denetleyen; Doç. Dr. Mustafa CANPOLAT
8. Baskı	1988	Prof. Dr. Hasan EREN, Prof. Dr. Talât TEKİN, Doç. Dr. Nevzat GÖZ AYDIN. Doç Dr. İsmail PARLATIR, Doç. Dr. Hamza ZÜLFİKAR
9. Baskı	1998	Prof. Dr. İsmail PARLATIR, Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN, Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR, Belgin TEZCAN AKSU, Yaşar YILMAZ, Seyfullah TÜRKMEN
10. Baskı	2005	Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN, Prof. Dr. Recep TOPARLI, Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN. Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR, Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH, Doç. Dr. Nurettin DEMİR, Belgin TEZCAN AKSU, Beyza GÜLTEKİN tarafından hazırlanan. Denetleyen; Prof. Dr. Recep Toparlı
11. Baskı	2011	Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN (Başkan) Prof. Dr. Recep TOPARLI (Başkan Yardımcısı), Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH (Üye), Prof. Dr. Nurettin DEMİR (Üye), Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN (Üye), Prof. Dr. A. Melek ÖZYETGİN (Üye), Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR (Üye), Uzm. Belgin TEZCAN AKSU (Üye), Uzm. Abdullah DURKUN (Üye), Uzm. Beyza GÜLTEKİN (Üye), Uzm. Burçak OKKALI (Üye), Uzm. Âdem TERZİ (Üye), Başspiker Şener METE (Üye), Ömer KAYA (Üye), Safa TEKELİ (Üye)

İlk baskısı 1945'te yayımlanan Türkçe Sözlük'ün geliştirilmiş, genişletilmiş ve zenginleştirilmiş on birinci baskısı dilde yaşanan gelişmelerin yansıtıldığı Türkçe Sözlük'te

- söz, terim, deyim, ek ve anlamdan oluşan 122.423 söz varlığı,
- 77.005 madde başı ve 15.287 madde içi toplam 92.292 söz,
- 14.885 yeni söz, 17.961 yeni anlam,
- Türk edebiyatından seçilmiş 34.665 örnek,
- 1.453.904 sözden oluşan sözlük metni bulunmaktadır (TDK TS, 2011: XXI).

2.2.1.1.2. Misalli Büyük Türkçe Sözlük[28]

Farklı dönemlerdeki yazılı ve sözlü dil örneklerini 3 cilt hâlinde yaklaşık 3.650 sayfa, 61.000 madde, bunlardan türetilmiş 35.000 deyim ile 400 müellifin 1.000'e yakın eserinin taranmasıyla elde edilen 100.000 Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Türkçeye bir sivil toplum kuruluşunun kazandırdığı bir eserdir. Kubbealtı Lugati'nin ilk bilimsel danışma toplantılarına 1971 yılında ilim ve fikir adamları ile Türk dili üzerinde çalışmış akademisyenlerden oluşan 12 kişilik bir heyetle başlanmıştır. Hazırlığı 1971, yazılması ise 1976 yılında başlayan Kubbealtı Lügati, 34 sene süren ciddi ve zahmetli bir çalışmanın sonunda 2005 yılında tamamlanmıştır.

MBTS, sâdece yaşayan Türkçemizi değil târihî seyri içinde Türk dilinin kazanmış olduğu zenginlikleri de gözler önüne sermek, Türk çocuklarına geçmişleriyle bağ kurmalarında ve milletlerin târihlerinde daha dün demek olan 100 – 150 senelik metinleri okuyup anlayabilmelerinde yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır.

MBTS'de, devirlerini tamamlayıp unutulmakta olan ve büyük bir gayretle dilimizden atılmak istenen kelimelere, yaşayan Türkçe kelimelere ve yeni türetilenlere yer verilmiş olması bundan dolayıdır. Böyle bir yolun tercih edilmesinin nedeni, Türk diline yapılan kasıtlı müdahaleler sonucunda Türkçenin gittikçe fakirleşmekte ve ifâde yeteneğini kaybetmekte oluşudur. Daha önce kullanılmış olan âşikâr, bedîhî, dekolte, münhal, müstehcen… gibi 12 kelimenin bir tek açık kelimesiyle karşılanması dilde nasıl bir kavram kargaşasına yol açar, nüanslar nasıl

[28] Sözlükle ilgili bilgiler 22.11.2015 tarihinde http: //www.kubbealtilugati.org/onsoz.html sitesinden ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük'ün (2005) ön söz bölümünden derlenmiştir.

kaybolur ve bu müdâhale dili nasıl fakirleştirir, düşünülmeye değer! Bu pek çok misalden bir tânesidir.

Türkiye Türkçesi'nin söz varlığını kapsayan Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te:

a) Yaşayan Türkçenin kelimelerine,

b) Deyimlere,

c) Terimlere,

ç) Yer yer mazmunlara, edebî mânâlara ve ansiklopedik açıklamalara da yer verilmiştir.

d) XIII. yüzyıldan îtibâren var olup bazıları halk ağzında yaşamakta devam eden ve Arap harfleriyle yazılan eserlerde, belgelerde yer alan kelimeler Eski Türkiye Türkçesi ve *halk ağzı*. notu konularak gösterilmiştir. Bu kelimelerden bir kısmı bugün Kemal Tâhir, Mustafa Necâti Sepetçioğlu gibi yazarın eserlerinde de yer almaktadır.

e) Türkçesi olduğu hâlde yaygınlaşan yabancı kelimeler, Türkçesi olmayan yabancı kelimeler de sözlüğe alınmıştır.

İlhan Ayverdi, sözlük maddelerini yazmaya 1976 senesinde başlamış, üç cilt hâlinde basılıncaya kadar özel ihtisas gerektiren konularda şu ilim adamlarıyla birlikte çalışmıştır: Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu - Redaksiyon-Etimoloji, Hayri Bilecik - Etimoloji (Arapça-Farsça), Prof. Dr. Mustafa Tahralı - İmlâ (Uygulama) - Etimoloji (Arapça-Farsça), Dr. Fahrünnisa Bilecik - Tashih - Ekler Kısmı.

MBTS'nin Danışma Kurulu

MBTS ve İmlâ Kılavuzu çalışmalarına 1972 yılında ülkemizin en önde gelen ilim, fikir ve sanat adamlarından teşekkül eden bir heyetle başlanmıştır. Çoğu akademisyen olan bu heyet 1972 – 1976 yılları arasında çalışmalarını sürdürmüş ve XIII. asırdan XX. asra kadar yüzlerce eser taranmıştır. Danışma Kurulunda yıllara göre şu isimler yer almıştır:

Sâmiha Ayverdi (1905-1993), Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi (1899-1984), Nihad Sâmi Banarlı (1907-1974), Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu (1904-1989), Ord. Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan (1902-1979), Prof. Dr. Kaya Bilgegil (1921-1987), Fâruk Nâfiz Çamlıbel (1898-1973), Prof. Dr. Abdülkadir İnan (1889-1976), Orhan Seyfi Orhon

(1890-1972), Fevziye Abdullah Tansel (1912-1988), Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş (1925-1982).

MBTS'nin Özel Alan Danışmanları:

MBTS'de özel alan danışmanlığı yapan ve sözlük için danışmanlık yaptığı alanın adı: Prof. Dr. Târık Akçal (Tıp), Dr. İnci Ayan Birol (Süsleme Sanatları), Prof. Dr. Çiçek Derman (Süsleme Sanatları), Prof. (h.c.) Uğur Derman (Hat, Süsleme Sanatları), Prof. Dr. Mustafa Fayda (İlâhiyat), Prof. Dr. Kenan Gürsoy (Felsefe), Prof. Dr. Fehmi Mercanoğlu (Tıp), Prof. Dr. Fahrettin Olguner (İslâm Felsefesi), Yusuf Ömürlü (Mûsikî), Prof. Dr. Fevzi Samuk (Tıp), Prof. Dr. Muhittin Serin (Hat), Prof. Dr. Vildan Serin (İktisat, Sosyoloji), Prof. Dr. Ali Yardım (İlâhiyat), Prof. Dr. Bayram Yüksel (Teknik), Dr. İ. Aydın Yüksel (Mîmârî), Prof. Dr. Semahat Yüksel (Filoloji)'dir.

MBTS'yle İlgili Kısa Bilgiler:

- Başvurulan kaynak eser sayısı: 65
- Taranan yazar, şâir, ilim adamı sayısı: 200
- Taranan eser sayısı: 438
- Örnekler alınan yazar, şâir, ilim adamı ve sanatkâr sayısı: 840
- Toplam 93.000 söz varlığı
- 60.000 açıklamalı madde
- 33.000 maddelerden türeyen açıklamalı deyim
- 100.000'e yakın yazarlı yazarsız örnek

MBTS'nin Baskıları:

Birinci Baskı: Kasım 2005, İkinci Baskı: Mart 2006, Üçüncü Baskı: Haziran 2008, Dördüncü Baskı: Ocak 2011.

2.2.1.1.3. Ötüken Türkçe Sözlük[29]

ÖTS günlük hayatta kullanılan kelimelerden Eski Türkçeye kadar Türk diline ait 246.000 sözcük içermektedir. Sözcük sayısıyla olduğu kadar içeriğinde yer alan Osmanlıca Dizin'le de Türkiye'de bir ilk olan ve 38 yıllık çalışmayla hazırlanan

[29] Sözlükle ilgili bilgiler 25.11.2015 tarihinde http: //www.otuken.com.tr/KitapDetay/otuken-turkce-sozluk sitesinden ve Ötüken Türkçe Sözlük'ün (2007) ön söz bölümünden derlenmiştir.

sözlük, 5 ciltten ve 5.744 sayfadan oluşmaktadır. Emekli öğretmen ve araştırmacı yazar Yaşar Çağbayır tarafından, Türkiye ve dünyada Türk dili üzerine yazılmış Atabetü'l-Hakayık'tan, çağdaş edebî metinlere kadar yaklaşık 1700 eserin incelenmesiyle hazırlanmıştır.

Ötüken Neşriyat A.Ş tarafından basımı gerçekleştirilen sözlüğün, Türkçeyi doğru ve etkin kullanmak isteyen ve metin çalışmaları yapan herkes için kaynak eser niteliğinde olduğu belirtilmektedir. Göktürk, Eski Uygur, Hakaniye, Oğuz, Eski Anadolu, Osmanlı, Çağdaş Türkiye Türkçesi ile Anadolu, Rumeli, Kıbrıs, Kerkük Ağızları'nın yanı sıra sözlükte 235 sayfadan oluşan Osmanlıca Dizin de yer almaktadır. Osmanlıca alfabeye göre hazırlanan Dizin sayesinde ÖTS'nin içerisinde bulunan Osmanlı imlasıyla yazılı yaklaşık 55 bin kelimenin farklı okunuş ve anlamlarına kolayca ulaşılabilmektedir. Sözlük kullanıcılarının bilgiye daha kolay ve çabuk ulaşabileceği şekilde hazırlanan ÖTS'de; sözcüklerin doğru okunabilmesi için gerekli işaretlemelerle, sözcüğün hangi kaynaktan alındığını belirten parantez içi açıklamalar da yer almaktadır.

Öğrencilik ve öğretmenlik hayatında Türk diliyle ilgili kapsamlı bir kaynağın yokluğu nedeniyle sıkıntılar yaşadığını belirten Yaşar Çağbayır, ÖTS'yi yeni nesillerin aynı sıkıntıyı çekmemesi için hazırladığını açıklamıştır. Yazara göre bugün piyasada var olan Türkçe sözlükler ya şu anda kullanılmakta olan ortak dilin ya belli bir alanın ya da Türkçenin belli bir tarihî dönemine ilişkin kelimeleri içermektedir. ÖTS, bugüne kadar karşılaşılan Türkçe sözlüklerden farklılıklar arz etmektedir. Sözlüğün en belirgin özelliği tarihî ve etimolojik nitelik taşımasının yanında ortak dille birlikte yerel kelimelere de ağırlık vermiş olmasıdır.

Yazar, kültür dili kadar yerel konuşmalarla, halkın büyük bir kısmının anlaşma gereksinimini karşılayan ağızlara ilişkin kelimelerin de bir dilin söz varlığı içinde yer alması kanısında olduğunu belirtmekte, bu sebeple yerel ağızlara ilişkin kökeni açıklığa kavuşmuş kelimelerle kökeni açıklanamayan fakat yaygın kullamma sahip olanlar da sözlüğe alındığını eklemektedir. Çağbayır, bu sözlüğün akademik olmak gibi bir iddiası olmadığını, sözlüğün bir teknisyen edası ile hazırlandığını belirtmektedir. Bu sözlüğün hazırlanırken Türk dilinin Cumhuriyet döneminde girdiği sadeleşme akımı dışında, çeşitli ideolojik arenalara çekilen özleşme-yozlaşma tartışması gibi yapay akımlarda yan tutulmadığını, sözlüğü yazarken kullandığı dilin

yazarın kendi yetiştiği dönem ve edindiği kültürün ürünü olarak algılanması gerektiğini ifade etmektedir.

Yazar; kelimelerin, yeni-eski, uydurma-yapma gibi ölçütlere bakılmaksızın alındığını, gerekçe olarak sözlüğün, kişinin söz dağarcığının dışındaki kelimelerin anlamını bulabilmek için var olduğunu, bu anlayışın sonucu olarak kelimelere çeşitli ideolojik akımlarca yüklenen kavramların da açıklandığını bildirmektedir.

2.2.1.1.4. Dil Derneği Türkçe Sözlük[30]

Kapağında "Türkçe Sözlük" yazan ilk yapıtı Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu yayımlamıştır. Daha sonra birçok değerli kişi ve kurumun sözlükleri birbirini izlemiştir. İlk sözlüğü Mehmet Ali Ağakay hazırlamış, Besim Atalay, İbrahim Necmi Dilmen, Fuat Köseraif, Reşat Nuri Güntekin, Yaşar Özey, Nurettin Artam, Cemal Sağlam ve Agop Dilâçar denetlemiştir. Sonraki baskılar 1945-1966 arasında yine Ağakay'ın önderliğinde hazırlanmış, 1969-1983 arasındaki baskılara birçok dilci emek vermiş, her baskı deneyimli dilcilerce denetlenmiştir.

1945-1983 arasında dilin bütün metinlerini kapsayan veritabanına dayanarak Türkçe Sözlük'ün söz varlığını belirleyen; sözcük, terim (ve söz öbeklerini) tanımlayan kişiler: Mehmet Ali Ağakay, Kemal Demiray, Sabahattin Kudret Aksal, Prof. Dr. Sadettin Buluç', Behçet Kemal Çağlar', Haydar Ediskun, Prof. Dr. Hasan Eren, Tahir Nejat Gencan, Orhan Şaik Gökyay, Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Prof. Dr. Samim Sinanoğlu, Dr. Mehmet Tuğrul, Ferit Devellioğlu, Kadriye Alkan, Neval Kılıçkını Pirali, Nuran Eğembir Tezcan, Güneş Müftüoğlu, Mübeccel Tekin, Tomris Tunç, Prof. Dr. Mustafa Canpolat, Prof. Dr. Semih Tezcan, Adviye Aysan, Selma Tuncay ve Dr. Tayyibe Uç'tur.

Türk Dil Kurumunun 1983'teki dönüşümünden sonra, 1987'de kurulan Dil Derneği, Atatürk'ün başlattığı Dil Devriminin ve kurumunun amacını üstlenmiştir. Sözlük hazırlarken devrimin ışığında bilim ve sanat dili olarak yenileşen Türkçeyi izlemektedir. Her baskıda, Atatürk'ün kurumunun ilkeleri ve 1983 baskılı sözlüğü kaynak alınmaktadır. Metinleri kapsayan veritabanına dayanarak kullanım sıklığı olmayan sözcük ve öbekleri maddebaşına taşınmamakta, dilin mantığını zorlayarak söz varlığını olduğundan fazla göstermekten özenle kaçınılmaktadır.

[30] Dil Derneği Türkçe Sözlük ile ilgili bilgiler 16.11. 2015 tarinde http: //www.dildernegi.org.tr/TR,451/turkce-sozluk.html sitesinden derlenmiştir.

Derneğin ilk Türkçe Sözlük'ü; Dr. Tayyibe Uç'un, Kadriye Alkan'ın, Dr. Armağan C. Büker'in, Aysel Dikmen'in, Sevinç Koçak'ın emeği ve Prof. Dr. Olcay Önertoy'un, Prof. Dr. Ahmet Kocaman'ın, Prof. Dr. Mehmet Ölmez'in, Güneş Müftüoğlu'nun, Remziye Çörtebaşı'nın, Nükhet Hürmeriç'in katkılarıyla yayımlanmıştır (1998). İkinci baskı 2005'te Afet Kutlu'nun, Sedat Yaşayan'ın, Kemal Ateş'in, İbrahim Dizman'ın, Erdoğan Kul'un, Sevgi Özel'in, Yusuf Çotuksöken'in ve Nermin Küçükceylan'ın emeğiyle hazırlanmıştır.

1932'de Atatürk'ün öncülüğünde başlayan Dil Devrimiyle Türkiye Türkçesinin söz varlığını oluşturmak için halk ağzındaki sözcükler derlenmiş, eski kaynaklar taranmış; sözcük yapma yolları işletilerek Türkçede olmayan kavramlar için yepyeni sözcükler türetilmiş; yabancı sözcüklere Türkçe karşılıklar bulunmuştur. Türkiye Türkçesinin söz varlığını belirlemek için büyük çaba harcanmıştır.

Türkiye'nin yazarları, her daldaki bilimcileri bilimde, uygulayımda ve sanatta Türkçeye yaslanmak zorundadır. Türkiye Türkçesinin yeni kavramlar yaratacak gücü ve olanakları vardır. Yeter ki ulusal kimliğimiz olan dile bu bilinçle sahip çıkalım. Atatürk'ün istediği gibi Türkçeyi bilinçle işleyelim. Türkçe Sözlük'ün 3. baskısı bu duygularla hazırlanmıştır. Birçok yeni sözcük, söz öbeği ve terim eklendi; kullanımdan düşen ögeler, Türkçesi yerleşen yabancı sözcükler çıkarılmış, uygulayımbilimin olanaklarıyla sayfa sayısı önceki baskıdan az olan, sözcük (sözcük öbeği, terim) sayısı ve içeriği varsıllaşan 3. baskı oluşturulmuştur.

2.2.1.1.5. Güzel Türkçenin Sözlüğü[31]

GTS'nin yazarı Ahmet Topaloğlu, Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfının çıkarmayı düşündüğü sözlüğün yıllar süren hazırlık aşaması tamamlandığını, sıranın sözlüğün yazımına geldiğini ancak bazı sorunlar yüzünden bir yazıcılar kurulu oluşturulamadığını, sonuçta sözlüğün yazımını İlhan Ayverdi üzerine aldığını, kendisini de İlhan Ayverdi'ye yardım ettiğini belirtmektedir. Yazar, daha sonra tamamen işin içine girdiğini böylelikle Ayverdi ile birlikte uzun ve çok yorucu çalışmalar neticesinde sözlüğü 2005 yılında tamamladığını söylemektedir. MBTS adı verilen, aynı zamanda bir kültür hazînesi ve örnek olarak yazılan divan edebiyatının en güzel beyitlerinin bir antolojisi niteliği taşıyan eserin ardından bu defa tek başına

[31] Güzel Türkçenin Sözlüğü ile ilgili bilgi sözlüğün (Topaloğlu, A. (2014). *Güzel Türkçenin Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.) ön söz bölümünden derlenmiştir.

iki yıl daha çalışarak Türkçe Sözlük adı verilen daha küçük bir sözlük hazırladığını, her iki sözlük, Türkçenin dil bilimi kurallarına uygun olarak hazırlanmış ilk sözlükler olduğunu belirmektedir.

Daha sonra yazar hafifletilmiş yeni bir sözlük yazmaya başlamış, bu konuda imzalı örneklere ve etimolojiye yer vermemiş, yer yer kendisi örnek yazmıştır. Sözlükte madde başlarını yeniden düzenlemiş, yeni kullanımlar ve yeni kelimeler eklemiştir. Topaloğlu tarafından daha yalın bir dil kullanılmaya çalışılmış, bu sözlükte günümüz Türkçesine ait olmakla eski kelimeler de bir dereceye kadar alınmış, anlamlarda büyük titizlik göstermiştir. Kısacası yazar 40 yıla yaklaşan fiilî sözlük çalışmalarının ve bugüne kadar edindiği kültür birikiminin bütün sonuçlarını bu sözlüğe yansıtmıştır.

Yazar, ilk iki sözlükle uyguladığı metotlar yanında, bu sözlükte yeni bazı değişiklikler yapmıştır. Şöyle ki: Maddelerin altında deyimler arasında bulunan tamlamalar ve özelliği olan bazı birleşikler madde başına alınmış, böylece pek farkına varılmayan kavramlar ortaya çıkmıştır. Yalnız burada da belli bir esastan hareketle denge sağlanmıştır. Sözlüğün madde başları dilde mutlaka kullanılan kelimelerden oluşmaktadır. Diğer sözlüklerde yığınla bulunan yapay ve hayalî sözcüklere kesinlikle yer verilmemiştir. Anlamlar isimlerde türlere, fiillerde ise çatılara göre sıralanmış, böylece dil bilgisine dair bazı kurallar hatırlatılmış ve Türkçede hemen hiç bilinmeyen çatı farklılıklarının anlamlara nasıl yansıdığı gösterilmeye çalışılmıştır. Farklı dillerden gelen eş sesli sözcüklerin yanına ayırıcı rakamlar konmamıştır, aynı dile ait eş sesli kelimeler ise rakamla birbirinden ayrılmıştır. Burada yapılan yenilik, sözlüklerde tek başlık altında toplanan anlamların gruplandırılması ve ayrı ayrı maddeler halinde alınmasıdır. Her birine ait deyimler de o maddenin altına yazılmıştır. Böylece bir tek fiilden bazen anlamı oldukça farklı birkaç fiil ortaya çıkmış ve pek farkına varılmayan anlamlar yeni bir kişilik kazanmıştır.

2.2.1.2. Avrupa Dillerinin Genel Sözlükleri

Bu bölümde, çalışma kapsamında hazırlayanlarına ulaşılabilen Avrupa'daki genel sözlüklerle ilgili bilgiler sözlüğün yazıldığı dili, sözlüğün Türkçe karşılığını ve sözlüğün orijinal adını içeren başlılar altında yer almaktadır.

2.2.1.2.1. İngilizce: Oxford İngilizce Sözlüğü (Oxford English Dictionary)[32]

Belki de dünyanın en ünlü İngilizce sözlüğü OED'dir. Üyeleri 1850'lerin sonundan itibaren sözcükleri ve sözcüklerin kullanımlarını toplamaya başlayan Oxford Sözlüğü, Londra Filoloji Derneğinin (Philological Society of London) beyin takımının oluşmasını sağlamıştır. 1879 yılında Oxford University Press, bir editör atanması ve veri kolleksiyonun gelişmesi için bu işi devralmıştır. Burada toplanan sözcükler ve bu sözcüklerin anlamlarını içeren fişler, sözlüğün ofisine veya manastır yazıhanesine gönderilmiş, böylece o günün için dünyanın en büyük kâğıt tabanlı derlemi veya sözcük bankası oluşturulmuştur.

Sözlük 1884 ve 1928 arasındaki bölümler hâlinde yayımlanmış ama en yakın zamanda dilde ortaya çıkan yeni sözcükler ve sözcüklerin anlamlarını içerek genişletilmesi gerekmekteydi ve böylece 1933 ve 1986 yılları arasında beş ek cilt yayımlanmıştır. Bugün, OED İngiliz dilinin son bin yıl boyunca geçirdiği evrimi yansıttığı kabul edilen bir otoritedir. Bu sözlük, hem geçmişe ait hem de günümüze ait 600 binden fazla sözcüğün anlamını, öyküsünü ve sesletimini içeren eşsiz bir rehberdir. Bu sözlük, klasik edebiyattan ve mesleki süreli yayınlardan, film altyazılarına ve aşçılık kitaplarına kadar olan tüm dünyadaki İngilizce kaynaklardan iki buçuk milyon alıntıdan izler taşımaktadır. Sözlükte maddelerin kökenbilgisine dair ayrıntılı bilgiler içermesi OED'yi İngiliz dilinin tarihî bilgisinin kaydını tutan bir esere dönüştürmüştür. OED'nin ikinci baskısı 20 ciltlik basılı yayın olarak CD rom ortamında ve çevirim içi olarak mevcuttur.

OED'nin Baskılarının Tarihçesi[33]

- Oxford İngilizce Sözlük 1884 ve 1928 arasında fasikül hâlinde yayımlanmıştır.
- Tek ciltten oluşan ek 1933 yılında yayımlandı ve dört yeni ek cilt 1972 ve 1986 yılları arasında yayımlanmıştır.

[32] Oxford English Dictionary ile ilgili bilgiler 02.01.2014 tarihinde http://www.oed.com/staticfiles/oedtoday2/oxford_and_the_dictionary.pdf sitesinden Türkçeye çevrilerek derlenmiştir.

[33] Oxford Dictionaries, (Çevirimiçi), http: //public.oed.com/history-of-the-oed/oed-editions/, 02 Ocak 2014.

- 1989 yılında, tam İkinci Baskı tamamen yeni 5000 madde ile birlikte ek ciltleri ile harmanlanarak özgün OED yayımlanmıştır.
- 1993 ve 1997 yılında, İkinci Baskı için ekler üç cilt olarak yayımlanmıştır.
- Şu anda OED 3. Baskıyı yayımlamak için ilk kez tamamen gözden geçirilmektedir.
- Çevirim içi OED A'dan Z'ye 2. Baskının tüm içeriğini, üç ciltlik eki ve okuma programı ile edilmiş, son gelişmeleri içeren materyalleri 3. Baskıyı oluşturabilecek biçimde kapsamaktadır.
- Yeni anlamlar ve yeni maddeler çevrimiçi sözlüğe her üç ayda bir eklenecek ve bu bilgiler gelecekte tamamen yeni bir baskının içeriğinde kullanılacaktır.

OED'nin Baskıları ile İlgili Bazı Sayısal Bilgiler[34]

- Birinci baskı

Önerilen boyut: 4 cilt, 6400 sayfa

Gerçek boyut: 10 cilt, 15.490 sayfa

Tamamlamak için tasarlanan süre: 10 yıl

Gerçek tamamlama süresi: 70 yıl

Yayın Tarihi: 1884-1928 yıllarında 128 fasikül hâlinde. 1928 yılında 10 cilt olarak yayımlanmış ve 1933 yılında tek ciltlik bir ekle 12 cilt olarak yeniden yayımlanmıştır.

Maddelerin sayısı: 252.200

Tanımlanmış ve/veya resimlenmiş sözcük biçimlerinin sayısı: 414.800

Sözlüğe katkı sağlayanların sayısı (okuyucu): Yaklaşık 2.000 kişi

Katılımcılar tarafından sunulan tekliflerin sayısı: Yaklaşık 5 milyon

Sözlükte kullanılan alıntıların sayısı: 1.861.200

Örnekle atıfta bulunulan yazarların sayısı: 2.700

Atıfta bulunulan eserlerin sayısı: 4.500

[34] Oxford Dictionaries, (Çevirimiçi), http: //public.oed.com/history-of-the-oed/dictionary-facts, 02 Ocak 2014.

- Ekler (1972-1986)

Önerilen boyut: 1 cilt, 1.300 sayfa

Gerçek boyut: 4 cilt, 5.730 sayfa

Tamamlamak için tasarlanan süre: 7 yıl

Gerçek tamamlama süresi: 30 yıl

Yayın Tarihi: 1. Cilt 1972, 2. Cilt 1976, 3. Cilt 1982, 4. Cilt 1986

Maddelerin sayısı: 69.300

Alıntıların sayısı: 527.000

- İkinci Baskı (1989)

Önerilen boyut: 20 cilt

Gerçek boyut: 20 cilt, 21.730 sayfa

Yayın yılı: 1989

Tüm metindeki sözcük sayısı: 59 milyon

Basılan karakter sayısı: 350 milyon

Sözlüğün içinde kullanılan matbaa yazım karakteri sayısı: 750 (660 özel karakter, 90 klavye karakteri)

Metinleri bilgisayar ortamına aktaran kişi sayısı: 120

Metinlerde düzeltme yapan kişi sayısı: 60

Madde sayısı: 291.500

Madde başı sayısı: 231.100

Eskicil madde başı sayısı: 47.100

Hayalet[35] (spurious) sözcük sayısı: 240

Doğal olmayan madde başı sayısı: 12.200

Çapraz başvuru sayısı: 60.400

[35] Hayalet[35] (spurious) sözcük, bir sözlüğe el yazmasının yanlış okunmasından veya sözlüğün basılması, yazıya aktarılması esnasında yapılan dikkatsizlikten kaynaklı yazım yanlışıdır. Örneğin "one-eared" (tek kulaklı) olarak Oxford İngilizce Sözlüğüne alınan sözlük birimin daha sonraki incelemelerde "one-yeared" (bir yıllık) olarak alınması gerektiği anlaşılmıştır.

Tanımlanmış ve/veya resimlenmiş sözcük biçimlerinin sayısı: 615.100

Sesletimlerin sayısı: 139.900

Köken bilgisi sayısı: 219.800

Alıntıların sayısı: 2.436.600

En sık alıntılanan çalışma: İncil (yaklaşık 25.000 alıntı)

En sık alıntı yapılan yazar: Shakespeare (yaklaşık 33.300 alıntı)

Shakespeare'in en fazla alıntı yapılan eseri: Hamlet (yaklaşık 1.600 alıntı)

Tablo 14.te OED'deki alıntıların yüzyıllara göre oranı gösterilmiştir.

Tablo 14. OED'deki Alıntıların Yüzyıllara Göre Oranı

Dönem	Yüzdelik Oran
20. yüzyılda	% 20
19. yüzyıl	% 31
18. yüzyıl	% 11
17. yüzyıl	% 16
16. yüzyıl	% 10
15. yüzyıl	% 4,5
14. yüzyıl	% 3.5
13. yüzyıl	%1
12. yüzyıllar	% 1
1. yüzyıl ve 12. Yüzyıl arası	%1
Tarihsiz (Tarihlendirilememiş Beowulf Efsanesi, atasözleri, çocuk öyküleri)	% 0.5

OED Ek Diziler (1993, 1997)

1. Cilt (1993), Madde sayısı (yeni anlamlar eklendi): 3.152, Sayfa sayısı: 334

2. Cilt (1993), Madde sayısı (yeni anlamlar eklendi): 3.335, Sayfa sayısı: 336

3. Cilt (1997), Madde sayısı (yeni anlamlar eklendi): 3.319, Sayfa sayısı: 352

2.2.1.2.2. İngilizce: Macmillian İngilizce Sözlüğü (Macmillan English Dictionaries)36

Macmillan 150 yılı aşkın bir süredir ansiklopediler, sözlükler ve referans türü gibi eserlerin uluslararası tanınan bir yayıncısıdır. Macmillan İngilizce Sözlük ilk kez 2002 yılında yayımlanmıştır. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde sözlük bilimci ekipler tarafından hazırlanmış bir sözlük olan MED'in veri kaynağı bir derlemdir. Bu derlemde dünya genelinden toplanmış milyonlarca örnek yer almaktadır. Derlem, yazılı ve sözlü metinlere dayanmaktadır; teknoloji harikası bir yazılım sayesinde Macmillan İngilizce Sözlük kullanıcılarına sözcüklerin nasıl ve ne zaman kullanıldığı ile ilgili gerçek bir bilgi olanağı sağlamaktadır. Macmillan İngilizce Sözlük düzenli olarak güncellenmektedir.

2.2.1.2.3. İngilizce: Longman Çağdaş İngilizcenin Sözlüğü (Longman Dictionary of Contemporary English)[37]

LDOCE, ilk kez Longman Yayıncılık tarafından 1978 yılında yayımlanmıştır. Bu sözlüğe basılı sözlük; basılı sözlük ve premium İnternet sitesi üyeliği ve ücretsiz çevirim içi versiyonuna kısıtlı erişim gibi çeşitli biçimlerde ulaşmak mümkündür. Premium İnternet sitesi 2014 ve 2015 döneminde yeniden düzenlerek bir milyondan fazla derlem örneğini içeren bir yapıya kavuşturulmuştur.

Sözlüğün İnternet sitesi, basılı versiyonuna göre daha fazla madde içermektedir aynı zamanda dijital sözlük her bir sözcüğün sesletimini, 88.000 örnek tümceyi, örnek sınavları, dil bilgisi rehberini, videoları ve öğretmenler için çalışma kâğıtlarını içermektedir. LDOCE'nin 5. Baskısı önceki baskılara göre en kapsamlısıdır.

Sözlük, 230.000 sözcük, öbek ve anlamı içermektedir. Sözlüğün basılı versiyonu the Longman Corpus Network'ten elde edilmiş 165.000 gerçeğe dayalı örneği, DVD-ROM ortamında sunulan versiyonu ise 1 milyon derlem örneğini içermektedir.

---

[36] Macmillan English Dictionaries ile ilgili bilgiler 03.01.2014 tarihinde http: //www.macmillandictionary.com/about.html sitesinden Türkçeye çevrilerek derlenmiştir.

[37] Longman Dictionary of Contemporary English ile ilgili bilgiler 02.01.2014 tarihinde http: //global.longmandictionaries.com/ sitesinden Türkçeye çevrilerek derlenmiştir.

Basılı sözlükte 18.000 adet eş anlamlı, karşıt anlamlı sözcük örneği varken DVD-ROM ortamındaki sözlükte 30.000 örnek vardır. Basılı sözlükte 65.000 eş dizimlilik örneği varken DVD-ROM ortamındaki sözlükte 82.000 örnek vardır.

2.2.1.2.4. İtalyanca: Il Devoto ve Oli İtalyan Dilinin Söz Varlığı (II Devoto-Oli Vocabolario Della Lingua Italiana)

Giacomo Devoto and Gian Carlo Oli'nin, tek dilli geniş boyutlu sözlük sınıfına giren İtalyan Dilinin Sözcükleri (Vocabolario Della Lingua Italiana) adlı sözlüğü ilk kez tek cilt hâlinde 1971 yılında Le Monnier yayınevi tarafından basılmıştır. Gian Carlo Oli 1990 yılında sözlüğün yeni baskısını yapmıştır. 2000 yılında ise Le Monnier yayınevi sözlüğü CD-Rom ortamında da yayımlamıştır. 2004 yılından beri Luca Serianni ve Maurizio Trifone'nun editörlüğü ile sözlüğün düzeltilmesi ve genişletilmesi işleri yürütülmektedir. 2008 yılındaki baskıdan itibaren Andrea Turchi'nin başkanlığını yürüttüğü bir ekiple birlikte Luca Serianni ve Maurizio Trifone'nun uzmanlığında sözlüğün çalışmaları devam etmektedir.

DODLI, 2008 yılı baskısında 150 bin maddeden oluşmaktadır. Sözlüğün ilk baskısında yaklaşık 75 bin madde yer almaktaydı. Her bir madde sözlüğün yazılışını, hecelemesini, sesletimini, hece bölünmeler, aksanlara göre farklı telaffuzlarını ve vurgu farklılıklarını içermektedir. Tanımlarda örneklerin yanı sıra eş ve zıt anlamlılarla da ilgili bilgiler yer almaktadır. Sözlükte isimlerin çekim biçimleri, etimolojik özellikle, eş dizimlilik gibi bazı biçim bilgisel ayrıntılar da yer almaktadır. Ayrıca sözlükte coğrafi yer adları, şehir adları, eyalet adları, bölge adları ve topluluk adları gibi bilgiler de vardır. Sözlük, Latin deyimlerini ve kullanımda olan Latin atasözlerini ve bazı kısaltmaları içermektedir. Günümüzde sözlü ve yazılı dil arasındaki temasın önemli ölçüde artması göz önünde bulundurularak basın yayın ortamında ortaya çıkan yeni ögeler de sözlüğe alınmıştır.

DODLI'nin 2012 baskısı 350 yeni kelimeyi, 150 bin net ve ayrıntılı tanımı ve 40.000 deyimi ve ifadeyi içermektedir. Yeni ögelerin seçimi sırasında İnternet ortamı, ekonomistlerin kullandığı güncel ifadeler ve ağızlardan ölçünlü dile geçen sözcükler ve yabancı dillerden geçen ödünçlemeler gözetilmektedir.

2.2.1.2.5. Lehçe: Leh Dilinin Sözlüğü (Słownik Języka Polskiego)[38]

Doroszewski Sözlüğü (Doroszewski Dictionary) olarak bilinen 11 ciltlik SJP, Witold Doroszewski tarafından düzenlenmiş ve 1958-1969 yılları arasında yayımlanmıştır. SJP'de yaklaşık 125 bin madde, zengin tanımlamalar ve sözcüğün kullanımına dair gerçekçi bilgiler yer almaktadır. Sözlükte deyimlere ve atasözlerine ayrı bölümler hâlinde yer verilmiştir. Sözcüklerin çekimlerine ait tablolar ve referans işaretleri sözcük çekimleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Sözlük 20. yüzyılın ikinci yarısında Leh sözlük bilimi için önemli bir rol oynamıştır. Popüler pek çok Lehçe sözlüğün kaynak bakımından ve kuramsal temelleri bakımından temelini oluşturmuştur.

1992 yılında Mirosław Bańko, SJP'ye 128 sayfalık bir ek hazırlamıştır. Aralarında Piotr Żmigrodzki, Mirosław Bańko gibi Leh dili için çeşitli sözlükler hazırlayan kişilerin başkanlığında 2008 yılından başlayarak yaklaşık 33 kişilik bir ekip Polonya Dil Enstitüsü (Institute of Polish Language), Jagiellonian Üniversitesi (Jagiellonian University), Varşova Üniversitesi (University of Warsaw), Silesia Üniversitesi (University of Silesia), Nicolaus Copernicus Üniversitesi (Nicolaus Copernicus University), Warmia ve Mazury Üniversitesi (Uniwersity of Warmia and Mazury) gibi kurumların da desteği ile SJP'nin geliştirilmesi üzerine bir proje oluşturmuşlar ve projeyi 2012 yılında tamamlanmışlardır.

2.2.1.2.6. Fince: Dil Ofisi Sözlüğü (Kielitoimiston Sanakirja)[39]

KS, Finlandiya Dilleri Merkezi (Kotimaisten Kielten Keskuksessa) tarafından hazırlanmaktadır. Dil Merkezi Sözlükleri Fince genel sözlükler olarak hazırlanmaktadır. KS, Fin Dili Kurulunun (Suomen Kielen Lautakunnan) kararlarına dayanmaktadır.

---

[38] Słownik Języka Polskiego ile ilgili bilgiler 04.09.2015 tarihinde http: //www.wsjp.pl/index.php?pokaz=wstep&l=1&ind=0?pwh=0 sitesinden ve Żmigrodzki, P. (2011). "Polish Academy of Sciences Great Dictionary of Polish History, Presence, Prospects", *Studies in Polish Linguistics*, C: 6, ss. 7-26. makalesinden Türkçeye çevrilerek derlenmiştir.

[39] **Kielitoimiston Sanakirja** ile ilgili bilgiler 02.10.2015 tarihinde http: //www.kielitoimistonsanakirja.fi/ sitesinden Türkçeye çevrilerek derlenmiştir.

Sözlük, geniş bir sözcük arşivine dayanmakta ve 100.000'den fazla madde içermektedir. Sözlük; sözcüklerin anlamlarla, kullanımlarıyla, güncel Fincenin sözcükleriyle, sözcüklerin çekimiyle ve yazımıyla ilgili bilgiler sunmaktadır.

KS, birkaç versiyon biçiminde yayımlanmıştır. İlk elektronik versiyon, 2004 yılında yayımlan ve ilk basılı versiyon ise 2006'da yayımlanmıştır. Sözlüğün en son sürümü 2014'tedir ve www.kielitoimistonsanakirja.fi adresinden bu sözlüğe ulaşılmaktadır.

KS, kendisinden önceki bazı Fince sözlüklere dayanmaktadır. Bunlar Fince Dil Sözlüğü [Suomen Kielen Perussanakirja (1990-1994)] ve Modern Fin Sözlüğü'dür [Nykysuomen Sanakirja (1961 1951)]. Sözlükteki maddelerden bazıları Modern Fin Sözlüğü'nden (Nykysuomen Sanakirja) ve / veya Fincenin Temel Sözlüğü'den (Suomen Kielen Perussanakirja) alıntılanmıştır ancak bu sözlüklerden alınan maddelerin büyük bir bölümü gözden geçirilmiştir.

2.2.1.2.7. Maltaca: Malta Dili Sözlüğü (Id-Dizzjunarju Malti)[40]

IDM, Mario Serracino-Inglott tarafından tek dilli Maltaca sözlük olarak tek cilt olarak 1995 ve 2000 yılları arasında geleneksel yöntemlerle hazırlanmıştır. İkinci baskı 2003 yılında yayımlanmış, 3. Baskı ise 2010 yılında yayımlanmıştır. Sözlüğün 4. Baskısının 2016 yılında yapılması planlanmaktadır. Güncellenen baskılar Malta Dili Millî Komisyonunun (the National Council of the Maltese Language) dille ilgili almış olduğu kararlara uygun biçimde hazırlanmıştır. IDM, yazılı ve sözlü dili kapsamaktadır.

2.2.1.2.8.Slovence: Sloven Dili Sözlüğü (Slovar Slovenskega Knjižnega Jezika)[41]

Sloven kültürünün en önemli ürünlerinden biri olan SSKJ, Sloven dilinin ilk büyük tek dilli sözlüğüdür. Sloven Dil Enstitüsü ve Slovenya Bilim ve Sanat Akademisi (Znanstvenoraziskovalnem Centru Slovenske Akademije Znanosti in Umetnosti) 1946'da edebî, bilimsel, mesleki, popüler bilim, gazete ve farklı türdeki

[40] Id-Dizzjunarju Malti ile ilgili bilgiler 10.11.2015 tarihinde http: //www.merlinpublishers.com/selectedisbnbook_eng.php?isbn=9789990913750 sitesinden ve sözlüğün en son editörü olan Dwayne Ellul tarafından elektronik mektupla yollanan bilgilerden derlenmiştir.

[41] Slovar Slovenskega Knjižnega Jezika ile ilgili bilgiler 08.11.2015 tarihinde http: //bos.zrc-sazu.si/sskj.html#cip ve http: //www.mladinska.com/sskj/domov sitelerinden ve sözlüğün editör yardımcısı Andrej Perdih tarafından elektronik mektupla yollanan bilgilerden derlenmiştir.

metinleri toplamaya başlamıştır. Sözlük materyalleri sistematik biçimde toplanmış ve yaklaşık 6 milyon fiş ve 300.000 örnek tümce toplanarak 1.984 kutuluk bir veri elde edilmiştir.

SSKJ, Sloven dilinin 19. Yüzyıldaki Avusturya Macaristan İmparatorluğu döneminden günümüze kadar olan özelliklerini yansıtmakta ve Sloven klasiklerine dayanan eski materyalleri, yeni materyalleri ve elektronik bir veri tabanına dayalı olan kaynakları içermektedir.

SSKJ, Frana Ramovša Sloven Dili Enstitüsü (Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša) ve Slovenya Bilim ve Sanat Akademisi (Slovenske akademije Znanosti in Umetnosti) tarafından hazırlanmaktadır.

Sözlüğün 1. Baskısı 1970 ve 1997 yılları arasında 5 cilt olarak yayımlanmıştır. 1997'de yayımlanan baskıda 93.152 madde başı ve madde yer alırken sözlük 1.762 sayfadan oluşmaktaydı. Ekim 2014'te iki cilt hâlinde kısmi biçimde gözden geçirilerek yayımlanan sözlükte 97.631 madde başı ve 110.180 madde vardır.

Tablo 15.te Sloven Dili Sözlüğü'nün günümüze kadar olan baskı bilgileri gösterilmektedir.

Tablo 15. Sloven Dili Sözlüğü'nün Günümüze Kadar Olan Baskı Bilgileri

Baskı Biçimi ve Sayısı	Yayımlanma Yılı
1. Cilt	1970
2. Cilt	1975
3. Cilt	1979
4. Cilt	1985
5. Cilt T-Z Maddeleri ve ekler	1991
Tek ciltlik baskı	1994
CD Rom biçiminde 11 disk hâlinde yayımlandı.	1997
CD rom biçiminde 1 disk hâlinde yayımlandı.	1998
Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. Baskı	2014

İkinci Baskı ile İlgili Bilgiler

Gözden geçirilmiş 2. baskı, Sloven dilinin güncel söz varlığını içermektedir. Sözlükteki güncel söz varlığına ilişkin örnekler:

- Moda ve kişisel tarzlar: bleščilo (yaldızlanmak), porjavitev (bir çeşit dövme)…
- Genel dilde kullanıma giren argo sözcükler: Bejba (güzel kız anlamında piliç), kul (havalı)…
- Sosyal ve ekonomik değişiklikleri yansıtan sözcükler: azbestoza (asbest hastalığı), biseksualec (çift yönlü cinsellik), tajkun (büyük işadamı) ...
- Yeni ekipmanları, teknoloji ve oyuncakları tanımlayan sözcükler: airbag (hava yastığı), blog (blog), mlekomat (taze süt satan makine)…
- Popüler ve entelektüel kültürdeki değişiklikleri yansıtan sözcükler: ajurveda (Bir çeşit Hint diyeti), estradnik (popüler kültürde ünlü bir kişiyi niteleyen sözcük), hobit (cüce kişi)…
- Beslenme biçimlerindeki değişimi yansıtan sözcükler: basmati (Pakistan ve Hindistan kökenli, kokulu bir çeşit pirinç) , sushi (suşi yemeği) ...

Bireysel işaretlemelerle ilgili açıklamalar ve örnekler bugüne uygun ve herhangi bir topluluğu incitmeyecek biçimde yeniden düzenlenmiştir:

- Askerî rütbeler: general (general), major (binbaşı, poročnik (teğmen), polkovnik (albaay).
- Hayvan isimleri: mačka (kedi), pes (köpek), prašič (domuz), govedo (sığır).
- Toplumsal açıdan hassaslık arz eden sözcükler: buzarant (eşcinsel), cigan (Çingene), debil (zekâ engelli), desničar (sağlak), družina (çocuğu olmayan aile), holokavst (soykırım), koruznik (ayyaş), levičar (solak), sekta (mezhep).

Sadece erkeklere has olan bazı sözcüklerin zamanla kadınlara ait nitelik de kazanmasıyla sözcüklerde cinsiyet ayrımcılığını önlemek amacıyla sözcüklerin cinsiyet bildirmeyen biçimleri de sözlüğün 2. baskısına alınmıştır: fizioterapevtka (sözcüğün dişil biçimi) Birinci baskıda sadece bu sözcük varken ikinci baskında fizioterapevt (sözcüğün cinsiyet belirtmeyen biçimi) sözcüğü de yer almaktadır.

Sözlüğün 2. baskısında sözlük yazarları Blagovnih Znamk; *"Cockta"*, *"Superga", "Teflon"* ve *"Tetra Pak"* marka adlarının ticari sahiplerinin talebi üzerine bu ticari adlardan türetilmiş *"kokta"* (kokteyl), "(spor ayakkabı), *"teflonski"*

(teflon), *"tetrapak"* (kaplı sıvıları paketlemek için kullanılan, lake ile kaplanmış karton kap) sözcüklerinde değişiklik yapmıştır. Marka adını belirten sözcükler büyük harfle ve yanlarında ® sembolü kullanılarak verilmiştir.

2.2.1.2.9. Almanca: Canoonet Almanca Sözlüğü (Canoonet Deutsche Wörter bücher und Grammatik)[42]

CDWG, çevirimiçi dil hizmetleri Canoo Mühendislik AG tarafından sağlanmaktadır. Bu çalışma, Basel Üniversitesi (University of Basel), Amsterdam Vrije Üniversitesi (Vrije Universiteit Amsterdam), Dalle Molle Yapay Zekâ Araştırma Enstitüsü (Istituto Dalle Molle di Studi sull'Intelligenza Artificiale) ve Canoo Mühendisliğin (Canoo Engineering AG) iş birliği sonucu ortaya çıkmıştır.

Sözlük, elektronik ve geleneksel yapıyan dayanan sözcük listelerine ve pek çok farklı kaynağa dayanmaktadır. Bir ekip çalışması sonucu ortaya çıkan bu çalışmanın ekip başkanı Sözlük Bilimci Dr. Stephan Bopp'un sözcük listelerini veri tabanına bireysel olarak girmesiyle çalışma tamamlanmıştır. Sözlükte yaklaşık 250.000 madde ve sözcüklerle ilgili ayrıntılı bilgi içeren 3 miyon sözcük biçimi örneği vardır. Sözlüğün, yazım biçimi en son sürüm olan 2006 resmî yazım kurallarına dayanmaktadır.

2.2.1.2.10. İsveççe: İsveç Dil Akademisi: İsveç Dilinin Sözlüğü (Svenska Akademien Ordbok Över Svenska Språket)[43]

SAOL, 1521 yılından başlayıp bugüne kadar gelen İsveç dilinin söz varlığını kapsayan bir tarihî sözlüktür. Sözlük, özellikle dilbilimcilere, sözlükçülere, soy araştırıcılarına, tarihçilere ve eski metin okumak isteyen kişileri hedef kullanıcı kitlesi olarak belirlemiştir. 2013 yılında A maddesinden U maddesine kadar 36 cilt hâlinde yayımlanmış olmakla birlikte sözlüğün beş yıl içinde tamamlanması öngörülmektedir. SAOL, yapısı itibariyle Germen dilleri için hazırlanmış sadece Deutsches Wörterbuch (Almanca Sözlük), Woordenboek der Nederlandsche Taal (Hollanda Dili Sözlüğü) ve OED ile kıyaslanabilir nitelikte bir sözlüktür.

---

[42] Canoonet Deutsche Wörterbücher Und Grammatik ile ilgili bilgiler 11.12.2015 tarihinde http: //canoo.net/services/ueberblick/verantwortung.html?lang=en sitesinden sitesinden derlenmiştir.

[43] Svenska Akademien Ordbok Över Svenska Språket ile ilgili bilgiler 11.12.2015 tarihinde http: //g3.spraakdata.gu.se/saob/ ve http: //www.saob.se/om/ sitesinden ve sözlüğün editörü Bo A. Went'in elektronik mektup yoluyla verdiği bilgilerden derlenmiştir.

Sözlük, her bölümünde sözcüklerin anlamıyla ilgili ayrıntılı bilgileri, sözcüğün sesletimi, yazımı ve çekimleriyle ilgili bilgileri de kullanıcıya sunmaktadır. Ayrıca sözlük birimlerle ilgili tarihî ve eski biçimleri içeren etimolojik bilgiler de yer almaktadır. Sözlük tarihî bir yapı da arz ettiği için sadece İsveç dilinde günümüzde yaşayan sözcükleri değil şu an için kullanımdan düşmüş, kimsenin kullanmadığı sözcüklerle de ilgili bilgi sunmaktadır. SAOL, İsveç yazı dilindeki sözcükleri herhangi bir kısıtlama olmaksızın ele almaktadır.

Sözlüğün başlangıç materyalini oluşturan en önemli metinler İsveç dili için hazırlanmış dil sınavlarıdır. Sözlüğün veri tabanı için 1880'lerden günümüze kadar yaklaşık 8 milyon dil sınavı toplanmıştır. SAOL'un alt yapısını oluşturan materyaller oldukça kapsamlıdır. Sözlük için alıntı yapılan önemli kaynaklardan bazıları:

- İncil ve 1500'lerden bugüne kadar olan bazı ilahi kitapları,
- İsveç'in eski krallarından Gustav Eriksson Vasa'nın 1521 ve 1560 yılları arasında tuttuğu notlar, resmî yazışmalar,
- 1700'lere ait kamu belgeleri,
- Romanlar,
- Ansiklopediler ve sözlükler,
- Ülke genelinden bazı tutanaklar,
- İsveç için önemli bir devlet adamı olan Axel Oxenstierna'nın 1600'lere ait yazıları ve yazışmaları,
- İsveç Akademisinin (Svenska Akademiens) belgeleri,
- Bilimsel belgeler,
- Gazeteler ve süreli yayınlar,
- El yazmaları, tapu kayıtları, envanter listeleri ve 1500-1800 yıllarındaki bazı resmî kayıtlardır.

SAOL, bunların yanı sıra farklı koleksiyonlardan da materyaller almıştır. Dilbilimci Olof Östergrens'in dil sınavları (Aslında bu dil sınavları bir İsveççe Sözlük için toparlanmış malzemelerdir) da veri tabanı olarak alınmıştır. İsveç Dil ve Terminoloji Merkezi (Svenska språknämnden och Terminologicentrum) sözlük materyal toplamıştır.

Sözlüğün veri tabanı için toplanan materyaller sadece dilbilimcileri düşünerek değil edebiyat tarihçilerinin, ilahiyatçıların, tarihçilerin, etnologların, avukatların, vb. kişilerin de kullanabileceği materyaller olması gözetilerek toplanmıştır.

2.2.1.2.11. Norveççe: Norveç Dili Sözlüğü (Norsk Ordbok)[44]

NO, Norveç'teki ağızlara ait söz varlığını ve yeni Norveççenin yazı diline ait söz varlığını içeren, Oslo Üniversitesinde hazırlanmış bir sözlüktür. Det Norske Samlaget Yayınevi tarafından basılan sözlük Norveç Kültür Bakanlığı ve Oslo Üniversitesi tarafından desteklenmektedir.

Sözlükte, sözlük birimlerin ağızlardaki biçimine, dil bilgisel yapısına ve tarihine ait bilgiler de yer almaktadır. NO'nun tamamlanması İskandinav dilleri bölümlerinin ve dil çalışmalarının varacakları nihai kararların değerlendirilip sözlüğün buna göre oluşturulabilmesi için ertelenmiştir.

Sözlük için materyal toplama işi 1930 yılında başlatılmıştır. Geçmişe ait sözlük bilimsel çalışmalar da gözetilerek paralel biçimde bir taslak sözlük oluşturuldu. Sözlüğün 1 ve 4. Ciltleri 1946-2001 yılları arasında düzenlenmiştir. 2012 yılında NO2014 projesi olarak tekrar düzenlenmiş ve sözlüğün çalışma kadrosu genişletilerek sözlük dijital platforma taşınmıştır. Kristin Bakken'in proje yöneticisi olduğu bu projeye Oslo Üniversitesi Dilbilim Bölümü ve İskandinav Çalışmaları Bölümleri destek vermiştir. NO 2014 projesi Norveç'te şimdiye kadar yürütülen en büyük akademik beşeri bilimler projesidir. 5 ve 12. Ciltler 2002-2014 yılları arasında düzenlenmiştir. 2015 yılında da sözlük üzerindeki son kontroller yapılmıştır.

On ikinci cilt şu an itibariyle baskıya gönderilmek üzeredir ve 9 Mart 2016 yılında Oslo'da basılması planlanmaktadır. Sözlük toplamda ikişer sütun biçiminde 800'er sayfalık 12 ciltten oluşmaktadır. Sözlükte yaklaşık 300.000 madde vardır. Sözlüğün eski parçalarına kullanıcıların ulaşması şimdilik mümkün değildir. NO, şu anda hem basılı biçimde hem de dijital biçimde kullanıcılara hizmet vermektedir.

[44] Norsk Ordbok ile ilgili bilgiler 14.01.2016 tarihinde http: //no2014.uio.no/eNo/tekst/framside_english.html ve https: //snl.no/Norsk_Ordbok sitesinden sitesinden derlenmiştir.

2.2.1.2.12. Macarca: Büyük Macar Dili Sözlüğü (A Magyar Nyelv Nagyszótára)[45]

MNN, Macarcanın 230 yıllık söz varlığını içeren en büyük sözlük çalışmasıdır. Sözlüğün tarihî bir yönünün de olması özellikle genç sözlük kullanıcılarına Macarcanın kaybolan sözcükleriyle de karşılaşma olanağı sağlamaktadır.

1898 yılına Macar Bilimler Akademisi Gergely Czuczor ve János Fogarasi editörlüğünde Macar diline ait altı ciltlik büyük bir sözlüğün hazırlıklarına başlamıştır. Bu çalışmaların içeriğinde 18 ve 19. yüzyıla ait metinlerin fişlenmesi ve örneklerin çıkarılması görevi vardı.

Bu arşiv malzemeleri 60 yıl boyunca kesintisiz olarak devam ettirilmiş ve 1985 yılında elektronik ortama aktarılmıştır. Aynı zamanda bu veriler Macar Dili Tarihî Derleminin (Magyar Történeti Korpusz) de tabanını oluşturmuştur. Büyük Macar Dili Sözlüğü'nün dayandığı veri tabanı üç farklı metin koleksiyonun bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu metin koleksiyonları:

- 19. yüzyıldan başlayıp 1964 yılına kadarki söz varlığından oluşan 5-6 milyon fişlik bir arşiv,

- 1985 ve 2005 yıllları arasında tarihçiler ve dil uzmanları tarafından kapsamlı bir sözlük yapma amacıyla çalışılarak derlenmiş, yaklaşık 27,5 milyon sözcüklük Macar Dilinin Tarihî Derlemi (Magyar Történeti Szövegtár),

- Elektronik veri ortamlarından elde edilen ve herhangi bir sözlük hazırlama amacı olmaksızın üretilmiş, tamamlayıcı metin koleksiyonudur.

Sözlük Macarcanın; edebî dilini, konuşma dilini, teknik söz varlığını, ağızlara ait söz varlığını, argo sözcüklerini içermektedir. Açıklayıcı türdeki bu sözlük, sadece Macarcanın 1772 ve 2000 yılları arasındaki söz varlığını vermemekte; aynı zamanda sözcükleri örnek tümcelerle birlikte en zengin anlam özellikleriyle birlikte

[45] A Magyar Nyelv Nagyszótára ile ilgili bilgiler 15.01.2016 tarihinde http: //www.nytud.hu/depts/lexi/index.html, http: //nszt.nytud.hu/info.html sitesinden ve sözlüğün baş editörü Nóra Ittzés'in elektronik mektup yoluyla verdiği bilgilerden derlenmiştir.

sunmaktadır. Örnek tümcelerle birlikte örneklerin ait olduğu kaynaklar da sözlükte verilmektedir.

Sözlüğün ilk iki cildi 2006; üçüncü ve dördüncü cildi 2011; beşinci cildi ise 2013 yılında basılı biçimde yayımlanmıştır. Sözlüğün 1. cildinde ek olarak verilen bölümde, sözlüğün genel yapısı, sözlük bilimsel ilkeleri, teknik altyapısı, kısa bir tarihçesi, sözlük tabanını oluşturan derlemle ilgili bilgiler ve sözlüğün veri kaynağını oluşturan eserlerin (yaklaşık 30.000) eserin adı verilmiştir.

MNN ile ilgili çalışmalarını Macar Bilimler Akademisi Dilbilim Araştırma Enstitüsü (Magyar Tudományos Akadémia MTA Nyelvtudományi Intézet) Sözlük Çalışma Kurulu (Szótári Munkabizottság) yönetmektedir. Sözlüğün baş editörlüğü görevini Nóra Ittzés yürütmektedir.

2.2.1.2.13. Rumence: Rumen Dili Sözlüğü (Dicţionarul Limbii Române)[46]

DLR, Rumen dili için Romanya Akademisi (Academiei Române) tarafından yapılmış neredeyse en önemli çalışmadır.

Eser iki aşama hâlinde düzenlenmiş ve toplanmıştır. 1906 ve 1944 yılları arasında Akademi Sözlüğü (Dictionary of the Academy) ciltleri, 1965 ve 2010 yılları arasında da son ciltleri tamamlanmıştır. Sözlük 37 ciltten, 17.000 sayfadan ve yaklaşık 175.000 sözcükten oluşmaktadır. Sözlükte yaklaşık 1 milyon 300 bin alıntı bulunmaktadır. Sözlükte popüler dilden, ağızlara ait sözcüklerden, edebî sözcüklerden, bilimsel ve teknik dile ait sözcüklerden oluşan bir söz varlığı vardır.

Romen Dili Sözlüğü sözlükçüler tarafından fiş kartlarına sözlük birimler yazılmasıyla, her bir anlamın, örneklerin fişlere işlenmesiyle geleneksel olarak hazırlanmıştır. Romanya Millî Üniversitesi Araştırma Konseyinin maddi destekleri ile sözlük dijital ortama aktarılmıştır. Sözlüğün elektronik biçimi 2007 ve 2010 yılları arasında geliştirilmiştir.

Sözlükle ilgili son çalışmaları, Romanya Akademisin bünyesindeki üç enstitü olan Iorgu Iordan Al. Rosetti Dilbilim Enstitüsü (Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan - Al. Rosetti"), Alexandru Philippide Romanya Filoloji Ensitüsü (Institutul de Filologie Romana "Alexandru Philippide") ve Sextil Puscariu Dilbilim ve Edebiyat

[46] Dicţionarul Limbii Române ile ilgili bilgiler 16.01.2016 tarihinde http: //philippide.academiaromana-is.ro/pages/lexicografie.html sitesinden ve sözlüğün editörü Monica Busuioc'un elektronik mektup yoluyla verdiği bilgilerden derlenmiştir.

Tarihi Enstitüsü (Institutul de Lingvistica si Istorie Literara "Sextil Puscariu") yürütmektedir.

2.2.1.2.14. İspanyolca: İspanyol Dilinin Sözlüğü (Diccionario de la Lengua Española)[47]

DLE, İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğü [Diccionario de la Real Academia Española (DRAE)] olarak da bilinmektedir. Sözlüğün ilk baskısı 1780 yılında, son baskısı 2014 yılında yayımlanmıştır.

İspanya Kraliyet Akademisi, 1713 yılında kurulduğunda akademinin hedeflerinden biri Kastilya İspanyolcası Sözlüğü hazırlamaktır. Bu akademinin ilk çalışmaları 1726'dan 1739'a kadar altı ciltlik Resmî Makamlar Sözlüğü'dür (Diccionario de Autoridades). Bu çalışmalara dayanarak sözlüğün, İspanyolca Kraliyet Akademisi Tarafından Hazırlanan Kastilya Dili Sözlüğü, Kolay Kullanım Amacıyla Kısaltılmış Cilt (Diccionario de la lengua castellana compuesto por la Real Academia Español, reducido á un tomo para su más fácil uso) adı altındaki kısaltılmış biçimi 1780 yılında yayımlanmıştır.

Sözlüğün ön sözündeki yazıya göre sözlük genel kullanıcıların kullanımı için hazırlanmıştır. Makamlar Sözlüğü (Diccionario de Autoridades) adı altındaki son ve ikinci baskı 1793 yılında yayımlanmıştır. Dördüncü baskı 1803 yılında yayımlanmış ve sözlüğün alfabetik sırası aynı kalmıştır. 1994'teki İspanyol Dili Akademileri Birliğinin (Asociación de Academias de la Lengua Española) onuncu toplantısında Latin alfabesine göre bir düzenlenme yapılmıştır.

Sözlüğün önceki baskıları oldukça kapsamlıydı. Sözlükte maddenin Latince karşılığı, hangi durumlarda kullanılacağına ilişkin kullanım bilgisi, köken bilgisine ait özet bilgisi yer almaktaydı ancak sonraki baskılarda bazı bilgiler özet biçiminde verilmiştir. Erken baskılarda "x" maddesi bağımsız olarak yer almamaktadır.

Sözlükte yeni madde ekleme veya sözlükten madde silmeye dair karar yetkisi sadece İspanya Kraliyet Akademisine aitti. Gereken durumlarda Latin Amerika'da İspanyolca konuşan ülkelere ait akademilerden de görüş alınmaktaydı. Bu durum 1780'den 1992 yılına kadar böyle devam etti ancak 1992 baskısında İspanya Kraliyet

[47] Diccionario de la Lengua Española ile ilgili bilgiler 29.01.2016 tarihinde http: //www.rae.es/diccionario-de-la-lengua-espanola sitesinden ve sözlüğün editörlerinden Elena Zamora'nın elektronik mektup yoluyla verdiği bilgilerden derlenmiştir.

Akademisi ve 21 adet Latin Amerika dil akademisi birlikte çalışarak sözlüğü hazırlamıştır. Sözlüğün güncel baskılardaki ana amacı İspanya'da ve Hispanik ülkelerde konuşulan İspanyolcanın konuşma ve yazı diline ait genel söz varlığını toplamaktır.

21. baskıya dek sözlük kâğıt baskı olarak yapılmaktayken 2001 yılındaki baskı kâğıt baskı ve CDROM ortamında sunulmuştur. 22. baskı kâğıt, CDROM ve çevirimiçi ücretsiz olarak sunulmuştur. Sözlüğün 23. baskısı 17 Ekim 2014 tarihinde İspanya Kralı 6. Philip'e resmî bir törenle sunulmuştur. 2376 sayfadan oluşan ve tek cilt olarak basılan sözlüğün 23. Baskısında 93.111 madde yer almaktadır. Son baskı, dil bilgisi ve yazım konusundaki son akademik çalışmalar gözetilerek hazırlanmıştır.

DLE'nin baskıları ile ilgili bilgiler Tablo 16.da gösterilmiştir.

Tablo 16. İspanyol Dilinin Sözlüğü'nün Baskıları ve Baskı Yılları

Basım Yılı Baskı	
1780 (1. baskı)	1899 (13. baskı, çevirimiçi olarak kullanılabilmektedir.)
1783 (2. baskı)	1914 (14. baskı, çevirimiçi olarak kullanılabilmektedir.)
1791 (3. baskı)	1925 (15. baskı)
1803 (4. baskı)	1936/1939 (16. baskı)
1817 (5. baskı, çevirimiçi olarak kullanılabilmektedir.)	1947 (17. baskı)
1822 (6. baskı, çevirimiçi olarak kullanılabilmektedir.)	1956 (18. baskı)
1832 (7. baskı, çevirimiçi olarak kullanılabilmektedir.)	1970 (19. baskı)
1837 (8. baskı)	1984 (20. baskı)
1843 (9. baskı)	1992 (21. baskı)
1852 (10.baskı)	2001 (22. baskı, çevirimiçi olarak kullanılabilmektedir.)
1869 (11. baskı)	2014 (23. baskı, çevirimiçi olarak kullanılabilmektedir.)
1884 (12. baskı, çevirimiçi olarak kullanılabilmektedir.)	

2.2.1.2.15. Almanca: Almanca Sözlüğü Jacob Grimm ve Wilhelm Grimm (das Deutschen Wörterbuchs von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm)[48]

DWB, haklı olarak Alman bilim tarihinde özel bir konuma yerleştirilmiştir, zaten Almanca dilinin sözlükleri arasında en uzun hazırlanma süresine sahip olan ve Almanca dilinin en kapsamlı kaydıdır.

1838 yılında Filolog Moriz Haupt ve Yayıncı Karl Reimer, Jacob ve Wilhelm Grimm; konusu yüksek Almancanın yazı diline ait söz varlığının oluşumunu, gelişimini, kullanımını içeren ve amacı 15. Yüzyılının ortalarından başlayıp günümüze kadar olan aşamayı göstermek olan büyük bir yeni yüksek Almanca sözlüğü projesini başlatmışlardır. Grimm Kardeşler, Almanca sözlüğünü [Deutschen Wörterbuchs (DWB)] hazırlamayı kabul ettiklerinde sözlüğün kapsamını altı veya yedi cilt, çalışma süresini de 10 sene olarak tahmin etmiştir. Gerçekten de toplamda 67.744 bölümü, 300.000'den fazla sözlük birimi içeren, yaklaşık 4.000 kaynağı kapsayan ve hazırlanması 100 seneden fazla bir sürede gerçekleşen bu sözlüğün 16'dan fazla cilt ve 32 kısmı yayımlanmıştır.

Sözlük hazırlanırken dilbilim, filoloji ve tarih alanlarının en son yaklaşımlar göz önünde bulundurulmuş; Alman dili ile ilgili kurumların dil politikaları, sözlük bilimi anlayışları doğrultusunda hazırlanmıştır. Sözlük, sadece sözcüklerin tarihinin temel bir yapısını değil; aynı zamanda, 19 ve 20. yüzyıla ait bilimsel kuramları, süreçleri ve yöntemleri içeren bir belge niteliğindedir.

Almanca sözlüğünün CD-ROM ortamında ve İnternet ortamında sunulan biçimi, Almanca öğrenenler ve Almancayla ilgili araştırma yapanlara gelişmiş kullanım imkânları sağlamaktadır. Dijital biçimler, sözlük içinde araştırma yaparken sadece sözcük listesinin değil tam sözlük metni içerisinde hedeflenmiş ve sınırlandırılmış arama yapılmasına da imkân vermektedir.

2.2.2. Amaçlı Örnekleme

Örneklem, belli kurallara göre, belli bir evrenden seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar çoğunlukla örneklem kümeler üzerinde yapılır ve elde edilen sonuçlar ilgili evrenlere genellenmektedir

[48] das Deutschen Wörterbuchs von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm ile ilgili bilgiler 15.02.2016 tarihinde http: //dwb.uni-trier.de/de/das-woerterbuch/das-dwb/ sitesinden derlenmiştir.

(Karasar, 2005: 110-111). Bütün evreni çalışmak yerine, evreni temsil etme gücüne sahip sınırlı sayıda birey, olay veya olguyu araştırma kapsamına dâhil etmek pratik bir çözümdür (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 129). Bir örnek, bir kümenin birimlerinin toplamından daha küçüktür ancak bir örneğin toplam küme hakkındaki gerçekleri belirleyecek nitelikte olması gerekmektedir (Field, 2005: 793). Amaçlı örneklemenin gayesi, çalışma kapsamında ortaya konan soruları aydınlatacak zengin bilgi kaynağını seçmektir (Patton, 1990: 169).

Patton (1990: 182-183) amaçlı örnekleme yöntemlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- aşırı veya aykırı durum örneklemesi (extreme or deviant case sampling),
- yoğun örnekleme (intensity sampling),
- maksimum çeşitlilik örneklemesi (maximum variation sampling),
- türdeş örnekleme (homogeneous sampling),
- tipik durum örneklemesi (typical case sampling),
- aşamalı amaçlı örnekleme (stratified purposeful sampling),
- kritik durum örneklemesi (critical case sampling),
- kartopu veya zincir örnekleme (snowball or chain sampling),
- ölçüt örnekleme (criterion sampling),
- kuram tabanlı ya da işlemsel yapı örnekleme (theory-based or operational construct sampling),
- doğrulayıcı ve yanlışlayıcı örnekleme (confirming and disconfirming cases),
- fırsatçı örnekleme (opportunistic sampling),
- tesadüfi amaçlı örnekleme (random purposeful sampling),
- politik olarak önemli örnekleme (sampling politically important cases),
- kolay ulaşılabilir örnekleme (convenience sampling),
- birleştirme veya karışık amaçlı örnekleme (combination or mixed purposeful sampling).

Amaçlı örneklemenin önemli özelliklerinden biri büyüklüğünün ve özel durumlarının çalışmanın amacına dayanmasıdır (Patton, 1990: 182). Dolayısıyla amaçlı örnekleme için seçilecek katılımcıların gerçek evreni yansıtacak nitelikte olması gerekmektedir.

Amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolay ulaşılabilir örnekleme, kaza sonucu oluşan ya da bulunabilir örneklemedir (Özen ve Gül, 2007: 413). Uygun örnekleme, araştırmacının kolaylıkla ulaşabileceği örneklem elemanlarını almayı içermektedir. Bu örneklem, araştırmacının örneklem tasarlaması ve ulaşması çok zor olduğu durumlarda kullanılan popüler bir örneklemedir. Bazen evren elemanlarının hepsini belirlemek imkânsız olduğunda kullanılır.

Bu araştırmanın evrenini dünyadaki tüm genel dil sözlükleri ve bu sözlükleri hazırlayan, yazan, editörlük görevini yürüten, ekip çalışmasıyla oluşturulmuş sözlüklerde ekip için sözlük birim seçimi konusunda söz sahibi olan sözlükçüler oluşturmaktadır. Dünyada 2015, Aralık tarihi itibariyle Birleşmiş Milletler'e üye olan 193 ülke vardır.[49] Sözlük bilimi çalışmalarında küresel ölçekte bir çalışma yapabilmek için kaynak, zaman, kullanılan dile hâkim olan dilbilimci gibi sınırlamalar nedeni ile evren kümeyi daraltmak, bilimsel ve referans alınabilecek çalışmaları tetkik edebilmek gibi özelliklerden ötürü daha kısıtlı temsil kabiliyeti olan bir örnek küme belirleme ihtiyacı doğmuştur.

Amaçlı örneklemenin yapısıyla ilgili tanımlardan ve açıklamalardan yola çıkılarak katılımcıların belirlenmesinde bir ölçüt belirlenmiştir. Köklü bir geleneğe ve geleneğin üzerine bilgi ve deneyimlerini katarak çağın şartlarına uygun olarak teknolojik yenilikleri takip ederek hazırlanan genel sözlüklerin bir bölümü Avrupa dilleri için hazırlanmıştır. Bu nedenle kıta Avrupa'sında yer alan ülkelerin önde gelen sözlük çalışmaları hedef küme olarak belirlenmiş ve bu içerisindeki sözlükçülerle iletişime geçilmiştir.

Araştırma kapsamında bazı Avrupa ülkelerinde resmî olarak aynı dilin konuşulduğu (Örneğin Vatikan bağımsız bir Avrupa ülkesi olmasına rağmen Vatikan'da konuşulan resmî dil İtalyancadır.) göz önünde bulundurularak Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Yunanistan olmak üzere 33 Avrupa ülkesi araştırmanın örneklemi olarak belirlenmiştir. 33 Avrupa ülkesindeki genel dil sözlükleri yer yer araştırmacının o ülkeye mensup öğrencilerinin, arkadaşlarının, önceden tanıdığı meslektaşlarının

[49] United Nations, (Çevirimiçi), http: //www.un.org/en/members/, 5 Eylül 2015.

yardımı ile yaptığı araştırmalarla yer yer de araştırmacının o ülkelerin dilinde İnternet ve kütüphane veri tabanlarının araştırmalarıyla belirlenmiştir.

Genel dil sözlüklerinin yazarlarının, editörlerinin veya sözlük için yöneticilik ya da sözlük çalışmasında yönlendirici pozisyonlarda çalışmış kişilerin iletişim bilgileri özellikle sözlükçüye ait kişisel İnternet sitelerinden, sözlüğü yayımlayan özel veya resmî şirketlerden, eğer sözlüğü hazırlayan kişiler akademisyen ise üniversitelerdeki resmî iletişim sayfalarından elde edilmiştir. Avrupa'daki sözlükçülere elektronik mektup yoluyla araştırma kapsamında katılımcı olarak gönüllü yer alıp alamayacakları, soruları elektronik mektup yoluyla ya da İnternet üzerinden Skype[50], Messenger[51] gibi görüntülü, sesli iletişim imkânı sağlayan programlarda görüşülüp görüşülemeyeceği sorulmuştur. Bu sözlükçülerin 14'ü teklife olumlu yanıt vermiş, bazıları elektronik mektuplara hiç yanıt vermemiş, bazıları görüşme sorularını yanıtlayacağını belirtmiş ancak sonrasında soruları yanıtlamamış, bazıları ise araştırma kapsamındaki görüşme sorularını kişisel yoğunluklarını öne sürerek elektronik mektup yoluyla yanıtlayacaklarını belirtmiş ve görüşme sorularının elektronik mektup yoluyla yanıtlamıştır. Avrupa'daki sözlükçülerden sadece biri görüşme sorularının Skype programı üzerinden yanıtlayacağını bildirmiş ve görüşmeyi gerçekleştirmiştir.

Dolayısıyla araştırmanın örneklemi belirlenirken Avrupa'daki sözlükçülerin ulaşılabilir olması gözetilmiştir. Görüşme sorularını elektronik mektupla veya Skype görüşmesi ile yanıtlayan Avrupalı sözlükçüler araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Türkiye'deki evrenini genel Türkçe sözlük hazırlayıcıları, yazarları, editörleri oluşturmaktadır. Çalışmanın Türkiye'deki örneklemini;

- Türk Dili Kurumu Türkçe Sözlük,
- Misalli Büyük Türkçe Sözlük,
- Ötüken Türkçe Sözlük,

[50] Skype, dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir kişinin aranmasına imkân tanıyan, kullanıcılar tarafından ücretsiz kullanılabilen bir yazılımdır. Skype yazılımı, sesli (eğer her iki tarafta da mikrofon ve hoparlör varsa), görüntülü, (eğer kullanıcılarda web kamerası varsa) ve yazıyı kullanarak iletişim imkânı sağlayabilen bir yazılımdır. Kaynak: Skype, (Çevirimiçi), http: //www.skype.com/tr/about/, 8 Ekim 2015.

[51] Messenger (uzun adıyla Windows Live Messenger), kullanıcılarının birbirleriyle sesli, yazılı ve görüntülü olarak iletileşebildiği ticari bir yazılımdır. Kaynak: Messenger, (Çevirimiçi), https: //messenger.com, 8 Ekim 2015.

- Dil Derneği Türkçe Sözlük,
- Güzel Türkçenin Sözlüğü

oluşturmaktadır.

Bu sözlükler, genel Türkçe sözlük olduğu için araştırma evreni oluşturmuştur. Araştırma kapsamında örnekleme yapılmasına gerek kalmamış yukarıda sıralanan ve araştırmanın evrenini oluşturan Türkçe sözlükleri bireysel olarak hazırlayan ya da ekip çalışması ile hazırlayan sözlükçülerin tamamına ulaşılmıştır.

2.2.3. Araştırma Katılımcıları

Araştırmanın katılımcılarını; pilot araştırma katılımcısı, temel araştırma katılımcıları oluşturmaktadır.

2.2.3.1. Pilot Araştırma Katılımcısı

Pilot görüşme yapılacak kişinin belirlenmesinde yer alacak pilot araştırma katılımcısının bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Pilot araştırma katılımcısının evrenin özelliklerine ait bazı nitelikleri taşıması gerekmektedir. Araştırmanın örnekleme yapısının anlatıldığı Amaçlı Örneklem bölümünde belirtilen görüşme yapılacak kişilerin "bireysel olarak hazırlanan tek dilli genel sözlüklerde sözlüğü hazırlayan yazar veya editör, ekip çalışmasıyla hazırlanan tek dilli genel sözlüklerin hazırlanmasında etkin biçimde rol almış tecrübeli kişiler olması" özelliği göz önünde bulundurularak pilot araştırma katılımcısı belirlenmiştir.

Türkiye'de genel Türkçe sözlük hazırlamış bir katılımcı, pilot araştırma katılımcısı olarak belirlenmiştir. Pilot araştırma katılımcısı genel Türkçe sözlüğü tek başına hazırlamış bir sözlükçüdür. Bu pilot araştırma katılımcısı ile 19 Ağustos 2015 tarihinde görüşme gerçekleştirilmiştir.

2.2.3.2. Temel Araştırma Katılımcıları

Temel araştırma için görüşme yapılacak kişilerin, bireysel olarak hazırlanan tek dilli genel sözlüklerde sözlüğü hazırlayan yazar veya editör, ekip çalışmasıyla hazırlanan tek dilli genel sözlüklerin hazırlanmasında etkin biçimde rol almış tecrübeli kişiler olmasına özellikle dikkat edilmiştir.

2.2.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada nitel araştırma modeli için kullanılan veri toplama araçları kullanılmıştır. Nitel veri toplama araçları yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacının saha notları ve dokümanlardan oluşmaktadır. Veri toplama konusundaki ayrıntılı bilgiler ilgili alt başlıklarda açıklanmıştır.

2.2.4.1. Bireysel Görüşme Soruları

Nitel araştırmalarda kullanılan başlıca veri toplama yolları görüşme, gözlem ve belge taramasıdır. Nitel görüşme, günümüzde eğitimden sağlık bilimlerine kadar pek çok beşeri bilimin ve sosyal bilimin anahtar bir yöntemi olmuştur. Hatta görüşmenin sosyal bilimlerin merkez kaynağı olduğunu yönündeki düşünceler de önemli yer tutmaktadır (Brinkmann, 2013: 1). Stewart ve Cash (Aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2013: 147) ve görüşmeyi önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci olarak tanımlamıştır.

Nitel araştırma alan yazınında iki tür görüşme türünden bahsedilmektedir. Bunlar yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmelerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 148). Yapılandırılmış görüşme, önceden belirlenmiş bir dizi soru ve yanıtı içerirken yapılandırılmamış görüşme açık uçlu soruları içermektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları ise hem yapılandırılmış hem de yapılandırılmamış görüşme sorularına ait özellikleri içermektedir.

Brinkmann (2013: 19-21) yarı yapılandırılmış görüşmenin, alan yazınında asıl nitel araştırma görüşmesi olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Yapılandırılmış görüşmenin, anket mantığına benzediğini, katılımcılardan alınan kısa yanıtların nicel araştırma mantığı gibi hareket ederek yanıt-katılımcı oranlamasını ortaya koyduğunu ve yapılandırılmış görüşmelerin bazı amaçlar için yararlı olmakla birlikte görüşme sırasında ortaya çıkan bazı potansiyel verinin kaybolmasına yol açtığını savunmaktadır. Bunun yanı sıra yarı yapılandırılmış görüşme soruları araştırmanın yapısına göre çeşitli üstünlükler sağlayabilmektedir (Merriam, 2009: 89). Bunlar:

- Görüşme kılavuzu daha az veya daha fazla yapılandırılmış sorularının bir karışımını içermesi,

- Görüşme kılavuzu daha az veya daha fazla yapılandırılmış sorularının bir karışımını içermesi,
- Genellikle tüm katılımcılardan spesifik veri talep edilmesi,
- Keşfedilecek soruların veya sorunların listesi görüşmenin büyük bir bölümünü yönlendirilmesi,
- İfadelerin hiçbiri katılımcı ile araştırmacı arasında önceden sipariş edilmiş ve önceden belirlenmiş olmamasıdır.

Nitel araştırma alanında, görüşme türlerinin sağladığı üstünlükler önemli olmakla birlikte yapılacak görüşmenin türlerini belirlemek de araştırma açısından önem arz etmektedir. Şekil 12.de görüleceği üzere Brinkmann (2013: 18) nitel görüşme türlerinin yapısına, katılımcı sayısına, görüşmenin gerçekleştiği ortama göre sınıflandırılabileceğini vurgulamaktadır.

Şekil 12. Görüşme Türleri [52]

Brinkmann (2013: 19-21) görüşme türlerini yapısına göre; yapılandırılmamış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmış görüşme türü olarak üçe ayırmakta; görüşmedeki katılımcı sayısına göre bireysel ve grup görüşmesi olarak ikiye;

[52] Brinkmann'daki (2013: 19-21) bilgilerden yola çıkılarak tarafımızca tablolaştırılmıştır.

görüşmenin gerçekleştiği farklı ortamlara göre yüz yüze, telefon görüşmesi, İnternet üzerinden görüşme olarak üçe ayırmaktadır.

Bu araştırmanın pilot araştırma görüşmelerinde ve temel bireysel görüşmelerinde yapısına göre yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, katılımcı sayısına göre bireysel görüşme, görüşme ortamına göre ise yüz yüze görüşme ve İnternet üzerinden görüşme tekniği kullanılmıştır.

Görüşme türlerinin araştırmanın yapısına uygun olarak seçilmesinden sonra, görüşme formunun hazırlanması sırasında da dikkate alınması gereken bazı ilkeler vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 156-168). Bunlar;

- Kolay anlaşılabilecek soruların yazılması,
- Odaklı sorular hazırlama,
- Açık uçlu sorular hazırlama,
- Kişiyi yönlendirmekten kaçınma,
- Çok boyutlu sorular sormaktan kaçınma,
- Alternatif sorular hazırlama,
- Farklı tür sorulara yer verme,
- Soruları mantıklı bir biçimde düzenleme,
- Soruları geliştirme,
- Görüşme öncesinde ve görüşme sırasında görüşme sorularını sorarken yerine göre akışa göre değişiklik yapma,
- Soruları konuşma tarzında sorma,
- Teşvik edici olma ve geri bildirimde bulunma,
- görüşme sürecini kontrol etme,
- yansız ve empatik olma

biçiminde sıralanmaktadır. Bu araştırmada, görüşme soruları hazırlanırken ve katılımcılara sorulurken yukarıda sıralanan ilkeler göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmacı tarafından yaklaşık bir buçuk yıl boyunca yapılan alan yazını taraması sonucunda elde edilen incelemelerle katılımcılara yönetilmesi uygun görülen 15 soruluk bir taslak soru bankası oluşturulmuştur. Bir sonraki basamakta bu sorular tez danışmanı ile birlikte incelenerek üzerinde bazı eklemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Daha sonra bu soruların sayısı doktor unvanına sahip olan ve doktora tezinde doğrudan nitel araştırma yöntemini kullanarak bir doktora tezi hazırlamış bir

uzmanla birlikte değerlendirilip 10 soruya indirilmiştir. Sonra bu 10 soru tez danışmanı ile mütalaa edilip son hâline getirilmiştir. Bu 10 soru, temel araştırma katılımcısı olarak belirlenen genel Türkçe bir sözlük hazırlamış olan sözlükçüye anlaşılabilirliğini test etmek ve araştırmacının soruları sorarken ve yanıt alırken nitel toplama tecrübesinin artırılması ve güvenilirliği sorgulamak amacıyla yöneltilmiştir.

Görüşmeler sırasında sorulara "evet" ya da "hayır" gibi kısa yanıt kalıpları ile karşılık verilmesi nitel verilerin miktarını azaltacağı gözetilerek katılımcılara yöneltilen soruların "ne tür, neler, neye göre, nasıl, nereden, hangi" gibi detaylı ve daha açık yanıtlar vermeyi gerektirecek soru ifadelerini içermesi gözetilmiştir. Görüşme sırasında, katılımcının yanıt verdiği esnada ortaya çıkan bazı şartlara uygun olarak ek sorular yöneltilmiş, ihtiyaç duyulan durumlarda ve izah gerektiren konularda ek açıklamalarda bulunulmuştur ancak araştırmacı hiçbir katılımcıya yanıtlar konusunda yönlendirici bir ifade kullanılmamıştır. Bazı durumlarda katılımcıların açıkladığı bilgiyi daha fazla ayrıntıyla veya örnekle anlatması istenmiştir. Türkiye'deki ve diğer ülkelerdeki tüm katılımcılara aynı sorular sorulmakla birlikte yurt dışındaki katılımcılara sorular İngilizceye çevrilerek sorulmuştur.

Araştırmacı hem yüz yüze hem Skype programı ile yapılan görüşmelerin hem de elektronik mektup vasıtasıyla yapılan görüşmelerin öncesinde araştırmanın kapsamından, yönteminden, amacından söz ederek katılımcıları bilgilendirmiştir. Araştırmacı, katılımcılara böyle bir araştırmaya sağlayacakları katılımın gönüllük ilkesine dayalı olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı, yüz yüze yapılan görüşmelerde ve Skype programı ile yapılan görüşmelerde veri kaybını önlemek amacıyla görüşmenin ses kaydına alınacağını, buradaki kayıtların bu çalışmada kullanılacağını bildirmiş ve katılımcıların tamamından olumlu yönde yanıt almıştır. Araştırmacı katılımcıların bu çalışmada gerçek isimlerinin kullanılıp kullanılmamasıyla ilgili soru yöneltmiş ve gerçek isimlerinin kullanılmasının araştırmacının kanaatine bırakılması yönünde onay almıştır. Araştırmacı yurt dışındaki sözlükçülerle elektronik mektup yoluyla yapılan görüşmelerde de etik yönden aynı basamakları uygulamıştır. Türkiye dışındaki ülkelerde bulunan sözlükçülerle Skype programı üzerinden sözlü görüşme yapabilmek için girişimde bulunulmasına karşın (bazı sözlükçüler iş yoğunluğunu gerekçe göstermiş, bazı görüşmeciler iletişim kurulması için gönderilen

elektronik mektuba hiç yanıt vermemiş, bazı sözlükçüler ise görüşme sorularını elektronik mektup vasıtasıyla yanıtlayacaklarını bildirmiştir. Bazı sözlükçüler ise araştırmacının hatırlatıcı yöndeki mesajlarına rağmen dönüt vermemiştir. Bazı kişilerden Skype üzerinden görüntülü ve sesli görüşülmesi yönünde olumlu bir yanıt alınamadığından sözlükçülerde yarı yapılandırılmış görüşme sorularını yazılı olarak ayrıntılı bir şekilde yanıtlamaları talep edilmiştir.

Araştırma kapsamında genel sözlük hazırlama faaliyetlerinde editör, editör yardımcısı, yazar olarak yetkin bir görev üstlenmiş katılımcılara sorulan görüşme soruları;

i. Sözlük yazılması için bir veri tabanı oluşturulması hususundaki düşünceleriniz nelerdir?
ii. Sözlüğünüzde yer alan özel adlar ve marka adlarının sınırıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir?
iii. Konuşma veya yazı dilinde ortaya çıkan yeni ögelerin sözlüklere alınmasıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

    *Eğer sözlüğünüzde yeni ögelere yer veriyorsanız bu sözcükleri nereden ve nasıl seçiyorsunuz?
iv. Sözlüğünüzde art zamanlı sözcüklere yer verilmesiyle ilgili düşünceleriniz nelerdir?
v. Sözlük hazırlanmasında Batı kaynaklı sözlük hazırlama yöntemleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
vi. Sözlüğünüzde sözcük seçiminde yazı dili, konuşma dili ve teknik dil (terimler) ayrımı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
vii. Sözlük yazımında kaynak alınacak metin türleri, yazarları hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

    *Sözlük hazırlanmasında hangi yazarlardan alınacak sözcükler sözlükte yer almalı?
viii. Sözlüğünüzdeki sözcük listesinin genişlemesi konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

    *Daha önce taranan eserlerden sözlüğünüze girmediğini fark ettiğiniz sözcükler için neler yapıyorsunuz?
ix. Sözcüklerin sözlüğe alınmasında zaman içinde kullanım sıklığının değişkenliği hakkında neler düşünüyorsunuz?

*Aynı sözcüğün birden çok yazar tarafından ve birden çok eserde kullanılması önemli mi?

x. Sözlük hazırlanması konusunda ortak bir model oluşturma konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

*Sözlüğünüz için kullanıcı profili ile görüşleriniz nelerdir?

biçimindedir.

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile çalışma alanı olarak seçilen genel Türkçe sözlük hazırlayan sözlükçülerin ve çeşitli Avrupa dilleri için genel sözlük hazırlayan sözlükçülerin, sözlükleri için nasıl bir veri tabanı kullandıkları, herhangi bir sözlük birimi sözlüğe alırken nasıl ölçütler gözettikleri, hazırladıkları sözlüklerdeki sözlük birimleri seçerken nasıl bir yöntem izledikleri, sözlük birimlerin sözlüğe alınmasında nasıl sınırlar belirledikleri, sözcüklerin ve sözcük öbeklerinin sözlükselleşme sürecini göz önünde bulundurup bulundurmadıkları, sözlüklere sözlük birim seçiminde ne gibi ölçütler geliştirdikleri, sözlükçülük yöntemleri konusunda bir birlik sağlayıp sağlamadıkları veya yöntem konusunda bazı ortaklıkları olup olmadığını ve sözlüklerinin kullanıcısı konusunda bilgi sahibi olup olmadıklarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

2.2.4.2. Araştırmaya Katkı Sağlayan Dokümanlar

İngilizce yayımlanmış özellikle genel sözlüklerin hazırlanma yöntemlerine, tekniklerine ait bilgileri içeren sözlük bilimi alan yazını, alan yazınında yayımlanan el kitapları, ulusal ve uluslararası bilimsel hakemli dergiler, genel sözlükler (özellikle İngiliz dili için hazırlanan genel sözlükler) için hazırlanmış sözlüklere ait resmî İnternet sitelerinden elde edilen bilgiler, araştırmacının araştırma sürecinde katıldığı bilimsel toplantılar[53], araştırma kapsamında sözlük bilimi alanında çalışan, yurt dışındaki bazı alan uzmanları ile elektronik mektup vasıtasıyla yapılan görüşmeler araştırma için yararlanılan dokümanların genel çerçevesini oluşturmaktadır. Yukarıda sıralanan kaynaklardan elde edilen bilgiler araştırmacının araştırma

[53] Araştırmacı, yaklaşık iki buçuk yıl süren çalışması esnasında Türkiye'de biri Sakarya Üniversitesi biri İstanbul Üniversitesinde bir yıl arayla düzenlenen ve araştırmanın kapsamını doğrudan ilgilendiren 1 ve 2. Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumunun ilkine araştırma konusunun genel çerçevesini içeren sözlükselleşme konusunda bir sözlü bildiri ile ikincisine doktora tez konusunun önemli bölümlerinden biri olan sözlük bilimsel veri tabanı konusunda bir sözlü bildiri ile katılmıştır. Araştırmacı bu etkinliklerde araştırma konusunu akademisyenlerden oluşan bu bilimsel ortamlarda fikir alışverişinde bulunmuştur.

konusuyla ilgili farklı bakış açıları kazanmasını ve konuya bakış açısının genişlemesini sağlamıştır.

2.2.5. Nitel Verilerin Toplanması

Bu alt başlıkta pilot bireysel görüşme, temel bireysel görüşmeler ve elektronik mektup yoluyla yapılan görüşmelerle ilgili bilgiler bulunmaktadır.

2.5.2.1. Pilot Görüşme Verilerinin Toplanması

Araştırmacı pilot katılımcının cep telefonu ve elektronik mektup adresini tez danışmanı yoluyla temin etmiş, 3 Ağustos 2015 tarihinde telefonla pilot görüşme katılımcısını arayarak görüşme randevusu talebinde bulunmuştur. Pilot görüşme katılımcısı, 19 Ağustos 2015 tarihinde saat 15.00'te kendi yaşadığı şehirde ve kendi evinde olmak şartıyla araştırmacı ile görüşmeyi kabul etmiştir.

19 Ağustos 2015 tarihinde araştırmacı ile pilot görüşme katılımcısı katılımcının evinde buluşulmuştur. Pilot görüşmeyi olumsuz olarak etkileyebilecek gürültü, aşırı sıcak bir ortam, aşırı soğuk bir ortam, görüşmeyi engelleyebilecek kişilerin bulunmadığı ortam gibi dış değişkenler göz önünde bulundurularak pilot katılımcının şahsına ait çalışma odasında pilot görüşmenin yapılmasına karar verilmiştir. Yapılacak araştırmaya katılımın gönüllüğe bağlı olduğu, isterse görüşme yapılmayacağı pilot katılımcıya bildirilmiştir. Pilot görüşme öncesinde araştırmacı katılımcı ile yaklaşık 20 dakika konuşarak pilot katılımcının daha rahat hissederek anlamlı verileri sunmasını sağlamak amacıyla bir sohbet ortamı yaratmıştır. Görüşme sırasında katılımcıdan izin alınarak ses kaydı tutulmuştur. Ön katılımcı verdiği yanıtların ve adının açık biçimde araştırmacının ilgili tüm çalışmasında kullanabileceğine dair izin vermiştir.

Pilot görüşme yaklaşık 60 dakika sürmüştür. Cihaz arızalarından kaynaklı bir sorunla karşılaşmamak için araştırmacı ses kaydını iki farklı cihazla tutmuştur. Pilot görüşme sırasında araştırmacının sorduğu sorular arasında pilot katılımcının anlamadığı, yanıt vermekte zorlandığı, yanıt vermekten kaçındığı bir soru olmamıştır. Pilot katılımcı soruları anlaşılır ve yanıt verilebilir bulmuştur. Pilot görüşme sonrası pilot katılımcıya araştırmacı tarafından teşekkür edilmiştir. Pilot katılımcı yapılacak araştırmanın ileriki aşamalarında yanıtladığı sorulardaki anlaşılamayabilecek ifadeler ve bilgiler için elektronik mektup ve telefon vasıtasıyla

araştırmacıya destek sağlayabileceğini belirtmiştir. Görüşme sonrası elde edilen bilgiler araştırmacı tarafından tez danışmanı ile paylaşılmış, nitel araştırma konusundaki uzmanla birlikte üzerinde çalışılmıştır.

Pilot araştırmada yapılan yazılı görüşme verileri incelendikten sonra soruların anlaşıldığı ve yanıtlanmaya uygun olduğu kararı verilmiştir. Pilot çalışmada yer alan katılımcının vermiş olduğu bilgilerin araştırmaya katmış olduğu fayda, hedef alan içerisinde yer alan genel sözlüklerde uygulama hakkında tecrübelerinden dolayı temel araştırmada da katılımcı olarak yer alması kararlaştırılmıştır.

2.2.5.2. Temel Görüşme Verilerinin Toplanması

Araştırmacı temel bireysel görüşmelerinde de pilot görüşmede olduğu gibi nitel veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme tekniğini kullanılmıştır. Görüşmeler yarı yapılandırılmış sorularla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmacı toplam 5 temel görüşme katılımcısı ile yüz yüze görüşme yapmıştır. Araştırmanın örneklemi doğrultusunda belirlenen genel Türkçe sözlükler ile ilgili tüm katılımcıların iletişim bilgileri elde edilmiş, araştırmanın kapsamı, amacı ve yapısı ile ilgili bilgi verilerek bu araştırmada gönüllü olarak yer alıp almamak istedikleri tüm katılımcılara danışılmıştır. Katılımcılar faklı şehirlerde yaşadıkları için araştırmacı ile yaşadıkları şehirde görüşme gerçekleştireceklerini belirtmişlerdir. Araştırmacı, katılımcılarla görüşmeyi gerçekleştirmek için 2 kez İstanbul'a, 2 kez Ankara'ya, bir kez de Aydın'a gitmiştir.

Araştırmacı pilot görüşmede de dikkat ettiği gibi temel görüşmede de görüşmeyi olumsuz olarak etkileyebilecek gürültü, aşırı sıcak bir ortam, aşırı soğuk bir ortam, görüşmeyi engelleyebilecek kişilerin bulunmadığı ortam gibi dış değişkenler göz önünde bulundurarak görüşme ortamındaki uygunluğa dikkat etmiştir. Görüşmelerin üçü katılımcının şahsına ait, tek başına kullandığı çalışma odasında; görüşmenin biri gürültünün, araştırmacı ve katılımcı dışında kimsenin olmadığı bir kafeteryada; görüşmenin biri ise gürültünün, araştırmacı ve katılımcı dışında kimsenin olmadığı bir kütüphanede gerçekleştirilmiştir.

Yapılacak araştırmaya katılımın gönüllüğe bağlı olduğu, isterse görüşme yapılmayacağı temel görüşme katılımcılarına her bir görüşmede bildirilmiştir. Temel görüşme öncesinde araştırmacı, katılımcı ile 20 dakika ile 25 dakika arasında sürede

konuşarak pilot katılımcının kendisini daha rahat hissederek anlamlı verileri sunmasını sağlamak amacıyla bir sohbet ortamı yaratmıştır. Görüşme sırasında katılımcıdan izin alınarak iki farklı dijital ses kayıt cihazı aracılığıyla ses kaydı tutulmuştur. Ön katılımcı verdiği yanıtların ve adının açık biçimde araştırmacının ilgili tüm çalışmasında kullanabileceğine dair izin vermiştir.

Temel görüşme süreleri 31 dakika ile 1 saat 36 dakika arasında gerçekleşmiştir. Temel görüşme sırasında araştırmacının sorduğu sorular arasında pilot katılımcının anlamadığı, yanıt vermekte zorlandığı, yanıt vermekten kaçındığı bir soru olmamıştır. Temel görüşme katılımcıları soruları anlaşılır ve yanıt verilebilir bulmuştur. Pilot görüşme sonrası pilot katılımcıya araştırmacı tarafından teşekkür edilmiştir. Temel görüşme katılımcıları yapılacak araştırmanın ileriki aşamalarında yanıtladığı sorulardaki anlaşılamayabilecek ifadeler ve bilgiler için tekrar yüz yüze veya elektronik mektup ve telefon vasıtasıyla araştırmacıya destek sağlayabileceğini belirtmiştir.

Araştırmacının katılım talebine olumlu yanıt veren, genel Türkçe sözlük(ler) hazırlamış, yazmış, genel Türkçe sözlükler için editörlük görevini yürütmüş, ekip çalışmasıyla oluşturulmuş sözlüklerde ekip için sözlük birim seçimi konusunda söz sahibi olan beş sözlükçü ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği çerçevesinde yapılan temel görüşmeler 19 Ağustos 2015 ve 20 Kasım 2015 tarihleri arasına gerçekleşmiştir. Temel görüşmelerin ortalaması 3.479 saniyedir. Temel görüşmelerin toplam süresi 17.398 saniyedir. Temel görüşmelere ilişkin bilgiler Tablo 17.de gösterilmiştir.

Tablo 17. Yüz Yüze Yapılan Temel Görüşme Bilgileri

Katılımcı Adı, Soyadı	Görüşme Tarihi	Görüşme Başlangıç Saati	Katılımcının Hazırladığı, Çalıştığı veya Editörlük Yaptığı sözlük	Görüşme Süresi
Yaşar Çağbayır	19 Ağustos 2015	15.20	Ötüken Türkçe Sözlük	1 05' 16''
Prof. Dr. Semahat Yüksel	05 Eylül 2015	16.20	Misalli Büyük Türkçe Sözlük	32' 17''
Prof. Dr. Ahmet Topaloğlu	14 Eylül 2015	14.15	Güzel Türkçenin Sözlüğü	1 36' 45''
Sevgi Özel	18 Eylül 2015	13.27	Dil Derneği Türkçe Sözlük	35' 41''
Prof. Dr. Hamza Zülfikar	20 Kasım 2015	14.18	TDK Türkçe Sözlük	59' 59''

Araştırmacının Türkiye'de yaşaması dolayısıyla ve ekonomik şartlar göz önünde bulundurularak Avrupa'daki sözlükçülere elektronik mektupla katılım çağrısı yapılmıştır. Avrupa'daki sözlükçülerin büyük bir bölümü görüşmenin sesli ve görüntülü görüşme olanağı sağlayan Skype ve Messenger gibi programlarda sağlanması yerine, görüşme sorularını elektronik mektup vasıtasıyla yanıtlayacaklarını bildirmiştir. Ancak görüşme talebinde bulunulan sözlükçülerden sadece biri (Micheal Rundell) görüşmeyi Skype programı üzerinden yapabileceği yönünde olumlu yanıtlamıştır.

Araştırmacı ile katılımcı arasında görüşmeden iki hafta öncesinde görüşme tarihi ile ilgili bir randevu saati ve tarihi belirlenmiştir. 06 Ekim 2015 tarihinde Türkiye saati ile 18.00'de, İngiltere saati ile 16.00'da Skype programı ile bir araya gelinmiştir. Araştırmacı, katılımcıya yapacakları görüşmenin ayrı bir ses kayıt cihazı ile ve Eaver[54] programı ile ekran ve seslerin kayıt altına alıp alamayacağını sormuş, olumlu yanıt almıştır.

[54] Evaer yazılımı, yüksek kayıt kalitesi ile Skype yazılımında yapılan görüşmelerdeki her iki görüşmecinin seslerini ve videolarını bilgisayarda kaydedilmesini sağlayan bir yazılımdır. Kaynak: Evaer, (Çevirimiçi), http: //www.evaer.com/, 12 Şubat 2016.

Araştırmacı katılımcı ile temel görüşme sorularını sormadan önce araştırması hakkında, katılımcının kitapları ve makaleleri hakkında hem katılımcıdan alan yazınına ait farklı bilgiler elde edebilmek hem de görüşme esnasında sohbet ortamı oluşturabilmek amacıyla yaklaşık 7 dakika konuşulmuştur.

Görüşme İngilizce olarak gerçekleştirilmiş ve görüşme esnasında araştırmacının telaffuz farklılığından doğabilecek yanlış anlaşılmaların yaşanmaması için sorular sözlü olarak sorulurken eş zamanlı olarak da Skype programı üzerinden yazı ile de katılımcıya gönderilmiştir.

Görüşme sırasında katılımcı tarafından anlaşılmayan, yanıt verilmeyen bir soru olmamıştır. Görüşmenin ilerleyen safhalarında ihtiyaç duyulan hususlarda araştırmacı tarafından gerektiğinde ilave sorular katılımcıya yönelmiştir.

Katılımcının görüşme sırasında değindiği bazı konularla ilgili bilimsel makale, İnternet siteleri gibi daha ayrıntılı bilgilere araştırmacının ulaşabilmesi için katılımcı görüşme sonrasında elektronik mektup yollayacağını söylemiş ve görüşme sonrasında katılımcı araştırmacıya görüşme ile ilgili kapsamlı bilgiler içeren bir elektronik mektup yollamıştır.

Araştırmacı katılımcıya elde edilen video kaydını çalışmasında kullanıp kullanamayacağını sormuş ve kayıtlardaki bilgileri, isimleri kullanabileceği yönünde olumlu yanıt almıştır.

Görüşme sorularının tamamlanması sonrasında katılımcı araştırmacıya eğer tekrar gerek duyarsa Skype programı üzerinden veya elektronik mektup yoluyla destek sağlayabileceğini söylemiştir. Micheal Rundell ile Skype programı üzerinden gerçekleştirilen görüşmedeki görüşme katılımcısının adı, soyadı; görüşme tarihi, görüşme başlangıç saati; katılımcının ve araştırmacının görüşme ortamına göre görüşme biçimi; katılımcının hangi sözlükle ilişkili olduğu, görüşme süresi ile ilgili bilgiler Tablo 18.de gösterilmiştir.

Tablo 18. Skype Programı Üzerinden Yapılan Temel Görüşme Bilgileri

Katılımcı Adı, Soyadı	Görüşme Tarihi	Görüşme Başlangıç Saati	Katılımcının Hazırladığı, Çalıştığı veya Editörlük Yaptığı sözlük	Görüşme Süresi	Görüşme Biçimi
Micheal Rundell	06 Ekim 2015	18.00 Türkiye Saati ile 16.00 İngiltere Saati ile	Macmillian Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English	52' 12''	Skype programı üzerinden

2.2.5.3. Elektronik Mektupla Yapılan Görüşme Verilerinin Toplanması

Çalışmanın örneklemini oluşturan Avrupa'da hazırlanan (hazırlanmış) genel dil sözlüklerinde yazarlık, editörlük veya sözlük için yöneticilik ya da sözlük çalışmasında yönlendirici pozisyonlarda çalışmış kişilere araştırma için gönüllü olup olmadıkları temin edilen elektronik mektup adreslerine İngilizce atılan elektronik mektupla bildirilmiştir. Almanca: Duden Sözlüğü (Wörterbuch Duden) ve Fransızca Le Robert Sözlüğü'ne (Dictionnaire Le Robert) çağrı için gönderilen yazı hem İngilizce hem de Almanca ve Fransızca gönderilmiştir. Araştırmacı, gönderdiği elektronik mektuplarda katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğunu belirtmiştir.

Araştırmacı görüşme sorularını yanıtlamayı kabul eden kişilere soruları elektronik mektup yoluyla göndermiştir. Türkiye'de bir üniversitede öğretim elemanı olarak görev yapan araştırmacı elektronik mektupları katılımcıda güven duygusu oluşturmak ve bu araştırmanın İnternet ortamında bilimsel araştırma bahanesi ile yapılan çeşitli hilelerle ilgili olmadığını ortaya koymak, olumsuz düşünceleri bertaraf edebilmek ve araştırmanın gerçek varlığını gösterebilmek amacıyla taklidi zor olan ve araştırmacıya kurumsal bir kimlik arz eden edu.tr uzantılı elektronik mektup adresinden göndermiştir.

Araştırmacı katılımcıların anlamadıkları, kafalarını karıştıran bir soru ve ifade ile ilgili olarak anında yanıt vereceğini taahhüt etmiştir. Araştırma çağrısı 33 Avrupa ülkesinde bu ülkelerin dilleri için hazırlanmış 78 genel dil sözlüğünde yetkin olarak görev yapmış toplam 137 kişiye yapılmış, araştırma çağrısına toplam 14 kişi olumlu yanıt vermiştir.

Tablo 19.da görüşme sorularını elektronik mektupla yanıtlayıp araştırmacıya gönderen kişilerle ilgili Katılımcının Yazdığı, Çalıştığı veya Editörlük Yaptığı sözlük, ilgili sözlüğün dili, sözlüğün ait olduğu ülke, katılımcının adı soyadı, katılımcının ilgili sözlükteki görevi veya sözlükteki sorumluluğu ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Tablo 19. Görüşme Sorularını Elektronik Mektup Yoluyla Yanıtlayan Kişiler

Katılımcının Görev Yaptığı Sözlük	Sözlüğün Türkçe Adı	Sözlüğün Dili	Sözlüğün Hazırlandığı Ülke	Katılımcı	Katılımcının Sözlükteki Görevi
Oxford English Dictionary	Oxford İngilizce Sözlüğü	İngilizce	İngiltere	Tressy Arts	Editör Yardımcısı
Il Devoto-Oli Vocabolario Della Lingua Italiana	Il Devoto ve Oli İtalyan Dilinin Söz Varlığı	İtalyanca	İtalya	Luca Serianni, Giovanni Adamo	Yazar, Editör
Słownik Języka Polskiego	Leh Dilinin Sözlüğü	Lehçe	Polonya	Mirosław Bańko	Editör
Kielitoimiston Sanakirja	Dil Ofisi Sözlüğü	Fince	Finlandiya	Tarja Heinonen	Editör Yardımcısı
Id-Dizzjunarju Malti u Teżawru ta' Malti Mhaddem	Malta Sözlüğü ve Thesaurusu	Maltaca	Malta	Dwayne Ellul	Editör
Slovar Slovenskega Knjižnega Jezika	Sloven Dili Sözlüğü	Slovence	Slovenya	Andrej Perdih	Editör Yardımcısı
Deutsche Wörterbücher und Grammatik	Almanca Sözlük ve Almanca Dil Bilgisi	Almanca	Almanya	Stephan Bopp	Editör
Svenska Akademiens Ordbok	İsveççe Akademisi Sözlüğü	İsveççe	İsveç	Bo-A. Wendt	Editör
Norsk Ordbok	Norveç Dili Sözlüğü	Norveççe	Norveç	Oddrun Grønvik	Baş editör
A Magyar Nyelv Nagyszótára	Büyük Macar Dili Sözlüğü	Macarca	Macaristan	Nóra Ittzés	Editör
Dicționarul Limbii Române	Rumen Dili Sözlüğü	Rumence	Romanya	Monica Busuioc	Editör
das Deutschen Wörterbuchs von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm	Almanca Sözlüğü Jacob Grimm ve Wilhelm Grimm	Almanca	Almanya	İsmini vermemiştir	Editör
Diccionario de la Lengua Española	İspanyol Dilinin Sözlüğü	İspanyolca	İspanya	Elena Zamora	Teknik Direktör

2.2.6. Nitel Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, veri toplama işlemi tamamlandıktan sonra başlayan yinelemeli ve dönüşlü bir süreç olarak ele alınmaktadır [Stake (1995'ten aktaran Schutt, 2011: 327].

Strauss (1987'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2013: 253) nitel araştırmada veri analiz yöntemlerinin standart hâle getirilemeyeceğini ve veri analizini standartlaştırmanın nitel araştırmacıyı belli kalıplar içinde sınırlandıracağını vurgulamaktadır. Ölçünlü hâle getirilmiş veri analizinin araştırma yoluyla eldeki verilere uygun, zengin ve derinlemesine sonuçlar elde edilmesini olumsuz yönde etkileyeceğini dile getirmektedir. Aynı doğrultuda Patton (2014: 521) nitel analizin verileri bulgulara dönüştürdüğünü ancak bu işlemin tam bir formülünün olmadığını ve bazı yönlendirmelerin tekfil edilebilmekle birlikte varış noktasında her bir araştırmanın kendi yolunu bulacağını ifade etmektedir.

Nitel veri analizi, materyaldeki anlamlandırmanın örtük ve açık boyutlu yapısı ve materyalde sunulanlar hakkında yorum yapmak için dilsel (veya görsel) malzemenin yorumlanması ve sınıflandırılmasıdır (Flick, 2013: 5). Açık yapıdaki bir nitel veriye araştırmacının ulaşması kolayken örtük yapıdaki verilere araştırmacının ulaşması zor olabilmektedir. Elde edilen nitel verilerdeki yapı her araştırmanın kendisine has bazı özellikleri bünyesinde barındırabilmesini sağlamakta, bu da nitel veri analizi aşamasının çalışmanın kendine has bir yapısı olması gerekliliğini ortaya çıkarabilmektedir. Yıldırım ve Şimşek'e (2013: 253) göre araştırmacı veri analizi sırasında esnek ve yaratıcı olmak zorundadır. Araştırmacı nitel verileri analizi sırasında toplanan verilerin özelliklerinden yola çıkarak ve var olan analiz yöntemlerini gözden geçirerek bir veri analiz planı geliştirmelidir.

Nitel verilerin analizi sırasında bireysel görüşmelerden elde edilen verilerinin yapısı, özellikleri, miktarı göz önünde bulundurularak ve alan yazınında yer nitel veri analizleri incelenerek nitel veri analizi için bazı basamaklar ve bu basamakların sıraları belirlenmiştir.

Bu bölümde, görüşme verilerinin analizinde izlenen basamakların her biri ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

2.2.6.1. Görüşme Verilerinin Yazıya Geçirilmesi (İngilizce Olanların Türkçeye Çevirisi)

İlk aşamada araştırmacı katılımcılarla yapılan ve aksaklık ve sıkıntıların yaşanmaması için iki farklı cihazla ses kaydı alınan görüşmeleri bilgisayar ortamında Microsoft Word kelime işlemcisi programına aktarmıştır. Araştırmacı tüm ses kayıtlarını kendisi aktarmış, böylelikle katılımcıların konuşmalarındaki kaydı defalarca dinleme olanağı bulmuş, bu durum verilerin kodlanması gibi hususlarda kolaylık kazandırmıştır.

Araştırmacı, katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar konusunda detaylı bilgi sahibi olmuş verilerin sınıflandırma sürecinde kolaylık sağlayacak kazanımlar elde etmiştir. Veri kaybı yaşanmasını önlemek amacıyla bilgisayar ortamına aktarılan ses kayıtları tekrar dinlenmiştir. Ses kayıtlarında söylenen tüm ifadeler aynı biçimde metne aktarılmıştır.

İngilizce yapılan bireysel görüşme araştırmacı tarafından metne aktarılmış, ardından araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Ön görüşmede de temel görüşmede de aynı basamaklar tekrar edilmiştir.

Elektronik mektup yoluyla yanıt veren katılımcıların hâlihazırda word ortamında olan yanıtları İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir.

2.2.6.2. Görüşme Verilerinin Nvivo 11 Programına Aktarılması

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde NVivo Versiyon 11[55] Programı kullanılmıştır.

Word sayfası Nvivo 11 Programına aktarılmadan önce görüşmelerde konu ve bağlam dışında bulunan (Çay içer misin, Ankara'ya ne zaman geldin, Araban için park yeri bulabildin mi gibi) konuşma anına ait bazı sözcükler ve tümceler word sayfasından çıkarılmıştır.

[55] NVivo, QSR International tarafından üretilen bir nitel veri analizi (QDA) bilgisayar yazılım paketidir. Nitel verilerin derinlemesine analiz edilebilmesi için nitel araştırmacılar için tasarlanmıştır.
Kaynak: QSR International, (Çevirimiçi), http: //www.qsrinternational.com/product/nvivo11-for-windows, 25 Ocak 2016.

2.2.6.3. Anlamlı Verilerin saptanması

Araştırmaya Katkı Sağlayan Dokümanlar başlığında anlatılan yapılan çalışmalar sonucunca araştırmacı ilgili alan yazını taramasını gerçekleştirmiştir. Araştırmacı, edindiği bilgilerin ışığında ayrıntılı görüşme formunda yer alan verilerden yola çıkılarak metindeki anlamlı verileri saptamıştır.

2.2.6.4. Verilerin Kodlanması

Bu aşamada elde edilen verilerin kavramlaştırılması ve bu kavramların tutarlılığa sahip olacak biçimde ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bundan dolayı nitel veri analizinin bu aşamasında kodlama işlemini gerçekleştirmek gereklidir. Kodlama, verilerin içerik analizine tabi tutulması, yani veriler arasında yer alan anlamlı bölümlere (bir sözcük, tümce, paragraf gibi) ad verilme aşamasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259). Kodlama (ya da indeksleme) bir araştırmacı tarafından ham verilere anahtar sözcükler veya ifadeler yüklediği faaliyettir. Kodlama dağınık verilerin kavramsallaştırılması ve yeniden formüle edilmesi işidir (Bloor ve Woods, 2006: 101).

Veri kaybını engellemek ve okuma kolaylığını sağlamak amacıyla görüşme formlarının çıktısı alınmış, her bir form beşer kez okunarak buradaki veriler çıktı üzerinde işaretlenmiştir. Bu basamakta 92 adet kod belirlenmiştir. Belirlenen kodlar Nvivo 11 programı içinde de işlenmiştir.

2.2.6.5. Taslak Temaların Belirlenmesi

Toplanan verilerin kodlanması ve kodlara göre sınıflandırılması yeterli değildir. Bu aşamada elde edilen kodlardan yola çıkılarak verileri genel düzeyde açıklayabilecek ve kodları kategoriler çerçevesinde toplayabilecek temalar saptanmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 268). Tema, içerik analizinde elde edilen kavramların birbirleriyle içsel tutarlılık arz edecek bir çatı altında toplanmasıdır. Temalar kodların incelenip karşılaştırılmasıyla ortaya konulmaktadır. Bu doğrultuda belirlenen taslak temalar üzerinde nitel araştırma uzmanı ile ayrı ayrı çalışılarak 2 tane taslak tema belirlenmiştir.

2.2.6.6. Taslak Temalara Göre Kodların Düzenlenmesi

Belirlenen taslak temalar ayrıntılı görüşme formu üzerinde teker teker işaretlenmiştir.

2.2.6.7.Taslak Tema ve Kodlara Göre Verinin Düzenlemesi

Bu aşamada ayrıntılı görüşme formunda işaretlenen taslak tema ve kodlara göre veriler yeniden düzenlenmiştir. Kodlar arasındaki ilişkilerden yola çıkılarak birbirleriyle ilişkili olan kodlar temalar altında toplanmıştır.

2.2.6.8. Taslak Temaların Kontrol Edilmesi ve Kesinleştirilmesi

Taslak temalar kontrol edilmiş, çalışma sonrasından araştırmacının ve nitel araştırma uzmanın üzerinde uzlaştığı temalar karşılaştırılarak temaların son hâline karar verilmiş ve 2 ana tema belirlenmiştir.

2.2.6.9. Temalar Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi

Temalar arasındaki hiyerarşik ve kapsayıcı yapı belirlenmiştir.

2.2.6.10. Temaların Araştırma Soruları Altında Düzenlenmesi

Temalar araştırma soruları altında toplanmış ve araştırma sorularına uyumu denetlenmiştir.

2.2.6.11. Kod ve Tema Kitapçığının Oluşturulması ve Verinin Düzenlenmesi

Belirlenen ve kesinleştirilen kodların tamamı Nvivo 11 Programı'ndan Word programına aktarılmış, ilişkili olan kodlar belirlenmiştir.

2.2.6.12. Kodlara ve Temalara Göre Verilerin Betimlenmesi, Alıntıların Gösterilmesi, Örneklendirilmesi, Açıklanması, Yorumlanması

Kodların ait olduğu referanslardaki bilgiler ilişkilendirilmiştir.

2.2.6.13. Araştırma Sonuçlarının Yazılması

Araştırma sonuçları yorumlanarak yazılmıştır.

2.3. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenirliliği

Araştırmanın türü ne olursa olsun çalışma kavramsallaştırılırken, veriler toplanırken, veri analizi yapılırken, veriler yorumlanırken ve elde edilen bulgular sunulurken geçerlilik ve güvenilirlilik konularına özellikle dikkat edilmelidir (Merriam, 2009: 210).

Geçerlilik, TDK Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'ne (1975) göre bir ölçünün, bir bilimsel açıklamanın ölçmek ya da açıklamak istediği şeyi gerçekten ölçmekte, açıklamakta olması niteliğidir.[56] Geçerlik, çağdaş bilim dünyasında bilimsel bir araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak görülmektedir. Bilimsel araştırmaların kullanılan ölçme araçları farklı bile olsa ölçme araçlarının geçerliliği ve güvenirliliği sağlanmalıdır. Güvenirlik, bir ölçme aracının tutarlı ölçüm yapabilmesi; geçerlik ise ölçme aracının ölçmek istediğini ölçebilme derecesidir (Şimşek, 2012: 154). Bloor ve Wood'a (2006: 147) göre güvenirlilik (reliability) araştırmanın tekrarlandığında aynı sonuçları sağlaması, geçerlilik (validity) ise araştırmanın dünyanın gerçek biçimini yansıtmasıdır.

Güvenilirlilik, araştırma sonuçlarının tekrarlanabilmesidir. Başka bir ifade ile araştırma tekrar edildiğinde aynı vermekte midir sorusunun yanıtıdır (Merriam, 2009: 220). Nitel araştırmada güvenirlik için önemli olan, verilerin doğru bir şekilde toplanmış olmasıdır (Şimşek, 2012: 90). Veri toplama sürecinde kullanılan tüm belgelerin ve kayıtların saklanması ve gerekirse katılımcılara kontrol ettirilmesi ve sürecin ayrıntılı olarak açıklanması doğruluk ve güvenirlik için çözüm olabilmektedir. Creswell (2007: 209) araştırma alanında veriler elde edilirken ve kayıt altına alınan veriler metne dönüştürülürken araştırmacının kaliteli bir ses kayıt cihazı kullanması güvenirliliği artırdığını belirtmektedir.

Nitel araştırmaya yönelik en önemli eleştirilerden biri özellikle güvenilirlik konusunda nitel araştırmanın, nicel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan tanımlara, yöntemlere sahip olmamasıdır. Oysaki nitel araştırmada da güvenilirlilik ve geçerlilik konusunda alınan önlemler vardır (Şimşek ve Yıldırım, 2013: 289). Nitel araştırma ve nicel araştırma arasındaki temel farklılıklardan en önemlisi nicel araştırmanın sayısal verilere dayalı, nitel araştırmaların ise sözel ifadelere dayalı

[56] TDK Toplum Bilimleri Sözlüğü, (Çevirimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5728af49e64dd8.54650977, 12 Eylül 2015.

betimlemeler yapmasıdır. Kirk ve Miller'a (1986'dan aktaran Şimşek ve Yıldırım, 2013: 289) göre her şeyden önce nitel araştırma daha çok bir olgunun varlığına ve anlamına yönelirken, nicel araştırma bir olgunun ne derece var olduğunu sorgulayan bir araştırma yöntemidir.

Nitel araştırma alanındaki birçok kaynak eser nitel araştırmanın geçerliliği konusunda üçgenlemenin önemini vurgulamaktadır. Denzin (1978'den aktaran Merriam (2009: 215) üçgenleme için dört çeşit yöntem önermektedir. Bunlar: çoklu yöntemlerin kullanımı, çoklu kaynak kullanımı, araştırmada birden araştırmacı veya danışman bulunması veya bulguların yorumlanmasında çok kuram uygulanması biçimindedir.

Nitel araştırma, araştırılan olgunun veya olayın niteliğini ön plana çıkarırken nicel araştırma, olay veya olgunun sayısal özelliklerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Nicel bir araştırma genellikle ne kadar, ne miktarda, ne kadar sık, ne kadar yaygın, kaç kişi, kaç kez, yüzde kaçı gibi soruları yanıtlamayı amaçlarken nitel araştırma niçin, nasıl, ne şekilde, hangi gibi sorulara yanıt aramaktadır.

Creswell'e (2007: 202) göre nitel araştırma alan yazınında geçerlilik konusunun tanımı, açıklanması ve yöntemleri ile ilgili pek çok farklı bakış açısı mevcuttur. Ayrıca bu bakış açılarının da geçerlilik için kullandığı farklı stratejiler ve terimler bulunmaktadır. Nitel araştırmalarda, belirli bakış açıları ve ifadelerin elde edilmesi yeterli değildir, sonuç olarak bu fikirler uygulamada stratejilere ve tekniklere dönüştürülmektedir (Creswell, 2007: 207).

Creswell ve Miller (2000: 126-129) nitel araştırmalarda sıkça kullanılan dokuz stratejiyi şöyle sıralamakta ve açıklamaktadırlar:

- Üçgenleme ya da sağlama (triangulation): Aslında köken itibariyle denizcilikte geminin duruş noktasını belirlenmesi ile ilgili olan üçgenleme terimiyle, veri kaynaklarının (katılımcıların), kuramların, yöntemlerin (görüşme, doküman analizi, gözlem) ve araştırmacıların çeşitliliğininin sağlanması kastedilmektedir.
- Bulguların onaylan(ma)ması (disconfirming evidence): Araştırmacıların araştırmaya dayalı olarak önceden belirledikleri ön temaların ya da kategorilerin doğruluğunu veya yanlışlığını onayladıkları basamaktır.
- Araştırmacının yanlılığı (researcher reflexivity): Araştırmacıların; kendi varsayımlarını, inançlarını ve ön yargıları dışa vurmasıdır. Araştırmacının kendisinden veya konumundan kaynaklanan varsayımları, inançları ve ön yargıları

araştırmayı olumsuz yönde etkileyebilmektedir bundan dolayı araştırmacı çalışma sırasında bu tutumlarını araştırmanın dışında tutmalıdır. Araştırmacı, çalışma içerisinde ayrı bir bölüm olarak ekleyebileceği araştırmacının rolü bölümü ile araştırma sırasında yansızlığını ortaya koyabilir.

- Üye denetimi (member checking): Araştırmada elde edilen verilerin katılımcılara tekrar ulaştırılarak katılımcıların görüşlerini alma basamağıdır. Bu basamak genellikle odak grup çalışmalarında uygulanmaktadır.
- Alanda uzun süre bulunma (prolonged engagement in the field): Araştırmacının araştırma alanında uzun süre bulunmasıdır. Özellikle etnografik araştırmalarda araştırmacının alanda uzun süre katılımcılarla birlikte bulunması, katılımcıların araştırmacıya güvenini artırmakta ve daha anlamlı veriler elde edilmesini sağlamaktadır.
- İş birliği (collaboration): İş birliği, katılımcıların araştırmacı ile fikir alışverişinde bulunması basamağıdır. Katılımcılar araştırmacıya sorular konusunda, veri toplama ve veri analizi konusunda yardımcı olabilirler.
- Dış denetim (the audit trail): Çalışmanın dışında yer alan kişinin veya araştırmayı okuyan bir kişinin araştırmanın bulguları, yorumlanması, analizine ilişkin görüş belirtmesidir.
- Geniş ve zengin betimleme (thick, rich description): Geniş ve zengin betimleme, araştırmayı okuyacak kişilerin araştırma konusuyla ilgili geniş ve anlamlı bilgi sahibi olmasını sağlamaktır. Zengin betimleme araştırmadan elde edilen bulguların aynı ortamlarda veya benzer bağlamlarda uygulanabilirliği konusunda okuyucuların görüş sahibi olması sağlamaktadır.
- Emsal kişinin sorgulaması (peer debriefing): Araştırmayla veya araştırılacak konuyla ilgisi bulunan bir kişinin veriyi ve araştırma basamaklarını sorgulamasıdır.

Nitel araştırma alanından geçerlilik ve güvenilirlik kavramları ile çeşitli yaklaşımların ve farklı terimlerin olduğu göz önünde bulundurularak Creswell ve Miller'ın (2000: 126-129) nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirliliğin sağlanması amacıyla ortaya koyduğu stratejiler izlenmiştir. Bu doğrultuda, araştırmadaki geçerliliği ve güvenirliliği sağlamak için alınan önlemler aşağıdadır:

i. Sağlama: Veri çeşitliliğini artırmak için bireysel görüşmeler, elektronik mektup yoluyla görüşme ve doküman analizi ile veri toplanmıştır. Farklı yöntem ve tekniklerle veri çeşitliliği sağlanmıştır.

ii. Bulguların onaylan(ma)ması: Anlamlı olan ön temalar ve ön kategoriler saptanmış, anlamsız veriler araştırmanın dışında tutulmuştur.

iii. Araştırmacının yanlılığı: Veri elde edilmesi, verilerin analizi ve yorumlanması sırasında araştırmacı tarafsız ve ön yargısız bir tutum takınmıştır. Ayrıca çalışmada ayrı bir bölüm hâlinde araştırmacının rolü net biçimde anlatılmıştır.

iv. Üye denetimi: Araştırma sırasında katılımcıların tamamı ile olmasa da bazı katılımcılarla araştırmacı arasında elde edilen verilerle ilgili fikir alışverişinde bulunulmuştur.

v. Dış denetim: Araştırmacı çalışmayla her hangi bir ilgisi bulunmayan birden çok kişi ile görüş alışverişinde bulunmuştur. Elde edilen dönütler değerlendirilmiştir.

vi. Geniş ve zengin betimleme: Elde edilen bilgilerin başka kişilere aktarılabilirliğini sağlamak için araştırma sürecinin başından veri toplama biçimine, veri toplanmasından veri analizine ve verilerin yorumlanmasına kadar izlenen tüm basamaklar en ayrıntılı biçimde ve yeri geldiğinde sözel veriyi daha anlaşılır kılmak için ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Araştırma sürecinde araştırmanın desenlenmesinden değerlendirilmesine kadar bir uzman tarafından denetlenerek izlenmiştir.

vii. Emsal kişinin sorgulaması: Sözlük bilimi alanında kitap ve makaleleri yayımlamış, konferans, seminer, sempozyum gibi çeşitli bilimsel toplantılarda sunumlar gerçekleştirmiş olup sözlük biliminin kuramsal boyutu ile ilgili bilgi sahibi olan, ayrıca bir sözlük çalışmasında sekiz yıl çalışıp sözlük bilimi ile ilgili uygulama bilgisine de sahip doktora tez danışmanı ile görüşme soruları, görüşme sorularına alınan yanıtlar, soruların kodlanması, anlamlı ve anlamsız verilerin saptanması, verilerin analizi ve verilerin yorumlanması konusunda sürekli fikir alışverişinde bulunulmuştur.

viii. Bireysel görüşmeler öncesinde soruların geçerliğini sağlamak amacıyla için ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Ön görüşmedeki sorulara verilen yanıtlardaki veriler tez danışmanı ile incelenmiştir.

ix. Nitel veri toplama aşamasında ortaya çıkabilecek olumsuz bir durum olan veri kaybını önlemek amacıyla iki farklı ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Skype üzerinden yapılan görüşme ise özel bir programla kaydedilmiştir.

x. Elektronik mektup yoluyla elde edilen veriler tek tek kayıt altına alınmıştır.

xi. Ses kayıtları ve video kaydı aslına sadık kalınarak sayısal ortama aktarılmıştır.

xii. Veri toplama araçları, katılımcılar ve katılımcıların özellikleri çalışmanın içinde

birer bölüm hâlinde ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.

xiii. Verilerin analizindeki aşamalar detaylı olarak ve anlaşılırlığını artırmak için görsel tablolarla, grafiklerle desteklenerek açıklanmıştır.

xiv. Araştırmadaki tüm veriler ve bilgiler arşivlenmiştir. Bireysel görüşmeler, ses kayıtları, video kayıtları, ses deşifreleri sayısal ortamda hem araştırmacının kişisel bilgisayarında hem de harici hard diske yedeklenerek arşivlenmiştir.

xv. Araştırmada örneklem seçimi araştırma içinde ayrı bir bölüm hâlinde detaylı olarak açıklanmıştır.

xvi. Tez danışmanı ve uzman görüşleri ile araştırmacının belirlediği hususlar orakta bir çerçevede değerlendirilerek sonuçların güvenirliliği artırılmıştır.

2.4. Araştırmacının Yeterlikleri ve Rolü

Araştırmacı Türkiye'deki bir devlet üniversitesinde sekiz yıldır Türk dili okutmanlığı görevi yapmaktadır. Görevi kapsamında araştırmacı sekiz yıldır Türk dili dersleri, yazılı anlatım, sözlü anlatım ve yabancılara Türkçe dersleri yürütmektedir. Dolayısıyla araştırmacının genel sözlüklerle çalışma alanından dolayı bir ilişkisi vardır.

Araştırmacı sözlük bilimi alanıyla ilgili İngilizce yazılmış dokümanları (kitaplar, makaleler ve İnternet siteleri) okuyup anlayabilecek düzeyde İngilizce okuma becerisine sahiptir. Araştırmacının İngilizce bilmesi araştırma için alan yazını tarama ve okuma konusunda araştırmanın kuramsal boyutuna doğrudan katkı sağlamıştır.

Ayrıca araştırmacının akademik bir konuda tartışabilecek düzeyde İngilizce konuşma ve anlama becerisinin olması Avrupalı sözlükçülerle elektronik mektupla ve Skype üzerinden yapılan görüşmede de araştırmaya olumlu bir katkı sağlamıştır.

Araştırmacının yabancılara Türkçe dersi vermesi sayesinde çeşitli ülkelere mensup öğrencilerinin bulunması bazı Avrupalı sözlükçülerin tespit edilmesinde ve bu kişilere ulaşılmasında kolaylık sağlamıştır.

Araştırmacının bir üniversitede öğretim elemanı olarak görev yapması özellikle nitel araştırma konusunda fikir alışverişi yapabileceği uzmanlara ulaşmasında kolaylık sağlamıştır. Ayrıca araştırmacı nitel araştırma konusunda

yeterliliğini artırmak amacıyla Anadolu Üniversitesi Akademik Gelişim Birimi tarafından düzenlenen ve nitel araştırma konusunda doktora tezleri yönetmiş, çeşitli yayınlar yapmış öğretim üyelerinin verdiği sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri konusundaki iki adet seminere katılmıştır.

2.5. Araştırmanın Güçlü ve Sınırlı Yönleri

Araştırmayı güçlü kılan yönleri şöyle sıralamak mümkündür:

Araştırmada ulaşılan temaların ve kodların oluşturulmasında araştırma sürecine katkı sağlayan danışmanların birbirinden bağımsız bir şekilde kontroller yapması, kodların sağlıklı bir şekilde oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Nitel araştırmada yer alan katılımcılar genel bir dil sözlüğünde yazarlık, editörlük, editör yardımcılığı yapmış, sözlük için sözlük birim seçme konusunda karar alıp verme yetkisine sahip etkin ve sorumlu kişilerden seçilmiştir. Bu kişilerden alınan yanıtlarda kavramsal çerçeve ile tutarlılığın olduğu görülmüştür.

Araştırma kapsamında genel Türkçe sözlüklerde görev alan katılımcıların tamamına ulaşılması araştırmanın genel Türkçe sözlüklerle ilgili genellemelerin daha kapsamlı olmasını sağlamıştır.

Araştırma katılımcılarının bazılarının (Örneğin Micheal Rundell, Ahmet Topaloğlu) birbirinden farklı sözlüklerde görev yapması veri zenginliğini ve çeşitliliğini artırmıştır.

Araştırmaya katılan sözlükçülerin yeri geldiğinde kendi eserlerine yönelik eleştirileri ve eksikleri içtenlikle ifade etmeleri bu araştırmaya ciddi katkılar sağlamıştır.

Nitel araştırmaya esas olan görüşmeler sırasında birtakım sınırlılıklar ile karşılaşılmıştır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Örneklemde anlatılan Avrupa dilleri için belirlenen sözlüklerin editörlerine, editör yardımcılarına, yazarlarına, yayınevlerin araştırma için gönüllü olup olmadıklarını soran birer elektronik mektup yollanmış ama mesaj yollanan kişilerin tamamı bu çağrıya yanıt vermemiştir. Bu durum katılımcı sayısını ve ülke çeşitliliğini azaltıcı yönde etkilemiştir.

Yapılan alan araştırmasında Avrupa'daki bazı genel dil sözlük hazırlayıcıları

ile çeşitli nedenlerden dolayı (Sözlükçünün ölmüş olması, elektronik mektup adresinin elde edilememesi) tamamına erişilememiştir.

Amaçlı örnekleme yoluyla seçilen katılımcılar Avrupa'da çeşitli dillerde sözlük hazırlamış kişiler ve Türkiye'de genel Türkçe sözlük hazırlamış kişilerle sınırlıdır. Araştırma süresince elde edilen veriler yüz yüze bireysel görüşmeler, elektronik mektup yoluyla toplanan verilerle sınırlıdır.

2.6. Bireysel Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular

Bu nitel araştırmanın temel amacı; Türkiye'de ve Avrupa'da genel sözlük hazırlamış, hazırlanmasında katkıda bulunmuş ya da genel sözlük çalışmasının içinde sözlük birim seçiminde söz sahibi olan sözlükçülerin, genel sözlükler hazırlarken sözlük birim seçimi ile gözettikleri ilkeleri, uyguladıkları yöntemleri, gözettikleri ölçütleri tespit etmek ve sözlük birim seçimini etkileyen etkenleri tespit etmektir. genel Türkçe sözlük hazırlanmasında yer almış sözlükçülerin ve Avrupa'da farklı diller için sözlük hazırlanmasında yer almış sözlükçülerin sözlük birim seçimi açısından benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaktır.

Genel sözlükler için sözlük birim seçme ölçütlerini belirleyebilmek için nitel bir araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Türkiye'deki ve Avrupa'daki sözlük hazırlayan kişilerin sözlük birim seçmede uyguladıkları yöntemleri, belirledikleri ölçütleri belirlemek için yarı yapılandırılmış nitel sorular bu katılımcılara yöneltilerek geri dönüşler elde edilmiştir.

Çalışma bulguları, sözlük hazırlama çalışmalarında sözlük birim seçimini etkileyen faktörler ve genel sözlüklerde sözlük birim seçme ölçütleri iki ana tema adı altında sınıflandırılmıştır. Ana temalar, alt temalar Tablo 20.de gösterilmiştir.

Tablo 20. Araştırma Kapsamında Ulaşılan Temaların Başlıklar Altında Gruplandırılması

SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	GENEL SÖZLÜKLERDE SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİ
1. SÖZLÜK ÇALIŞMASI MALİYETİNİN SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNE ETKİLERİ	**1.** SÖZLÜK BİRİM KULLANIM SIKLIĞI ÖLÇÜTÜ
2. SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNDE KULLANICILARIN ETKİLERİ **2.1.** Kullanıcıların Dikkate Alınması **2.2.** Genel Sözlük Kullanıcılarının Özellikleri	**2.** SÖZLÜK BİRİMİN METİNLER ARASINDA YAYILMA ÖLÇÜTÜ
3. VERİ KAYNAKLARININ SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNE ETKİLERİ **3.1.** Sözlüğün Veri Kaynağının Türleri **3.2.** Geleneksel Fişleme Yönteminin Uygulanması **3.3.** Veri Kaynağı Olarak Kullanılan Metinlerin Özellikleri **3.3.1.** Veri Kaynağı Olarak Taranan Metinlerin Türleri **3.3.2.** Veri Kaynağı Olarak Taranan Metinlerin Konu Alanları **3.3.3.** Metin Üretim Kanalı Yazılı Dil ve Sözlü Dil Verisi	**3.** ZAMAN DİRENCİ ÖLÇÜTÜ
4. BETİMSEL VEYA KURAL KOYUCU YAKLAŞIMIN SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNE ETKİLERİ	**4.** SÖZLÜK BİRİM TERCİHİNDE ART ZAMANLILIK ÖLÇÜTÜ
	5. YENİ ÖGELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ **5.1.** Yeni Ögelere Yönelik Bakış Açısı **5.2.** Yeni Ögelerin Seçimindeki Ölçütler
	6. SÖZLÜK BİRİM TERCİHİNDE TEKNİK DİL VE GENEL DİL SINIRI
	7. MARKA ADLARININ DEĞERLENDİRMESİNDE ÖLÇÜTLER
	8. ÖZEL ADLARIN DEĞERLENDİRİLMESİNDEKİ ÖLÇÜTLER

2.6.1. Sözlük Birim Seçimini Etkileyen Faktörler

Genel sözlük hazırlama çalışmalarında sözlük birim seçimini etkileyen faktörleri ortaya çıkarabilmek amacıyla katılımcılara;

- sözlük hazırlanmasında kullandıkları yöntemler hakkındaki düşüncelerine,

- sözlük hazırlanması konusunda ortak bir model oluşturma konusundaki düşüncelerine,
- hazırladıkları sözlüklerin kullanıcıları ile ilgili düşüncelerine,
- kullanıcı görüşlerinin ve durumlarının sözlük hazırlanması sırasında nasıl değerlendirildiğine,
- sözlüğün veri kaynağı olarak neleri kullandıklarına,
- sözlük veri tabanları konusundaki düşüncelerine,
- veri tabanını oluşturacak metinlerin özelliklerine,

ilişkin sorular sorulmuş ardından alınan cevaplar doğrultusunda elde edilen bilgiler doğrultunda 4 alt tema belirlenmiştir. Daha sonra alt temalar altında, kodlarla belirlenen bilgiler ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Araştırma bulgularının değerlendirilmesi ve saha araştırmaları neticesinde Avrupa ve Türkiye'deki sözlükçülerin; sözlüğün hazırlanması, sunulması, gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi ve sözlük birim seçimi gibi önem arz eden konularda tek tip bir uygulamaya sahip olmadıkları görüldüğü için temaların ve kodların diziliminde, yorumlanmasında Türkiye'de ve Avrupa'daki sözlükçülerin cevapları birlikte ele alınarak bütünleşik bir yapıda sunulma ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

2.6.1.1. Sözlük Çalışması Maliyetinin Sözlük Birim Seçimine Etkileri

19 katılımcıdan 3'ü hazırladıkları genel sözlükte maliyetin çeşitli noktalarda sınırlılıklara neden olduğuna dair çeşitli bilgiler sunmuştur. CDWG katılımcısı, kısıtlı mali olanaklardan dolayı genel sözlüklerine eklemek istedikleri ancak ekleyemedikleri bilgiler olduğunu ifade etmektedir.

> **CDWG:** *"Kaynakların kısıtlı olmasından dolayı bu tip projelerin (sözlük projelerinin) en önemli noktası projenin mali yapısının sınırlarıdır. CDWG Sözlüğü'ne daha fazla edimbilimsel ve anlamsal bilgi katmak istemekteyiz ancak kısıtlı imkânlarla bunu sağlamak mümkün değil."*

MED, LDOCE katılımcısı genel dil sözlüğünün dili tam anlamıyla temsil edebilmesi için veri tabanı olan derlemde sözlü dile mevcut olandan daha fazla veri eklenmesi gerektiğini ancak sözlü dil verisi elde etmenin ise yaşadığı ülke (İngiltere) şartlarında yüksek bir maliyet oluşturduğu için elde olan veriden hareket etmek zorunda olduklarını ifade etmektedir.

> **MED, LDOCE:** *"Normal bir konuşmayı da veri olarak almak gerekiyor ama bu konuşmayı bir kişinin transkribe etmesi gerekiyor, böyle bir şey yapmak da oldukça pahalı bir iş. Şöyle bir şey düşünün biz bunu British National Corpus için yaptık ve bu derlemde konuşma diline ait 10 milyon sözcük var. Güncel konuşma dilinin derlemi için yeni bir proje var. Bu proje 2015 yılında başladı, belki de 25 yıl sonra bitecek. Sanırım Lancaster Üniversitesi ve Cambridge Üniversitesi bu projeyi birlikte yapıyorlar. Bu, gerçekten ilginç bir gelişme çünkü konuşma dilini yansıtmak gerçekten çok zor. Yazılı dil için bir çalışma yapmak ucuz, milyarlarca sözcüğü kolayca elde edebilirsiniz."*

DDTS katılımcısı ise mevcut genel dil sözlüklerinin içerdiği zengin veriden dolayı nitelikli olduğunu ve mevcut sözlükten yeni ve farklı çeşitlerde sözlük etmenin mümkün olduğunu ancak kısıtlı imkânlardan dolayı bunu şu an için gerçekleştiremediklerini ifade etmektedir.

> ***DDTS:*** *"İşte o olanaklarımız olsa şu sözlüğümüzden pek çok sözlük daha ortaya çıkar. Olağanüstü bir bilgi küpü bu sözlük. O olanaklara derneğimiz kavuşursa bunlar yapılabilir."*

Günümüzde genel dil sözlüklerini kullanıcılara sunmak için sözlüklerin basılı versiyonu ya da elektronik versiyonu olmak üzere iki tip sunum ortamı bulunmaktadır. Bazı genel sözlük hazırlayıcıları hem basılı hem elektronik versiyonu tercih ederken bazı sözlük hazırlayıcıları sadece elektronik versiyonu tercih etmektedir. Bu araştırma kapsamındaki sözlüklerden CDWG, sözlüğün sunumunu sadece İnternet ortamında gerçekleştirirken örneğin OED, NO, SSKJ, TDKTS, ÖTS, MBTS, DWB hem basılı hem elektronik ortamda gerçekleştirmekte, sadece GTS basılı olarak kullanıcılara sunulmaktadır.

MED, LDOCE katılımcısı, sözlüklerin elektronik ortamda sunulmasıyla birlikte sözlüğün kapsamıyla ilgili değişikliklere gidildiğini, basılı sözlüklerin basım maliyetinden dolayı sözlüğün özellikle sözlük birim sayısını kısıtladığını, her baskıda eğer sözlüğe yeni sözlük birimler alınacaksa karşılığında sözlükteki mevcut sözlük birimlerinin bazılarının sözlükten çıkarılmak zorunda olduğunu ancak elektronik sözlüklerin basım gibi bir maliyetinin olmadığını ve sözlüğün sözcük listesinin sınırlarını etkilemediğini ifade etmektedir. Elektronik sözlüklerin ortaya çıkardığı bu özellik MED, LDOCE'ın bir problem olarak gördüğü sözlük birim sayısındaki sınırlılığı ortadan kaldırmış ve sözlük hazırlayıcılarının sözlük birim seçme konusunda daha rahat davranmalarını sağlamıştır.

> **MED, LDOCE:** *"Eskiden daha dar bir çalışma alanımız ve sözlüğe sözcük alma konusunda katı ölçütlerimiz vardı. Ama günümüzde İnternet yoluyla ve biraz da dijital sözlükler yoluyla bu durum biraz değişti. Eskiden elektronik sözlükler yerine basılı sözlükler olduğu için sözlüğe birkaç yüz sözcük alırken birkaç yüz tane eski sözcüğü de sözlükten dışarı çıkarmamız gerekiyordu ama günümüzde böyle bir problem yok. Günümüzde sözlüklerin çoğu çevirim içi ve sınırlı değil, istediğimiz her sözcüğü sözlüğe eklemek daha kolay, önceden basılı sözlüklerde sınırlılık vardı."*

ÖTS katılımcısı da sözlüğün basılı versiyonunun maliyetten dolayı kısıtlılık oluşturduğunu, elektronik sözlüğün ekleme çıkarma gibi özelliklerinin birer avantaj olduğunu bildirmektedir.

> **ÖTS:** *"Çünkü sözlüğüm yazılı olarak basılıyor ama İnternet ortamına aktardıkları zaman bana zaten ekleme düzeltme yetkisi veriliyor. Onları da rahatlıkla ekleyebilirim, tamamlayabilir. O zaman ama yazılı olan sözlükte zorunlu olarak kısa tutmalıyım."*

2.6.1.2. Sözlük Birim Seçiminde Kullanıcıların Etkileri

2.6.1.2.1. Kullanıcıların Dikkate Alınması

Yapılan görüşmelerde katılımcılar, hazırladıkları genel sözlük çalışmasında bu sözlüğü kullanan ve kullanacak kişilerin özelliklerini göz önünde bulundurup bulundurmadıkları, kullanıcılarla ilgili bilgi edinip edinmedikleri, kullanıcıların sözlükle ilgili taleplerini göz önünde bulundurup bulundurmadıkları gibi konularda çeşitli görüşler ifade etmiştir.

11 Katılımcı, sözlük çalışmalarına başlamadan önce veya sözlüğün tamamlanmasından sonra hazırladıkları genel sözlüğün kullanan kişilerin özellikleriyle ilgili bir çalışma gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri konusunda çeşitli bilgiler sunmaktadır.

SAOL katılımcısı sözlüklerin hazırlanmasına başlanmadan önce sözlüğün kullanıcısı olacak kitleyle ilgili araştırmaların yapılmasının bir gereklilik olduğunu ifade etmektedir.

> **SAOL:** *"Sözlüklerin çok farklı hedef grupları vardır dolayısıyla standart model bu durum için uygun değildir. Yani sözlüklerde kullanılacak yönteme sözlüğün kullanıcı kitlesi belirlendikten karar verilmelidir."*

DWB katılımcısı sözlük kullanıcıları ile ilgili bir araştırma yapmadıklarını ifade etmiştir.

> **DWB:** *"Kullanıcı profilleriyle ilgili şu anda bir çalışmamız yok."*

SJP ve IDM katılımcıları, sözlük çalışmalarında kullanıcılara dair çeşitli araştırmaların bizzat kendileri tarafından değil, yayıncı kuruluşlar tarafından yapıldığı bilgisini şöyle vermektedir.

> **SJP:** *"Çalıştığım yayınevi sözlüğümün kullanıcı profilleri ile ilgili çeşitli araştırmalar yaptı."*

> **IDM:** *"Sözlüğümüzün kullanıcı profilleri ile ilgili bilgi aslında yayıncı kuruluşa sorulabilir çünkü bizim sözlüğümüzün yayıncısı ilk amaç olarak bu sözlüğün genel amaçlı bir sözlük olmasını istedi."*

MED, LDOCE katılımcısı, kullanıcı araştırmaları ile ilgili olarak sözlük çalışmalarında bulunan farklı çalışanların, dünya genelinde çeşitli araştırmalar yaptığını belirmektedir.

> **MED, LDOCE:** *"Bununla (sözlük kullanıcılarının özellikleriyle) ilgili araştırmalar yapıyoruz. Macmillian ve Longman Şirketlerinin dünyanın farklı yerlerinde çalışan görevlileri var."*

NO katılımcısı kullanıcıları İnternet üzerinden takip ettiklerini belirmekte ve İnternet sitelerini ziyaretçi sayısı ile ilgili de bilgi vermektedir.

> **NO:** *"Sözlüğümüzün İnternet versiyonunda geçen yıl 135 milyon arama gerçekleştirilmiştir."*

OED katılımcısı kullanıcıları elektronik ortamdan takip etmenin kolaylığını dile getirmektedir.

> **OED:** *"Kullanıcıları özellikle İnternet üzerinden takip etmek daha kolay. Kullanıcılar dillerinde yeni olan bir sözcüğü veya anlamı öğrenmek istiyorlar."*

KS katılımcısı sözlükleriyle ilgili sürekli dönüt aldıklarını belirmekle birlikte bu dönütlerin nelerle ilgili olduğu ile bilgileri ayrıntılı olarak dile getirmektedir.

> **KS:** *"Sözlüğümüz için neredeyse her gün (haftada birkaç kez) kullanıcılardan geri bildirim almaktayız. Kullanıcılarımıza İnternet sitemizle ilgili dönüt verebilmeleri için iki seçenek sunuyoruz. Bunlardan birincisi, genel dönüttür. İkincisi ise rastladıkları yeni ögeyle ilgili düşüncelerini ve bilgilerini bildirebilecekleri dönüt biçimidir. Ayrıca bir kullanıcı herhangi bir madde başı ile ilgili her madde başında yer alan mektup simgesini tıklayarak bize dönütte bulunabilmektedir. Sözlüğümüzün*

çalışanları ile birlikte düzeltme ve katkı faaliyetlerini düzenli olarak gerçekleştirmekteyiz."

DLE katılımcısı, sözlüklerinin kullanıcılarının eleştirilerine, yorumlarına ve katkılarına açık olduğunu belirtmektedir.

> **DLE:** *"İspanyol Dilinin Sözlüğü'nün kullanıcıları İspanya Kraliyet Akademisi üzerinden sözlükle ilgili yorumlarını ve katkılarını iletebilecekleri bir sözlüktür. Sözlüğümüzde kullanıcılar sözlüğün içeriğini isterlerse geliştirebilmektedirler. Bunların yanı sıra aşağıda verilen web sayfaları ile sözlükle ilgili sorularını da iletebilmektedirler."*

MED, LDOCE katılımcısı, sözlük hazırlarken sözlük kullanıcısının özelliklerini göz önünde bulundurulmasının önemini dile getirirken kullanıcıların ihtiyaçlarını belirlerken nelere dikkat ettiklerini şöyle ifade etmektedir:

> **MED, LDOCE:** *"Sözlük kullananlardan aldığımız bilgileri de dikkate alıyoruz. Mesela insanların ne tür sınavlara girdiğini ve bu gibi sınavlarda ne tür bir söz varlığı ile karşılaştıklarını, bu sınavlarda ne gibi dil bilgisel bilgi ile karşılaştıklarını öğreniyoruz. Ne tür insanların sözlüğümüz kullandığı hakkında haberdar olmamız gerekiyor. Bu insanların neye ihtiyaç duyduklarını bilmek zorundayız. Bu insanların herhangi bir metni okurken neleri anlamayıp veya dili üretimsel olarak bir yazı yazarken kullanacaklarında sözlüğe nasıl ihtiyaç duyduklarını da bilmek zorundayız."*

MBTS katılımcısı sözlük kullanıcısı ile ilgili doğrudan bir araştırma yapmadıklarını ancak sözlüğü kullanan kişilerin kendilerine elektronik mektupla, telefonla ya da yüz yüze olmak üzere farklı iletişim kanalları yoluyla birtakım dönütler verdiğini belirtmektedir.

> **MBTS:** *"Ama bugün nasıl yazılır ve biz bunun çok okuyucusu olduğunu yani aldığımız dönüşlerden okuyucuların bundan çok memnun olduğunu görüyoruz…Mesela bugün bize o tarzda gelen başvurular (kullanıcılardan dönütler) oluyor."*

ÖTS katılımcısı ise benzer biçimde sözlük kullanıcısı ile ilgili olarak sözlük hazırlanmadan önce ve sonra bir araştırma yapılmadığını ancak kullanıcılardan çeşitli bildirimler aldığını ifade etmektedir.

> **ÖTS:** *"Gerçekten yanlışlıklarla ilgili çok bildirim aldım. O bildirimler Osmanlıca ile ilgili…"*

Buna göre, Avrupa'daki SAOL, SJP, IDM, MED, LDOCE, NO, OED ve KS katılımcılarının genel sözlük çalışmalarında kullanıcılarla ilgili çeşitli çalışmalar

yaptıkları görülmektedir. Bu katılımcıların sözlük kullanıcılarını göz önünde bulundurdukları, kullanıcıların ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda çeşitli çalışmalar yaptıkları ve sözlüğün kullanıcıya sunulmasından sonra da kullanıcıdan elde edilen dönütlerin değerlendirdiklerini söylemek mümkündür. Türk katılımcıların hiçbirinin genel sözlüğü hazırlamadan önce bir kullanıcı araştırması yaptığı veya yaptırdığı ile ilgili bilgi elde edilememiştir.

2.6.1.2.2. Genel Sözlük Kullanıcılarının Özellikleri

19 Katılımcının 11'i hazırladıkları genel sözlüğü kullanan kişilerin özellikleriyle ve sözlüğü hazırlarken hedefledikleri kişilerin özellikleri ile ilgili çeşitli bilgiler sunmuştur.

> **CDWG:** *"Canoo Sözlüğü'nün, ücretsiz olarak çevirim içi olarak sunulmuş yazım kurallarını ve dil bilgisi hizmetleri bölümünü özellikle Almanca konuşup dil bilgisi ve dille ilgilenen kişiler kullanmaktadır. Aynı zamanda sözlüğümüzü Almanca öğrenenler de kullanmaktadır."*

IDM katılımcısı, hazırladıkları genel sözlüğün kullanıcısı ile özelliklerini açıklarken yayıncı kuruluşun kullanıcıların belirli taleplerini dikkate almasından çok, ticari kaygıları göz önünde tuttuklarını ifade etmektedir.

> **IDM:** *"Tam anlamıyla hedef grubun net bir sınıflandırılması mevcut değil ama yayıncının asıl amacı bu sözlükle mümkün olduğunca daha fazla sayıda kullanıcıya erişmekti. Bununla birlikte sözlüğün ilk hazırlayıcısının orijinal niyeti bu sözlük aracılığıyla öncelikle öğrencilere ulaşmaktı. Sözlüğün 1. Baskısının ön sözünden bir cümle ile ilk hazırlayıcının sözlüğün amacı ile ilgili sözü şöyle idi "en alt sınıftan üniversite öğrencisine kadar…sözlüğün ilk hazırlayıcısının orijinal niyeti bu sözlük aracılığıyla öncelikle öğrencilere ulaşmaktı. Sözlüğün 1. Baskısının ön sözünden bir cümle ile ilk hazırlayıcının sözlüğün amacı ile ilgili sözü şöyle idi 'en alt sınıftan üniversite öğrencisine kadar."*

OED ve KS katılımcısı sözlüklerini ana dili konuşucuları ve dil öğrenicileri tarafından kullanıldığını bildirmektedir.

> **KS:** *"Sözlüğümüzle ana dili konuşucusu olan yetişkinleri ve ileri düzey dil öğrenicilerini hedeflemekteyiz."*
>
> **OED:** *"Sözlüğümüzü ana dili İngilizce olanlar ve İngilizce öğrenenler kullanıyor… Dünyanın hemen yerinden kullanıcılar (elektronik) sözlüğümüzü kullanıyor."*

Ayrıca OED katılımcısı kullanıcıların özellikleriyle ilgili bilgi verirken farklı bir hususa da değinmektedir. Basılı sözlüklerinin maliyetinden ve kullanımından dolayı kullanıcıları sınırladığını ancak elektronik sözlüğün bu duruma karşı, ulaşılabilme noktasında büyük bir kolaylık sağladığını ifade etmektedir.

> **OED:** *"…basılı sözlüğümüz ticari olarak büyüklüğünden dolayı elektronik sözlük kadar herkesin satın alabileceği, kullanabileceği bir sözlük değil çünkü sözlüğün gelecek baskısı yaklaşık 40 cilt olacak."*

MNN katılımcısı sözlükleriyle ilgili dönütler aldıklarını ancak bu dönütlerden yola çıkarak sözlüklerinde herhangi bir değişikliğe gitmediklerini ifade etmektedir.

> **MNN:** *"Çoğunlukla medyada sözlükle ilgili dönütler (eleştiriler, röportajlar) olmaktadır ancak bunlara dayalı olarak sözlükle ilgili bir değişiklik yapmamaktayız."*

MED, LDOCE katılımcısı hazırladığı sözlüğü kullanan kişilerin yaş özellikleriyle ilgili bilgi vermekle birlikte sözlük kullanıcılarının özelliklerini İnternet üzerindeki sözlük üzerinden belirlemenin zorluklarını dile getirmektedir.

> **MED, LDOCE:** *"Sözlüğümüzü kullananların yaş oranı hakkında fikrimiz var. … sözlüğümüzü kullananlar genellikle belki 17 yaşından başlayıp 25 yaşa kadar olan öğrenciler ve bunun yanında farklı yaş grubundan öğretmenler de kullanmakta. Ama bu konuda zamanla İnternet aracılığıyla değişime uğrayan bir şey daha var, o da şudur: İnternet sözlüğünü kullananlarının profillerini tam olarak söylemek her zaman mümkün değil. Eğer basılı bir sözlük hazırlamışsanız kullanıcıların kim olduğunu aşağı yukarı söyleyebiliyorsunuz ama eğer çevirim içi bir sözlüğünüz varsa sözlük kullanıcılarını gerçekten bilemeyebiliyorsunuz.*

NO katılımcısı sözlüklerini kullanan kişilere dair bilgi verirken sözlüklerini dil meraklılarının ve okuldaki öğrenciler tarafından kullanıldığını da ifade etmektedir.

> **NO:** *"Norveç Dili Sözlüğü'nün kullanıcıları daha küçük genel sözlüklerde aradıklarını bulamayan kişiler veya dil hakkında veya genel bir konuda bilgi almak isteyen meraklılardır. Genel sözlüğümüzün kullanıcılarının bir bölümü ise okuldaki öğrenci topluluğu oluşturmaktadır."*

MBTS katılımcısı sözlüklerinin aslen 20 yaş üzerindeki yetişkin kişilere hitap ettiğini vurgulamaktadır.

> **MBTS:** *"Bu üç ciltlik sözlük elbette ki 15-20 yaşa hitap edemez. Ama üniversitede Türkoloji bölümlerinde araştırma yapanlar, okuyanlar vs. yani sosyal bilimlerde*

geriye dönük metin okumaları yapanların işine yaradığını biliyoruz. Başka kültüre yakından ilgi duyan entelektüel demeyeyim iş adamları mesela, entelektüeller elbette bakar o ayrı bir mesele ama iş adamının bakması da çok önemli."

DDTS katılımcısı, sözlüklerinin yetişkinlere hitap ettiğini ifade etmektedir.

> **DDTS:** *"Tabii ki (sözlüğümüz) erişkinlere hitap ediyor birinci derecede. 18 yaştan başlayarak başlayarak herkes."*

ÖTS katılımcısı hazırladığı sözlüğün ortaöğretim düzeyinin üstündeki kişilerce daha fazla kullanıldığını ifade etmektedir.

> **ÖTS:** *"Genel olarak kullanıcı profili ortaöğretim üzeri. Ancak öğretmenlerden var fakat çok az. Elli kişiyi altmış kişiyi geçmez ama üniversitelerde asistanından tutun öğrencilere kadar hepsi aldı bu sözlüğü."*

SSKJ katılımcısı genel sözlüklerin uzmanlık sözlüklerine göre daha geniş kitleleri gözeterek hazırlanması gerektiğine dair bilgiler vermektedir.

> **SSKJ:** *"Kısaca terim sözlükleri alan uzmanları hedeflenerek hazırlanan sözlüklerdir. Genel sözlükler geniş bir kullanıcı kitlesi hedeflenerek hazırlanmakta, (Slovenya'da kullanıcı gruplarına göre ayrı olarak hazırlanmış sözlükleri bulmak mümkün.) bazı sözlükler dilbilimcileri hedeflenerek hazırlanmaktadır."*

MNN katılımcısı sözlüklerinin kullanıcıları ilgili bilgileri şöyle sunmaktadır:

> **MNN:** *"Sözlüğü kullananlar dil konusunda uzman olarak çalışan gazeteciler, yazarlar, çevirmenler, öğretim üyeleridir."*

TDKTS katılımcısı sözlüklerinin ilkokul düzeyindeki ana dili konuşucularına da hitap ettiğini ancak sözlüğün fiziki hacminden dolayı taşıma zorluğunu ortaya çıkardığını bu yüzden farklı sözlükler hazırlandığı bilgisini vermektedir.

> **TDKTS:** *"İlkokuldan üniversiteye kadar. Bu sözlükte ilkolkuldaki, ortaokuldaki bir öğrenci arayacağı şeyleri bulabilir ama bu sözlük öğrenci için kalın, fiziksel olarak ağır olur, taşıyamaz diye okul sözlükleri yapılıyor."*

Bunlara göre çalışma kapsamında incelenen genel dil sözlüklerinin sadece ana dili konuşucuları değil, orta düzey ve üzerindeki dil öğrenicileri tarafından da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bir başka husus ise genel sözlükleri kullanan yaş grubu ve eğitimi düzeyidir. Bu araştırma kapsamındaki genel dil sözlüklerini 10-12 yaşın üzerindeki, ilkokuldan daha ileri düzeyde eğitim görmüş ve görmekte olan bireylerin kullandığı bilgisidir. Ancak bu sözlükleri daha ziyade, yetişkin bireyler kullanmaktadır. Ayrıca elektronik sözlüklerin basılı sözlüklerin yerini almasıyla kullanıcı takibinin sağlanmasının zorlaştığı bilgisine ulaşılmıştır.

2.6.1.3. Veri Kaynaklarının Sözlük Birim Seçimine Etkileri

2.6.1.3.1. Sözlüğün Veri Kaynağının Türleri

19 katılımcının tamamı da sözlükleri için kullandıkları veri kaynakları ile ilgili çeşitli bilgiler sunmaktadır. Katılımcılardan elde edilen bilgiler dâhilinde genel sözlüklerin hazırlanırken veri kaynağı olarak kullanılan materyaller; basılı eserlerin taranması yoluyla elde edilen fişler, elektronik derlemler, içgörü, önceden hazırlanmış genel sözlükler ve kullanıcı önerileri olarak anlaşılmaktadır. Katılımcılar veri kaynağını geleneksel ve modern veri kaynakları olarak ikiye ayırmaktadır. Geleneksel veri kaynakları ile kastedilen genellikle fişleme yoluyla veri elde edilmesi iken modern veri kaynaklarından kasıt elektronik derlem çalışmalarıdır.

Türk katılımcılar, hazırladıkları genel sözlükler için kullanılan veri kaynaklarının, önceki sözlüklerin taranması ve metinlerin tarandıktan sonra geleneksel fişleme yönteminin kullanıldığını ifade etmiştir. Türkiye'deki sözlükçüler, elektronik derlemi bir genel sözlüğün veri kaynağı olarak kullanmadıklarını şöyle ifade etmektedir:

> **TDKTS:** *"C Kurumunun bir elektronik derlem çalışması yok.", "... fiş çalışması vardı. O fişlerin büyük bir kısmı duruyor burada. Fişlerin büyük bir kısmı Türkçe Sözlük'e işlenmiştir."*
>
> **MTBTS:** *"sözlük için yazı dili fevkalade ağırlıklı olarak tarandı, eser taramalarından adı verilen eser listesinden bunu da görebilirsiniz. Ama onun yanında bütün sözlükler de tarandı.*
>
> **DTTS:** *"Bu bizim hazırladığımız Türkçe Sözlük, Türkiye'deki tüm sözlüklerin annesi. Zaten neredeyse bugün veri tabanı dediğimiz şeyi yani ana sözlüğün ana maddelerini o maddelerin içindeki tamlamaları, deyimleri falan ne varsa onları zaten 1940'larda hazırlamış insanlar. Sonra dil gelişen bir varlık olduğu için yenilerini ekledik biz onların üzerine. Yani bilgisayar ortamı olmadan bugün veri tabanı dediğimiz ana kaynağı 1940'larda insanlara tek tek elleri ile oluşturmuşlar.."*
>
> **ÖTS:** *"O zaman için fişler tutuyordum. Tabi ki o günkü ihtiyacıma, amacıma uygun olarak tutuyordum."*
>
> **GTS:** *"Şimdi veri tabanımız için elimizde ne var? Bir sözlükler var bir de fişler var. Bir de kişisel kültürümüz var."*

Avrupalı katılımcılardan DLR, sözlük için veri kaynağı olarak önceki sözlükleri ve geleneksel fişleme yöntemini kullandıklarını, elektronik derlem kullanmadıklarını ifade etmiştir.

> **DLR:** *"Henüz modern anlamda bir sözlük bilimsel veri tabanımız maalesef yok. Geleneksel fişleme yöntemini kullanıyoruz. Başka Rumence sözlüklerdeki sözcük listelerini ve çalışmalardaki dizinleri kontrol edip sözlüğümüzle karşılaştırıyoruz."*

IDM katılımcısı, ellerinde veri kaynağı olarak sadece mevcut sözlüğün bulunduğunu ifade etmiştir.

> **IDM:** *"Dördüncü baskısı için editörlük yaptığım IDM Dili Sözlüğü (Id-Dizzjunarju Malti u Teżawru ta' Malti Mħaddem) sözlüğü için veri tabanı olarak kullanabileceğim, bilgisayar ortamında bir veri tabanım yok, elimde sözlüğün sadece basılı çıktısı mevcut."*

Sözlüğün hazırlanmasında bir derlem kullanmayan ÖTS katılımcısı derleme ihtiyaç duyduğunu, geleneksel fişleme yönteminin zorluklarını vurgulamakta ancak derlemin hazırlanma biçimi ile de önemli noktaların olduğunu ifade etmektedir.

> **ÖTS:** *"Bana göre veri tabanına ihtiyaç var. Çünkü pek çok belgeye ulaşmamız, görmememiz ve incelememiz çok zor…Sözlük yazılması için gerçekten bir veri tabanına ihtiyaç var ama veri tabanını kim denetleyecek, hazırlayacak bu da çok önemli."*

SAOL katılımcısı fişleme yönteminin oransal hesaplamalarla ilgili çeşitli dezavantajlara neden olduğunu şöyle ifade etmektedir:

> **SAOL:** *"Bu kâğıt fişler mümkün olduğu kadar farklı türden kaynaklara dayanan pek çok sözcüğü içermekteydi ancak sık kullanılan sözcüklerin kendi sıklığının bütüne oranlanarak hesaplanması mümkün değildi."*

Avrupalı sözlükçülerin OED, NO, MED, LDOCE, SJP, SSKJ, CDWG, DWB, KS, DLE, SAOL ve MNN sözlüğün veri kaynağı olarak geçmişten gelen fişleri ve derlemi veri kaynağı olarak kullandıklarını ifade etmiştir. Bu katılımcılar sözlükleri için veri kaynağı olarak kullandıkları elektronik derlemlerin isimlerini ve özelliklerini de paylaşmıştır.

> **OED:** *Oxford İngilizce Sözlüğü için geçmişten gelen kâğıt fişlerin yanı sıra gelişmiş bir de derlem kullanmaktayız. Oxford İngilizce Sözlüğü'nün veri tabanı The Oxford English Corpus'tur...Eski Fişleme yöntemi yerine günümüzde tamamen bilgisayar kullanıyoruz.""*

NO: *Norveç Dili Sözlüğü'nün sözlük materyallerini dijitalleştirilmiş ve kâğıtlara dökülü malzeme de oluşturmaktadır.*

MED, LDOCE: *"İnternet'ten alınmış sözcüklerden de oluşan oldukça geniş derlemlerimiz var. Önceleri British National Corpus 100 milyon sözcükten oluşuyordu ama günümüzde kullandığımız derlemler neredeyse yirmi kat daha geniş yaklaşık iki üç milyar sözcükten oluşmakta."*

SJP: *"1990'ların yarısına kadar kâğıt fişler kullanıyordum ama artık National Corpus of Polish'i kullanıyorum."*

SSKJ: *"Fran Ramovš Sloven Dili Enstitüsünün (Fran Ramovš Institute of Slovenian Language) Ölçünlü Slovencenin Yeni Sözlüğü'nü (Slovar Slovenskega Knjižnega Jezika) hazırlarken yazılı ve sözlü dili kapsayan birkaç elektronik derlem kullandık. Bu derlemler ve özellikleri:*

Gigafida: 1.2 milyar sözcük içermektedir. http://eng.slovenscina.eu/korpusi/gigafida
Kres: Dengeli 100.000 sözcük içermektedir. http://eng.slovenscina.eu/korpusi/kres

Nova Beseda: 300.000 sözcük içermektedir. http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda3.html

GOS Sözlü Derlemi: 1 milyon sözcük içermektedir. http://eng.slovenscina.eu/korpusi/gos

Bazı durumlarda farklı kaynaklar da kullandık."

DWB: *"Şu an itibariyle derlem tabanlı bir veri tabanımız mevcut. Bu derlem yıllar önce hazırlanmış bir derlemdir."*

CDWG: *"Canoo Sözlüğü, birkaç tane elektronik ve geleneksel veri tabanına dayanmaktadır."*

KS: *"Güncel Fincenin Sözlüğü (Kielitoimiston sanakirja) için birkaç tane kaynak kullanıyoruz. Çoğunlukla ana gazeteleri ve popüler dergileri takip ediyoruz. Aynı zamanda Google taraması yapıyoruz ve bazı gazete derlemlerini araştırıyoruz. Ancak her zaman özellikle başvurduğumuz tek bir kaynak yok…Bizim kendimize ait bir derlemimiz yok ancak ulaşılabilir derlemleri kullanıyoruz. Bu derlemlerden biri Korp Version'dur. Bu derlemle ilgili daha ayrıntılı bilgiyi* https://korp.csc.fi/ *sitesinden elde edebilirsiniz."*

DLE: *"İspanyol Dilinin Sözlüğü için kullanılan derlem ve veri kaynakları şunlardır: İspanyol Dilinin 21. Yüzyıl Derlemi [El Corpus del Español del Siglo XXI (CORPES XXI)]:* http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/corpes-xxi,

Güncel İspanyol Dilinin Referans Derlemi [El Corpus de Referencia del Español Actual (CREA)]: http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/crea,

Art Zamanlı İspanyol Dili Derlemi [El Corpus Diacrónico del Español (CORDE)]: http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/corde,

İspanyol Dilinin Yeni Tarihî Sözlüğü [Nuevo diccionario histórico del español (CDH)]: http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/cdh,

İspanya Kraliyet Akademisi Genel İndeksi (El Fichero General de la Real Academia Española): http://www.rae.es/recursos/banco-de-datos/fichero-general" .

SAOL: *"Kendimize ait özel bir derlemimiz yok ancak çeşitli türden metinleri tarıyoruz, erken dönemlere ait el yazmalarındaki sözcüklere bakıyoruz, günümüzde unutulmuş yazarların eserlerini de inceliyoruz…Ama günümüzde –yalnızca tamamlayıcı olarak- kullanılan İsveççe metin tabanları İnternet üzerinden erişilebilir durumda."*

MNN: *"Büyük Macar Dili Sözlüğü (A Magyar Nyelv Nagyszótára) 19. Yüzyılın sonlarından 20. Yüzyıla kadar dayan sözlüklerden elde edilen 6 milyon sözlük fişine ve 27 milyon sözcük içeren elektronik Macarca Tarihî Derlemi'ne ve metinlerden CD-ROM ortamına aktarılmış yaklaşık 335 milyon sözcüklük bir veri tabanına dayanmaktadır."*

"Derlem üç farklı metin koleksiyonunundan oluşmaktadır:

a. 19. yüzyıldan başlayıp 1964 yılına kadarki söz varlığından oluşan 5-6 milyon fişlik bir arşiv,

b. 1985 ve 2005 yıllları arasında tarihçiler ve dil uzmanları tarafından kapsamlı bir sözlük yapma amacıyla çalışılarak derlenmiş, yaklaşık 27,5 milyon sözcüklük Macarca Tarihî Metinler (Magyar Történeti Szövegtár),

c. Elektronik veri ortamlarından elde edilen ve herhangi bir sözlük hazırlama amacı olmaksızın üretilmiş, tamamlayıcı metin koleksiyonu."

DLR katılımcısı şu an itibariyle bir derlem kullanmadıklarını ancak yakın zamanda derlem oluşturmayla ilgili çalışmalar yürüttüklerini ifade etmektedir:

DLR: *"Şu ana kadar kullandığımız geleneksel yöntemleri bırakıp Romen Dili ve Rumen Dilinin Açıklayıcı Sözlüğü'nü tamamladığımızda 2016 yılı itibariyle modern yöntemlere geçeceğiz."*

MED, LDOCE katılımcısı ve DLE katılımcısı sözlük kullanıcılarının önerdiği aday sözlük birimlerin de hazırlanan genel sözlük için bir kaynağı oluşturduğunu ifade etmektedir.

MED, LDOCE: *"Macmillian Sözlük'ünde halka açık üretim kartları vardır. Dünyanın herhangi bir yerindeki sözlük kullanıcılarından gelen sözcük önerileri için bir elektronik kart hizmetimiz var. Burada birtakım ölçütlerimiz var. Eğer kullanıcılardan gelen sözcük önerileri bu ölçütleri sağlarsa bu sözcükleri elektronik sözlüğümüzde yayımlıyoruz. Aslında bu sistem dil değişimine yetişmek açısından oldukça yararlı bir yol çünkü kullanıcılar bize bu konuda doğrudan yardımcı*

oluyorlar. Ayrıca şu da var ki okurlar çeşitli gazeteleri okuyorlar, algıları açık ve farklı türde şeyleri dinliyorlar."

DLE: *İspanyol Dilinin Sözlüğü'nün kullanıcıları İspanya Kraliyet Akademisi üzerinden sözlükle ilgili yorumlarını ve katkılarını iletebilecekleri bir sözlüktür. Sözlüğümüzde kullanıcılar sözlüğün içeriğini isterlerse geliştirebilmektedirler.*

Buna göre Türk katılımcıların tamamı, genel sözlüklerinin veri kaynağı olarak bir elektronik derlem kullanmadığını ifade ederken Avrupalı 11 katılımcı (OED, NO, MED, LDOCE, SJP, SSKJ, CDWG, DWB, KS, DLE, SAOL ve MNN) genel sözlük çalışmalarım sırasında veri kaynağı olarak derlemi kullanmakta olduklarını, bu katılımcılardan KS ve SAOL kendilerine ait bir derlemleri olmadığını ancak halka açık derlemleri kullandıklarını ifade etmektedir. Avrupalı katılımcılardan sadece IDM ve DLR genel sözlük çalışmaları sırasında derlem kullanmadıklarını ifade etmektedir.

2.6.1.3.2. Geleneksel Fişleme Yönteminin Uygulanması

Sözlüğün veri kaynağı olarak derlem kullanmayan GTS, MBTS, ÖTS, TDKTS katılımcıları fişleme yöntemini nasıl uyguladıklarına yönelik bazı bilgiler sunmuştur. GTS katılımcısı, fişleme yönteminin başarılı olabilmesinin fişlemeyi yapan kişinin yeteneklerine bağlı olduğunu, yer yer fişleme yönteminin dezavantajlara yol açtığını şöyle ifade etmektedir:

GTS: *A Akademisi bir sözlük hazırladı. Bunu hazırlamak için ne yaptı. Yaklaşık 300 500 kitabı belirlediler, onları çeşitli kişilere dağıttılar. Dedi ki sen bunları fişleyeceksin. Kitabın tamamını fişleyeceksin. Türkçeydi, Arapçaydı, Farsçaydı eskiydi, yeniydi, yok. Bütün sözcükleri fişleyeceksin. Tabi bu durumdan biz verim aldık ama çok da verimli olmadı. Bu iş tarayan kişiye bağlı. Bilhassa eski eserleri tarayamadılar. Bir kişi divanları taramış, bu işi kabul eden kişi ben yaparım demiş ama divanı okuyamamış. Bize divanlardan geliyor tam da aradığımız örnek. Çünkü başka örnek yok. Bakıyoruz ama örnekten mana çıkmıyor. Adamlarımızı gönderiyoruz, kütüphaneden getiriyor kolay bir kelimeymiş ama yanlış yapılmış. Adam okuyamamış. Biz yeniden onu taklit ediyoruz.*

MBTS, genel sözlük çalışması esnasında fişleme yapacak kişilerin kişisel yeteneklerine, bilgi ve becerilerine göre seçildiğine dikkat çekmiştir.

MBTS: *"Kimlerin tarayacağına da dikkat edildi. Mesela ben bir eski Osmanlıca bir metni tarayamazdım. Ben daha yakın tarihten Latin alfabesiyle yazılmış bir metni tarayabilirdim, ona göre dağıtım yapıldı. Bunun için bir kılavuz hazırlandı.*

Taramada dikkat edilecek hususlar nelerdir, hakikaten çok sayıda fiş kazanıldı böylece."

Ayrıca MBTS tarafından fişleme yöntemiyle ilgili dikkat çekilen başka bir husus ise fişlemenin kişisel tercihlere göre yapılmasıdır.

> **MBTS:** *"Seçerek tarama yoluna gitmişlerdi. O tarayan kişi önemli gördüğü o cümlede önemli gördüğü nasıl söyleyeyim, sözlüğe alınmasında fayda olacağını gördüğü, alınması gerekir diye düşündüğü kelimeleri elbette fişlemiştir. Tabi burada fişleyenin tercihi söz konusu. Fişleyenin kararı da işin içine giriyor, o da çok önemli. Nitekim sonradan o kitaplar yeniden madde yazmaya geçince A Hanım yeniden eline alıp tek tek hepsine bakmıştır, bakmak durumunda kalmıştır. Çünkü gelen fişlerde de birtakım eksikliklerin olduğu görülmüştür. Mesela cümlenin tamamı uzun olduğu için alınmamış, bir kısmı alınmış. O zaman anlam vermek zor oluyor."*

ÖTS, fişleme yöntemini nasıl yaptığına ilişkin ipuçları sunmuştur.

> **ÖTS:** *"Okuduğum yerlerde bazı kelimeler hemen ortaya çıkıyor. Ben bunu duymuş ya da duymamış olabilirim duymuşsam da anlamını bulmamış olabilirim. Burada hemen okuduğum yerde onun önce kabataslak tanımı çıkıyor tanım da değil şekli ortaya çıkıyor."*

TDKTS katılımcısı, fişleme işleminin gerçekleştirildikten sonra bir kurul tarafından kontrole tabi tutulduğunu ifade etmiştir.

> **TDKTS:** *"Hocalar, çeşitli roman, hikâye, ticari eser veya ne bileyim sosyal bilimlerle ilgili eserleri tarayarak fiş hâline getiriyorlardı ve toplantıda o fişleri görüşüyorduk. Uygun olan sözcüğü sözlüğümüze koyuyorduk."*

Buna göre fişleme yöntemiyle ilgili öne çıkan en önemli husus bu yöntemin kişiden kişiye değişebilir bir yapı arz etmesidir. Fişleme sırasında öznel olunması sözlük birim seçimini olumsuz yönde etkileyebilecektir zira herhangi bir eserden öznel bakış açısıyla bir şekilde alınmamış bir ASB genel sözlüğe de dâhil edilemeyecektir.

2.6.1.3.3. Veri Kaynağı Olarak Kullanılan Metinlerin Özellikleri

2.6.1.3.3.1. Veri Kaynağı Olarak Taranan Metinlerin Türleri

Sözlük birimlerle ilgili veri elde edebilmek için elektronik derlem kullanan veya eser taraması sonucunda elde ettiği fişleri kullanan katılımcılar tarafından sözlüklerin veri kaynağını oluşturan metinlerin özellikleri ile ilgili çeşitli bilgiler

sunulmuştur. DWB, DLE, DODLI, NO ve MNN katılımcıları veri kaynağı olarak kullandığı metinlerin çeşitlendirildiğini ifade etmiştir. Bu katılımcılar, metin türlerinde sadece edebî metinleri taranmadığı, başka metin türlerini de veri kaynağı olarak kullanıldığı bilgisini şöyle vermektedir:

> **DWB:** *"Sözlük yazılı dile dayalı ise bence çok sayıda kaynaktan, alandan ve geniş türü içeren metinler veri tabanında bulundurmalıdır."*
>
> **DLE:** *"Veri tabanındaki metinler geniş biçimde çeşitlendirilmiştir. Edebî metinlerden tarihî metinlere, bilimsel metinlerden uzmanlık veya teknik metinlere kadar çeşitlendirilmiştir. Ayrıca metinlerin kaynağı İspanya'dan Amerika'ya hatta Ekvator Ginesi'ne kadar çeşitlendirilmiştir."*
>
> **DODLI:** *"Sözlüğümüzün veri tabanı olarak kullandığı metin türleri sadece edebî metin türleri değildir. Sözlüğümüzün veri tabanında başka metin türleri de yer almakta…Sözlüğe kaynak oluşturacak metin türleri ve seçilecek yazarlar sözlüğün amacına göre ve sözlük kullanıcısına göre dayanmakta"*
>
> **NO:** *"Norveç Dili Sözlüğü 1537'den başlayarak Norveç dilini kapsamaktadır. 1537-1850 yılları arasında Norveç dili sadece ağız dizinleri, ağız metinleri ve bireysel Danca metinler kayıt altına alınmıştı. Bu dönemdeki ağız varlığı biçiminde belgelenen sözcüklerin büyük bir bölümü eski İskandinav metinleri ve modern ölçünlü Norveç dilinin karşılaştırılması ile kolayca ortaya konulabilmektedir. Bu sözcükler, modern Norveççe ile tutarlı bir biçimde madde başı olarak verilmektedir. Norveç Dili Sözlüğü 1850'den başlayarak farklı metin türlerini de geniş bir genel sözlüktür. Gerçekçi edebî ürünler, mensurlar, şiirler ve tiyatrolar sözlüğün veri tabanını oluşturan metinler açısından önceliğe sahiptir. Tanınmış yazarların metinlerinin tamamına dayanarak hazırlanmış bir derlem olan Nynorsk Korpus hem kurgusal hem de gerçekçi edebî metinleri içermektedir."*
>
> **MNN:** *"Derlem üç farklı metin koleksiyonundan oluşmaktadır:*
>
> *a. 19. yüzyıldan başlayıp 1964 yılına kadarki söz varlığından oluşan 5-6 milyon fişlik bir arşiv,*
>
> *b. 1985 ve 2005 yıllları arasında tarihçiler ve dil uzmanları tarafından kapsamlı bir sözlük yapma amacıyla çalışılarak derlenmiş, yaklaşık 27,5 milyon sözcüklük Macarca Tarihî Metinler (Magyar Történeti Szövegtár),*
>
> *c. Elektronik veri ortamlarından elde edilen ve herhangi bir sözlük hazırlama amacı olmaksızın üretilmiş, tamamlayıcı metin koleksiyonu.*
>
> *Bu üç metin koleksiyonu, farklı zamanlarda, farklı yaklaşımlarla ve farklı filolojik bakış açılarıyla hazırlanmış olmasına ve metinler arasında bir miktar oransızlık olmasına rağmen Macar dilinin kullanımıyla ilgili genel bir görüntü imkânı*

sağlamaktadır…Veri tabanımızda (derlemimizde) aşağıdaki kaynaklar yer almaktadır:

- Edebî çalışmalar (Romanlar, şiirler vs.),

- Bilim ve popüler eğitim materyalleri,

- Basın yayına ait metinler,

- Kişisel eserler (günlükler, mektuplar),

- Resmî dil (kanunlar, yönetmelikler)

- Ağızlara ait yazılı metinler

Derleme ait metinler, ilgili edebî döneme ait uzmanlar tarafından seçilmektedir. Teknik metinler, ilgili alanda çalışan bilim uzmanları tarafından seçilmektedir. Bu uzmanlar hangi yazarlara ait metinlerin alınacağına karar vermektedir. 2015 yılının sonunda 2001 ve 2010 yılında yayımlanmış metinleri kapsayan derlemi bitirdik."

Sözlüğün veri kaynağı olarak elektronik derlem kullanan OED katılımcısı derlem havuzunda bulunan metin türleri ile ilgili bilgi için derlemlere ait resmî İnternet sitelerine yönlendirmede bulunarak metin seçiminde metinlerin ulaşılabilirliği, okur profili vb. etkenlerin göz önünde bulundurulduğunu şöyle ifade etmektedir:

OED: *"Derlemimizde yer alan metin türleri, metin alanları, metin türlerinin oranları ve metin alanlarının oranlaması ile ilgili bilgiyi* http://www.oxfordictionaries.com/words/the-oec-composition-and-structure *sitesinden elde edebilirsiniz. Bu İnternet sayfasında metin türleri, metin alanları, metinlerin tarihi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Projenin tabanı olarak belirlenmiş derlemimizde hangi yazarların hangi eserlerinden metin alınmasıyla ilgili geniş bilgiler yer almakta. Sözlük yazımında kaynak eser belirlerken işin içine birçok etken girmekte. Yerel gelenekler, metinlerin ulaşılabilirliği, okur profili (veya insanlar son zamanlarda neler okuyor?). Ayrıca sözlük veri tabanı için derleme alınacak metnin tamamı derleme girmelidir."*

DWB, CDWG ve SSKJ katılımcıları derlem hazırlanma sürecinin kendilerinden önce tamamlandığı için metinlerin seçiminin başka kişilerce yapıldığını ifade etmektedir. DWB ve SSKJ katılımcısı kullandıkları derlemdeki metinlerin türlerine kendilerinin karar vermediklerini ancak çeşitli türdeki eserlerle ilgili hâlen eklemeler yaptıklarını ifade etmektedir. Ayrıca SSKJ katılımcısı, eser taraması sırasında kütüphaneden ödünç alınma durumlarını, okullarda tavsiye eserler

listesinde bulunma durumlarını ve eserlerin yazarlarının ödüllü olması gibi ölçütleri de gözettiklerini ifade etmektedir.

> **DWB:** *"Sözlüğün veri kaynaklarının kimlere ait ve hangi türlere ait olduğuna dair karar 1960'larda verildi. Bunun yanı sıra veri kaynağında eksik olan metinleri hâlâ ekliyoruz. Ben özellikle veri tabanına gazeteleri, kurgusal ve kurgusal olmayan ve çeşitli yazarlar tarafından yazılmış metinleri ekliyorum."*
>
> **CDWG:** *"Sözlüğümüz hâlihazırda var olan sözcük listelerine, veri tabanlarına dayandığı için sözlük veri tabanı için taranacak yazarların kim olacağına dair bir karar verme şansımız yok."*
>
> **SSKJ:** *"Sözlüğün kaynağını oluşturacak metin türleri, yazarları hakkındaki seçim kararını biz vermiyoruz. Kullandığımız derlemleri hazırlayan kişiler sözlük projemize doğrudan dâhil değildir. Yine de kolay ulaşılabilir ve dil üretimi üzerinde etkisi olan kaynaklar (gazeteler gibi) sözlüğümüz için tarandı. Örneğin edebî metinler kütüphaneden ödünç alınma durumları ve okullarda tavsiye edilen kitap listelerinde olup olmama durumları ve yazarlarının ödül almış kimseler olması gözetilerek derlem tabanına alınmıştır."*

Kendilerine ait özel derleme sahip olmadıklarını belirten SAOL katılımcısı, art zamanlı metinleri, romanlar, İnternet blogları gibi çeşitli türden metinleri incelediklerini şöyle söylemektedir:

> **SAOL:** *"Kendimize ait özel bir derlemimiz yok ancak çeşitli türden metinleri tarıyoruz, erken dönemlere ait el yazmalarındaki sözcüklere bakıyoruz, günümüzde unutulmuş yazarların eserlerini de inceliyoruz. Sözlüğümüzün asıl veri kaynağını oluşturan bilgiler çok önceleri toplanmıştır onun için bu taramalar yapılırken seçilen eserler için konulan ölçütleri bilmiyoruz. Ayrıca 1980'den başlayarak gazetelere, dergilere, romanları da tarıyoruz. Gazeteleri taramak avantaj sağlıyor çünkü gazete çok çeşitli metin türleri var. Romanları tararken hukuki sorunlarla karşılaşabiliyoruz. Yayınevleri telif hakkı olan romanların taranmasına karşı isteksiz davranabiliyor. İnternet bloglarını da tarıyoruz."*

Veri kaynağı olarak kendilerinden önce hazırlanmış bir derlemi kullanan CDWG katılımcısı, bu veri tabanını kendilerinin hazırlama imkânlarının olması durumunda art zamanlı metinleri çıkaracaklarını ifade etmektedir:

> **CDWG:** *"Eğer sözlüğümüzün hazırlanmasını sağlayan enstitümüz, bir derlem hazırlamış olsaydı (ne yazık ki şu anda böyle bir derlem şimdilik yok.) bu derlemde çağdaş yazarların metinleri, gazeteler ve dergiler yer alacaktı çünkü sözlüğümüzde art zamanlı bilgi olmadığı için çok eski metinler bu derlemde yer almayacaktı."*

Şu an için bir derleme sahip olmayan DLR katılımcısı gelecekte bir derlem çalışmasını planlamakla birlikte hazırlanacak derlemin çeşitli metinlerin kapsayacağına dair bilgiler vermektedir.

> **DLR:** *"Henüz bir veri tabanımız olmadığı için yazar, eser listemiz de yok. Ancak Romen Dili Sözlüğü için Rumen dilinde yazılmış eserleri kapsayan dijital bir veri tabanı hazırlayacağız ve hazırlayacağımız veri tabanını Rumen Dilinin Açıklayıcı Sözlüğü için de kullanacağız. Hazırlayacağımız bu veri tabanı Rumen dilinin erken dönemlerinden başlayıp günümüz Rumen diline hâline kadar Rumence yazılmış metinleri kapsayacaktır."*

KS katılımcısı ise veri kaynağı konusunda ülkesindeki yasal kısıtlamalardan dolayı kurgusal metinlere ulaşmakta zorluk çektiklerini şöyle ifade etmektedir:

> **KS:** *"Biz çoğunlukla ulaşılabilir gazete derlemlerini tarıyoruz. KS'de kurgusal eserlere ulaşmak çok zor çünkü KS'da telif haklarıyla ilgili çok kısıtlayıcı kurallar mevcut."*

MED, LDOCE katılımcısı, metin türleri seçiminde kural koyucu bir yaklaşımı tercih etmeyi eleştirmekte, bu anlayışın 19. Yüzyılda Samuel Johnson gibi sözlükçüler tarafından gözetildiğini bildirmektedir. Günümüzde kendi amaçlarının dilin gerçek betimlenmesini sağlamak için metinleri çeşitlendirdiklerini şöyle ifade etmektedir:

> **MED, LDOCE:** *"Mesela Samuel Johnson fişlerini İngilizceyi en iyi kullandığını düşündüğü ve İngilizcesine güvendiği yazarlardan toplamıştı. Samuel Johnson'ın yaklaşımı gerçekten öğretici bir yaklaşım olmasından kaynaklanıyordu. Ama günümüzde biz derlem veri tabanı için öğretici bir yaklaşım kaygısı gütmüyoruz, biz dilin ne olduğunu anlamaya çalışıyoruz…Eğer çağdaş bir sözlük hazırlıyorsanız veri tabanı için kullanacağınız kaynak eserlerin yazarlarının ölmesi gibi bir şart yok. British National Corpus veri tabanı için aldığı eserlerin yazarının büyük bir bölümü hayatta çünkü bu eş zamanlı bir derlem."*

Geleneksel fişleme yöntemini uygulayan GTS katılımcısı, eser taramasını gerçekleştirirken bu eserlerin öncelikle "klasik Türk yazarlarını" ve "ölmüş yazarları" tercih ettiğini ancak bazı durumlarda metin tercihinde farklılıklara yer verdiğini ifade etmektedir.

> **GTS:** *"Bu da hazırlayıcıya bağlı ve hazırlayacağı okuyucuya bağlı. Genelde sözlüklere klasik yazarlar, ölmüş yazarlardan örnek seçerler. Ölmüş klasik yazarlardan. Bunlar bellidir. Ama bugünkü Türkçe için söylüyorum bunu.*

Kelimeleri yaşayan yazarlardan da alınır. Biz aldık mesela. Ama eleştirdiler beni o sırada bazı arkadaşlar."

Ayrıca GTS katılımcısı taradığı metinlerin üreticilerinin özellikle edebiyatçı olmasını gözettiğini dolayısıyla edebî metin türü olarak öncelikli tercihinin roman, şiir, hikâye gibi edebî metinler olduğunu vurgulamaktadır.

> **GTS:** *"Yani biz daha çok kelimeleri edebiyatçılardan alırız. Sözlük edebiyatçılardan alınan kelimelerle oluşur. Edebiyatçı derken roman, şiir, hikâye yazan kişileri kastediyorum. Peki, başka kimseden kelime almaz mısınız? Tarihçiden de alırız. Hele terimleri mutlaka tarihçilerden alırız. Felsefeden de kelime alırız. Biz burada günlük herkesin konuştuğu kelimelerin kullanımını ortaya çıkarıyoruz oradan. Günlük herkesin, herkesin derken halk halk 300-400 kelimeyle konuşur o ayrı, ama hoca, ders veren, konferans veren, açık oturuma katılan, bunların biraz daha sözlük hitabı 5000 olur, yani daha fazla olmaz."*

Fişleme yöntemi ile metin taraması gerçekleştiren başka bir katılımcı TDKTS, metin üreticisi açısından üretici kişinin özelliklerini belirli ölçütlere göre gerçekleştirmediklerini, daha ziyade roman, hikâye, ticari eser gibi metin türlerini taradıklarını ifade etmektedir.

> **DKTS:** *"…öyle (metin türü ölçütü hakkında) bir sınırımız yoktu, şu yazarı seçelim, şunu seçmeyelim diye…Sözlüğe kaynak teşkil eden yazarların seçiminde rastgelelik var…Hocalar, çeşitli roman, hikâye, ticari eser veya ne bileyim sosyal bilimlerle ilgili eserleri tarayarak fiş hâline getiriyorlardı ve toplantıda o fişleri görüşüyorduk. Uygun olan sözcüğü sözlüğümüze koyuyorduk."*

Öte yandan TDKTS katılımcısı, tarama sırasında öncelikle edebî metinleri tercih ettiğini, bunların dışında gazete taramasını yaptığını, kullanım kılavuzu gibi teknik metinlerin uzmanlık sözlükleri için bırakıldığını şöyle ifade etmektedir:

> **TDKTS:** *"Millî Edebiyat dediğimiz Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi Hisar, Hüseyin Cahit, Reşat Nuri falan bunların eserleri daima birinci derecede tutuluyordu. Peyami Safa falan alındı neden çünkü onlar hem Osmanlıca biliyordu hem Türkiye Türkçesini biliyordu ve onlar bir Millî Edebiyat peşinde olan kişilerdi. Onların eserleri muhakkak tarandı. Onun dışında gazeteler de tarandı. Günlük gazetelerde tarandı ama her zaman gazeteler tarandı denemez. Mesela ben evde gazete okurken bilmediğim bir kelimeye rastlıyordum, onu getirip burada arkadaşlara soruyordum, uygunsa sözlüğe koyuyorduk. Bir de şöyle bir şey var bizim söz hazinemiz, yazarlarımızın söz hazinesi, 1970 yıllarda ve daha sonraki yıllarda zayıfladı. Fazla bir şey çıkmıyordu bu eserlerden ama daha önceki eserlerden çok tarama yaptık çok kelime çıktı…Millî edebiyat sanatçılarından mümkün olduğu kadar tarandı. Onlar*

alındı. Bir de tabi konuşmalar sırasında ya falancanın kitabı okudunuz mu? Orada çok güzel sözcükler var. Ha öyle mi? Hemen onu da bir tarayalım gibi şeyler oldu. Şimdi eserler aklımda değil. Radyoda konuşan bir hocamız vardı. Mesela onu da öyle son zamanlar elimize geçti, onu da taradık. Yani anlayacağınız eser edebî bakımdan kıymetliyse, bu edebî bakımdan kıymetliyle neyi anlatmak istiyorum) üslubu güzel, söz hazinesi güzel, biraz da tanınmış bilinen bir kişi. Mesela Tanpınar da tanındı mesela ama Tanpınar'ın dili ağırdır, buna rağmen onun da eserlerinin hemen hemen birçoğu tarandı. Ama böyle kıyıda köşede kalmış romanlar kimsenin dikkatini çekmemiş, onlara hiç el sürülmedi…Dediğim gibi şiir, roman, tiyatro. Mesela bir tanıtma yazısı bir makine çıkmış, onun tanıtımını yapıyorlar, onları hep teknik alanlara bıraktık, teknik dile bıraktık, terimler sözlüğüne bıraktık."

Bunların yanı sıra TDKTS katılımcısı, sözlük çalışmaları için gerçekleştirdikleri kurul toplantısında farklı kişilerin tavsiyesi ve hediye edilmesi gibi kendisine bir şekilde ulaştırılan eserler arasından edebî bakımdan değerli, söz varlığı açısından "zengin gördüğü" yazarların eserlerini de taradığını ifade etmektedir.

TDKTS: *"bir şahıs ayrımı yapılmadı tabi bazı eserler önümüzde var mesela yazar eseri imzalamış, bize şiirini vermiş, romanını vermiş ama eser kuru içinde hiçbir şey yok. Onlardan tabi bir derleme falan yapılmadı. Mümkün olduğu kadar edebî değeri olan değeri olan eserler tarandı. Bir de tabi ödül alan eserler tarandı."*

Fişleme yöntemini kullanan diğer bir katılımcı MBTS, metin özelliği açısından "maharet sahibi" sayılabilecek yazarların ürettiği metin türlerini tercih ettiklerini ifade etmektedir.

MBTS: *"Türkçe kullanımında maharet sahibi diyeceğim kimseler (yazarlar) tercih edildi. Sıradan Türkçe kullanımı olan kişiler çok tercih edilmedi diye düşünüyorum. O toplantılarda bulunmuştum. Hocalarımız söylediğim gibi Türkçesi güçlü olan yazarları tercih ettiler çünkü çok fiş çıkar diye düşündüler onlardan ve Türkçenin en güzel kullanımını tercih ettiler. Öyle bir anlayış vardı o devirlerde. Yaşayan Türkçeyi kullanmak ve sağlam Türkçeyi kullanmak…Bu yazarları danışma kurulu belirledi. A Hanımefendi de karar verdi bunların olması gerektiğine. Evet, yani o günkü danışma heyetimizde olanların bugün hiçbiri tabii ki hayatta yok, aramızda değil. Tek tek bütün yazarların hangi yazarın hangi kitabı daha verimli olur, hangisinde daha iyi örneklere rastlanılır ona bakılarak karar verildi. Sonra tarama esasları tespit edildi. O eserler temin edildi (taranılacak eserler)."*

DDTS katılımcısı da metin üreticisi olarak Türkçeyi güzel kullanan yazarların ürettiği metinlere taramada öncelik verdiklerini, Türkçeyi "kötü kullanan" yazarların ürettiği metinleri incelemediklerini ifade etmektedir.

> **DDTS:** *"Bakın yazarlar olmayınca, edebiyat olmayınca, metin olmayınca ne sözlük olur ne dil olur. Zorunlu olarak metinlerden yola çıkıp yazım kurallarını da öyle koyuyorsunuz, sözlükleri de öyle hazırlıyorsunuz. Onun için her kesimden yazarı okumaya ve izlemeye çalışırız…çok okunan yazar olması gibi bir ölçüt yanlıştır. Günümüzde kitabın kapağında 100 bin basıldığı yazan yazarlar arasında Türkçeyi kötü kullanan o kadar çok örnek var ki. Onun için öyle bir ölçütümüz yok. Biz o yazarların da bazı kitaplarını okur ve onun üzerinde dil çalışması yapılamayacağına ortak akıl ile karar veririz…Yani biz şimdi yeni sözlüğü hazırlarken arkadaşlarımız hangi kitapları okuyorlarsa oralardan aldıkları sözcükleri, tümceleri, örnekleri bilgisayarlarına geçiriyorlar. Sonra o kitabın özgün biçimini de görerek karar veriyoruz. Ama sözcük taraması yaptığımız eserleri içeren bir listemiz yok. Başka sözlük hazırlayıcılarının eser listesi var mıdır? O zor iş."*

Bu noktada MED, LDOCE katılımcısının ve TDKTS, MBTS ve DDTS katılımcıların görüşleri tam anlamıyla birbirine zıt düşmektedir. MED, LDOCE katılımcısı "dili iyi kullanan" yazarların metinlerini taramanın eski bir gelenek olduğunu, dilin gerçekten betimlenmesini sağlamak için metin üreticisi ile böyle ölçütü kullanmamanın yersiz olduğunu öne sürerken Türk TDKTS, MBTS ve DDTS katılımcıları, ASB için metin taramasında taranacak eserin yazarının dili iyi kullanması, maharet sahibi olması gibi ölçütleri gözettiklerini ifade etmektedir.

Fişleme yöntemini uygulayan ÖTS katılımcısı ise metin türü seçiminde kendi okuduğu metinlerden tarama gerçekleştirdiğini, bunun dışında lisansüstü tezlerin dizin bölümlerini de taradığını ifade etmektedir.

> **ÖTS:** *"Şimdi bu eserleri seçtim çünkü birincisi kendi okuduğum eserler. Yine aşağı yukarı yarıya yakını tesadüfen içinden seçilmiş iki yaprağın kopyasıyla oluşmuş. Ama tezlerle, onların indeksleriyle ilgili olanlar onlar tamamen o tezlerin sonlarındaki dizinlerden çıkarmışlardır. Bunlar zaten açıkça sözlüğün girişinde belirtildi. Şimdi sözlüğün hazırlanışı yani sözlük konumuna gelişine kadarki geçen evre benim kendi öğretmen olarak yararlanmam söz konusuydu. O zaman için fişler tutuyordum."*

Bunların yanı sıra, ÖTS katılımcısı taradığı metinlerin, edebî metinler olmasını tercih edeceğini ifade etmektedir.

> **ÖTS:** *"Eğer şimdi güncel sözlük hazırlayacak olursam bugünkü roman, şiir, hikâye bunları derlerdim ama bunların tamamını okumak mümkün değil ama herhâlde seçebileceğim 50 yazardan birer kitap olurdu, onların da 5-10 sayfasını tarayarak rastgele oradan seçerdim."*

Buna göre Avrupalı katılımcıların derlem kullananlarının bazılarının metin türleri seçimini kendilerinin yapmadığı, derlem hazırlanması sırasında farklı alanlara mensup uzmanlarca bu işin gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Özellikle Türk katılımcıların metin türlerinin konusunda daha ziyade edebî metinleri tercih ettiklerini belirtirken, Avrupalı katılımcıların büyük bir bölümünün metin türleri konusunda daha esnek davrandıkları ve metinleri çeşitlendirip dilin genel betimlenmesini sağlamayı amaçladıkları görülmektedir. Metin çeşitliliği konusunda Avrupalı katılımcıların büyük bir bölümü kural koyucu bir yaklaşımı tercih etmediklerini ifade etmektedir. Ayrıca Türk katılımcıların büyük bir bölümünün metin yazarı konusunda öne çıkan başka bir ortak özelliği ise metin yazarının Türkçeye hâkim olması gerektiği ve dil konusunda maharet sahibi olması yönündedir ancak böyle bir metin yazarı ölçütünü Avrupalı katılımcıların neredeyse hiçbirinin gözetmediği ortaya çıkmaktadır.

2.6.1.3.3.2. Veri Kaynağı Olarak Taranan Metinlerin Konu Alanları

GTS, DWB, MNN ve MED, LDOCE katılımcılarından ASB'leri tespit etmek için taradıkları metinlerin konu alanına ilişkin bazı bilgiler elde edilmiştir. Özellikle Türk katılımcıların açıklamalarında sözlüğün veri kaynağını oluşturan konu alanlarından edebiyat konu alanının ağırlıklı olarak tarandığı bilgisi elde edilmiştir. Özellikle gazetelerde de ekonomi, spor, siyaset vb. konu alanlarına rastlamak mümkün olsa da bu konu alanları arasında bir oranlama yapılıp yapılmadığı, yapıldıysa da nasıl bir oranlama olduğuna dair sistematik bir bilgiye erişilememiştir.

GTS katılımcısı, metin taraması sırasında sadece edebiyat konu alanına değil, tarih, felsefe gibi konu alanlarına da yer verdiğini ifade etmektedir.

> **GTS:** *"Sözlük edebiyatçılardan alınan kelimelerle oluşur. Edebiyatçı derken roman, şiir, hikâye yazan kişileri kastediyorum. Peki, başka kimseden kelime almaz mısınız? Tarihçiden de alırız. Hele terimleri mutlaka tarihçilerden alırız. Felsefeden de kelime alırız. Biz burada günlük herkesin konuştuğu kelimelerin kullanımını ortaya çıkarıyoruz oradan."*

DWB katılımcısı konu alanları ile ilgili olarak kurgusal ve kurgusal olmayana metin türlerini taradığını şöyle ifade etmektedir:

> **DWB:** *"Ben özellikle veri tabanına gazeteleri, kurgusal ve kurgusal olmayan ve çeşitli yazarlar tarafından yazılmış metinleri ekliyorum."*

Metin konu alanlarıyla ilgili geniş bilgi sunan MNN katılımcısı edebiyat, bilim, popüler kültür, eğitim, basın, kanun vb. konu alanlarına veri tabanlarında yer verildiğini bildirmektedir.

> **MNN:** *"-Edebî çalışmalar (Romanlar, şiirler vs.),*
>
> *- Bilim ve popüler eğitim materyalleri,*
>
> *- Basın yayına ait metinler,*
>
> *- Kişisel eserler (günlükler, mektuplar),*
>
> *- Resmî dil (kanunlar, yönetmelikler)*
>
> *-Ağızlara ait yazılı metinler."*

MED, LDOCE katılımcısı konu alanlarının oldukça çeşitli olduğunu, özellikle konu alanlarının alt dallara ayrılmasının zor bir işlem olduğunu bildirmektedir. Ayrıca ASB'lerin konu alanlarındaki yayılmalarının tespiti ile özellikle teknik dil genel dil sınırının çizildiğini şöyle ifade etmektedir:

> **MED, LDOCE:** *Yazılı dildeki ve sözlü dildeki sözcükleri sözlüğümüze dâhil ediyoruz ama bildiğiniz gibi bizim sözlüğümüz genel bir sözlük bunun için sözlüğümüzde çok fazla teknik kelimelere, teknik söz varlığına ve uzmanlık terimlerine yer vermiyoruz. Buna karar vermek gerçekten çok zor çünkü çok fazla farklı alan var, bunların alt dalları var. Mesela sporun, farklı bilim dallarının, mühendisliğin alt dalları mevcut. Bu dallara ait sözcükleri içermesi için uzmanlık sözlükleri var. Mühendislik sözlüğü veya ekonomi sözlüğü gibi örnekleri var. Genel bir sözlükte bu sözcüklerin hepsini bir araya getirmek zor çünkü sınırı nerede bitireceğiniz belirlemek zor bir iş. Hangi sözlükleri genel sözlüğe dâhil edeceğinizi belirlemek çok zor. Mesela spor, sadece sporun belki de yüz türü var ve bu türlerin kendine ait bir söz varlığı var.*

2.6.1.3.3.3. Metin Üretim Kanalı Yazılı Dil ve Sözlü Dil Verisi

19 katılımcının 12'si sözlük birim seçme konusunda metinlerin içinde yer aldığı yazılı dil ve sözlü dile bakış açışlarıyla ilgili çeşitli bilgiler sunmuştur.

DODLI, DWB, MNN, OED, SAOL ve SSKJ katılımcıları, sözlüklerinde sözlü dile ait söz varlığını da yansıttıklarını ifade etmektedir. Ayrıca sözlü dildeki hangi sözlük birimlerin sözlüğe dâhil edilme noktasında yine derlemlerdeki sıklık, yayılma gibi ölçütleri göz önünde bulundurduklarını şöyle ifade etmektedir:

> **DODLI:** *"Yazı dili, konuşma dili ve teknik dil sınırlarını gerçek kullanımdaki yaygınlığını dikkate alarak belirliyoruz."*

DWB: *"Sözcüğün anlamı genel dilde kullanılmış ise bu sözcükleri terim veya konuşma dili ayrımı yapmaksızın sözlüğe alıyoruz.*

MNN: *"Sözlüğümüz kapsamlı bir sözlük olduğu için genel dil, teknik dil, ağızlara ait söz varlığı, eski ve yeni sözcükler, konuşma ve yazı diline ait sözcükler gibi dilin farklı katmanlarına ait söz varlığını sözlüğümüze aldık."*

OED: *"Sözcüklerin yayılma alanlarına ve sıklığına derlemimizden bakarak yazı dili, teknik dil, konuşma dili sınırını belirliyoruz."*

SAOL: *"Eğer bir ifade normalde sadece konuşma dilinde yer alan bir yapıya sahipse ancak yazıda da yer almışsa o ifadeyi ya konuşma diline aittir etiketiyle ya da kaba dile aittir etiketi ile işaretleyip sözlüğümüze alıyoruz."*

SSKJ: *"Ölçünlü konuşma dilinin ulaşılabilir kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle ölçünlü yazı dili bizim odak noktamızın çekirdeğini ölçünlü konuşma dili oluşturmaktadır…Özel dil, teknik dil, yazı dili ve konuşma dili ayrımındaki sınırlamalarla ilgili sınırlar çok somut değildir."*

MED, LDOCE katılımcısı genel bir sözlük için sözlü dilin de izlenmesi gerektiğini ve son yıllarda ortaya çıkan sosyal paylaşım sitelerinin de dil verisi içerdiğini ifade etmektedir.

MED, LDOCE: *"Aslında konuşma dilini yansıtmak daha zor çünkü sosyal medyada pek çok kişi var ama bundan yirmi yıl önce böyle bir durum yoktu. Günümüzde Facebook, Twitter gibi sosyal medya ortamları var. İnsanların büyük bir bölümü bu sosyal araçlarını kullandığı için burada pek çok veri var. Dil değişimine bakmak istiyorsanız, yeni kullanımları görmek istiyorsanız sosyal medyayı göz önünde bulundurmak zorundasınız. Aslında bunlar çağdaş ve standart olmayan dil kullanımlarını görmek için farklı araçlar. Tabi ki bunlar konuşma dilinden farklı veriler barındırıyor.*

KS katılımcısı, sözlü dile ait ASB'leri işaretlediklerini belirterek yazılı dile ait metinlerdeki ASB'lerin daha istikrarlı olmalarından dolayı önceliği yazılı dile verdiklerini şöyle ifade etmektedir:

KS: *"Basın yayından bulduğumuz yeni ögeleri Google'dan ve gazete derlemlerinde yaptığımız kontrollerden sonra sözlüğe almaktayız…Aynı zamanda günlük konuşma diline ait sözcükler de işaretlenmektedir." "Yazı dili, sözlü dile göre istikrarlılığı daha yüksek derecede daha sağlamaktadır. Bu nedenle genel olarak, bir sözcüğü ya da anlamı belgeleyen yazılı kaynakları tercih etmekteyiz."*

DDTS katılımcısı sözlü dil verilerinin de genel sözlüklerde bulunması gerektiğinin önemini vurgulamakla birlikte, sözlü dil ile yazılı dil arasında nasıl bir sınır belirlenebileceğine dair bir bilgiyi sunmamaktadır.

DDTS: *"Dilde genel dilin büyük sözlüğü ise özellikle sövgüler de olmalı, argo da olmalı. Onların da yaygın olanlarının sözlükte yer alması gerekir. Çeşitli argo sözlükleri basıldı. Çok fazla argo sözcük örneği var buralarda. Onları tarayarak, değişik alanların sözlüklerini tarayarak sözlüğü genişleteceksiniz. Eskiden sözlüklerde ne bileyim organ adlarından türeyen eylemler ayıp diye yoktu. Çoluk çocuk okuyor. Çoluk çocuk bunları bilecek, bu sözcükler sözlükte olacak. Çoluk çocuğun önüne zaten bu kadar kalın sözlük vermenize gerek yok. Onlar için ayrı sözlükler hazırlayacaksınız. Onun için bir sözlük tıpkı hekim gibi cinsiyet ayırmadan, ayıp günah demeden bir dilin varlığında ne varsa hepsini almalı. Bizim genişlik, darlık penceremiz o."*

2.6.1.4. Betimsel veya Kural Koyucu Yaklaşımın Sözlük Birim Seçimine Etkileri

Yapılan görüşmelerde 19 katılımcının 7'sinde hazırladıkları betimsel yaklaşıma ve kural koyucu yaklaşıma dair çeşitli bilgiler saptanmıştır. MED, LDOCE katılımcısı 19. yüzyılda OED'ye temel teşkil eden sözlük çalışmalarını başlatan Samuel Jackson'ın anlayışına karşı çıkmakta, Jackson'un görüşlerinin kural koyucu olduğunu ancak kendisinin amacının dilin asıl görünüşünü ortaya koymak olduğunu şöyle ifade etmektedir:

MED, LDOCE: *"İngilizceyi en iyi kullandığını düşündüğü ve İngilizcesine güvendiği yazarlardan toplamıştı. Samuel Johnson'ın yaklaşımı gerçekten öğretici bir yaklaşım olmasından kaynaklanıyordu. Ama günümüzde biz derlem veri tabanı için öğretici bir yaklaşım kaygısı gütmüyoruz, biz dilin ne olduğunu anlamaya çalışıyoruz."*

DLE katılımcısı İspanyolcada bulunan ASB'leri sözlük birimleri sözlüklerine dâhil ederek dillerini betimlemeye çalıştıklarını ifade etmektedir.

DLE: *"İspanyol Dilinin Sözlüğü genel bir sözlüktür. İspanyolca konuşanların kuralları ve betimlemeleri birleştirebilecekleri bir sözlüktür."*

TDKTS katılımcısı, sözlük birim seçerken sözlük birimlerin kökeninin Türkçe olmasını ölçüt koşmaktadır. ASB'nin yapısının Türkçeye uygun olması ve Türkçe kökenli olması gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

TDKTS: *"…hedef Türkçe sözlük, Türkçe kelime ise alınmasında yarar var…*

TDKTS: "*Mümkün olduğu kadar sözcüklerin Türkçesine ağırlık vermek lazım."*

TDKTS: "*Ama kökeni yabancı olan, bir defa kökeni Osmanlıca olan terimler sözlüğe alınmadı…Sözün kısası, kökeni Osmanlıca olan terimler bizim sözlüklere*

girmedi. Eğer onlardan Türkçeleştirilmiş olan varsa bir de genel dilde kullanılıyorsa, aydınlar arasında biliniyorsa onun için bir kriter konmuş değil"

TDKTS: *"İşte terim mümkün olduğu kadar Türkçe oluyor, yapısı doğru oluyor, kuruluşu doğru oluyor, herkesin kolaylıkla anlayabileceği bir kelime oluyor falan."*

TDKTS: *"..yazı diline girmiş Türkçe, özellikle Türkçe sözcükleri alıyorduk."*

DDTS katılımcısı da sözlük birim seçiminde Türkçe kökenli örnekleri sözlüğe dâhil ettiklerini, Türkçenin kurallarına uymayan ASB'leri sözlüğe dâhil etmediklerini belirtmektedir.

DDTS: *"edebî eserde yazarın çok güzel bir yerinde kullandığı Türkçe kökenli bir kelime var, onu muhakkak alıyorduk……söylediğim gibi Türkçenin yazım kurallarını ve temel kurallarını sarsacak bir yazım ve söyleyişi görüntüsü yoksa onları kullanım sıklığına bakarak sözlüğümüze alıyoruz.*

Ayrıca DDTS katılımcısı, yeni sözcük örneklerinde de Türkçe kökenli olma şartı aradıklarını şöyle ifade etmektedir.

DDTS: *"…öncelikle yeni sözcüklerin Türkçelerine yer veriyoruz Batı'dan geliyor diye her sözcüğü sözlüğe almıyoruz."*

Türk katılımcılardan TDKTS, DDTS, MBTS ve GTS sözlük birim seçimini etkileme bakımından önemli bir yer teşkil eden ASB'lerin taranacağı metinlerle ilgili çeşitli bilgiler sunmuştur. Bu katılımcılar, taranacak metinlerin yazarlarında bulunması gereken özelliklerle ilgili çeşitli görüşler bildirmiştir.

TDKTS: *"Şimdi bir defa önce şunu kabul etmek lazım. Millî Edebiyat dediğimiz Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi Hisar, Hüseyin Cahit, Reşat Nuri falan bunların eserleri daima birinci derecede tutuluyordu. Peyami Safa falan alındı neden çünkü onlar hem Osmanlıca biliyordu hem Türkiye Türkçesini biliyordu ve onlar bir Millî Edebiyat peşinde olan kişilerdi."*

TDKTS: *"Yani anlayacağınız eser edebî bakımdan kıymetliyse, bu edebî bakımdan kıymetliyle neyi anlatmak istiyorum) üslubu güzel, söz hazinesi güzel, biraz da tanınmış bilinen bir kişi. Mesela Tanpınar da tanındı mesela ama Tanpınar'ın dili ağırdır, buna rağmen onun da eserlerinin hemen hemen birçoğu tarandı. Ama böyle kıyıda köşede kalmış romanlar kimsenin dikkatini çekmemiş, onlara hiç el sürülmedi."*

TDKTS: *"Tarama yaptığımız zaman görüyoruz ki karşımıza Batı'dan gelen kelimeler çıkıyor. Şimdi bunları sözlüğe alalım mı, almayalım mı? Almayız. Hatta öyle kelimeler var ki bugün benim torun da biliyor ama Türkçe Sözlük'te yok. Neden çünkü sözcük yabancı kökenli, durum böyle. Yani Türkçe sözlüğü genişletmek*

istiyoruz ama keşke öyle bir kurulumuz olsa bütün bu yabancı kelimelere karşılıklar bulsa, onları alsak gerçi öyle bir çalışma var kurumda yapıldı."

TDKTS: *"Günümüzde geldiğimizde çok güzel kelimeler yapıyoruz; yapısı doğru, anlamı onu karşılıyor ama onu kabul ettirmek olmuyor mümkün olmuyor çünkü bu milletimiz aydınlarımız artık bir bakıma dejenere olmuş, yozlaşmış. Eski aydınlar yok."*

DDTS katılımcısı, taranacak eserlerin yazarların seçilmesi ile ilgili çeşitli şartlarının olduğunu, taranacak eserlerin yazarlarının Türkçeyi iyi kullanmaları gerektiğini şöyle belirtmektedir:

DDTS: *"…çok okunan yazar olması gibi bir ölçüt yanlıştır. Günümüzde kitabın kapağında 100 bin basıldığı yazan yazarlar arasında Türkçeyi kötü kullanan o kadar çok örnek var ki. Onun için öyle bir ölçütümüz yok. Biz o yazarların da bazı kitaplarını okur ve onun üzerinde dil çalışması yapılamayacağına ortak akıl ile karar veririz…"*

MBTS katılımcısı da DDTS katılımcısı gibi, ASB'lerin taranacağı metinlerin yazarlarında "maharet sahibi" olma ölçütünü koştuklarını şöyle ifade etmektedir:

MBTS: *"… (veri kaynağı olarak seçilecek metinlerin belirlenmesinde) Orada Türkçe kullanımında maharet sahibi diyeceğim kimseler tercih edildi. Sıradan Türkçe kullanımı olan kişiler çok tercih edilmedi…söylediğim gibi hocalarımız, Türkçesi güçlü olan yazarları tercih ettiler çünkü çok fiş çıkar diye düşündüler onlardan ve Türkçenin en güzel kullanımını tercih ettiler. Öyle bir anlayış vardı o devirlerde. Yaşayan Türkçeyi kullanmak ve sağlam Türkçeyi kullanmak."*

GST katılımcısı da TDKTS, DDTS ve MBTS katılımcısı ile paralel biçimde ASB'lerin taranacağı metinlerin yazarlarının "klasikleşmiş veya ölmüş" yazarlar olmasına dikkat ettiğini belirtmektedir.

GTS: *"… (ASB'yi) Buldun da kimde buldun? Bu adam kaç yaşında? Klasik olmuş mu? Okunuyor mu? Biz bir sözlük hazırlarken neden eskilere gidiyoruz? Reşat Nurilere gidiyoruz? Yaşayanlardan alıp almamakta tereddüt etmek lazım. Bir adam yaşıyorsa yani almam. Bu da hazırlayıcıya bağlı ve hazırlayacağı okuyucuya bağlı. Genelde sözlüklere klasik yazarlar, ölmüş yazarlardan örnek seçerler. Ölmüş klasik yazarlardan. Bunlar bellidir. Ama bugünkü Türkçe için söylüyorum bunu."*

Katılımcıların görüşleri irdelendiğinde kural koyucu veya betimsel yaklaşım açısından özellikle Türk katılımcıların sunduğu bilgiler kural koyucu yaklaşım açısından ağırlık göstermektedir. Türk katılımcılardan TDKTS, MBTS, DDTS ve GTS sözlük birim seçiminde Türkçe kökenli ASB'leri değenlendirdiklerini, kökeni yabancı dillere dayanan ASB'leri sözlüğe almadıklarını ifade etmektedir.

Öne çıkan başka bir husus ise eser taramasında Türk katılımcıların Türkçeyi iyi kullanan gibi bir ölçüt geliştirdikleri ortaya çıkmaktadır. Taranacak metnin

yazarlarında bulunması gereken böyle bir ölçüte Avrupalı katılımcıların hiçbirinin sahip olmadığı görülmektedir. Özellikle MED, LDOCE katılımcısı ile Türk katılımcılarının görüşlerini aksi yönde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla özellikle Türk katılımcıların genel sözlüklerini hazırlarken Avrupalı katılımcılara göre kural koyucu bir yaklaşımı daha çok tercih ettikleri görülmektedir.

2.6.2. Genel Sözlük Çalışmalarında Sözlük Birim Seçimi

Genel sözlüklerde sözlük birim seçimi ölçütleri altında bulunan kodlar genel sözlük içerisindeki sözlük birim seçimine dair tespit edilen ölçütleri ifade etmektedir. Genel sözlük hazırlama çalışmalarında sözlük birim seçimi ile ilgili olarak katılımcılara

- Sözlük birim seçiminde sıklığı nasıl değerlendirdiklerine,
- ASB'lerin metinlerdeki yayılmasıyla ilgili neler düşündüklerine ve sözlük birimlerin metinlerde yayılmasıyla ilgili nasıl ölçütler geliştirdiklerine,
- Sözlüğe alınacak sözlük birimlerin art zamanlılık sınırının nasıl belirlendiğine,
- Dildeki yeni ögelere karşı bakış açılarına,
- Eğer sözlüklerine yeni ögeleri dâhil ediyorlarsa bunları tespit etme biçimleri ve seçme ölçütlerine,
- Genel sözlüğe alacakları teknik sözlük birimlerde genel dil ve teknik dil arasında nasıl bir sınır belirlediklerine,
- Özel adları ve marka adlarını nasıl değerlendirdikleri ve eğer bunları sözlüklerine dâhil ediyorlarsa geliştirdikleri ölçütlere,
- Sözlüğe alacakları sözlük birimlerin yazılı dilde ve sözlü dilde olanları arasında nasıl bir sınır belirlediklerine,
- Varsa bunların dışında sözlük birim seçimi ölçütleri geliştirip geliştirmediklerine

ilişkin sorular sorulmuş olup alınan cevaplar doğrultusunda elde edilen bilgiler doğrultunda 8 alt tema belirlenmiştir. Daha sonra alt temalar altında kodlarla belirlenmiş bilgiler ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

2.6.2.1. Sözlük Birim Kullanım Sıklığı Ölçütü

Yapılan nitel araştırmada 19 katılımcının 19'u, aday sözlük birim seçimi ölçütlerinden biri olan aday sözlük birimlerin kullanım sıklığı ile görüş bildirmiştir. 19 katılımcı da kullanım sıklığını sözlük birim seçmede bir ölçüt olarak gördüklerini belirtmektedir. Örnek olarak MNN ve NO katılımcısının görüşleri şöyledir:

> **MNN:** *"Elbette derlemde sözcüklerin sıklığını kontrol etmekteyiz*
>
> **NO:** *"Sözcükler, orijinal Norveççe kaynaklarda ve malzemelerde ya da sözlük editörlerine getirilmiş malzemelerde kullanım biçimleriyle ve anlamlarıyla yeterli sayıda kullanılmışsa ve istikrarlı olarak kullanılmışsa sözlüğe girebilmektedir."*

Katılımcılardan 16'sı kullanım sıklığını nasıl hesapladıklarına dair net oransal bir bilgi sunmamaktadır. Örneğin, kullanım sıklığını göz önünde bulundurduklarını söyleyen ancak bu konuda oransal bir bilgi sunmayan DLE, DWB ve SSKJ katılımcılarının görüşleri olarak şöyledir:

> **DLE:** *"Eğer farklı metinlerden ve farklı yazarlardan yeteri kadar belgelenebiliyorsa yeni ögeler sözlüğüme dâhil edilmektedir."*
>
> **DWB:** *"Kullanım sıklığı ile ilgili ölçütlerimiz sözlüğümüzde önceden belirlenmiştir. Sözlüğümüze teknik dile ait olmayan ve geçici olmayan genel sözcükleri alıyoruz."*
>
> **SSKJ:** *Sözlüğümüzün veri tabanlarını oluşturan derlemlerde son 25 yıl içinde düşük sıklıkta görünen sözlük birimler genellikle sözlüğümüze alınmamaktadır.*

KS katılımcısı ellerinde elektronik bir derleme sahip olmadıkları için istatistiksel bir ölçütleri olmadığını belirtmektedir.

> ***KS:*** *Sözlüğümüz için madde başlarını seçerken sayılara dayalı, istatistiksel ölçütlerimiz yok çünkü yeteri kadar geniş ve çok yönlü bir derlemimiz yok.*

Sadece CDWG, SAOL ve NO katılımcıları kullanım sıklığı ile oransal bilgi sunmaktadır. CDWG katılımcısı ASB'nin tarama yaptıkları metin içerisinde birden, SAOL katılımcısı ikiden, NO katılımcısı 10'dan fazla kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

> **CDWG:** *"Bir sözcük birden çok yazar tarafından veya birden çok kaynakta kullanılmalı."*
>
> **SAOL:** *"Eski sözcükleri en az iki bağımsız, farklı kaynakta kullanılmışsa sözlüğümüze alırız. Günümüzdeki sözcükleri ise modern veri tabanlarından kontrol ederek çağdaş kullanımda sıklık yakalamışsa sözlüğe alırız."*

> **NO:** *"En az dört kaynakta en az 10 kullanım örneği olan sözcükleri sözlüğümüze almaktayız."*

Ayrıca KS katılımcısı sıklığın sözlük birim seçiminde önemli bir ölçüt olduğunu ancak sözlük birim seçiminde sıklığın tek ölçüt olarak kullanılmasının yanlış olabileceğini belirtmektedir.

> **KS:** *"Sözlüğümüz için madde başlarını seçerken sayılara dayalı, istatistiksel ölçütlerimiz yok çünkü yeteri kadar geniş ve çok yönlü bir derlemimiz yok. Bununla birlikte sözcük sıklığı bir sözcüğü sözlüğe almak için tek bir ölçüt olamaz."*

MNN katılımcısı da kullanım sıklığının sözlük birim seçiminde tek ölçüt olarak ele alınmaması gerektiğini söyleyerek sıklık dışında ASB'nin dil bilgisel durumuna da bakılması gerektiğini ifade etmektedir.

> **MNN:** *"Elbette derlemde sözcüklerin sıklığını kontrol etmekteyiz ancak veri tabanımızdaki sözcüğün sözlüğe alınmasıyla ilgili sayısal, oransal bir sıklık değeri yok. Bazı sözcükler derlemde sadece bir kere kullanılmış olabilmektedir. Öte yandan sıklık bir sözcüğün sözlüğe alınmasını garantilememektedir. Sözcükleri sözlüğümüze alırken sözcüğün sıklığına değil, birincil olarak dil bilgisel bakış açısına göre karar vermekteyiz."*

MED, LDOCE katılımcısı sıklığın önemli bir ölçüt olduğunu ama sadece bu ölçüte göre hareket etmemek gerektiğini ve sözlük birimin yayılma özelliğinin de gözetilmesi gerektiğini örnek vererek ifade etmektedir.

> **MED, LDOCE:** *"Bir kitapta sık olarak kullanılan bir sözcüğün durumu. Mesela bir konu hakkında yazılmış sadece bir kitapta bir sözcük sık biçimde kullanılmış olabilir. Bu kitapta kullanılan sözcük belki de bir uzmanlık sözcüğüdür ama sık kullanılmıştır. Derleminize baktığınızda bu sözcüğün başka derlemde başka yerlerde kullanılmadığını görebilirsiniz. Böyle sözcükler çok da önemli olmayabilir.*

DLE katılımcısı ASB'lerin kullanım sıklığının izlenmesinde İnternet'i de bir veri tabanı olarak kullandıklarını ifade etmektedir.

> **DLE:** *Yeni ögelerin uzun bir süredir en azından altı yedi yıl boyunca kullanılmış olmasının belgelendirilmesi gerekmektedir. Yeni ögeler sözlü kaynaklardan gelebilir ancak öncelikli tercihimiz yeni sözcüğün yazı dilinde kayda girmiş olmasıdır. İspanya Kraliyet Akademisi derleminden, diğer sözlüklerden ve öneri olarak gösterilen, İnternet metinlerinde geçen yeni öge örnekleri sözlüğümüz için kabul edilebilmektedir ancak İnternet metinlerinden Google Books'ta kayda girenler daha çok tercih edilebilmektedir."*

OED katılımcısı ASB'lerin kullanım sıklığı ile ilgili bilgilerin yazı dili, teknik dil ve konuşma dili sınırları ile ilgili çeşitli bilgiler sunduğunu, genel sözlüklerin dilde sık kullanılan ASB'leri sözlüğe dâhil etmesi gerektiği ile ilgili görüş bildirmektedir.

> **OED:** *"…Sözcüklerin yayılma alanlarına ve sıklığına derlemimizden bakarak yazı dili, teknik dil, konuşma dili sınırını belirliyoruz…Eğer bir sözcük yeterince sık kullanılıyorsa sözlüğe alınmalı. Ne kadar sık kullanıldığı sözlüğün boyutu ile ilgili bir durum. Genel sözlükler her zaman en sık kullanılan sözcükleri sözlüğe almaktadır. Ancak biz sadece sıklığa ve kullanılma zaman aralığına değil, aynı zamanda sözcüğün yeterince metinlerde yayılmasına da bakıyoruz. Sözcükleri sözlüğe almak için tek ölçüt olmasa da genel dil sözlükleri boyutuna bağlı olarak dilin sık kullanılan sözcüklerini sözlüğe almalıdır."*

SSKJ katılımcısı ASB seçiminde sıklığın ve yayılımın sadece bir ön koşul olduğunu zaman etkeninin de göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekmektedir.

> **SSKJ:** *"Yeni ögenin sözlüğe alınması için yeni ögenin sıklığı ve yayılımı birer ön koşuldur. Kısa ömürlü yeni sözcüklere özen gösterilmeli, dildeki kullanılmaya devam edilip edilmedikleri konusunda hassas davranılmalıdır. Dildeki yeni sözcükleri derlem ve İnternet üzerinden gözlemekteyiz…Sözlüğümüzün veri tabanlarını oluşturan derlemlerde son 25 yıl içinde düşük sıklıkta görünen sözlük birimler genellikle sözlüğümüze alınmamaktadır."*

Ayrıca SSKJ katılımcısı veri kaynağında sık olarak belirlenen ancak sadece bir yazar tarafından kullanılan sözlük birimlere karşı dikkatli olunması gerektiğini belirtmektedir.

> **SSKJ:** *"Sıklık sınırları test aşamasında denenerek belirlenmiştir. Bir sözlük birimin aynı yazar tarafından birkaç kez kullanılması gerekli değildir. Bundan daha önemli durum, bir sözlük birimin birden çok yazar tarafından kullanılmasıdır…Genellikle bir sözcüğün sözlüğe alınıp alınmaması konusunda karar vermek için sözcüğün metinlerdeki, yazarlardaki ve zaman içindeki dağılımı sözlüğümüz için veri tabanı olarak kullandığımız derlemlerin kıyaslanması yapılmıştır. Bununla birlikte özel dil, teknik dil, yazı dili ve konuşma dili ayrımında bazı özel durumlarla da karşılaşılmıştır."*

GTS katılımcısı sıklığın tek ölçüt olamayacağını sözlük birimlerin belli dönemlerde sık kullanıldığını ancak zamanla kullanımdan düştüklerine dikkat edilmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir.

> **GTS:** *"Mesela 19. yüzyılda sıklığı çok olan bir kelime örneğin -Arapça bir kelime için söylüyorum- 20. yüzyılın ikinci yarısında azaldı, bugün hemen hemen kullanılmaz hâle geldi. Hatta artık kullanılmıyor ama o da sıklıktır. O kelimeyi sözlüğe almayacağız demektir. O kelime, 19.yüzyılda kaldı. İki türlü sıklık var. Öbürü ise yeni kelimelerin ne kadar kullanıldığıdır. Biz yeni kelimeleri sözlüğe pek almıyoruz."*

TDKTS katılımcısı sözlüklerine bir kez aldıkları sözlük birimlerin sıklığının düşmesinin sözlük birimin sözlükten tekrar çıkarılmasına neden olmadığını ve sözlük birim seçimi konusunda bazen düşük sıklıktaki sözlük birimleri de sözlüğe aldıklarını belirtmektedir.

> **TDKTS:** *O bizim elimizde olan bir şey değil. Sözcükler de zaman zaman ölüyor, hayattan çekiliyor, sözcük Türkçe bile olsa kullanımdan çekiliyor. Ama biz ona dikkat etmiyorduk. Muhakkak onları alıyorduk, yazı diline girmiş yabancı veya Türkçe özellikle Türkçe sözcükleri alıyorduk. Bunlar zamanla sıklığını kaybeder aman, bunu almayalım gibi düşünce olmamıştır. Hatta bizim yeni hazırladığımız sözcüklerde biz onlardan sıklığı çok düşük olanları aldık ama kelimenin karşısına diyelim ki onun Osmanlı Türkçesinden kalan karşılığını koyduk çünkü en çok o bilinmekte, tanımı orada verdik*.

Ayrıca TDKTS katılımcısı sözlük birimin "yapısının güzel" olması ölçütünün sözlük birim seçiminde sıklık ölçütünün önünde tutulduğunu ifade etmektedir.

> **TDKTS:** *"Diyelim ki bir dile böyle çok önem veren saygı duyan bir kişi kendi kafasına göre şiirinde veya romanında bir kelime kullanmış ama onun yapısı güzel cümleye de uygun düşüyor."*

Aday sözlük birimlerin kullanım sıklığı tüm katılımcılar tarafından önemli bir ölçüt olarak görülmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular sözlük birim seçiminde kullanım sıklığı ölçütünün gerekliliğini destekler niteliktedir.

Buna göre ASB'lerin kullanım sıklığı ölçütü sözlük birim seçiminde önemli bir ölçüttür ancak bu ölçütün tek başına değerlendirilmesi sözlük hazırlayıcıları tarafından uygun görülmemektedir. ASB'lerin değerlendirilmesinde yayılma özelliğinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ayrıca kullanım sıklığı ile ilgili sağlıklı, oransal bir bilgi oluşturabilmek için bir elektronik derlemin sözlüğün veri kaynağı olarak kullanılması gerekmektedir. Sözlüğe dâhil edilebilecek aday sözlük birimlerin sıklık değerlendirilmesi yapılırken sözlüğe veri sağlayan derlemin

dışında aday sözlük birimin günümüzde önemli bir metin üretim alanı olan İnternet'teki durumuna bakmak da katılımcılar tarafından izlenen bir yoldur.

2.6.2.2. Sözlük Birimin Metinler Arasında Yayılma Ölçütü

Yapılan görüşmelerde 19 katılımcının (DLR ve MNN katılımcısı hariç) 17'si, aday sözlük birim seçimi ölçütlerinden biri olan aday sözlük birimlerin kullanım genişliği ile ilgili görüş bildirmiştir. 17 katılımcı da kullanım genişliğini sözlük birim seçmede bir ölçüt olarak gördüklerini belirtmektedir. Örnek olarak MED, LDOCE ve SSKJ katılımcısının görüşleri şöyledir:

> **MED, LDOCE:** *"Bir sözcük için biz önce sıklığa sonra da yayılmaya (dispersion) bakarız. Dağılım, bir sözcüğün farklı metin türlerine, farklı yazarlara, farklı bölgelere vb. göre nasıl yayıldığını gözlemlemektir. Ender kullanılan veya sadece bir yerde kullanılmış sözcüklerle pek ilgilenmeyiz.*
>
> **SSKJ:** *"Sıklık sınırları test aşamasında denenerek belirlenmiştir. Bir sözlük birimin aynı yazar tarafından birkaç kez kullanılması gerekli değildir. Bundan daha önemli durum, bir sözlük birimin birden çok yazar tarafından kullanılmasıdır."*

Katılımcılardan 13'ü ASB'lerin metin içinde kazandıkları kullanım genişliğinin sayısal olarak nasıl hesaplandığına dair oransal bir bilgi sunmamakta, sadece kullanım genişliğinin önemli bir ölçüt olduğunu belirtmektedir. Örnek olarak DDTS katılımcısının görüşleri şöyledir.

> ***DDTS:*** *"…sözcükler içindeki en yaygın olanları örneğin basın diline girenleri, yazılarda kullanılanları almaya çalışıyoruz..*

NO, DODLI, SAOL, CDWG ve OED katılımcıları kullanım genişliğinin hesabının nasıl yapıldığına dair bilgiler sunmaktadır. NO katılımcısı ASB'nin; tarama sıramasında en az dört kaynakta, DODLI katılımcısı birkaç eserde, SAOL katılımcısı en az iki bağımsız kaynakta, CDWG katılımcısı birden çok yazarda ve birden çok metinde, OED katılımcısı birden çok yazar tarafından kullanılmış olma şartını ortaya koymaktadır. Bu konuda dört katılımcının görüşleri şöyledir:

> **NO:** *"En az dört kaynakta en az 10 kullanım örneği olan sözcükleri sözlüğümüze almaktayız."*
>
> **DODLI:** *"Sözcüğün gerçekten kullanılan bir sözcük olması ve yaygınlaşması önemli. Bir sözcüğün birden çok yazar tarafından birkaç eserde kullanılması önemli. Eğer yeni bir sözcük en azından iki veya üç belgeli, kaynak gösterilebilir bağlamda kullanılmış ise sözlüğe alınır."*

> **SAOL:** *"Eski sözcükleri en az iki bağımsız, farklı kaynakta kullanılmışsa sözlüğümüze alırız. Günümüzdeki sözcükleri ise modern veri tabanlarından kontrol ederek çağdaş kullanımda sıklık yakalamışsa sözlüğüme alırız."*
>
> **CDWG:** *"Bir sözcük birden çok yazar tarafından veya birden çok kaynakta kullanılmalı. Bir sözcüğün, birey dile ait kişisel sözcüklerle karışmaması için zaman açısından en azından 5 yıl içinde farklı yazarlar tarafından kullanılmış olması gerekmektedir."*
>
> **OED:** *"Eğer sözcüğü birden çok yazar kullanıyorsa sözlüğü sözlüğümüze alıyoruz. Genel sözlükler her zaman en sık kullanılan sözcükleri sözlüğe almaktadır. Ancak biz sadece sıklığa ve kullanılma zaman aralığına değil, aynı zamanda sözcüğün yeterince metinlerde yayılmasına da bakıyoruz."*

KS ve DDTS katılımcısı ASB'lerin yayılmalarının tespiti konusunda Google ve İnternet taramalarını da dikkate aldıklarını belirtmektedir.

> **KS:** *"Biz genel kullanımda yaygın olan yeni sözcükleri sözlüğümüze almaya çalışmaktayız. Basın yayından bulduğumuz yeni sözcükleri Google'dan ve gazete derlemlerinde yaptığımız kontrollerden sonra sözlüğe almaktayız."*
>
> ***DDTS:*** *"...Ne kadar yaygın kullanılabiliyor. Bugün artık izleme işi içinde bilgisayar, İnternet gibi bir olanağımız var."*

SJP ve MED, LDOCE katılımcısı sadece bir kişi tarafından kullanılmış ASB'leri çoğu zaman dikkate almadıklarını belirtmekte,

> **SJP:** *"Sadece bir yazar tarafından bir kez kullanılmış sözcükler nadiren ilgi görmektedir. Ancak bir sözcük aynı yazar tarafından yazarın başka eserlerinde kullanılıyorsa bu sözcük önemsenir ve sözlüğe alınır."*
>
> **MED, LDOCE:** *"Ender kullanılan veya sadece bir yerde kullanılmış sözcüklerle pek ilgilenmeyiz.*

TDKTS katılımcısı ise SJP ve MED, LDOCE katılımcısının aksine sadece bir kişinin bir ASB'yi kullanması durumunda sözlüğe dâhil ettiklerini belirtmektedir. Bu gibi durumlarda TDKTS katılımcısı ASB'lerin Türkçe olması durumunda ve Türkçenin yapısına "uygun" olması durumunda yayılma ölçütünü gözetmediklerini ifade etmektedir.

> ***TDKTS:*** *"Bir tek eserde geçen bir kelime de olsa onu aldı ama bu kelime şu şu yazarlarda da kullanılsın, bakalım da ondan sonra alalım gibi böyle bir düşünce gerçi o gözetiliyordu ama bir yazarda ilk defa geçmiş bir kelime o çok kıymetli bir kelime oluyordu alıyorduk onu. Bir yazar o kelimeyi bir kere kullansa bile sözlüğe girebiliyordu. Öyle bir anlayış vardı ama diyelim ki bir edebi eserde yazarın çok*

güzel bir yerinde kullandığı Türkçe kökenli bir kelime var, onu muhakkak alıyorduk…Yazarın sözcüğü sadece bir kere kullanması önemli değildi. Ama diyelim ki Nurullah Ataç'ın türettikleri kelimeler sadece onun eserinde geçiyor, oradan seçme yapılıyor, hepsi alınmıyordu, yapısı doğru olanlar, benimsenen kelimeler alınıyordu… Diyelim ki bir dile böyle çok önem veren saygı duyan bir kişi kendi kafasına göre şiirinde veya romanında bir kelime kullanmış ama onun yapısı güzel cümleye de uygun düşüyor."

GTS katılımcısı aday sözlük birimlerin yayılması konusunda dikkat gözettiğini ve bu işlemi kişisel olarak farklı metin alanlarını inceleyerek gerçekleştirdiğini ifade etmektedir.

GTS: *"Yazı diline girmiş. TV'de, radyoda, dizilerde duyulan kelimeler (sözlükte) olmalı mutlaka…Siz sözcüğü sözlüğe aldınız ama bu kelimeyi nereden duydunuz? Radyodan mı duydunuz? Televizyondan mı duydunuz? Konferanstan mı duydunuz? Hayır. Nerede duydunuz? Niye yazıyorsunuz bu kelimeyi? Biri söyledi ya da aklıma geldi…Kullanılan bir kelime yani atlamışsınız, kaçırmışsınız kullanıldığı hâlde almamışsınız o önemli değil, başka yerde var o ama kullanılmayan bir kelimeyi sözlüğünüze aldığınız zaman eğer güvenilen biriyseniz o siz oraya referans oluyorsunuz, sizin sözlüğünüzde var bu kelime.*

Fişleme yöntemiyle çalışan ÖTS katılımcısı ASB'lerin kullanım genişliğinin saptanabilmesi için elinde yeterli imkân olmadığını ifade etmektedir.

ÖTS: *"…bir sözcüğü bir yazarın birden çok kullanıp kullanmadığı ile ilgili bir seçim yapabilmek için öncelikle o eserlerin o sözcüğün geçtiği cümlelerin kime ait olduğu dökümünün olması gerekir ama benim böyle bir şeye benim ulaşmam mümkün değil. Ben sadece orada kelimenin tanımını tam yapamamışsam örnek koydum o da o örneğe uygundur. O sözcüğü o adam kullandı, az kullandı, çok kullandı diye değil. Onun ötesinde teknik olarak yaptığım düşündüğüm bir şey yok yani."*

Buna göre özellikle katılımcıların ASB'lerin kullanım genişliğini önemsediği ve saptamak için çeşitli ölçütler geliştirdiği görülmektedir. Bazı katılımcılar, kullanım genişliği için ön aramada İnternet taraması gerçekleştirmektedir. Katılımcıların bazıları kullanım genişliğini önemsediklerini söylemekle birlikte yer yer farklı kaygılarla bu ölçütü görmezden geldiklerini de belirtmektedir.

2.6.2.3. Zaman Direnci Ölçütü

Yapılan görüşmelerde 19 katılımcının 5'i, aday sözlük birim seçimi ölçütlerinden biri olan zaman direnci ile aday sözlük birimlerin kullanım genişliği ile

ilgili görüş bildirmiştir. Bu beş katılımcı CDWG, DLE, SAOL, SSKJ ve TDKTS katılımcısıdır. 5 katılımcı ASB'lerin zaman direncini sözlük birim seçmede bir ölçüt olarak değerlendirdiklerini ifade etmektedir. Örnek olarak SSKJ'nin görüşleri şöyledir:

> **SSKJ:** *"Kısa ömürlü yeni sözcüklere özen gösterilmeli, dildeki kullanılmaya devam edilip edilmedikleri konusunda hassas davranılmalıdır."*

Bir ASB'nin sözlüğün hedef dilindeki metinlerde ne kadar süre kullanılması gerektiğine dair katılımcılardan CDWG, DLE, zaman direncinin miktarı ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu süreyi CDWG en az 5 yıl, DLE altı yedi yıl, SAOL en azından birkaç yıl olarak vermektedir.

> **CDWG:** *"Bir sözcük birden çok yazar tarafından veya birden çok kaynakta kullanılmalı. Bir sözcüğün, birey dile ait kişisel sözcüklerle karışmaması için zaman açısından en azından 5 yıl içinde farklı yazarlar tarafından kullanılmış olması gerekmektedir."*
>
> **DLE:** *"Yeni sözcüklerin uzun bir süredir en azından altı yedi yıl boyunca kullanılmış olmasının belgelendirilmesi gerekmektedir.".*
>
> **SAOL:** *"Sözlüğümüzde dilin genel kullanımında yerleşmiş yeni ögelere (eğer bu sözcükler dilde birkaç yıl bulunmuşsa) mümkün olduğunca yer veriyoruz. Yeni ögelerin dilde birkaç yıl tutunması önemli çünkü bazı sözcükler Eğer bu yeni sözcüklere materyallerimizde rastlamadıysak çağdaş dil sözlüklerini ve gazetelerin veri tabanlarının metinlerini incelemek durumunda kalıyoruz."*

SSKJ katılımcısı bazı durumlarda istisnai davranabildiklerini, ASB'lerin zaman direncini son 25 yıl içindeki metinlerden kontrol ettiklerini ifade etmektedir.

> **SSKJ:** *Sözlüğümüzün veri tabanlarını oluşturan derlemlerde son 25 yıl içinde düşük sıklıkta görünen sözlük birimler genellikle sözlüğümüze alınmamaktadır. Bununla birlikte lise ders kitaplarında karşımıza çıkan bazı sözlük birimler ve bazı deyimlerde geçen eski sözcükler için istisnalar uygulanmaktadır…"*

TDKTS katılımcısı zaman direnci konusunda özellikle gelip geçici nitelikteki ASB'ler konusunda dikkatli davranmaya çalıştıklarını şöyle açıklamaktadır:

> **TDKTS:** *"Sözcükler de zaman zaman ölüyor, hayattan çekiliyor, sözcük Türkçe bile olsa kullanımdan çekiliyor. Ama biz ona dikkat etmiyorduk. Muhakkak onları alıyorduk, yazı diline girmiş yabancı veya Türkçe özellikle Türkçe sözcükleri alıyorduk."*

DDTS katılımcısı kullanımdan düşen ASB'lere sözlüklerinde yer vermediklerini, ASB'ler için belirli bir yıl sınırı gözetmediklerini şöyle izah etmektedir.

> **DDTS:** *"Biz genel dilin eskiyen, kullanımdan düşen sözcüklerine yer vermeyiz…Sözcükler için belirli yıl sınırı koymayız."*

2.6.2.4. Art Zamanlılık Ölçütü

Yapılan görüşmelerde 19 katılımcının tamamı, art zamanlılık sınırı ile ilgili görüş bildirmiştir. IDM ve CDWG katılımcısı sözlüklerinde art zamanlı sözlük birimlere yer vermediklerini belirtmekle birlikte sözlükleri için art zamanlılık sınırını hangi tarihten başlattıklarına dair bir bilgi sunmamaktadırlar.

> **IDM:** *"Sözlüğümüz art zamanlı değil, eş zamanlı bir sözlüktür, bunun için art zamanlı sözlük birimlere sözlüğümüzde yer vermiyoruz."*

> **CDWG:** *"Prensip olarak Canoo Sözlüğü'nde art zamanlı bilgi yoktur."*

SSKJ katılımcısı art zaman sınırı olarak son 25 yıllık zaman dilimini ortaya koymakta ama bu art zamanlılık sınırının bazı deyimlerde istisnai olarak kabul edildiği bilgisini vermektedir.

> **SSKJ:** *"Sözlüğümüzün veri tabanlarını oluşturan derlemlerde son 25 yıl içinde düşük sıklıkta görünen sözlük birimler genellikle sözlüğümüze alınmamaktadır… bazı deyimlerde geçen eski sözcükler için istisnalar uygulanmaktadır."*

DDTS katılımcısı, kullanımdan düşen art zamanlı sözlük birimlerin sözlüklerinden çıkarıldığını, sözlük için belirli bir yıl sınırı konulamayacağını ifade etmektedir.

> **DDTS:** *"Artık kullanımdan düşmüş olan sözcüklerin birçoğunu doğal olarak sözlüğümüzden çıkarıyoruz. Çünkü sözlüğümüz tarihsel sözlük değil. Bizim sözlüğümüz, genel dilin sözlüğüdür. Tarihsel sözlük yapıyor olsaydık hepsi sözlükte yer alırdı ama biz genel dilin eskiyen, kullanımdan düşen sözcüklerine yer vermeyiz…Sözcükler için belirli yıl sınırı koymayız. Nasıl yeni sözcükleri bulmaya çalışırsak eskiyenleri de öyle izleriz. Kullanımdan düşmesi demek odur. Öbür türlü tarih ile izleyemezseniz. Öyle tarih vererek şu tarihten önceki sözcükleri almayalım diyemezsiniz."*

GTS katılımcısı Türkçenin son dönemini yansıtan bir genel sözlük hazırlanmasında art zamanlılık sınırının 20. yüzyıla kadar dayandırılabileceğini ifade etmektedir.

> **GTS:** *"Eğer yeni bir sözlük hazırlıyorsanız, yeni derken son döneme ait, 19. yüzyıl girmez, 19. yüzyıl ağır olur. 20 ve 21. Yüzyıl girer. Böyle bir sözlük hazırlıyorsanız Arapça kelimeleri alamazsınız, almamanız lazım…Eski kelime derken tabi bunlar Arapça ve Farsçadır başka olmaz. Nedir ölçüsü? Bir ölçüsü yok. 20. Yüzyıl ilk yarısı romancılarımız açısından çok zengindir. Halit Ziya'dan başlar (onun dili çok ağırdır). Reşat Nuri, Peyami, Tarık Buğra çok zengin dili var. Genelde sözlükler bunlara dayanır. Yani öyle bir roman okursa bir kişi o kelimeyi bulsun diye ama romanlar da sadeleştirildi yani bu iş çığırından çıkmış zaten."*

Ayrıca GTS katılımcısı art zamanlılık konusunda sınırın net olmadığını ve bu konuda ölçülü davranmak gerektiğini, yine de bu seçimin kişiden kişiye değişebilir bir yapıda olduğunu vurgulamaktadır.

> **GTS:** *"Art zamanla ilgili ölçü nedir? Ne çok alacaksınız ne de az alacaksınız. C Kurumunun sözlüğünde, özellikle ilk baskılarda Arapça kelimeleri çok atmışlar, sonra bakmışlar ki bu iş olmadı, hiçbir şey kalmadı. Arkadan gelenler yavaş yavaş her baskıda attıkları kelimeleri eklemişler. Niye eklemişler, yanlış yapmışız, bunlar lazım dediler. Daha önce de dediğim gibi bu bir kültür bir niyet meselesidir. Siz sözlük hazırlarsınız sizin sözlüğünüzde bulunan yüz kelimeyi almamış olurum. Bende bulunanı siz almamış olursunuz."*

DWB katılımcısı sözlüklerinde Almancanın eski dönemlerinde kullanılan ancak günümüz Almancasında kullanılmayan sözlük birimlere de yer verdiklerini belirtmektedir.

> **DWB:** *"Sözlüğümüzde aynı zamanda Almancanın art zamanlı özelliklerini göstermek istediğimiz için art zamanlı sözcüklere sözlüğümüzde yer veriyoruz. Günümüzde genel Almancada bulunmayan, neredeyse yüzyıllardır kullanılmayan ancak uzun bir kullanım geleneği olan sözcüklere de sözlüğümüzde yer veriyoruz."*

KS katılımcısı eski sözlük birimlere sözlüklerinde yer vermediklerini ancak bu durumun istisnaları olabildiğini yer yer eski sözlük birimlere de sözlüklerinde yer verdiklerini ifade etmekle birlikte sözlüklerinde yer verdikleri eski sözlük birimlerin seçiminde nasıl bir ölçüt gözettiklerini bildirmemektedir**.**

> **KS:** *"Eski sözcükleri sözlüğümüze almıyoruz ama sözlükte yer alan sözlük birimler eski ise onları eski etiketi ile gösteriyoruz."*

DLR katılımcısı, sözlüklerinde eski Rumence sözlük birimlere yer vermediklerini ancak bu durumun istisnaları olduğunu, edebî metinlerde geçen eski sözlük birimlere yer verdiklerini ifade etmektedir.

> **DLR:** *"Rumen Dilinin Açıklayıcı Sözlüğü'nde çok az art zamanlı sözlük birim alınmıştır. Bu art zamanlı sözlük birimler ise edebî çalışmalarda kullanılıp bilinen sözlük birimlerdir. Bu sözlük birimler bu günkü dilin kullanımında değillerse sözlükte eski etiketi ile gösterilmektedir."*

TDKTS katılımcısı, art zamanlılık sınırında Türkçe kökenli sözlük birimlerin öncelikli olarak sözlüğe alınması gerektiğini, söz varlığının sınırının Türkiye Cumhuriyeti'nin başlangıcı ile yapılabileceğini ifade etmektedir.

> **TDKTS:** *"Mümkün olduğu kadar sözcüklerin Türkçesine ağırlık vermek lazım. Eğer Cumhuriyet Çağı boyunca kullanılmışsa, Osmanlıca, Arapça, Farsça, İtalyanca, Fransızca, İngilizce bence onları alabiliriz ama ondan önceki dönemlerde bence gerek yoktur, artık tarihi sözcüklere bırakmak lazım bunları."*

MBTS katılımcısı kullanıcıların sözlüklerinde eski sözlük birimleri bulma konusunda talepte bulunabilecekleri ihtimalinin varlığından bahsetmekte, art zaman sınırı konusunda kullanım sıklığının bu ölçüyü ortaya koyabileceğini belirtmektedir.

> ***MBTS:*** *"Eğer sözlüğü hazırlayan kişi bizim sözlüğümüzde olduğu gibi tarihî seyri içinde düşünüyorsa bu sözlüğü ve onun için önüne gelen madde içinde elinde belli sayıyı aşan örnek varsa fiş varsa bugün ölmüştür diye almamazlık yapamaz. Onu alır. Çünkü o metinleri okuyan gençler, onları arayıp bulmak istiyorlar sözlüklerde…"*

ÖTS katılımcısı sözlüğünde art zamanlı sözlük birimlerinde yoğun olduğunu ifade etmekte, bunun gerekçesini de geçmişte kullanılan sözlük birimlerin bulunmasının çoğu sözlükte kolay olması biçiminde izah etmektedir.

> **ÖTS:** *"Tarihe dönük kelimeler oldukça yoğun. Yeniler her yerde bulunabilir. İster yabancı dillerden girmiş olsun ister yeni üretilmiş olsun. Bunlar hemen hemen bulunabilir. Sorup öğrenilebilir. Geçmişi bulmak daha zor bunun için benim sözlükte geçmişe yönelik sözler oldukça yoğundur."*

Kendilerinden yüz, iki yüz, üç yüz yıl önce başkaları tarafından başlatılan sözlük çalışmalarının devamı niteliğindeki sözlüklerin günümüzdeki çalışanları olan DLE, SAOL, MED, LDOCE, NO ve OED katılımcıları sözlüklerinin hem art zamanlı hem de eş zamanlı sözlük birimlere yer verdiğini şöyle ifade etmektedir:

> **DLE:** *"İspanyol Dilinin Sözlüğü eski biçiminde işaretlenmiş, klasik metinlerde karşılaşılabilecek ve bu metinlerden anlaşılabilecek birçok sözcüğü içermektedir. Gelecekte bu tür sözcükler tarihî bir sözlüğe aktarılacaktır. Bu durum gerçekleşene kadar bu sözlük birimler "desus" (1900 sonrasında belgelendirilmemiş sözcükler) biçiminde ve "p. us." (1900'den sonraki metinlerde nadiren belgelenmiş sözcük)*

biçiminde işaretlenmiştir. Buna ek olarak İspanyol Dilinin Sözlüğü geçmişe ait olan anlamları ve sözcükleri içermektedir. Bu sözcüklerin bazıları günümüz dilinde yoktur: carabela (eski filika), inquisición (engizisyon mahkemesi).”

SAOL: *“Sözlüğümüzün OED İngilizce Sözlüğü’ne benzer bir şekilde kapsamlı, tarihî bir yapısı da var. 500 yıl içinde kullanılmış ve genel kullanıma girmiş olan İsveççe sözcükleri sözlüğümüze alıyoruz, başka bir deyişle genel dilde yer edinenemiş, kabul görmemiş az rastlanan birleşikleri ve ödünç sözcükleri sözlüğe almıyoruz.”*

NO: *“Norveç Dili Sözlüğü 1537’den başlayarak Norveç dilini kapsamaktadır.”*

OED: *“Sözlüğün tarihî özelliği de olduğu için eskiden gelen sözlük birimler sözlüğümüzde zaten mevcut.”*

MED, LDOCE katılımcısı, sözlüğünde art zamanlı sözlük birimlere neden yer verdiğini gerekçelendirerek şöyle açıklamaktadır.

MED, LDOCE: *“Benim çağdaş sözlüğüm (Macmillian Dictionary) OED İngilizce Sözlüğü’nden biraz farklı. Benim sözlüğümde okurun karşılabileceği sözlük birimleri almam gerekliydi. Örneğin bir okur, Shakespeare’i, Charles Dickens’ı veya 19. yüzyıla ait bir romanı okurken karşılabileceği bir sözcüğü benim sözlüğümde bulabilmelidir. Bu sözcükler farklı alanlara ait de olabilir. Örneğin bir 19. Yüzyıl romanında taşımacılıkla ilgili bir sözcük de bulunabilir. Okur bu tip sözcükleri benim sözlüğümde bulabilmeli.”*

2.6.2.5. Yeni Ögelerin Değerlendirilmesi

2.6.2.5.1. Yeni Ögelerin Sözlüğe Alınmasına Yönelik Bakış Açısı

19 katılımcının tamamından çeşitli dilde ortaya çıkan yeni ögelere karşı nasıl yaklaştıkları, onları sözlüklerinde birer sözlük birim olarak alıp almama konusunda neler düşündükleri, sözlüklerine bu unsurları alıyorlarsa ne hangi ölçütleri gözettikleri ile ilgili çeşitli bilgiler elde edilmiştir. Katılımcıların tamamının, sözlüğe dilde ortaya çıkan yeni ögelerin alınmasında hemfikir olduğu gözlemlenmiştir. Örnek olarak DLR, TDKTS ve SSKJ katılımcısının görüşleri şöyledir:

DLR: *“Yeni ögeleri sözlüğe almak için kullandığımız ölçüt…”*

TDKTS: *“Bana kalırsa bu (yeni) ögelerin alınması lazım.”*

SSKJ: *“Yeni ögelere genel dil sözlüklerinde yer verilmelidir.”*

DWB katılımcısı yeni ögeleri sözlüğe almadaki gerekçesini de ifade etmektedir.

> **DWB:** *"Sözlüğümüze yeni ögeleri alıyoruz. Yeni öge almadaki en önemli ölçütümüz sözcüğü gerçekten genel olarak kullanımda olması ve yaygınlaşmasıdır çünkü sözlüğümüz genel bir sözlüktür."*

DDTS katılımcısı, sözlüklerine yeni öge alınmasından yana olmakla birlikte bunların eğer yabancı dillerden Türkçeye geçen özellikte ise Türkçede karşılaşılan biçimleri ile değil kendileri tarafından türetilen, üretilen biçimleri ile alınmasından yanadır. Katılımcı DDTS bu duruma örnek olarak *"selfie"* sözcüğünü vermektedir.

> **DDTS:** *"Biz yeni ögelerin Türkçelerini bulmaya (türetmeye) çalışıyoruz. Biz onu (selfie sözcüğünü) sözlüklerimize de yanlış aktardık. Selfie tek başına kullanılan bir şey Batı dillerinde. Selfie diyoruz değil mi? Bizimkiler ne diyor hadi selfie yapalım. Genellikle selfie yapıyorlar benim izlediğim yerlerde benim yanıma geliyorlar hocam bir selfie yapabilir miyiz falan böyle. Selfie diyor böyle değil mi? Biz selfie'yi henüz sözlüğümüze almadık. Öz çekimi doğru bulmuyoruz kimya terimi gibi. Öz çekimi yapalım diye cümle bir de reklamlara girdi. Bir zaman sonra işte bakçek gibi falan bir karşılığın yerleşeceğini ya da artık doyunca bazı şeyleri bırakıyor insanlar. O zamanı biz henüz izlemedeyiz."*

2.6.2.5.2. Yeni Ögelerin Seçimindeki Ölçütler

Katılımcılar, yeni ögeleri bulmak için kullandıkları kaynaklarla ilgili ve yeni ögeleri sözlüğe almak için geliştirdikleri ölçütlerle ilgili bilgiler sunmakla birlikte IDM katılımcısı yeni ögeler için bir ölçüt geliştirmediklerini ifade etmektedir.

> **IDM:** *"Sözlüklere yeni ögeleri alma biçimimizle ilgili tanımlanmış bir yöntemimiz yoktur."*

SJP katılımcısı ise ülkesinde yeni ögelerin sözlüklere alınmasıyla ilgili sistemli bir çalışmanın yürütülmediğini şöyle ifade etmektedir:

> **SJP:** *"Maalesef Polonya'da yeni ögelerin sistemli olarak gözlemlenmesi ile ilgili bir çalışma yürütülmüyor."*

CDWG katılımcısı yeni ögeleri sözlüğe almada geliştirdiği ölçütleri sunmakla birlikte bu yöntemlerin bilimsel olmadığını ifade etmiştir.

> **CDWG:** *"Bilinen ve birkaç yıldan beri kullanılmış yeni ögeler Canoo Sözlüğü'ne alınmaktadır. Yeni ögeleri, sözlükçülerin bulduğu yeni sözcük listelerinden ve sözlüğe kullanıcıların girdiği önerilerden elde etmekteyiz. Almancadaki yeni ögeleri*

tespit etmek için oluşturduğumuz bir derlem yok ancak yeni ögeleri tespit etmek için kullandığımız yöntem (Yöntem olarak başka sözlükçülerden ve sözlüklerden elde edilen bilgiler, Google taraması ve iç görü yöntemini kullanıyoruz.) çok bilimsel bir yöntem değil."

DODLI ve DLE katılımcısı, yeni ögeleri almak için ASB'nin içinde kullanıldığı metnin yazılı dile ait olması ile ilgili bir şart sunmuştur.

DODLI: *"Sadece yazılı basında yer alan örnekleri (yeni ögeleri) inceliyoruz."*

DLE: *"Yeni ögeler sözlü kaynaklardan gelebilir ancak öncelikli tercihimiz yeni sözcüğün yazı dilinde kayda girmiş olmasıdır."*

DLE, KS, SAOL ve MNN katılımcıları yeni ögenin sözlüğe alınabilmesi için kullanımda belli bir sıklığa ulaşmak zorunda olduğunu, metinler arasında yayılım kazanmak zorunda olduğunu ve kaynak gösterilebilir bir yapıda olması gerektiğini ifade etmiştir.

DLE: *"Eğer farklı metinlerden ve farklı yazarlardan yeteri kadar belgelenebiliyorsa yeni ögeler sözlüğüme dâhil edilmektedir. Yeni ögelerin uzun bir süredir en azından altı yedi yıl boyunca kullanılmış olmasının belgelendirilmesi gerekmektedir. Yeni ögeler sözlü kaynaklardan gelebilir ancak öncelikli tercihimiz yeni ögenin yazı dilinde kayda girmiş olmasıdır. İspanya Kraliyet Akademisi derleminden, diğer sözlüklerden ve öneri olarak gösterilen, İnternet metinlerinde geçen yeni öge örnekleri sözlüğümüz için kabul edilebilmektedir ancak İnternet metinlerinden Google Books'ta kayda girenler daha çok tercih edilebilmektedir."*

KS: *"Biz genel kullanımda yaygın olan yeni ögeleri sözlüğümüze almaya çalışmaktayız. Basın yayından bulduğumuz yeni ögeleri Google'dan ve gazete derlemlerinde yaptığımız kontrollerden sonra sözlüğe almaktayız."*

SAOL: *"Eğer yeni bir öge en azından iki veya üç belgeli, kaynak gösterilebilir bağlamda kullanılmış ise sözlüğe alınır."*

MNN: *"Yeni ögeleri sözlüğe almak için ölçütlerimiz, yeni ögenin günlük yaşamda önem arz etmesi ve elbette derlem içerisinde var olmasıdır. Yeni ögeler de başka sözcükler gibi eğer derlemde yer alıyorsa sözlüğe alınır aksi takdirde derlemde var olmayan bir yeni sözcüğü sözlüğümüze almamaktayız."*

MED, LDOCE katılımcısı delili olan yeni ögeleri sözlüğe aldıklarını ve özellikle yeni sözcüğün bir kişiye ait bir kullanım olmadığından emin olmaları gerektiğini şöyle ifade etmektedir:

MED, LDOCE: *"Yeni ögelerle ilgili durumda öncelikle bir sözcüğün gerçek bir sözcük olduğundan yani sadece bir kişiye ait bir üretim olmadığından emin olmamız*

gerekiyor. Bazen insanlar sözcük üretiminde istismar yapabiliyor. Örneğin "freedom" sözcüğünü "unfreedom" biçimine sokabiliyor. Biz yeni ögeler konusunda birçok delili olan örnekleri önemseriz. Bu deliller; sıklık, yayılma alanı ve metin türleridir. Bir sözcüğün tek bir kez görülmesi yeterli değildir. Bu sözcüğün gerçek olduğu ve aynı zamanda insanların kullandığına dair delilleri olması şarttır."

Ayrıca MED, LDOCE katılımcısı, yeni ögeleri saptamak için Google taraması yaptıklarını, derlemlerinden kontrol ettiklerini ve yeni ögeleri seçerken geçicileri tercih etmeyip ASB'nin zaman direncini kontrol ettiklerini ifade etmektedir.

MED, LDOCE: *"Eğer geniş bir derleminiz ve hâlihazırda sözcük listeniz varsa yeni ögeleri bulmak daha kolay oluyor. Yeni ögelerin araştırması sırasında sözcüklerin İngilizceye yeni giren anlamlarını saptamak için Çek Cumhuriyeti'nden birkaç meslektaşımızla birlikte çalışıyoruz. Aslında programı tam olarak hazırlamadık, üzerinde çeşitli denemeler yapıyoruz… Eğer yeni sözcüğün farkına vardığınızda derlem verisine, google'a bakmak zorundayız, Bu sözcüğün gerçek ve sıklığı olan bir sözcük mü yoksa önemsiz bir sözcük mü olduğuna bakmamız gerekli…Bazen sözcükler çok hızlı biçimde kaybolabiliyor. Sözcük konusunda iyi karar vermek zorundayız. Bu sözcük, istikrarı ve uzun ömürlü olan bir sözcük mü yoksa bugün görüp yarın bulamayacağınız bir sözcük mü olacak? Öte yandan günümüzde biz artık kullanılan sözcükleri incelemek için bir yazılım kullanıyoruz."*

KS katılımcısı yeni ögeleri tespit etmek için basın yayın metinlerini takip ettiklerini ve Google taraması gerçekleştirdiklerini şöyle ifade etmektedir:

KS: *"…ana gazeteleri ve popüler dergileri takip ediyoruz. Aynı zamanda Google taraması yapıyoruz ve bazı gazete derlemlerini araştırıyoruz. Ancak her zaman özellikle başvurduğumuz tek bir kaynak yok. Bazı yeni ögeleri resmî terim kaynaklarından elde ediyoruz."*

NO katılımcısı yeni ögeleri sözlüğe seçmek için kullandıkları ölçütlerin dilde hâlihazırda kullanılan ASB'leri seçmede kullandıkları ölçütlerle aynı olduğunu vurgulamaktadır. Bu ölçütün, öncelikle belgelenebilirlik, sıklık ve istikrarlılık olduğunu şöyle ifade etmektedir:

NO: *"Yeni ögeleri sözlüğe almak için farklı bir ölçüt koşmamaktayız. Sıradan sözcükleri sözlüğe alma ölçütümüz ile yeni ögeleri sözlüğe alma ölçütümüz aynıdır. Sözcüğün yaşı ne olursa olsun sözcüğün anlamı ve biçimi belgelere dayanmak zorundadır. Sözcükler, orijinal Norveççe kaynaklarda ve malzemelerde ya da sözlük editörlerine getirilmiş malzemelerde kullanım biçimleriyle ve anlamlarıyla yeterli*

sayıda kullanılmışsa ve istikrarlı olarak kullanılmışsa sözlüğe girebilmektedir. Norveç Millî Kütüphanesi, 2010 yılına kadar Norveç dilinde yazılmış, basılı tüm ürünleri dijitalleştirme sürecindedir ve bu metinlere herhangi bir Norveç IP adresine sahip bir bilgisayardan ulaşmak mümkündür. Yeni ögeleri buradan aramaktayız ve kaynaklar Norveç Dili Sözlüğü'nün kaynakça bölümünde yer almaktadır. Norveç dili, birleşik sözcük yoluyla çok fazla sözcük üreten bir dildir. Norveççenin birleşme yoluyla sözcük üretme sayısı sınırsızdır. Norveç Dili Sözlüğü doğru birincil bileşikleri sözlüğe almak amacıyla sözlükselleşme ve sıklık için kanıta ihtiyaç duymaktadır."

OED katılımcısı da NO katılımcısı gibi hâlihazırda kullanılan ASB'ler ve yeni ögeler için aynı ölçütleri takip ettiklerini, bu ölçütlerin sıklık, yayılma ve belgelenebilirlik olduğunu ve yeni ögeler için sözlü dili ve İnternet kullanımlarını da dikkate aldıklarını ifade etmektedir.

OED: *"Eğer bir sözcük derlemde dikkati çekecek kadar kullanılmışsa sözlüğe alınır. Bu durumda sözcüğün eski bir sözcük olması veya yeni bir sözcük olması önemli değildir. Bir sözcük İngilizcede kullanılmışsa yaşı ne olursa olsun o sözcük sözlüğe alınır. İnternet'te kullanılan dili günlük konuşma diline ait yazılı dil olarak kabul ediyoruz ve İnternet dilini de hesaba katıyoruz."*

Sözlüğün veri kaynağı olarak geleneksel fişleme yöntemini kullanan DLR katılımcısı ve MBTS katılımcısı yeni ögeleri sözlüğe almada ölçüt olarak sadece aday sözlük birimlerin sıklığına bakıldığını ifade etmekte, sıklık araştırmasını ve oranlamasını nasıl yaptığına dair bir bilgi sunmamaktadır.

DLR: *"Yeni ögeleri sözlüğe almak için kullandığımız ölçüt yeni sözcüğün kullanım sıklığıdır."*

MBTS: *"(Bu tıklamak sözcüğüyle A Hanımefendi nerede karşılaştı yani bir yerde okudu mu, duydu mu?) Duydu muhtemelen okudu mu bilmiyorum ama duyduğunu biliyorum çünkü malum bir yerden sonra A Sözlüğünün hazırlıkları bir yere kadar hep elle yazılıyordu, her şey el ve daktiloydu."*

SSKJ katılımcısı yeni ögeleri sözlüğe almada, sıklığın ve yayılımanın bir ön şart olduğunu ifade etmektedir

SSKJ: *"Yeni sözcüğün sözlüğe alınması için yeni sözcüğü sıklığı ve yayılımı birer ön koşuldur. Kısa ömürlü yeni ögelere özen gösterilmeli, dildeki kullanılmaya devam edilip edilmedikleri konusunda hassas davranılmalıdır. Siyasetçi ve siyasi partilerin kullandığı türdeki sözlükler genellikle sözlüklerin dışında tutulmaktadır. Dildeki yeni ögeleri derlem ve İnternet üzerinden gözlemekteyiz."*

GTS katılımcısı yayılım kazanmış sözcükleri sözlüğe aldığını belirtmekle birlikte eski sözcüklerin yerine geçen sözcükleri sözlüğüne aldığını belirtmektedir.

> **GTS:** *"Yayılırsa ve o kanaate varırsam kelimeyi sözlüğe alırım. Aksi hâlde almam. Çünkü onun bunu kelimesini sözlüğe almam. Öyle kelimeler var ki tedavül ediyor, duyuluyor, hatta eski kelime unutuluyor. Yani eski kelimenin yerine geçiyor. Onu alırız."*

Ayrıca GTS katılımcısı sözcükleri sözlüğüne almak için sözcüklerin mutlaka kullanımda olanlarının tercih edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

> **GTS:** *"Türkçe sözlükte yer almayan kelimeleri bulmuş, onu o kazanç kabul ediyor ve sözlüğe ekleyelim diyor. Bu, son derece yanlış, katiyyen yanlış. Bir de şu var ki ille de her sözlüğün örnekli olması şart değil fakat bunlar bu yazılarda makalelerde olup sözlüklerde bulunup da örnek bulunmadıkları bir örnek bulmuş. Buna o kadar seviniyor ki bu kelimelerin örneği yoktu. Buldun da kimde buldun? Bu adam kaç yaşında? Klasik olmuş mu? Okunuyor mu? Biz bir sözlük hazırlarken neden eskilere gidiyoruz? Reşat Nurilere gidiyoruz? Yaşayanlardan alıp almamakta tereddüt etmek lazım. Bir adam yaşıyorsa yani almam…Bakarım ki bir dizide, bir haberde geçmiş. Kelimenin sıklığına bağlı. Bazı kelimeler çok çabuk yayılıyor. Bazen neredeyse eskisinden çok kullanılıyor. Demek ki bu tuttu. Ben yer veriyorum biz yapıyoruz…Ta ki başka bir yazar yeni kelimeyi kullanana kadar, başka yerlerde karşıma çıkana kadar, birkaç defa televizyonda duyuncaya kadar. Ama kullananların bir sayısı yok, üç beş kişi kullanınca alırım. Zaten üç beş kişi bu kelimeyi kullanınca gerisi geliyor zaten. Bir dizide duydum, bak kız böyle dedi. Filan yerde gördüm. Görünce hemen kelimeye yapışmayacaksınız."*

GTS katılımcısı, yeni ögelerin yayılmasıyla ilgili olarak birden fazla yazar tarafından kullanılması zorunluluğunu şöyle ifade etmektedir:

> **GTS:** *"Neolojizm bir yerden gelecek. Bir yazar bir kelimeyi kullandı, birkaç yazar daha kullanıyorsa kelimeyi sözlüğe alırsın. Ancak şu da vardır, umumi bir dergide yeni kelimenin kullanılması uygun değildir. Mesela öykü kelimesi vardır. En azından her dergide elli defa öykü kelimesi geçer. Bunların hiçbirinde hikâye demiyorlar. Bu, doğru değildir. Öykü kelimesi bilinmiyor, asıl bilinen hikâyedir. Öyküyü sen biliyorsun, ben biliyorum, yazan biliyor. On kişiye soralım bakalım biliyor mu? Öykü kelimesini bakkal bilmez, kasap bilmez, şöför bilmez. Tamam, kullan ama üç defa da hikâye kelimesini de kullan."*

TDKTS katılımcısı, yeni ögelerin dilde kullanılmasına rağmen yabancı kökenli olmasından dolayı ve "cümleye uymamasından" dolayı sözlüklerine dâhil edilmediğini ifade etmektedir.

> **TDKTS:** *"Şimdi bunları (yeni ögeleri) sözlüğe alalım mı, almayalım mı? Almayız. Hatta öyle kelimeler var ki bugün benim torun da biliyor ama Türkçe Sözlük'te yok. Neden çünkü sözcük yabancı kökenli, durum böyle....(yeni öge) yapılmış önerilmiş ama doğduğu gün ölmüş. Onların hiçbirini almadık. Diyeceksin ki alsak da bir karşılığına onun bu günkü Türkçede olan karşılığına falan değinseydik nasıl olurdu? Olabilirdi ama ona pek girilmedi. ...ne anlama uyan ne de bir çağrışımı olan bir kelime (yeni öge) ve bu kelime cümleye de uymuyor, kimse bu kelimeyi anlamaz. O tür kelimeleri sözlüğe almadık."*

MBTS katılımcısı, yeni ögelerin sözlüğe alınırken Batılı yöntemlerin iyi irdelenmesi gerektiğini, sıklığın ve yayılmanın gözetilmesinden yana olduğunu ifade etmektedir.

> **MBTS:** *"Ben taramada mutlaka alınmasını düşünüyorum ama sözlüklere alınması konusunda uluslararası uygulamaları şu anda bilmiyorum. Onları takip edip nedir o sözlüğe geçme şartları, hangi frekansa ulaşınca, hangi aralıklarla gelince sözlüğe geçmeli, mutlaka bunlar çalışılmıştır Batı dillerinde. Onlara bakılarak alınmasından yanayım…Şimdi 1972'den sonraki çalışmalar çok uzadığı için benim bildiğim kadarıyla sözlüğün basılmasına yakın son iki senede A Hanım yeni taramalar yaptırdı ve pek çok yeni kelimeyi sözlüğe aldı. Bunlardan bir tanesini mesela hiç unutmuyorum. Tıklamak fiilini alacağım dedi ve ben çok şaşırmıştım çünkü o gün bilgisayar yeniydi ve tıklamak fiili espri gibi geliyordu hepimize yani hani çok alışmamıştık daha. Ben böyle hayretle yüzüne bakmıştım, evet dedi tıklamak kullanılıyor alacağım ben bunu demişti…Ona rağmen belli saatlerde mutlaka televizyonları takip eder, tartışma programlarını takip eder, gazeteleri mutlaka bir gazeteyi okur hangisini o gün varsa elinde. Oralardan yeni kullanılan kelimelere dikkat ederdi. Ve onlara şeyine göre eğer frekansının yüksek olduğunu ve iletişimin güçlü olduğunu hissederse mutlaka çekinmeden alırdı."*

DDTS katılımcısı, yeni öge seçiminde yaygınlık kazanan ve yazıda kullanılanları tercih ettiklerini bildirmektedir.

> **DDTS:** *"yeni ögeler içinde en yaygın olanları örneğin basın diline girenleri, yazılarda kullanılanları almaya çalışıyoruz."*

DDTS ve TDKTS katılımcısı, dili yeni ögeler konusunda izlediklerini ve yeni sözcüğün sözlüğe alınma noktasında kararı bir kurulun verdiğini ifade etmektedir.

> **DDTS:** *"Sürekli izleriz dili. Ne kadar yaygın kullanılabiliyor. Bugün artık izleme işi içinde bilgisayar, İnternet gibi bir olanağımız var. Bugün herhangi metinde bir sözcüğü aradığınızda bu sözcük için hiçbir yanıt bulamayabilirsiniz. Sözcüğün hiçbir yerde geçmediğini görürsünüz ama bir başka sözcüğü arayın, bakın, en azı altı yedi bin ya da 60 bin diye işaretleyecektir bilgisayar. Biz sözcüğün İnternet*

ortamında kullanılmasını da önemsemeyiz. Sözcüklerin metin içinde kullanılmasına bakarız. İster yabancı olsun ister Türkçe olsun. Konuşma dilinde, yazım dilinde ne kadar sık kullanıldığı sürekli izleriz… Birkaç koldan izleriz. Kendi saptamalarımızı kendi aramızda toplanıp değerlendiririz. Yani aramızdan biri bir tane sözcük buldu diye hemen o sözcüğü sözlüğümüze almayız. O tür sözcük dilde dolaşmaya başlayınca dolaşanın peşine takılıp izleriz."

TDKTS: *"Gözüaydın A dergisi'nde yazı yazıyor ve o yeni bulduğu kelimeleri ama tartışılmıyor o sözcükler sadece dergide kalıyor. Biz o zaman bunları, ben de taramalar çok yaptım. Biz o zaman getiriyorduk ve hocalarla, arkadaşlarla onları tartışıyorduk ve uygun olanını koyuyorduk.*

ÖTS katılımcısı yeni ögelerin tamamının sözlüğe alınmaması gerektiğini belirtmekte, sözlüğün hacminin gereksiz olarak fazla genişletilmemesini de gerekçe olarak sunmaktadır.

ÖTS: *"..konuşma ve yazı dilindeki yeni ögelerin bir parça alınması doğrudur. Bu da kullanım sıklığına bağlı olmalıdır…her yeni öge sözlüğe alınırsa sözlüğün hacmi kabarır ama alınmaz ise de o sözcük ileride tutunacak olursa bunun hangi yıl hangi dönem ortaya çıktığının da veya kullanılmaya başlandığının da bilinmesi gerekeceğinden alınmadığı zaman bir eksiklik olur."*

MED, LDOCE katılımcısı, yeni ögelerle ilgili başka konuya dikkat çekmektedir. MED, LDOCE katılımcısı dilde biçimsel yeni ögeleri çeşitli ölçütlere göre değerlendirdiklerini ve biçimsel yeni ögeleri ellerindeki imkânlarla kolayca saptayabildiklerini ancak anlamsal yeni ögeleri saptamanın daha zor olduğunu ifade etmektedir.

MED, LDOCE: *"Yeni anlamları saptamak daha zor. Eğer ortada sözcük varsa onu bulabiliyorsunuz. Örneğin "tweet" sözcüğü gibi sözcükleri bulmak kolay çünkü sosyal medyada normalde kuş sesi anlamına gelen sözcüğün yeni anlamını ayırt edebiliyorsunuz. Tweet sözcüğü dilde zaten var olan ama yeni anlam kazanan bir sözcük. Meslektaşlarımızla birlikte zor olanları bulmak için yazılım çalışması üzerine çalışıyoruz, şu anda dilde var olan sözcüklerin kazandığı yeni anlamların bazılarını bulabiliyoruz. Macmillian Sözlüğü, birçok şeyi daha otomatik hâle getirebilmek amacıyla yazılım sahasında çalışan pek çok kişi ile çalışmaktadır."*

Ayrıca MED, LDOCE katılımcısı yeni ögeleri saptarken anlık üretimlerin yeni ögelerle karıştırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

MED, LDOCE: *"Yeni ögelerle ilgili durumda öncelikle bir sözcüğün gerçek bir sözcük olduğundan yani sadece bir kişiye ait bir üretim olmadığından emin olmamız gerekiyor."*

Buna göre katılımcıların tamamı hazırladıkları genel sözlükte yeni ögelerin bulunmasını desteklemektedir. Avrupalı katılımcılardan, derlem kullananların yeni ögeleri belirlemek ve sözlüğe dâhil etmede bazı ölçütler geliştirdiği görülmektedir. Bu ölçütler yeni sözcüğün dilde belirli sıklıkta kullanılması, yayılma göstermesi, zaman direnci sağlaması ve belgelendirilebilir olması biçimindedir. Ayrıca özellikle Avrupalı katılımcıların, yeni ögeleri tespit etmek için derlemdeki verilerden, İnternet taramalarından ve Google aramalarından faydalandıkları görülmektedir.

2.6.2.6. Teknik Dil ve Genel Dil Sınırı

Teknik dil ve genel dil sınırı ile ilgili olarak 19 katılımcının 18'i (IDM katılımcısı hariç) çeşitli görüşler bildirmiştir. Bilgi Düzeyi (Teknik Dil ve Genel Dil Sınırı) başlığı altında anlatıldığı üzere genel sözlüğe hangi teknik sözcüklerin alınacağı konusunda karar verilmesi ve teknik dil ile genel dil sınırı arasında kesin bir çizgi belirlenmesi gerekmektedir, bu sınırla ilgili görüş bildiren 18 katılımcı da aynı fikirdedir. Sözlük birim seçiminde bu sınırın olması gerektiğini DODLI katılımcısı da örnek olarak şöyle vurgulamaktadır:

> **DODLI:** *"Elbette yazı dili, konuşma dili ve teknik dil arasında bir sınır olmalı.*

Bu sınırı belirlemek gerekli olmakla birlikte zor bir uğraşıdır; MED, LDOCE ve CDWG katılımcısının görüşleri bu kanıyı destekler niteliktedir.

> **MED, LDOCE:** *"Yazılı dildeki ve sözlü dildeki sözcükleri sözlüğümüze dâhil ediyoruz ama bildiğiniz gibi bizim sözlüğümüz genel bir sözlük bunun için sözlüğümüzde çok fazla teknik kelimelere, teknik söz varlığına ve uzmanlık terimlerine yer vermiyoruz. Buna karar vermek gerçekten çok zor çünkü çok fazla farklı alan var, bunların alt dalları var.*
>
> **CDWG:** *"Yazı dili, konuşma dili ve teknik dil gibi alt dillerin arasında kesin bir ayrımı sağlayan ölçütlerin olmadığını düşünüyorum.*

CDWG katılımcısı genel dil teknik dil sınırının belirlenmesinin zorluğuna dikkat çekmekte, bu sınırı çizmek için kendilerinin belirlediği ölçütlerin olmadığını ifade etmektedir.

> **CDWG:** *"Bu dilleri (yazılı dil, konuşma dili ve teknik dil) birbirinden ayrı olduğunu kesin olarak kabul ediyorum ancak bu dilleri birbirinden net olarak ayıracak ölçütler yok. Maalesef sözlüğümüzde bu tür sözlük birimleri birbirinden ayırmak için kullandığımız ölçütler yok."*

DWB, DODLI ve ÖTS katılımcısı sözlüklerine uzmanlık terimlerini almadıklarını ancak bunlardan genel dilde de kullanılmış olanları aldıklarını ifade etmektedir. Ancak bu noktada her iki katılımcı da genel dil sınırı ile uzmanlık dili sınırının nasıl belirlendiğine dair bir bilgi sunmamaktadır.

> **DWB:** *"Sözlüğümüzde konuşma diline ve uzmanlık diline ait söz varlığına yer vermiyoruz. Eğer sözcüğün anlamı genel dilde kullanılmış ise bu sözcükleri terim veya konuşma dili ayrımı yapmaksızın sözlüğe alıyoruz. Sözlüğümüze teknik dile ait olmayan sözcükleri ve geçici olmayan genel sözcükleri alıyoruz."*
>
> **DODLI:** *"Elbette yazı dili, konuşma dili ve teknik dil arasında bir sınır olmalı. Yazı dili, konuşma dili ve teknik dil sınırlarını gerçek kullanımdaki yaygınlığını dikkate alarak belirliyoruz."*
>
> **ÖTS:** *"...teknik dil seviyesinde değil de biraz daha anlaşılabilir yani halkın seviyesine uygun olarak düzenlenmelidir yani bilim adamları için hazırlanan teknik terim sözlükleri ile bunlar arasında bir fark olması gerek. Çünkü vatandaş diğer türlü anlayamaz. O kararı en çok kullanılan, yani vatandaşın genelinin kullandığı şekilde yani vitesi herkes bilir, farı hemen herkes bilir ama radyatör biraz daha ihtisas işi. Radyatörü herkes bilmez.*

GTS katılımcısı teknik dil genel dil sınırının belirlenmesinin sözlüğü hazırlayan kişinin bilgisine, yeteneklerine ve yeterliliklerine bağlı olduğunu, başka bir ifade ile bu sınırı belirlemeyi kendi sezgilerine dayanarak yaptığını belirtmektedir. Ayrıca net bir sınırın olmadığını ifade etmektedir.

> **GTS:** *"Bunların bir kısmı girmiş, yerleşmiş. Bir kısmını alıyoruz, daha girmemiş. Bunlardan mutlaka faydalanmak lazım. Bunlar ikiye ayrılır: Terminoloji ve ağız bilimi. Bir de işte az önce söylediğiniz eski kelime, yeni kelime, bir de şey terimler var, argolar vs. var. Bu da bir önceki şeye bağlı. Bu bir ölçeğe göre alınmalı ama nedir ölçümüz? O kelimeyi duymuşuz ama başta söyledim ben size sözlük yazacak adamın yeteneğine bağlı. Onun için herkes sözlük yazamıyor. Kültürlü bir insan ben çok okudum, sözcüğe bakıyorum yabancı gelmiyor bana. Terimle aynı yani aynıdır. Dil bilgisi terimleri sözlüğü yazdım ben ama şey var. Oradaki bütün terimleri sözlüğümüze aldık. Hepsini aldık çünkü alınır onlar alınır. Ben çok iyi seçtim onları. Ama ne bileyim bir felsefe terimlerinin hepsini alamazsınız…Az önce dediğim gibi terim sözlüğü yazan kişiye kelime biraz bilindik gelmeli, tanıdık gelmeli, kelimeye rastlamalı. Öbür sözlüklere de bakar, öbür sözlükçüler almışlar mı, almamışlar mı bakar. Diyorum size yani o sözlükçü aldı, biz de aldık teknik terimleri. Bir ölçü meselesi bu durum. Nasıl anlatayım? Mesela felsefe kitaplarında bir terim çok geçiyor. Yani böyle çok geçen kelimeleri almanız şart. Çünkü onları artık tamamı*

dile girmiş. Bir kısmı daha tam dile girmemiş. Bazı kişiler kullanıyor, bazıları kullanmıyor. Siz onu artık değerlendirirsiniz. Sınır yok."

OED ve SJP katılımcısı, bu sınırın belirlenmesinde aday sözlük birimlerin kullanım sıklığının ve yayılma alanlarının gözetildiğini ifade etmekte ancak yayılmanın kontrolünün nasıl gerçekleştirileceğine dair bir ipucu vermemektedir.

OED: *"Sözcüklerin yayılma alanlarına ve sıklığına derlemimizden bakarak yazı dili, teknik dil, konuşma dili sınırını belirliyoruz."*

SJP: *"Bu durum aslında sözlüğün türüne ve sözlük kullanıcılarının ihtiyacına göre değişiklik göstermekte. Pek çok sözlükte sıklık en önemli ölçüt ama terimbilimde terimleri eşit olarak almak önemli."*

OED ve SJP katılımcılarının ifadelerine paralel biçimde bu sınırın belirlenmesinde sıklık ve yayılma ölçütlerini gözettiklerini belirten DLR katılımcısı yayılma ölçütünü İnternet taramasıyla da yaptıklarını ifade etmektedir

DLR: *"Teknik terimlerin sözlüğe eklenmesi için önemli ölçüt terimin kullanım sıklığıdır. Sözcüğün genel dil alanlarında, basın yayında ve İnternet'teki erişilebilirliği o terimin sözlüğe alınıp alınmamasını sağlamaktadır. Tüm uzmanlık terimlerinin ait olduğu alan sözlüğümüzde işaretlenerek belirtilmekte ve anlamı, açıklaması verilmektedir."*

MBTS ve DDTS katılımcısı, sözlüklerine alınacak teknik terimlerin seçiminde konu uzmanlarının karar merciinde olduğunu ve belirtmekte ancak bu seçimin alan uzmanlarınca nasıl yapıldığına dair bir bilgi sunmamaktadır.

MBTS: *"A Hanım'ın bütün bu sözlükteki taramaları değerlendirdiğini biliyorum. Alan sözcükleri de taranmıştır. A Hanım'ın ayrıca alan danışmanları kullandığını da çok iyi biliyorum. Zaten onların isimleri de verilmiştir sözlükte. O yüzden terimlere bence daha çok yer verilmiştir."*

DDTS: *"Sözlüğümüze alacağımız terimler konusunda alan uzmanlarına başvuruyoruz.."*

TDKTS katılımcısı, teknik terimlerin günlük hayatta kullanılanlarının sözlüğe dâhil edildiğini, öteki katılımcıların ortaya koymadığı bir ölçüt olarak genel sözlüğe alınacak terimlerin Türkçe kökenli olmalarına dikkat ettiklerini belirtmektedir. Ayrıca GTS katılımcısının tek başına sezgisel olarak yaptığı sözlüğe girebilecek terimleri üyelerle birlikte icra ettiklerini, bu üyelerin en azından birinin anlamını bildiği bir terimin toplumun genelinin de bilebileceği kanısından yola çıkarak bu tip terimleri sözlüğe dâhil ettiklerini şöyle ifade etmektedir:

> **TDKTS:** *"şöyle bir durum vardı, bu terim sözlüklerinde toplamanın ölçüsü nedir? Mesela öyle terim var ki, günlük hayatta da kullanılıyor. Veyahut da yine bir bilim dalının terimidir ama… Hatta deyimlere bile geçmiş böyle şekiller vardı. Onları biz yine mümkün olduğu kadar Türkçe Sözlük'e almaya çalıştık ve karşısına da hangi alana ait olduğunu bildiren kısaltmasını da ekledik. Fizik dedik, kimya dedik, sosyoloji dedik…teknik dile gelince, hani diyelim ki, hiçbirimizi ilgilendirmiyor. Bir tıp terimi, diyelim ki, karın için abdomen demiş. Abdomeni bu sözlüğe almanın anlamı yok. O kelime tıpçıların kendi alanlarında kullanılan bir terim o orada geçecek. Sporadik diye mesela bir kelime bakarsanız sözlükte de yoktur. Ama teknik alanların tıbbın, sanatın sözcüğüdür. Büyük ölçüde coğrafyadan alındı, coğrafya terimleri alındı. Niye? Çünkü o coğrafya terimleri kurulunun başında Reşat İzbırak diye coğrafya hocası vardı. Reşat İzbırak, organ adlarından istifade ederek çok Türkçe terim yapmıştı…Onlar Türkçe köklere dayandığı için cazip de gelmişti, onların büyük bir kısmı sözlükte yer aldı…kökeni Osmanlıca olan terimler bizim sözlüklere girmedi…Valla ben bunu bilmiyorum, öbür hoca ya ben biliyordum falanca yerde var. Eğer böyle bir oradaki zevat, oradaki üyeler bunu üç aşağı beş yukarı biliyor ve hatırlıyorsa o zaman(terim) alınıyordu. Aksi halde Türkçesi de, İtalyancası da, Fransızcası da, İngilizcesi de hep terim sözlüklerine bırakılıyordu. Bu anlayış 1980 öncesinde daha kuvvetliydi…kelime fazla teknik oluyordu, onlara girilmiyordu. Mesela fren alınıyor, debriyaj alınıyor. Ondan sonra ne diyelim? Sente yok mesela, sente diye bir sözcük var. Demek istediğim bir seçme yapılıyordu, o seçmede mümkünse Türkçe olsun yapısı doğru olsun, onlara ağırlık veriliyordu. O kuruldakiler ne derse öyle karar veriliyordu."*

DLE ve SAOL katılımcısı ASB olan teknik sözcüklerin belirlenmesinde konu alanlarında ve metin türlerindeki yayılmayı incelediklerini şöyle ifade etmektedir.

> **DLE:** *"Sözlüğümüzde teknik dil olarak her uzmanlık alanının temel sözcüklerini toplamaktayız. Standart söz varlığının bir parçası olmayan ve uzmanlar tarafından kullanılan sözcükleri sözlükte işaretli olarak vermekteyiz. Teknik sözcükleri belgelendirmek için herhangi bir uzmanlık dalına ait olmayan, gerçekçi metin türlerini araştırmakta ve bu metin türlerinde geçen sözcükleri sözlüğe dâhil etmekteyiz."*

> **SAOL:** *"Teknik dile ait sözcükler konusunda ise sözcüğün genel olarak bilinmesine (yani sadece uzmanlar tarafından bilinen bir sözcük değil, gazetelerde de -konuyla ilgili bir uzmanlık metninde yer verilmiş bile olsa- yer almış bir sözcük mü?) dikkat ediyoruz."*

MNN katılımcısı bu sınırı belirlemek için kendi derlemlerinden yararlandıklarını, ASB'yi kullanan kişi sayısını, ASB'nin başka sözlüklerdeki durumunu, sıklığını inceleyerek yaptıklarını şöyle ifade etmektedir:

MNN: *"Ölçüt olarak da şunları kullandık:*

- Sözcüğün sıklığı,

- Sözcüğü kaç kişinin kullandığı (Örneğin lise ders kitaplarında sıkça kullanılan uzmanlık sözcükleri)

- Sözcüğün başka sözlüklerdeki görünümü (Örneğin teknik terimler sözlükleri, ağız sözlükleri, tarihî sözlükler, yazım kılavuzları)

- Dil bilgisel bakış açıları (Örneğin dil değişimini yansıtması)

- Sözcüğün tarihî önemi

Sözcüklerin kendi derlemimizdeki oranlarına bakmaktayız (İnternet'i buna dâhil etmiyoruz.) Bir sözcüğün teknik bir sözcük mü, genel dile ait bir sözcük mü olduğuna derleme bakarak karar vermekteyiz."

MED, LDOCE katılımcısı teknik dil ve genel dil sınırını belirlerken dil metinlerini konu alanlarına ve bu konu alanlarının alt dallarına ayırdıklarını, bu alanlarının genel dil konuşucusuna daha çok hitap edenlerinin belirlendiğini ve bu metinlerdeki sözlük birimlerin sözlüklerine alındığını ifade etmektedir. MED, LDOCE katılımcısı, bu çalışmanın konu alanı ve bilgi düzeyi bahsi geçen ölçütleri destekler nitelikteki görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

MED, LDOCE: *"…sözlüğümüzde çok fazla teknik kelimelere, teknik söz varlığına ve uzmanlık terimlerine yer vermiyoruz. Buna karar vermek gerçekten çok zor çünkü çok fazla farklı alan var, bunların alt dalları var. Mesela sporun, farklı bilim dallarının, mühendisliğin alt dalları mevcut. Bu dallara ait sözcükleri içermesi için uzmanlık sözlükleri var. Mühendislik sözlüğü veya ekonomi sözlüğü gibi örnekleri var. Genel bir sözlükte bu sözcüklerin hepsini bir araya getirmek zor çünkü sınırı nerede bitireceğiniz belirlemek zor bir iş…Badminton sözcüğü, shuttlecock (badminton topu) sözcüğü gibi herkesin bilebileceği sözcükleri sözlüğe almak gerekli ama daha fazla uzmanlık ayrıntıya girmemek gerekiyor. Başka bir spor olan kriket için de aynı durum geçerli. Her bir sporun kendine ait bir söz varlığı var. Dolayısıyla genel bir sözlük sadece en genel olan sözcükleri sözlüğe almalı. Genel sözlük bir İngilizce konuşucusunun bileceği sözcükleri içermeli. Mesela sözlüğümüzde futbolla ilgili sözcükler var. Gol, penaltı, korner gibi sözcükler. Ama daha teknik kelimeler yok. Çünkü ortalama bir kişi bu sözcükleri bilir. Eğer daha herhangi bir alana ait özel bir sözcüğü bulmak isteyen bir kişi varsa uzmanlık sözlüğüne müracaat etmeli."*

SSKJ katılımcısı, teknik terimler konusunda net bir sınır belirmenin zorluğuna değinmektedir. Bunun için ASB'lerin farklı metin türlerindeki yayılma özelliklerini gözettiklerini söylemektedir. Bu konuda lise ders kitaplarında kullanılan

terimlerin sözlüklerine alındığını ifade etmekte, bu durumun gerekçesini birçok insanın bu ve metinlerle ve terimlerle karşılaşması olarak izah etmektedir. SSKJ katılımcısının, bu çalışmanın konu alanı ve bilgi düzeyi bahsi geçen ölçütleri destekleyen görüşleri şu şekildedir:

> ***SSKJ:*** *"Bununla birlikte özel dil, teknik dil, yazı dili ve konuşma dili ayrımında bazı özel durumlarla da karşılaşılmıştır. Örneğin lise ders kitaplarında karşılaştığımız teknik terimleri birçok insanın bu terimlerle karşı karşıya geldiklerini düşünerek sözlüğümüze aldık. Özel dil, teknik dil, yazı dili ve konuşma dili ayrımındaki sınırlamalarla ilgili sınırlar çok somut değildir. Sözlüğümüzde terimlerin farklı metin türlerinde, yazarlarda, yayıncılarda, zaman içinde nasıl yayıldığını tespit etmeye çalışıyor ve buna dayanarak bir sınır çiziyoruz."*

NO katılımcısının görüşleri de bilgi düzeyi başlığındaki ölçütünü destekler niteliktedir. NO katılımcısı, eğitim materyallerindeki terimleri incelediklerini ve yükseköğretim ve alan uzmanlarında geçen terimleri sözlüğe dâhil etmediklerini, terimlerin yayılma özelliğini geniş kitlelere hitap eden gazete türü iletişim metinlerinden izlediklerini belirtmektedir.

> **NO:** *"Biz, sadece terminoloji sözlüklerinde geçen ve yükseköğretim veya profesyonel uzmanların alan yazınındaki teknik terimleri sözlüğümüze almamaktayız. Biz eğitim materyallerini gözeterek sadece lise düzeyinde genel olarak kullanılan teknik terimleri sözlüğümüze almaktayız. Genel alan yazınında veya gazetelerde belgelenen kullanımları da incelemekteyiz."*

2.6.2.7. Marka Adı (Genelleşme) Sınırı

Yapılan görüşmelerde 19 katılımcının 13'ü, aday marka adlarının sözlüklerine alınıp alınmaması ile ilgili görüş bildirmiştir. 13 katılımcının 5'ü (DWB, GST, MNN, KS ve DDTS katılımcısı) marka adlarını sözlüklerine almadıklarını ifade etmektedir. Örnek olarak DWB katılımcısı görüşünü şöyle ifade etmektedir:

> **DWB:** *"Sözlüğümüze özel adları ve marka adlarını almıyoruz."*

DDTS katılımcısı, marka adlarını, sözlüğe dilde gelip geçici bir özelliğe sahip olmamaları gerekçesini öne sürerek almadıklarını şöyle ifade etmektedir:

> **DDTS:** *"Hayır, marka adlarını da almıyoruz çünkü marka adları 2 baskı sonra değişebilecek ya da yok olabilecek şeyler."*

DLE, SAOL, OED ve MED, LDOCE katılımcıları sözlüklerine marka adlarını aldıklarını ancak bu işlemi gerçekleştirirken bazı ölçütler geliştirdiklerini şöyle ifade etmektedir.

> **DLE:** *"Bir markaya ait bir sözcükte, ilgili maddede sözcüğün köken bilgisine ait bilgi verilmelidir. Örneğin "maicena" sözcüğü mısır nişastası anlamına gelmektedir, bu sözcük aslında De Maizena® adlı markanın genelleşmesiyle oluşmuş bir sözcüktür."*
>
> **SAOL:** *"Genelleşmiş marka adları sözlükte yer almaktadır."*
>
> **OED:** *Eğer bir marka adı, ad olarak kullanılmışsa (Örneğin elektrik süpürgesi sözcüğü yerine aslında bir marka adı olan Hoover kullanılmaktadır.) sözlüğe alırız."*
>
> **MED, LDOCE:** *"Ürün adları için ise durum şöyle: eğer ürün adları artık cinse özgü (generic) olmuşsa sözlüğe alırız. Örneğin memory stick sözcüğü. Aslında memory stick sözcüğü Sony firmasına ait olan bir ticari marka adı ama herkes memory stick olarak kullanmakta. Bu durumda olan sözcükleri sözlüğe dâhil etmek zorundayız."*
>
> **SSKJ:** *"Marka adları, eğer marka adı olmanın dışında daha geniş bir kullanımda ve geniş anlamda ise sözlüğe alınmaktadır. Bazı durumlarda ise yasal bazı kısıtlamalarla karşılaşılabilmektedir."*

Bu katılımcılardan beşi de marka adının genelleşmiş yani sadece bir ürüne veya ticari bir ürüne ait biçimde kullanılmasından uzaklaşıp marka adıyla ilişkili türün adı olarak kullanılması durumunda sözlüğe alınabileceğini söylemektedir. Ayrıca SSKJ katılımcısı yasal durumların da göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir.

Ayrıca, marka adlarını sözlüğe dâhil ederken başka bir ölçüt geliştirdiklerini ifade eden MED, LDOCE katılımcısı marka adı olan sözcüğün eylem türünde kullanılması durumunda bir sözlük birim olarak sözlüğe aldıklarını belirtmektedir.

> **MED, LDOCE:** *"Başka bir örnek ise Google ve Facebook sözcükleridir. Bu sözcükleri sadece fiil olarak sözlüğe almaktayız. Aslında şirketin adını sözlüğe almıyoruz. Aslında şirket adları genel sözlüklere alınmaz ama aslında bu da gelecekte değişebilir."*

Ancak MED, LDOCE katılımcısının katılımcısının geliştirdiği bu ölçütün Türkçeye uyarlanması mümkün görünmemektedir. Zira Türkçe yapısı itibariyle genel olarak bu tür marka adlarını eylem niteliğinde kullanan bir dil değildir.

NO katılımcısı ise marka adları ile geliştirdikleri ölçütlerin özel adlar için geliştirdikleri ölçütlerle aynı olduğunu şöyle ifade etmektedir:

> *NO: Aynı durum ticari adlar için de geçerlidir. Ölçütlerimiz: (a) çekimli biçimde bir oluşmak (b) birleşik bir sözcük içinde kullanılmak (c) türetilmiş biçimde kullanılmak ve (d) Sözcüğün kendine ait asıl anlamından veya markayı çağrıştıran yapıdan tamamen sıyrılması. Örneğin, "wienerbrød" Viyana pastası demek değildir ancak tereyağlı hamur ile yapılan pasta demektir. Boikott (boykot) herhangi bir kişiye gönderimde bulunmamaktadır, anlamı ticaret yapmayı veya çalışmayı reddetmektir.*

NO katılımcısının marka adının genelleşmesi ile ölçütü diğer katılımcılarla paralellik göstermektedir. Bu katılımcı bu ölçüte ek olarak "çekimli biçimde oluşmak, birleşik sözcük içinde kullanılmak, türetilmiş biçimde kullanılmak" ölçütlerini gözettiklerini belirtmektedir.

2.6.2.8. Özel Ad Sınırı

Yapılan görüşmelerde 19 katılımcının tamamı, özel adların sözlüklere alınıp alınmaması durumu ile ilgili görüş bildirmiştir. 19 katılımcıdan 7'i özel adları hazırladıkları genel sözlüğe almadıklarını ifade etmektedir. Örnek olarak DWB katılımcısının görüşleri şöyledir:

> **DWB:** *"Sözlüğümüze özel adları ve marka adlarını almıyoruz."*

ÖTS katılımcısı sözlüğüne almayışlarının nedenini, sözlüğün ansiklopedik sözlüğe kaymasını engellemek olarak ifade etmektedir:

> **ÖTS:** *"...doğrudan ben sözlüğe özel isim almadım. Alınması doğru değildir çünkü ansiklopedik maddedir onlar."*

IDM ve DDTS katılımcıları özel adlarının bir kısmını aldıklarını ancak bu özel adları sözlüğe alırken hangi ölçütler dâhilinde gerçekleştirdiklerini belirtmemektedir.

> ***IDM:*** *"Bazı özel adları sözlüğümüze alıyoruz."*
>
> ***DDTS:*** *Tüm özel adları sözlüğümüze almıyoruz."*

DLE katılımcısı bazı istisnalar haricinde özel adları sözlüklerine almadıklarını ifade etmektedir.

> **DLE:** *"Özel adlar bazı istisnalar haricinde İspanyol Dilinin Sözlüğü'nde tanımlanmamaktadır."*

TDKTS katılımcısı sözlüklerinde özel adlara geniş ölçüde yer verilmemesine rağmen özel adların belirli ölçütler geliştirilerek alınmasına karşı olumlu yaklaşmaktadır.

> **TDKTS:** *"…bizim sözlüğümüz Anıtkabir'i almış ama buna benzer anıtlarımızın da alınmasında da yarar var tabii. Ünlü anıtlarımız. Mesela Doğu Beyazıt'taki İshak Paşa Sarayı. Mesela bizim Dolmabahçe Sarayı gibi belki bunlar alınabilir. "*

11 katılımcı, özel adları sözlüklerine aldıklarını ve bunu yaparken belirli ölçütlere bağlı olarak hareket ettiklerini şöyle ifade etmektedir.

> **OED:** *"Oxford İngilizce Sözlüğü'nde insan isimleri (ilk adları) yer almamaktadır. Sözlüğümüzde ülkeler, başkentleri vb. özel isimler yer almaktadır."*
>
> **CDWG:** *"Sözlüğümüzde yer alan özel adların özellikleri şunlardır: Eğer özel ad türetilmişse veya birleşik sözcüğün içinde kullanılmışsa sözlükte vardır: Röntgenstrahlen (Röntgen ışığı), Basedowkrankheit (Basedow hastalığı), Creutzfeld-Jakob-Krankheit (Creutzfeldt-Jakob hastalığı), italienisch (İtalyan), Amerikanisch (Amerikan), Pariser (Parisli), Römer (Romalı). Almanca konuşulan ülkelerdeki önemli şehirler, iller, bölgeler, nehirler, vb. Ülkeler ve dünyanın önemli kentleri, özellikle bu özel isimler Almanca biçimiyle yer almaktadır: Türkei (Türkiye), Anden (Ant Dağları), Nil (Nil Nehri).*
>
> **KS:** *"İlke olarak özel adları (yer adları, kişi adları ve marka adları) sözlüğümüze almıyoruz ancak Fincede bazı sözcükler özel adlardan türetilmiştir. Örneğin suomalainen (Fince) sözcüğü yer adı olan Suomi (KS) sözcüğünden türetilmiştir. Düşünce ekollerini temsil eden bazı adlar da özel adlardan türetilmiştir. Örneğin freudilaisuus (Freudyen) sözcüğünün Sigmund Freud özel adından türetilmiş bir sözcüktür. Bazı sözlük birimlerin [Örneğin, jumala/Jumala (tanrı/Tanrı) ve raamattu/Raamattu (İncil)] özel ad olmasına rağmen sözlüğe alınmasında istisnai davranılabilir."*
>
> **DLE:**-*Evrende sadece tek olarak yer alan adlar: Sol (güneş), Tierra (dünya), Luna (ay), Biblia (İncil) -Tür adlaştırması (antonomásticos) olarak kullanılan adlar: la Virgen María (Bakire Meryem)*
>
> *-Bir deyimin parçası olarak kullanılan biçimler: estar en Babia (bulutların üzerine çıkmak) Babia normalde İspanya'nın dağlık bir bölgesinin adıdır, enfermedad de Alzheimer (Alzheimer hastalığı),*
>
> **DODLI:** *"Eğer bir bina adı, kişi adı türetilmiş biçimde ise sözlüğümüze alınır."*
>
> **MED, LDOCE:** *"Genellikle bu tip sözcükleri sözlüğe dâhil etmiyoruz ama bazı sözcükler var ki bunlar ad aktarması olarak kullanılıyor. Mesela Buckingham Sarayı sözlük birimi. Örneğin bir gazetede geçen "Buckingham Sarayı basın*

açıklaması yaptı." cümlesinde elbette binayı kastetmemekte, insanları ve kraliçeyi kastetmektedir. 10 Numara (İngiliz Başbakanı), Beyaz Saray, Pentagon, Kremlin sözcüklerinde de aynı durum geçerli. Bunların hepsinde aslında ad aktarması yapılmaktadır. Biz sözlüğümüzde bu gibi durumlarda sadece ad aktarması yapılan sözcükleri dâhil ederiz, aksi takdirde sözlüğe özel adları almayız…İnsan adları için de bir ölçütümüz var. Efsanevi isimleri veya özel bir anlam kazanmış olan kişi adlarını da sözlüğe alırız. Ama genellikle sözlükler ansiklopedik bilgi içermez. Aslında bu durumlarda sözlüksel ve ansiklopedik durum arasında bir çizgi ile sınır belirlemek gerçekten çok zordur, bu çizgi net bir çizgi değildir."

NO: *"Sözlüğümüzde özel adlar sadece tür adı durumuna getirme (deproprialisation) ile ilgili bir dilsel bir kanıt varsa yer almaktadır."*

SJP: *"Özel adlar bu tür sözlüklere alınırken de sözcüğün sıklığı ve bilinirliği göz önünde tutulmaktadır."*

SSKJ: *"Özel adlar sadece deyimin içinde ve deyimin bir parçası olarak kullanıldığı durumlarda madde başı olarak sözlüğe alınabilir."*

DDTS: *"Sözlüğümüzde ülke adları var, ilçe adları var, kendi kentlerimizin adı var, dünyadaki bütün ülkelerin adları var."*

ÖTS: *"Bir özel isme dayalı olarak gelişmiş her hangi bir kurum, tasavvufa yönelik, mezheplere yönelik, bir parça tarihe dönük olduğu için o türden olanlar var. Mesela Atatürk kelimesi Atatürk ile ilgilidir ama Atatürkçülük vardır ama Atatürk maddesi sözlüğümde bulunmaz. Meslekleşmiş diyeyim veyahut kurum hâline gelmiş kelimeler var. Onun ötesinde şöyle mesela Batı Avrupalı, Asyalı özel isimlere dayalı olarak sıfatlaştırılmış kelimeler vardır. Bunun dışında özel isim olarak tamlamalar var Tibet öküzü gibi şeyler var coğrafi bölgelere dayalı şeyler var…Yer adlarında bir iki tanesine yer verdim. Mesela Aydınlı kelimesi var, Erzurumlu var. Bunun dışında yer ismine dayalı olarak üretilmiş birtakım maddeler var. Mesela tire iplik ismidir ama İzmir'in ilçesi ile ilgilidir. Bu tür şeyleri özel isimden almadım ama o özel isimden geldiğini belirterek aldım. Mesela oyunlar var. Halk oyunlarından bazıları var Balıkesir bengisi gibi. Burada Balıkesir'i almak zorundayız. Sözlükte madde başı tek kelime sonra grupları diğer terimleri ve deyimleri aldığım için Balıkesir bengisi gibi tanımlara geçmişimdir. Onun ötesinde sözlüğe almadım. Örneğin Mekke'yi almaşımdır ama Mekki kelimesini almışımdır Mekkeli anlamındaki sıfat hâlini. Yani sıfatlaşmışsa almışımdır. Onun ötesinde İstanbul kelimesini aldım. İslambul kelimesinden geldiğini söyleyenler veyahut da sonu bol ile bittiği için polis olarak diyenler var. İstanbulin gibi bazı kelimeler var ondan dolayı aldım."*

11 katılımcının bu ölçütle ilgili verilen bilgilerden yola çıkılarak özel ad seçimi ile ilgili ölçütleri şöyle sıralamak mümkündür:

- (OED, CDWD) Coğrafi terimler: Örneğin ülke, bölge, şehir, nehir adları,
- (OED, CDWG, DDTS) Ülke adları,
- Özel addan türetilmiş bir sözcükler: Örneğin Atatürkçülük, *italienisch (İtalyan), Amerikanisch (Amerikan), Pariser (Parisli), Römer (Romalı),*
- (DLE) Evrende tek olan gök cismi, gezegen adları,
- (DLE) Dinî nitelik taşıyan İncil vb. adlar,
- (MED, LDOCE) Ad aktarması biçiminde kullanılmış veya kullanılmaya elverişli ise örneğin "Buckingham Sarayı basın açıklaması yaptı.",
- (NO) Türün tamamının adı olarak kullanılan genelleşmiş özel adlar,
- Kurum adları,
- (ÖTS) Sıfatlaştırılmış özel adlar: Örneğin, Mekki (Mekkeli),
- (ÖTS) Bir tamlamanın içinde kullanılan özel adlar: Örneğin Ankara keçisi,
- (SSKJ) Bir deyimin parçası olarak kullanılmış özel adlar,
- (MED, LDOCE) Efsanevi isimleri veya özel bir anlam kazanmış olan kişi adları

3. BÖLÜM

SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bu çalışmanın asıl amacı bilimsel sözlük birim seçimi ölçütleri geliştirmektir. Çalışma kapsamında sözlük bilimi alanındaki makale, kitap, el kitabı gibi çeşitli araştırmaları içerecek biçimde bir doküman analizi yapılmıştır. Ancak sözlük birim seçimi konusundaki yazılı materyaller, konu hakkında derinlemesine bilgiler sunmadığı için çalışmaya genel sözlük hazırlayan kişilerle bireysel görüşme sorularıyla bilgi temini aşamasının eklenmesi kararlaştırılmıştır. Genel sözlük hazırlayan kişilerle yapılan görüşmelerde sözlük birim seçimini doğrudan etkileyen çeşitli faktörlerin de olduğuna dair çeşitli bulgular elde edilmiştir.

3.1. Sözlük Çalışmalarındaki Maliyet Faktörünün Sözlük Birim Seçimine Etkileri

Genel sözlük çalışmaları; ekipmanlar, iş gücü, basım, yayın gibi çeşitli maliyetleri beraberinde getirmektedir. Bu maliyetlerin iyi bir biçimde yönetilmesi, hazırlanan genel sözlüklerin çeşitli özelliklerini olumlu yönde etkileyebilmektedir. Ancak bazı genel sözlük çalışmalarında proje maliyetinin, kısıtlı olması ya da doğru yönetilememesi birtakım olumsuzlukları ortaya çıkarabilmekte; bu da sözlük birim seçimini etkileyebilmektedir. Landau (2001: 347), sözlük bilimsel çalışmaların; planlanandan daha öte bir zamana yayıldığını, bütçe ve zaman kısıtlılıklarının çoğu zaman aşıldığını belirterek sözlük planlamasının sağlıklı işlemediğine "Ben kesinlikle geçmişte ve günümüzde yapılan hiçbir sözlük bilimsel projenin planlanan bütçe ve zamanda bittiğini görmedim, her zaman maliyet hesaplanan maliyetin üzerine çıkmış, projenin periyodu ise hesaplanan zamanın dışına taşmıştır." sözleriyle işaret etmektedir. Landau'nun da dikkati çektiği gibi sözlük projesinin maliyet planlaması gerçekten çok iyi hesaplanması ve kararlaştırılması gereken bir basamaktır.

Maliyetin, genel sözlüğün birçok noktasını etkileyebildiği gibi sözlük birim seçimini de etkilemesi mümkündür. Basım maliyetinden veya yayıncı kuruluşun düşük hacimli bir genel sözlük talebinden dolayı sözlüğü hazırlayan kişilerin ASB seçiminde sınırlılığa gitmeleri mümkün olabilmektedir.

Ayrıca genel sözlüğün maliyeti, veri kaynaklarındaki çeşitliliği de etkileyebilmektedir. Maliyeti aza indirmek için veri tabanı olarak elektronik bir derlemin kullanılmaması, sözlüğü hazırlayan kişinin sözlük birim seçimini bilimsel ölçütlere göre gerçekleştirememesinde de rol oynayabilmektedir.

3.2. Sözlük Birim Seçiminde Kullanıcıların Etkisi

Genel sözlükler, diğer sözlük türlerinde olduğu gibi sözlük kullanıcısına hitap etmek ve kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verebilmek için hazırlanmaktadır. Sözlükler, hazırlanma ve kullanım süreçleri dolayısıyla hazırlayıcı ve kullanıcılarla sürekli bir ilişki içerisindedir. Bu nedenle sözlükler, hazırlayıcı ve kullanıcılardan bağımsız olarak değerlendirilmemelidir (Boz, 2015: 41). Sonuçta bir genel sözlük, pazar bulabilme imkânlarıyla da ilgilendiği için sözlüğün olası pazarları ile ilgili farklı hedef kitlelere yönelik araştırmalar yapmak durumundadır.

Kullanıcı araştırmaları, kullanıcıya sunulacak sözlükte hangi tür kullanıcıların ne tür beklentilerinin olduğunu, bir sözlükte neyi sevip neyi sevmediklerini ortaya koymak zorundadır. Jackson'a (2002: 163) göre plan aşamasına geçilmeden öncelikle sözlüğü kullanacak hedef kullanıcı grubun belirlenmesini özellikle vurgulamaktadır. Bunun için yapılacak saha araştırmaları; ankete, gözleme dayalı veya uzmanlardan görüş almak olmak üzere çeşitli biçimlerde gerçekleştirilebilmektedir (Atkins ve Rundell, 2008: 30). Sözlüğün hedef kullanıcı grubunun; kimler olacağı, yaş aralığı, eğitim düzeyi, kullanma amacı sözlüğün tüm yapısını etkileyecektir.

Yeni bir sözlük hazırlanmasına karşı istek duyan bir kişi, öncelikle sahada yeni bir sözlüğe ihtiyaç olup olmadığını sorgulayacaktır. Sözlüğe karşı duyulan talep; konunun uzmanlarına danışılarak, kullanıcılar üzerinde araştırmalar yapılarak, hazırlanacak türdeki sözlüğe benzer türdeki sözlüklerle ilgili yazılan tanıtım ve eleştiri yazıları incelenerek ve piyasadaki mevcut sözlükler incelenerek belirlenebilmektedir (Kiefer ve Sterkenburg, 2003: 351). Özellikle mevcut sözlüklere dayalı yapılan araştırmalar da hazırlanacak yeni sözlük için saha araştırması konusunda çeşitli bilgiler sunabilmektedir. Ancak son yıllarda yaygınlaşan, ücretsiz olarak herkesin kullanımına sunulan elektronik sözlüklerin kullanıcılarını ve bu kullanıcıların tutumlarını, beğenilerini ve taleplerini belirlemek zor olabilmektedir.

Saha araştırmalarını, yayıncılar tarafından yapılan *"pazar araştırmaları"* ve öğretmenler, üniversitedeki araştırmacılar, sözlük bilimciler tarafından yapılan *"akademik araştırmalar"* olmak üzere iki başlık hâlinde incelemek mümkündür (Atkins ve Rundell, 2008: 30). Yayıncıların yaptı(rdı)ğı araştırmalarda ticari kaygıların sözlüğün niteliğine gölge düşürebilme olasılığı söz konusudur. Eğer ortaya çıkacak sözlükte ticari bir ürün özelliği söz konusu ise yayıncılar ortaya çıkacak yeni ürünün müşterisinin bu ürünü alıp almamaya karşı duyacağı isteğe odaklanacaktır (Kiefer ve Sterkenburg, 2003: 351). Akademik araştırmaların ise finans, kaynak gibi dil veya sözlük araştırmacısının çalışma alanı olmayan konuları dikkate almayarak sözlük projesinin gerçekleştirilebilme olasılığının gözden kaçırabileceği de göz ardı edilmemelidir. Nitelikli bir sözlük için her iki araştırma türü de dikkate alınmak zorundadır.

Sözlüğe kullanıcılar tarafından duyulan talebi belirlemek için bu aşamada bazı konuların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir (Svensén, 2009: 400). Bunlar:

i. Sözlük hangi durumlarda (Örneğin sözlük eğitimde mi, eğitimde ise hangi düzey öğrenciler için kullanılması öngörülecektir? İş için mi, iş içinse hangi nitelikteki kişiler kullanılacaktır? Yoksa sözlük en basit kapsamda evde mi) kullanılacaktır?
ii. Sözlüğü kullanacak kişilerin dilsel yeterlilikleri nelerdir?
iii. Sözlüğün boyutu ne olmalıdır?
iv. Kullanıcılar maddesi çok olan bir sözlük mü, sınırlı sayıda madde içeren bir sözlük istemektedir?
v. Sözlük hangi ortamda (basılı, elektronik veya her ikisi de) sunulacaktır?
vi. Eğer sözlük kâğıt baskı olacaksa kullanıcıların tercihleri (sayfa boyutu, sayfa düzeni, basım düzeni, cilt türü) nelerdir?

Bu sorulardan sözlük birim seçimini en çok etkileyeni iv ve v. maddedir. Zira sözlük birim sayısı az olacak bir genel sözlüğün sözlük birim seçiminde farklı ölçütler gözetilecektir. Sözlük birim sayısı fazla olacak bir genel sözlükte sözlüğü hazırlayan kişilerin sözlük birim seçiminde daha esnek davranmaları mümkün olabilecektir. Sözlüğün elektronik yayımlanacak olmasının, basım maliyeti kavramını ortadan kaldıracağı için sözlük birim seçiminde basılı sözlüklere göre daha esnek bir uygulamayı ortaya çıkarabilmesi mümkündür.

Öte yandan her sözlük bazen bir, bazen birden fazla kullanıcı grubuna hitap etmektedir. Aynı kapsamda çok değişik hacimde ve nitelikte sözlükler yazılması da mümkündür. Bir sözlüğün kullanıcı kitlesinin nitelikleri, o sözlüğün oluşturulmasındaki veya yazılmasındaki en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Zira genel kullanımlı bir sözlüğün sadece ilköğretim öğrencilerine dönük bir şekilde hazırlanması ile akademik çalışmalar yapan başka bir gruba dönük aynı sözlüğün yazılması, aynı eksen üzerindeki çalışmalara atıfta bulunmakla birlikte, çalışma kapsamı ve yöntemleri açısından ciddi farklılıklar içerebilecektir.

Bu noktada Atkins ve Rundell (2008: 28) sözlük kullanıcısı ile sözlük kullanımının türlerinin ayrımına giderek sözlük kullanıcısının türlerini dört grupta sınıflandırmaktadır;

i. Yetişkinler, küçük çocuklar ve büyük çocuklar,
ii. Sözlüğün dilindeki ana dili konuşucuları, dil öğrenicileri (Dil öğrenicisi ise dil düzeyi nedir?),
iii. Genel kullanıcılar veya uzmanlar (Uzman ise uzmanlık alanı nedir?),
iv. Sözlüğün kullanım amacı: eğitimsel veya mesleki kullanım.

Buna göre hazırlanacak sözlüğü kullanacak hedef kullanıcı grubunun belirlenmesi önemlidir. Hedef kullanıcı grubunun yapısı ve özellikleri, sözlük projesinin tamamını etkileyebilmekte, proje planlamanın tüm katmanlarında belirleyici bir rol üstlenmektedir.

Kullanıcılarla ilgili başka bir nokta ise sözlüğün kullanım türleridir. Atkins ve Rundell (2008: 29) sözlüğün kullanım türlerini;

- Genel referans;
    - Anlamı bilinmeyen bir sözcüğün anlamını bulmak istemek,
    - Bir sözcüğün yazımını veya telaffuzunu kontrol etmek
- Bulmaca çözmek
- Belirli bir konuya çalışmak
- Dil öğrenmek
- Bir dilden başka dile çeviri yapmak
- Kompozisyon yazmak
    - Kendi dilinde
    - Öğrendiği dilde

- Yazılı veya sözlü bir sınav hazırlamak

biçiminde sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırma dikkate alınarak sözlüğün ne amaçla kullanılacağı ve hazırlanacak sözlüğün belirlenen amaca veya amaçlara uygun biçimde hizmet etmesini sağlayabilmesi sözlük çalışanlarının önemsemesi gereken bir durumdur.

3.3. Veri Kaynaklarının Sözlük Birim Seçimine Etkileri

Bir genel sözlüğün üretilebilmesi için veri ve bu verinin bir kaynağı olması bir zorunluluktur. Jackson (2002: 167) esasen sözlük bilimsel verinin olası üç kaynağı olduğunu söylemektedir:

- Önceki sözlükler,
- Fişler,
- Derlem (Bilgisayar).

Bunun yanı sıra Jackson, yeni basılmış bir sözlük ya var olan sözlüklerin çizgisini devam ettirdiğini ya da gerçekten yeni olduğunu vurgulamakta; her iki durumda da sözlüğü, sözlük hazırlamanın uzun geleneğine dayandığını veya önceki sözlüklerin yeni sözlüklerde etkisini bilinçli ya da bilinçsiz olarak hissettirdiğini belirtmektedir.

Kilgarriff'e (2013: 77) göre sözlük yazmanın üç yolu vardır. Bunlar:

- Kopyalama,
- İçgörü (sezgiye dayalı),
- Veriye bakmadır.

Kilgarriff, kopyalamanın geleneksel bir yöntem olduğunu ve aslında özgün bir sözlük hazırlanacaksa mutlaka önceki sözlüklere göz atmak gerektiğini savunmaktadır (2013: 77). İç görüyle (başka bir ifadeyle sezgisel olarak) sözlük hazırlamanın ise zor olduğunu, kişisel bilgi ile dil bilgisel özellik, eş dizimlilik, anlam ile bazı ilgili bilgilerin gözden kaçabilecek yanları olacağını, sözlük hazırlayıcısının yanlış bildiği ve gözden kaçırdığı bilgilerin sözlüğün niteliğini olumsuz etkileyeceğini belirtir. Kilgarriff, veriye bakmakla çok miktarda yazılı veya sözlü metnin bir araya toplanmasını, yani derlemi kastetmektedir.

Bir sözlüğün önemli bilgi kaynaklarından biri –eğer önceden varsa- o dilin önceki sözlükleridir. Bazen bir sözlük başka bir sözlüğün hazırlanması için temel teşkil edebilmektedir. Bu durum genellikle daha büyük bir sözlüğe göre daha küçüğünü hazırlarken ya da iki dilli bir sözlük hazırlanırken kaynak dilin ögelerini açıklamak ve tanımlamak amacıyla tek dilli bir sözlüğü kullanmak biçiminde gerçekleşebilmektedir (Zgusta, 1971: 239).

Macmillan Dictionaries[57] sözlük hazırlayan kişilerin sözcüklerle ilgili bilgi alabileceği içgörü ve gözlem olmak üzere iki ana kaynak olduğunu bildirmektedir. İçgörü, insanın kendi beyninin içine yönelerek sözcük hakkındaki bilgileri hatırlamaya çalışması iken gözlem dilin; gazete, roman, İnternet blogları, tweetler vb. metin türlerinde kullanılan gerçek örnekleri sınamasıdır. Gözlem, insanların birbirleriyle iletişimlerinde sözcükleri nasıl kullandıklarını izleme imkânı sağlamaktadır.

Čermák (2003: 18) son zamanlarda sözlük bilimsel bazı kaynakların;

- birincil (arşiv, derlem)
- ikincil (saha çalışması, diğer sözlükler, ansiklopediler ve İnternet)

olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmekte; bir sözlüğün türüne göre, dayandığı veri tabanının seçildiğine dikkat çekmektedir.

Svensén, bir sözlük hazırlamak için kullanılan kaynakları birincil ve ikincil kaynaklar olmak üzere iki çeşide ayırmaktadır. Svensén'e göre birincil kaynaklar -gerek yazılı gerek sözlü- gerçek dil materyallerini içermelidir. Bu materyaller farklı türleri içermelidir: iç gözlem yoluyla elde edilen veriler, fişler ve derlemler. İkincil kaynaklar dilin var olan betimlemelerinden oluşmaktadır. İkincil kaynaklar dilin var olan sözlükleri, dil bilgisi çalışmaları ve özel çalışmalarıdır (2009: 30).

Sözlük bilimi, son yirmi otuz yılda temel olarak ve geri dönülemez biçimde değişmiştir. Bu değişimi sağlayan ana faktörlerden birincisi bilgisayar ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin etkisidir. Bilgisayarlardaki gelişmenin etkisi, derlemlerde geniş metinsel malzemenin elektronik olarak depolanabilmesi ve sözcük

[57] Macmillan Dictionaries, (çevirimiçi), http: //www.macmillandictionaries.com/features/from-corpus-to-dictionary/, 05 Şubat 2016.

bilimsel ve sözlük bilimsel çalışmaların sunum biçimleri olarak ortaya çıkmıştır (Kirkness, 2004: 55).

Atkins ve Rundell'a (2008: 3) göre bilgisayarlar ilk kez 1960'larda sözlük hazırlama aşamasında işe koşulmuştur. Yüzyılın yarısından itibaren teknolojinin sözlük bilimindeki önemi daha merkezî bir yere sahip olmuş, böylece teknolojik gelişmeler sözlük bilimsel veri tabanlarının oluşturulmasını ve kullanımını etkilemiştir. Yaklaşık 30 yıl önce pek çok sözlüğün bir veri tabanı kullanımına dayanmamakta, seçilmiş bir bilgiden hareketle geleneksel yöntemlerle fişlenmekte ve kutularda muhafaza edilmektyken bugünün çok işlevli sözlükleri mutlaka sözlük bilimsel bir veri tabanına dayanmaktadır. Ayrıca, güncel sözlük projelerinin hemen hemen tamamının mutlaka bir veri tabanına dayanmaktadır (Bergenholtz ve Nielsen, 2013: 77-78).

McEnery (2006: 145'ten aktaran Özkan, 2013: 151) sözlük biliminin tarihine göz atıldığında dilbilimcilerin ve sözlük bilimcilerin çalışmalarında kullandıkları dilsel malzemenin genellikle ana dili kullanıcılarının sezgilerine dayanıldığının ve söz konusu çalışmaların çoğunlukla yanlış veya en azından dilsel gerçeği tam olarak yansıtamayan, dilsel geçerlilikten uzak sonuçlar ortaya koyulduğunun gözlemlendiğini ileri sürmektedir. Ayrıca dilbilimcilerin ve sözlük bilimcilerin kişisel tercihlerinin ve sezgisel yaklaşımlarının zorunlu olarak her dilci için farklılaşan birtakım sonuçları ortaya çıkardığını belirtmektedir.

Sözlük bilimciler geçmişte geleneksel olarak yüzyıllar boyunca kapsamlı uygulamalarla ve elle edilen atıf dosyalarına güvenmiş ve bazı ülkelerde bu fişleme çalışmalarına sözlük bilimsel arşiv demişlerdir. Atıf fişleri, seçilen metinlere dayanmakta; gerçek metinlerdeki dilin kullanımını görüntülemeyi sağlamaktaydı (Čermák, 2003: 18). Birincil kaynaklardan veri toplamak için en güvenilir yöntem fiş dosyaları oluşturmaktı ancak derlem yönteminin gelişmesiyle birlikte bu yöntem geride kalmıştır. Bununla birlikte özellikle tarihî sözlük bilim çalışmalarında geleneksel fişleme yöntemine hâlen devam edildiği yer yer görülmektedir (Svensén, 2009: 40-41).

Fişlemeyle ilgili en azından iki ana sorun vardır. Birinci ana sorun, fişlemenin uğraşılması zor bir olması ve bağlamla ilişkilendirilmesidir. Fişlerin biçim değiştirmesi oldukça zordur, dolayısıyla yeni bir sözlük çalışması için önceden

hazırlanan fişleri kullanmak mümkün olmayabilmektedir (Čermák, 2003: 31). Ayrıca farklı sözcük çeşitleri farklı uzunlukta bağlam bilgisi içermelidir. Bu bilgi bazı sözcüklerde kısa, bazı sözcüklerde uzun olmalıdır. Fişleme işi standart yapıldığında bu durum sözcükle ilgili eksik bilgi kalmasına neden olabilmektedir. İkinci ana sorun ise hangi sözcüklerin fişleneceği sorunudur. Geçmişte sözcükleri çeşitli metinlerden fişleyen kişi seçeceği sözcükler kendi bakış açısına ve dikkatine göre fişlemekte, metnin tamamı yerine belirli bölümlerini fişlemekteydi (Čermák, 2003: 19). Eserlerin sadece belirli bölümlerinin fişlenmesi ise bazı ASB'lerin gözden kaçma ihtimalini ortaya çıkarabilmektedir. Bu durum veri kaybına yol açmıştır ancak günümüzde elektronik derlem kullanımı bu sorunları ortadan kaldırmaktadır.

Sözlük hazırlama çalışmalarında elektronik derlem kullanmak sözlük bilimi alanında birçok üstünlükler sağlamaktadır. Bir derlem sözlük üretimi için çeşitli avantajlar sağlamaktadır (Kilgarriff, 2012: 78). Bunlar:

- Madde başlarını oluşturma
- Özgün maddeleri yazma,
- Sözcüklerin anlamını ve diğer sözlüksel birimleri (sabit öbekleri, birleşikleri vb.) keşfetme,
- Bu sözlüksel birimlerin belirgin özelliklerini tespit etme,
- Bunların söz dizimsel davranışlarını tespit etme,
- Katıldıkları eş dizimlilikleri görebilme,
- Örnek temin etme,
- Maddelerin tercih edildikleri metin türlerini veya alanlarını (terim, argo vb.) görüntüleme, Çeviri temin etme

biçimindedir.

Ayrıca derlemlerin sağladığı başka üstünlükler de vardır. Derlem ile geleneksel fişleme yöntemi arasındaki en temel farklardan biri derlemlerin tabanındaki veriyi miktara dayalı oranlarla vererek nicelleştirmesidir (Svensén, 2009: 44). Buna ek olarak derlem sadece sözcüklerin dil bilgisel özelliğini göstermekle kalmayıp aynı zamanda sözcüklerin söz dizimsel özellikleriyle ilgili bilgileri de sunmaktadır.

Geçmişten bugüne sözlük bilimi çalışmalarına bakıldığında, bilişim teknolojilerine koşut olarak bu çalışma alanında yeni birtakım açılımların

gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Tarihsel süreçte dilsel verileri sözlükleştirmede kullanılan fişleme, sınıflandırma, yeniden yazma vb. yöntemler bugün için geçerliliğini yitirmiş, bu yöntemler yerlerini artık sözlük çalışmalarının amaçlılığına uygun olan gerçek zamanlı dilsel verilerin bütüncül olarak incelenip yordanabildiği sayısal (dijital) platformlara bırakmıştır (Özkan, 2013: 151).

Bugün İngilizce için hazırlanan sözlüklerin büyük bir bölümü derlem tabanlı veri kaynağı kullanılarak hazırlanmaktadır. John Sinclair'in 1987 yılında hazırlayıp yayımladığı Collins COBUILD Sözlüğü tamamen elektronik derlem tabanlı olarak yazılan ilk sözlüktür. Bu çalışmadan sonra, özellikle Oxford ve Cambridge gibi sözlük hazırlayan yayıncılar bu sözlüğün başarısından etkilenip sözlük çalışmalarını derlem tabanlı yapmaya başlamıştır (McEnery vd., 2006: 208).

Günümüzde birçok İngilizce sözlük ana veri kaynağı olarak elektronik derlemleri tercih etmektedir. Tablo 21.de derlem tabanlı olan İngilizce sözlükler ve bu sözlüklerin kullandığı derlemler gösterilmiştir.

Tablo 21. Bazı İngilizce Sözlüklerin Veri Tabanı Olarak Kullandığı Derlemler

Sözlük	Derlem
the Collins COBUILD English	The Bank of English Corpus
Cambridge International Dictionary of English	the Cambridge International Corpus ve the Cambridge Learners' Corpus
Longman Dictionary of Contemporary English	the British National Corpus
Oxford English Dictionary	The Oxford English Corpus ve the British National Corpus
Macmillan Dictionary	The Macmillan Curriculum Corpus

Dolayısıyla genel bir Türkçe sözlüğün dil gerçekliğini ve dilin gerçek söz varlığına en yakın özellikleri sunabilmesi için sözlük bilimi çalışmalarında derlem tabanlı olan sözlük bilimsel bir veri tabanına dayalı çalışmak çağın bir zorunluluğu durumuna gelmiştir.

3.3.1. Bir Veri Kaynağı Olarak Derlemin Büyüklüğü, İçeriği ve Özellikleri

Alan yazınında derlemle ilgili birçok farklı tanım olmakla birlikte derlem dilbilim konusunda başlı başına bir ekol oluşturan ve çeşitli kitaplarda, makalelerde "Sinclairian Approach" (Sinclairci Yaklaşım) **(**Ooi, 2008; Römer, 2005: 5; Flowerdew, 2011: 162) adıyla geçen Sinclair'e (2005: 16) göre *"derlem"* dil veya dil çeşitliliğini mümkün olduğunca temsil edecek biçimde, belirli ölçütlere göre seçilmiş elektronik biçimdeki dil metinlerinin dil araştırmasına veri kaynağı oluşturmak amacıyla toplanmasıdır.

Derlemler bilgisayar yazılımlarına dayandığı için derlemlerin çalışma mantığı bilgisayarlarla aynıdır. Dolayısıyla derlem havuzuna alınmayan sözcük, sözcük öbeği, tümce vb. unsurlar derlem sorgulaması sırasında da sözlüğü hazırlayan kişinin karşısına çıkmayacaktır.

Derlemdeki sözcük sayısının fazla olması ya da sözcüklerin rastgele bir araya getirilmesi derlemi doğrudan bir sözlük bilimsel veri tabanı hâline getirmek için yeterli değildir (Kilgarrif ve Grefenstette, 2008: 90). Başka bir ifade ile yüksek sözcük sayısına ulaşmış ancak metin katmanları, metin türleri, konu alanları vb. hususlarda rastgelelik gözetilerek hazırlanmış bir derlem sadece sözcük yığını hâline gelmiş ve sözlük bilimi açısından kullanışsız bir ürün olabilecektir. Tablo 22.de İngiliz dili için toplanmış derlemlerinin içerdiği sözcük sayıları gösterilmektedir.

Tablo 22. İngilizce için Hazırlanan Bazı Derlemlerin Sözcük Sayıları

Derlemin Adı ve Kısaltması	İçerdiği Sözcük Sayısı
Corpus of Contemporary American English (COCA)	520 Milyon
British National Corpus (BNC)	100 Milyon
American National Corpus (ANC)	22 Milyon
the Bank of English (BOE)	455 Milyon

Oxford English Corpus (OEC)	2,5 Milyar

Bir derlemden, içeriğindeki bulgulara dayanılarak dil çeşitliliği hakkında genellemeler yapılacak biçimde dil çeşitliliğini temsil etmesi beklenmektedir (Leech, 1991: 27). Ayrıca bir derlemin temsil gücünün sağlanabilmesi için iki önemli etken vardır. Bunlardan birincisi türlerde, alanlarda ve metnin sunum ortamındaki oran (denge); ikincisi ise her tür metnin derlem havuzuna alınmasıdır (örnekleme) (Xiao, 2010: 149). Bir derlemden yola çıkılarak dille ilgili genellemeler yapabilmek için – örneğin derlem temelli bir sözlük hazırlanabilmesi için- derlemin "temsil gücü"nün yüksek olmasının çok önemli bir unsurdur. Zira derlemin içerdiği metin türlerinin, metin sayılarının, örnek miktarının temsil miktarını yansıtmaktadır (Biber, 1993: 247).

Bir derlemin dili en verimli ve iyi biçimde temsil etmesini sağlamak için veri girişinde örnekleme katmanlarında bazı durumsal değişkenleri göz önünde tutmak gerekmektedir. Bir derlemde derlemin dili temsil etmesini sağlamak için veri girişinde örnekleme katmanlarında bazı durumsal değişkenleri göz önünde tutmak gerekmektedir (Biber, 1993: 244).

Biber, dilin temsilinin bir derlemde tam anlamıyla sağlanabilmesi için Tablo 23.teki değişkenleri sıralamaktadır. Başka bir ifadeyle derleme alınacak dil malzemesinin aşağıdaki değişkenlerin gözetilerek seçilmesi sağlanmalıdır.

Tablo 23. Hiyerarşik Örnekleme Katmanları Olarak Listelenen Durumsal Değişkenler[58]

1. Temel kanal: Yazılı dil, konuşma dili, yazıya geçirilmiş konuşma	
2. Biçim: Yayımlanmış/ yayımlanmamış (+ yayımlananların farklı çeşitleri)	
3. Konum: Kurumlar (ofisler, fabrikalar, işletmeler, okullar, dinî yerler, hastaneler vb.), özel konumlar (evler) ve umumi yerler (alışveriş alanları, eğlence merkezleri vb.)	
4. Alıcı kişi:	**a.** Çoğul: Sayısız/tekil/bireysel/kendi kendine
	b. Mevcudiyet (yer ve zaman): Hâlihazırda bulunan/bulunmayan
	c. Etkileşimlilik: Yok/az/yoğun
	ç. Paylaşılan bilgi: Genel/uzmanlık/kişisel
5. Gönderici	**a.** Demografik çeşitlilik: Cinsiyet, yaş, meslek, vb
	b. Kabul görürlüğü: Bireysel/kurumsal.
6. Gerçeklik: Gerçek-Olgusal bilgi/ orta ya da belirsiz/hayali	
7. Amaçlar: İkna edici, eğlendirici, eğitici, bilgilendirici, talimat verici, açıklayıcı, öyküleyici, betimleyici, kendini anlatan, davranış, düşünce veya duygu ifade edici…	

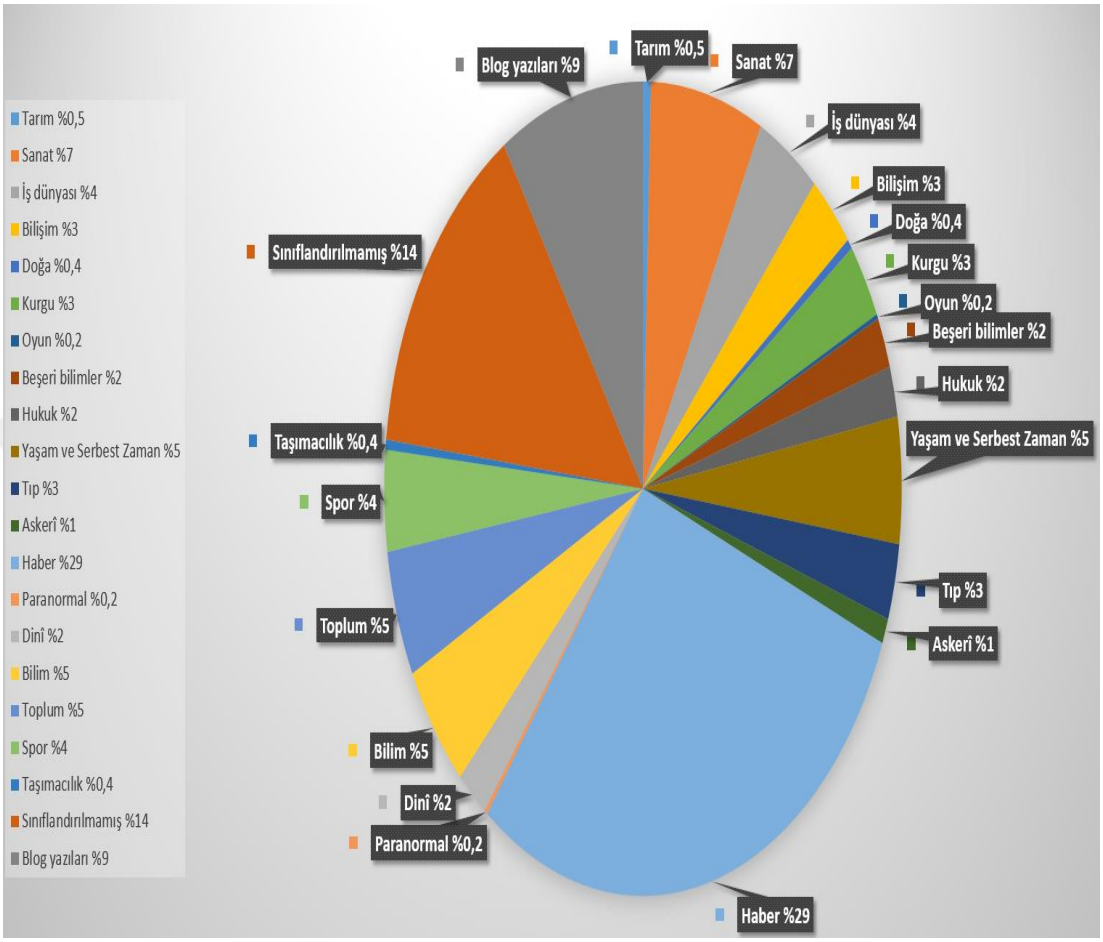
Tablo 23.te Biber (1993: 245) bir derlemin temsil gücünün sağlanması için üretilen dil malzemesini çeşitli katmanlara ayırmıştır. Biber, dildeki metinlerin tamamını (sözlü, yazılı veya yazıya geçirilmiş tüm metin türlerini) oldukça ayrıntılı ve kapsamlı biçimde sınıflandırmıştır. Sınıflandırmada; metnin alıcıya gönderilen temel kanalı bakımından, metnin alıcısına sunum biçimi bakımından, alıcı kişinin özellikleri bakımından, metinin gerçekliği bakımından, metnin oluşturulma amacı bakımından ve metnin konusu gibi ölçütler gözetilmiştir.

Derlemin, sözlük bilimi alanında ASB'lerle ilgili çeşitli özellikler hakkında bilgi verebilmesi için konu alanlarına göre de katmanlandırılması gerekmektedir. Genellikle derlem hazırlayan kişiler, konu alanlarını önceden belirleyerek metinleri

[58] Biber'dan (1993: 245) görselleştirilmiştir.

derleme yerleştirmektedir. Şekil 13.te OED'nin veri tabanını oluşturan metin türlerinin konu alanları ve konu alanlarının bütüne göre oranı gösterilmiştir.

Şekil 13. Oxford English Corpus'un Konu Alanları[59]

Örneğin Şekil 13.te %04'lük oranla gösterilen spor konu alanı 40 bağımsız spor dalına ayrılmıştır: Basketbol, yelkencilik, futbol, beyzbol, vb.

Oxford English Corpus konu alanlarını Şekil 13.teki gibi ayırırken başka bir derlem olan BNC ise derleme veri girişini sağlarken metin alanlarını,

- Hayal ürünü
- Bilgi verici: Doğa bilimleri ve kuramsal bilimler
- Bilgi verici: uygulamalı bilimler
- Bilgi verici: Sosyal bilimler
- Bilgi verici: Dünya meseleleri
- Bilgi verici: Ticaret ve finans

[59] Oxford Dictionaries, (Çevirimiçin), http: //www.oxforddictionaries.com/words/the-oec-composition-and-structure, 25 Haziran 2014.

- Bilgi verici: Edebiyat ve beşeri ilimler
- Bilgi verici: İnanç ve düşünce
- Bilgi verici: Serbest zaman

biçiminde ele almaktadır.

Başka bir nokta ise derleme alınacak metinleri üreten kişilerin yaş, sosyal durum vb. özellikleridir. Derlemlerin hazırlanırken bu hususun da göz önünde bulundurulması önemlidir çünkü dilin sadece belirli bir kesim tarafından üretilen metinlerinin derleme dâhil edilmesi derlemin, dili temsil gücünü düşürecektir (Biber, 1993: 245). İngilizce için hazırlanan derlemlerde dilin üretim alanlarından biri olan sözlü dil de önem arz etmektedir. Dolayısıyla İngiliz dil derlemleri oluşturulurken sözlü dil de dikkate alınmaktadır. Sözlü dil de doğası gereği dil kullanıcısının yaşına göre çeşitlilik gösterebilmektedir.

Tablo 24.te BNC'nin veri tabanındaki sözlü verilerin elde edildiği dil kullanıcılarına ilişkin yaş aralıkları ve bu aralıklardan elde edilen metin sayısı, metinlerdeki tümce sayısı, sözcük sayısı ve bu bilgilerin kendi arasındaki oranları gösterilmiştir.

Tablo 24. BNC Sözlü Veri Yaş Aralıkları[60]

Yaş Aralığı	Metin Sayısı	Sözcük sayısı	%	Tümce sayısı	%
0-14 Yaş	26	267.005	6,30	41.036	6,72
15-24 Yaş	36	665.358	15,71	97.993	16,04
25-34 Yaş	29	853.832	20,16	121.752	19,94
35-44 Yaş	22	845.153	19,96	126.690	20,74
45-59 Yaş	20	963.483	22,75	136.530	22,36
60+ Yaş	20	639.124	15,09	86.556	14,17

BNC'de yaş aralıkları dışında metin üreticilerinin sosyal statü-gelir düzeyine göre de metin katmanlaması yapılmış ve derlem verileri bu doğrultuda işaretlenmiştir. Tablo 25.te BNC'nin veri tabanındaki sözlü verilerin elde edildiği dil

[60] British National Corpus, (Çevrimiçi), http://www.natcorp.ox.ac.uk/docs/URG/BNCdes.html#BNCcompo, 12 Şubat 2016.

kullanıcılarına ilişkin sosyal statü ve gelir durumuna ait bilgiler ve bu aralıklardan elde edilen metin sayısı, metinlerdeki tümce sayısı, sözcük sayısı ve bu bilgilerin kendi arasındaki oranları gösterilmiştir.

Tablo 25. BNC Sözlü Veri Sosyal Statü-Gelir Durumu[61]

Sınıf	Metin Sayısı	Sözcük sayısı	%	Tümce sayısı	%
Bilinmeyen	7	37.622	0,88	5.340	0,87
A (orta sınıf üstü) B (orta sınıf)	59	1.372.933	32,42	197.795	32,39
C1 (orta sınıf altı)	36	1.104.279	26,08	169.387	27,74
C2 (yetenekli işçi sınıfı)	31	1.087.808	25,69	144.876	23,72
D (işçi sınıfı) E (Asgari geçim düzeyinde)	20	631.313	14,91	93.159	15,25

BNC'de yapılan sözlü veri sosyal statü-gelir düzeyi ile sınıflandırmada yer alan A, B, C1, C2, D ve E sosyal sınıflarla nelere işaret edildiği Tablo 26.da ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

[61] British National Corpus, (Çevrimiçi), http://www.natcorp.ox.ac.uk/docs/URG/BNCdes.html#BNCcompo, 12 Şubat 2016.

Tablo 26. Sosyal Derece Sınıflandırması[62]

Derece	Sosyal Sınıf	Mesleğin Niteliği
A	orta sınıf üstü	Yüksek yönetici, idareci veya profesyonel
B	orta sınıf	Orta düzeyde yönetici, idareci veya profesyonel
C1	orta sınıf altı	Denetleme, memuriyet ve alt düzey yönetici, idareci veya profesyonel
C2	yetenekli işçi sınıfı	Vasıflı el işçileri
D	işçi sınıfı	Yarı tecrübeli ve tecrübesiz el işçileri
E	asgari geçim düzeyinde	Gündelikçi veya düşük dereceli işçiler, emekliler ve devlet yardımı ile geçinen diğerleri

BNC, sadece derlemdeki sözlü verilerle ilgili olarak yaş, sosyal sınıf gibi bilgileri içermemekte; aynı zamanda derlemdeki yazılı metinlerin üreticilerine ilişkin bilgiler de içermektedir. Aşağıda yazılı veri elde edilen kişilerin cinsiyetlerini ve yaş aralıklarını gösteren bilgiler de yer almaktadır. Tablo 27.de metin üreticilerine ait cinsiyet bilgileri ve bu aralıklardaki bireylerden elde edilen metin sayısı, metinlerdeki tümce sayısı, sözcük sayısı ve bu bilgilerin kendi arasındaki oranları gösterilmiştir.

[62] National Readership Survey, (Çevrimiçi), http://www.nrs.co.uk/nrs-print/lifestyle-and-classification-data/social-grade/, 12 Şubat 2016.

Tablo 27. Metin Yazarlarının Cinsiyet Oranları[63]

Tanım	Metin Sayısı	Sözcük Sayısı	%	Tümce Sayısı	%
Bilinmeyen	1.573	36.161.115	41,11	1.968.162	39,45
Kadın yazar	920	30.665.582	34,86	1.671.420	33,50
Erkek yazar	414	14.588.260	16,58	967.522	19,39
Karma cinsiyetli yazar	234	6.538.975	7,43	381.100	7,6

Derlem verisindeki metinleri sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılmış biçimde ele alan BNC yazılı metin üreticilerinin yaşları için de ayrı bir sınıflandırma yapmaktadır. Tablo 28.de BNC'deki yazılı metin üreticilerine ait yaş bilgileri ve bu aralıklardaki bireylerden elde edilen metin sayısı, metinlerdeki tümce sayısı, sözcük sayısı ve bu bilgilerin kendi arasındaki oranları gösterilmiştir.

Tablo 28. Yazar Yaş Grubu[64]

Yazarların Yaş Aralığı	Metin Sayısı	Sözcük Sayısı	%	Tümce Sayısı	%
Bilinmeyen	2.518	66.000.719	75,04	3.687.586	73,92
0-14 yaş aralığı	3	59.559	0,06	3.443	0,06
15-24 yaş aralığı	19	542.578	0,61	29.810	0,59
25-34 yaş aralığı	66	2.267.139	2,57	159.455	3,19
35-44 yaş aralığı	191	6.726.926	7,64	410.143	8,22
45-59 yaş aralığı	205	7.230.714	8,22	410.644	8,23
60 ve üzeri yaş aralığı	139	51.262.997	5,82	287.123	5,75

[63] British National Corpus, (Çevrimiçi), http://www.natcorp.ox.ac.uk /docs/URG/BNCdes.html#BNCcompo, 12 Şubat 2016.
[64] British National Corpus, (Çevrimiçi), http://www.natcorp.ox.ac.uk/ docs/URG/BNCdes.html#BNCcompo, 12 Şubat 2016.

Yukarıda anlatılan özellikler göz önünde bulundurularak temsil gücü artırılmış, çeşitli konu alanlarına ayrılmış, çeşitli metin türlerini içeren bir derlem genel sözlük çalışmasında sözlük birim seçimini olumlu yönde etkileyecektir. Zira ASB'lerin kullanım sıklığı, yayılma alanı, zaman direnci gibi hususların ortaya çıkarılabilmesi için derlemler yüksek nitelikte veri sağlamaktadır.

3.3.2. Bir Veri Kaynağı Olarak Kullanıcı Önerileri

Derlemler dışında genel sözlüğü hazırlayacak kişilerin veri kaynağı olarak kullanabileceği başka bir yol ise sözlük kullanıcılarından elde edilecek kullanıcı önerileridir. Kullanıcı önerisi; bir sözlüğü kullanan dil konuşucularının sözlükte arayıp bulamadıkları ancak sözlükte bir sözlük birim olarak yer almasını istedikleri sözcüklerin ya da sözlükte sözlük birim hâlinde var olan ancak kullanıcının karşılaştığı farklı bir anlamını önermesidir.

Sözlüğü hazırlayan kişi ve kişiler her ne kadar kapsamlı bir veri tabanına sahip olsa da sözlüğü hazırlayanların sayısı sözlüğü kullanan kişilerin sayısından daima az olacaktır. Sözlüğü hazırlayıcı(ları)nın karşılacakları metin sayısı, çeşitliliği ne kadar çok olursa olsun kullanıcıların karşılacakları metin sayısı fazla olabilecektir. Bu konuda kullanıcı katkılarına ve önerilerine açık bir genel sözlük hazırlayıcısı kullanıcıların avantajını da kendi avantajına dönüştürmesi mümkün olacaktır.

Avrupa'daki bazı genel dil sözlükleri kullanıcı önerilerine açık durumdadır. Örneğin MED ve OED kullanıcı önerilerine açık birer sözlüktür. Araştırma kapsamında ele alınan genel Türkçe sözlükler arasında TDKTS de kullanıcı önerilerine açık bir sözlüktür. TDKTS'nin İnternet üzerinden kullanıcılara hizmet veren Güncel Türkçe Sözlük biçiminde kullanıcı önerileri, katkıları ve eleştirileri ile ilgili olarak "Eleştiri ve katkılarınızı katki@tdk.gov.tr adresine yazabilirsiniz. Katkı ve eleştirileriniz değerlendirildikten sonra gereği yapılacaktır." biçiminde bir açıklama yer almaktadır. Ancak kullanıcı katkısının nasıl ve hangi yollarla yapıldığı ile ilgili ayrıntılı bir bilgi sunulmamaktadır.

OED, kullanıcıların yeni öge, yeni anlam, yeni örnek veya sözcüğün köken bilgisine ait daha eski bir örnek konusunda sözlük kullanıcılarının önerilerini ve katkılarını kabul etmek için Kayıt Formu [Oxford English Dictionary (OED) Submission Form] adında İnternet ortamında elektronik bir öneri formu kullanmaktadır. Tablo 29.da OED Kayıt Formu gösterilmiştir.

Tablo 29. OED Kayıt Formu[65]

Önerilen Sözcük veya Sözcük Öbeği:				
Sözcük Türü	ad	eylem	sıfat	diğer
Önerme Nedeni	önceye ait kanıt	yeni sözcük	yeni anlam	başka bir kanıt
Sözlükteki Anlam Numarası				
Telaffuzu				
Alıntılanan Metin				
Kaynağın Başlığı				
Kaynağın türü	kitap	gazete	dergi	diğer
Kaynağın Yayın yılı	gün	ay	cilt sayısı	
Kaynağın Yazar(lar)ı				
Kaynağın Çevirmen(ler)i				

Kaynağın içindeki alıntının yeri	cilt	bölüm	sayfa numarası		
Kaynağa ait tanıtıcı bilgi	ISBN (Uluslararası Standart Kitap Numarası)	URL (Birörnek Kaynak Konumlayıcı)	ISSN (Uluslararası Standart Dergi Numarası)	ESTC (İngilizce Kısa Başlık Katalogu) numarası	veya başka bir tanıtıcı özellik
Sizin adınız:					
Elektronik mektup adresiniz:					
Kurumunuz:					
Ayrıntılı bilgi:					

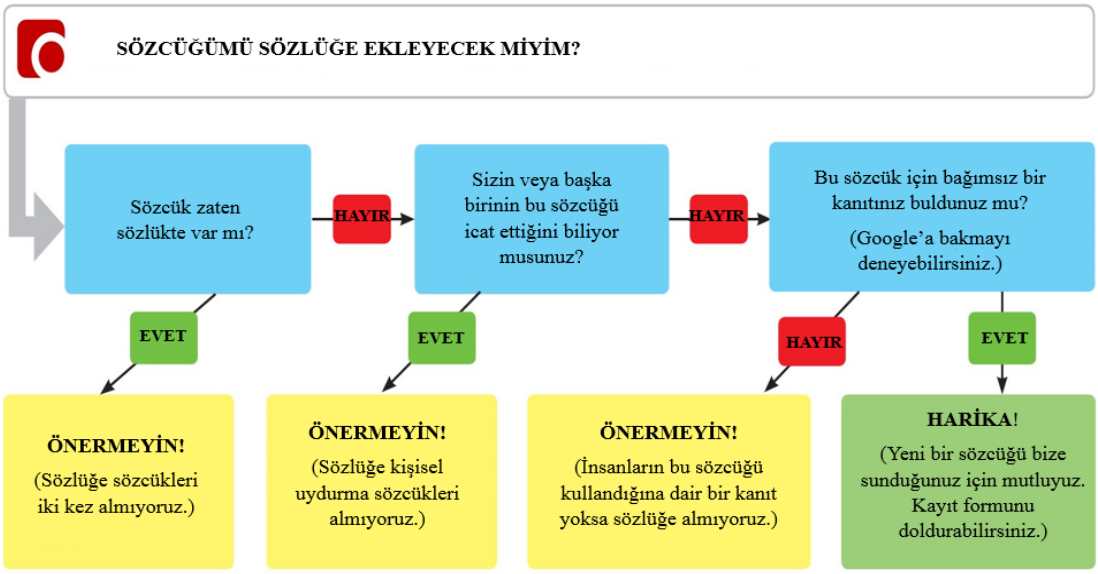
Bu formda kullanıcının karşılaştığı yeni sözcükle (new word), anlamla veya örnek tümce ile ilgili bilgilerin neredeyse tamamı ayrıntılı biçimde

[65] Oxford University Press, (Çevrimiçi), https://global.oup.com/academic/category/dictionaries-and reference/oedsubform/?cc=us&lang=en&, 7 Temmuz 2014.

sağlanabilmektedir. İçerdiği sözlük birimlerin ilk kullanıldığı metinlerle ilgili de bilgi veren OED, bu formla sadece yeni sözcük önerileri ile ilgili bilgi elde etmemekte aynı zamanda sözlük birimin sözlükte gösterilen sözlük birimin eğer varsa ve kullanıcılar bununla karşılaşmışsa ilk kullanımından daha önceki kullanım örneklerini de elde etmeyi amaçlamaktadır.

Kullanıcı önerilerine açık diğer bir sözlük olan MED ise kullanıcılara doğrudan bir öneri formu yöneltmek yerine öncelikle bir akış şeması sunup bu şemanın içindeki basamaklar sırasıyla izlendikten sonra ilgili basamağa geçen kullanıcılardan yeni sözcük (new word) öneri formunu doldurmalarını istemektedir. MED'in, OED'den farklı olarak bir akış şeması sunmasının nedeni sözlükte var olmasına rağmen kullanıcıların dikkatsizliklerinden kaynaklanan aynı sözcüklerin birden fazla önerilmesinin önüne geçmektir. Şekil 14.te MED'in, sözlük için yeni sözcük önerisinde bulunacak kullanıcılara sunduğu akış şeması gösterilmiştir.

Şekil 14. MED Kullanıcı Önerisi Akış Şeması[66]

Tablo 30.da MED Kullanıcı Önerisi Formu gösterilmiştir. MED'in öneri formu OED'ye göre daha az ayrıntı içermektedir.

[66] Macmillian Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.macmillandictionary.com/open-dictionary/submit.html, 10 Temmuz 2014.

Tablo 30. MED Kullanıcı Öneri Formu[67]

Sözcüğünüz nedir?
Anlamı nedir?
Bize sözcüğün içinde geçtiği bir örnek tümce verebilir misiniz? (isteğe bağlı)
Adınız veya takma adınız nedir?
Hangi ülkede yaşıyorsunuz?

MED, kullanıcının sözcük önerisi yapmadan önce bir akış şemasının basamaklarını izlemesini istemekte, böylece de sözlükte zaten var olan sözlük birimlerin aynılarının tekrar teklif edilmesini engellemektedir. MED'in öneride bulunacak kullanıcıların doğrudan öneri formu doldurması yerine, bu şekildeki bir akış şemasını izledikten sonra öneride bulunmalarını istemek sözlük çalışanlarının işlerini kolaylaştıracaktır ancak MED'deki kullanıcı öneri formunun ASB olabilecek unsurların; kaynağı, anlamı, tanığı, örneği, sözcüğün kullanıldığı kaynağın nitelikleri ile ilgili ayrıntıları içermemesi önerilen sözcüğün gerçekten yeni bir sözcük olması veya gerçekten sözlükte sözlük birim olma ihtimali yüksek bir ASB olması durumunda sözlük hazırlayıcılarının işini zorlaştıracaktır. Çünkü sözlük hazırlayıcısı sözlüğe ait anlamı, sözcüğün geçtiği tümce örneğini ve örneğe ait bilgileri arayarak vakit ve emek kaybı yaşayacaktır.

MED'deki diğer bir nokta ise sadece biçimsel olarak yeni olabilecek sözcük önerilerine açık olmasıdır. OED'nin kullanıcı önerileri için sunduğu "Tablo 29. OED Kayıt Formu"nda yeni anlamlar, sözlük birimlere ait sözlükte bulunmayan yeni örnekler, sözlük birimin tarihî kullanımına ait sözlüktekinden daha eski örneklere açık durumdadır. Bu durum, sadece dildeki yeni sözcükler dışında bir şekilde sözlük çalışanlarının dilin art zamanlı dönemlerinde bulunan ama bir şekilde sözlüğe bir sözlük birim olarak girememiş ASB'leri yakalamak açısından bir avantaj sağlayacaktır.

OED'nin ise kullanıcı önerileri için ön kontrol niteliğindeki bir akış şeması sunmaması, kullanıcılardan gelen ve ön kontrolden geçmemiş, sözlükte zaten var olan veya kişisel bir anlık oluşum özelliğindeki ASB'lerin de sözlük çalışanlarına sunulmasına, gereksiz bilgi kirliliğine, zaman ve emek kaybına yol açacaktır.

[67] Macmillian Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.macmillandictionary.com/opendictionary/submit.html, 10 Temmuz 2014.

Bu konuda genel Türkçe bir sözlük için kullanıcılara açık bir öneri sistemi oluşturulurken hem MED'in akış şemasından hem de OED'nin kullanıcı öneri formunun birleştirilmesiyle ortaya konulacak bir model daha işlevsel olacaktır. Yani sözlüğe katkıda ve öneride bulunacak kullanıcılar için MED'deki gibi ön kontrol sağlayacak bir akış şeması ve OED'deki gibi kapsamlı bir kullanıcı öneri formu sunulması mümkündür. Böylece hem sözlük çalışanlarının iş yükü azaltılacak hem de daha sağlıklı veriler toplamak mümkün olacak hem de sözlük bilimsel veri tabanı olarak kullanılan derlemde bulunmayan ancak genel sözlük kullanıcılarının karşılaştığı ASB'leri tespit etmek sağlanacaktır.

3.4. Betimsel veya Kural Koyucu Yaklaşımın Sözlük Birim Seçimine Etkileri

Kural koyucu sözlük bilimi (prescriptive / normative lexicography) sözlük hazırlanmasında bir dilin veya dilin türlerinin hangi kurallara dayanması gerektiği ile ilgili bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Hartmann ve James, 1998: 111). Betimsel sözlük bilimi (descriptive lexicography) ise sözlük hazırlanmasında bir dilin ve dilin türlerinin nasıl kullanılması gerektiğini ortaya koymaktan çok, gerçek davranışlarını saptamaya çalışan sözlük bilimi yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Hartmann ve James, 1998: 37).

Betimsel yöntem, geçerli dil kullanımlarının fiili uygulamada nasıl olduğunu gösterirken; kural koyucu yöntem, sözlüğün editörlerinin tercih ettiği normları göstermektedir (Swanepoel, 2003: 64). Dolayısıyla bu noktada genel sözlüğün yapısıyla ilgili önemli bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Kural koyucu bakış açısıyla hazırlanmış bir genel sözlük; sözlüğün editörü, yazarı vb. kişilere bağlı olarak öznel bir yere doğru kayarken, betimsel bir yöntemle hazırlanmış bir genel sözlük kişisel tercihlerden ziyade, genel dil kullanıcısının dilini yansıtan daha nesnel bir yapıya doğru kaymaktadır.

Svensén (2009: 406) bir sözlükle ilgili çalışmaya başlamadan önce yapılması gereken ilk işin sözlüğün tamamen kural koyucu mu yoksa betimsel mi olacağına karar verilmesinin olması gerektiğini öne sürmektedir. Zgusta ise (1971: 290) sözlük bilimcinin yazım ve sesletim konusunda bir miktar kural koyucu bir özelliğe sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Bunun gerekçesinin ise kullanıcıların bu konuda sözlükteki bilgileri bir norm olarak kabul etmeleri olarak görmektedir. Trap-Jensen (2002) de sözlüğün hazırlanmasında betimsel yaklaşımın gerekliliğini söylemekle

birlikte bir sözlüğün sadece betimsel yaklaşımla hazırlanmaması gerektiğini, kullanıcıların sözlüğü dilsel veriyi doğrulama için kullandıkları bir araç olarak gördüklerini, sözlük bilimcinin de bu noktada kullanıcıya karşı bazı sorumlulukları olduğunu ifade etmektedir.

Sterkenburg (2003: 7) birçok sözlüğün, dili betimsel yaklaşımla sunduğu iddiasında olmasına rağmen bunun tam anlamıyla gerçek olamayacağını iddia etmekte; özellikle sözlüklerde maddebaşı seçiminin kural koyucu bir yaklaşımla ele alındığını, tabu sözcüklerin, yapma sözcüklerin ve garip yeni ögelerin, sözlüklerin dışında tutulduğunu belirtmektedir. Zira bu karar, sözlüğün temelini oluşturacak veri toplanması aşamasını doğrudan etkileyeyeceği için sözlüğü hazırlayan kişi ve kişilerin normlarının dışındaki ASB'ler göz önünde bulundurulmayacaktır.

Bir genel sözlüğü sadece kural koyucu bir yaklaşıma göre ya da sadece betimsel bir yaklaşıma göre hazırlamak çeşitli sorunları ortaya çıkaracaktır. Bunun için genel sözlük kullanıcısının ihtiyaçları, özellikleri gibi unsurlar da göz önünde bulundurularak tam bir denge sağlanmalıdır.

4. BÖLÜM

SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİ

Dilin kendi iç dinamikleri ile üretilmiş ya da başka bir dilden alıntılanmış bir ASB'nin, genel sözlüğün içine sözlük birim olarak alınabilmesi için genel sözlük hazırlayıcısının aday sözlük birimlerini seçimini bilimsel ölçütlere bağlı olarak gerçekleştirmesi gerekmektedir. Aksi hâlde keyfiyete dayalı veya sezgisel bir sözlük birim seçimi genel sözlüğün niteliğini olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu bölümde, sözlüğe alınacak ASB'lerin seçiminde gözetilmesi gereken ölçütler ele alınacaktır. Bu ölçütler alan yazını taraması sırasında karşılaşılan sözlük bilimi ile ilgili el kitaplarından, sözlük bilimi ile ilgili bilimsel makalelerden ve kitaplardan, genel sözlüklere ait resmî İnternet sitelerinden elde edilen bilgilerle ve Türkiye'de ve Avrupa'daki sözlükçülerle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerle bina edilecektir.

Tablo 31.de genel sözlük hazırlanırken sözlük birim seçimi için tarafımızca oluşturulmuş özgün bir sözlük birim seçim modeli gösterilmiştir.

Tablo 31. Sözlük Birim Seçiminde Ele Alınması Gereken Ölçütler

Sözlük Birim Seçme Ölçütü	Alt Basamak	Alt Basamak
1. Kullanım Sıklığı Ölçütü		
2. Kullanım Genişliği Ölçütü (Yayılma)	Dil Ürününün Özelliği	• Üretim Kanalı • Metin Türü • Konu Alanı • Metnin Dil Kullanıcısına Ulaşılabilirlik Sayısı • Bilgi Düzeyi (Uzmanlık / Genel)
	Dil Kullanıcısının Özellikleri	• Aday Sözlük Birimi Kullanan Dil Üreticisinin Sayısı • Metin Üreticisinin Statüsü • Dildeki Metin Üreticisinin Yaşı ve Cinsiyeti
3. Zaman Direnci Ölçütü		
4. Art Zaman Sınırı Ölçütü		
5. Ağızlar ve Ölçünlü Dil Sınırı Ölçütü		
6. Marka Adı (Genelleşme) Sınırı Ölçütü		
7. Özel Ad Sınırı Ölçütü		

Bu noktada özellikle üzerinde durulması gereken husus; genel sözlüğe alınacak ASB'lerin seçiminde sadece bir ölçüte bağlı kalınmaması, ölçütlerin tamamının bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasıdır.

4.1. Kullanım Sıklığı Ölçütü

Daha ziyade matematik ve istatistik biliminin çalışma alanına giren "sıklık" terimi, Matematik Terimleri Sözlüğü'nde[68] (1983) "bir veriler derleminde belirli bir bölüğün kaç kez olduğunu belirten sayı" biçiminde tanımlanmakta, İstatistik Terimleri Sözlüğü'nde[69] (1983) "nitel veriler için, bir olayın ortaya çıkış sayısı; nicel veriler için, bir evren ya da örneklemin özel bir bölümüne düşen ögelerinin sayısı" biçiminde tanımlanmaktadır.

Hartmann ve James (1998: 59), *"sıklık"* (frequency) teriminin daha çok, derlem dilbilimle ilgili olarak kullanıldığını bildirerek "Bir sözcük veya diğer dil biriminin (yazılı veya sözlü) bir metindeki yinelenme sayısıdır." biçiminde tanımlamakta, aynı zamanda sıklıkla ilgili verilerin bir sözlüğün sözcük listesinin seçiminin karar aşamasında çok önemli kolaylıklar sağladığını belirtmektedir.

Dildeki en yüksek sıklıktaki sözcükler temel ve esas sözcüklerdir. Yüksek sıklıktaki sözcüklerin iletişimdeki gerekliliği çok açıktır (Schmitt, 2010: 68). Yerleşikleşme başlığı altında da kısaca bahsedildiği üzere bir ASB'nin sözlük birim olarak sözlüğe dâhil edilmesi için hedef dilin söz varlığında belli bir sıklıkta kullanılması gerekmektedir.

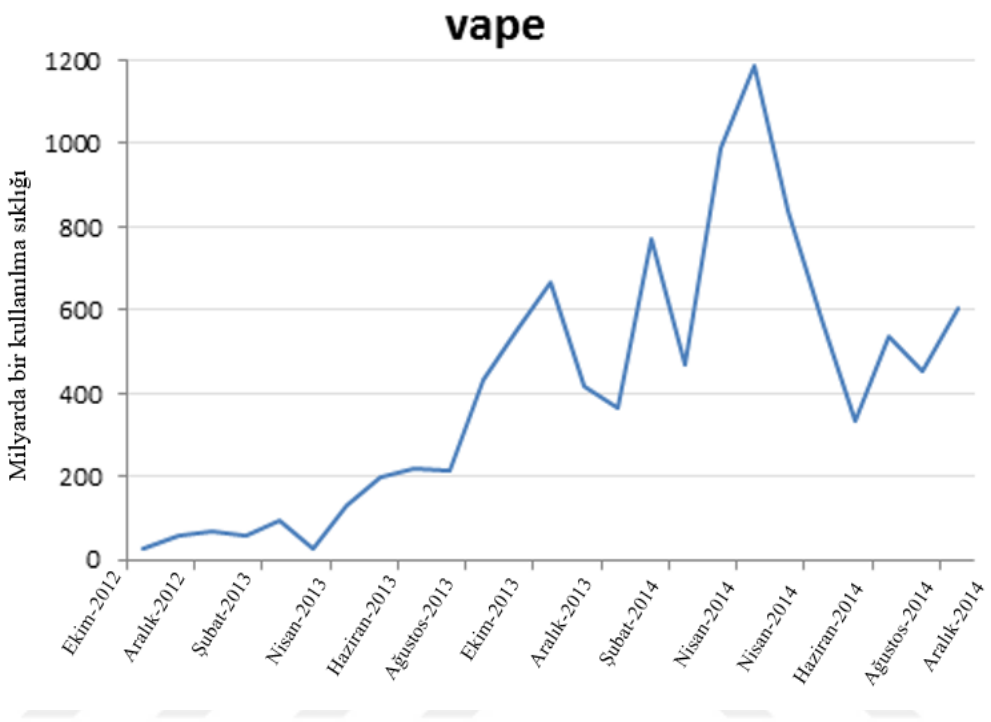
Genel sözlüğün aday sözlük birimleri için kullanılan veri kaynaklarında, genel sözlüğün sözlük listesinde sözlük birim olarak yer alacak sözcük veya sözcük öbeklerinin sıklığının nasıl hesaplanacağı, hangi sıklıktaki aday sözlük birimlerin sözlüğe dâhil edileceği sorularının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Ancak Boz'a (2006: 26) göre sözlük birimlerin belirlenmesinde genelde geçerli olan "bilinirlik" ve "kullanım sıklığı" ölçütleri, sözlüklerin hazırlanmasında belirlenen "amaç" ve "hedef kitle"ye göre değişebilmektedir çünkü elimizde "bilinirlik" ve "kullanım sıklığı"nı belirleyecek güvenilir bir kaynak bulunmamaktadır.

İngilizce genel sözlükler için ASB'lerle ilgili çeşitli sıklık çalışmaları yapılmaktadır. OED tarafından üzerinde sıklık çalışması yapılan*"vape"* sözcüğünü örnek olarak vermek mümkündür. Tablo 32.de 2014 yılında OED tarafından "Yılın Sözcüğü" seçilen *"vape"* sözcüğünün (1. Anlam: Bir elektronik sigara veya benzeri

[68] Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56e2d54e760c71.90804867, 8 Şubat 2016.
[69] Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56e2d54e760c71.90804867, 8 Şubat 2016.

cihaz., 2. Anlam: Bir elektronik sigara ya da benzer bir cihaz tarafından üretilen buhardan nefes çekmek.)[70] Oxford New Monitor Corpus'taki verilere dayalı sıklık görünümü yer almaktadır.

Tablo 32. Yılın Sözcüğü: Vape Sıklık Görünümü[71]

"Vape" sözcüğü köken olarak *"vapour"* (buhar çıkarmak) veya *"vaporize"* (buharlaştırmak) sözcüğünün kısaltmasıdır ve bu sözcük ilk kez *New Society* dergisinde Yazar Rob Stepney'in İnsanlar *"Neden Sigara İçiyor?" (Why do People Smoke*?) adlı yazısında elektronik sigaralar ticari olarak henüz satılmazken kullanılmıştır ancak 2012 yılında sözcüğün kullanım sıklığında bir yükselme saptanmış, bu sözcük 2014 Nisan ayında en yüksek kullanım sıklığına ulaşmıştır.

İngiltere'nin ilk vape kafesi (Shoreditch'teki Vape Lab, Londra) açıldığında kapalı alanda sigara içilmesi tartışmalardan dolayı New York'ta bu duruma tepki olarak protestolar düzenlenmiş ve aynı ay içinde Washington Post, BBC, The Telegraph'da çeşitli haberlerde sözcük yer almış ve sözcüğün kullanımı zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde Tablo 32.de görüleceği üzere vape sözcüğünün milyardaki

[70] Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/vape, 12 Ocak 2015.
[71] Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http://blog.oxforddictionaries.com/2014/11/oxford-dictionaries-word-year-vape/, 12 Ocak 2015.

sıklık oranı 1.200 sayısına yükselmiş, bu orandan sonra "vape" sözcüğü OED'ye dâhil edilmiştir.

4.2. Kullanım Genişliği (Yayılma) Ölçütü

Aday sözlük birimin kullanım genişliği, sözlüğün dilinde üretilen yazılı ve sözlü ayrımı yapılmaksızın her türlü metin içerisinde sözcüklerin yayılmasıdır. Aday sözlük birimin kullanım genişliği, içinde kullanıldığı metnin özelliğine ve dil üreticisinin özelliğine göre iki ana başlık hâlinde ele alınmalıdır.

Aday sözlük birimlerin yer aldığı metinlerin özellikleri;

i. dil ürünün özellikleri bakımından; üretim kanalına, metin türüne, konu alanına, metnin dil kullanıcısına ulaşılabilirlik sayısına göre,

ii. bilgi düzeyine göre değerlendirilirken; dil üreticisinin özellikleri bakımından dil üreticisinin sayısına, statüsüne, yaşına, cinsiyetine göre değerlendirilmelidir.

4.2.1. Dil Ürününün Özelliği

Bir aday sözlük birimin içinde bulunduğu metin türünün özellikleri sözlük birim seçmeyi etkileyebilmektedir. Dilin ürünü olan aday sözlük birimlerin içinde yer aldığı gerek sözlü gerek yazılı metinler gerçeklikle ilişkileri, işlevleri ve yazılış amaçları bakımından çeşitli biçimlerde sınıflandırılabilmektedir (Biber ve Conrad, 2009). Çalışmada metin türü ifadesi ile kastedilen Türkçenin tüm metinleridir ve bu metin türleri; üretim kanalı, metin türü, konu alanı bakımından ele alınacaktır.

4.2.1.1. Üretim Kanalı

Biber (1993: 245) hiyerarşik örnekleme katmanları olarak listelenen durumsal değişkenler tablosunda dil malzemelerinin (sözcüklerin, tümcelerin, metinlerin vb.) vericiden alıcıya ulaştırılmasını sağlayan üretim kanalını yazılı dil, sözlü dil ve yazıya geçirilmiş konuşma olmak üzere üçe ayırmaktadır. Bir aday sözlük birim sadece konuşma dilinde veya yazıya geçirilmiş konuşma türünde yer alıyorsa sözlüğe alınırken bazı ölçütler geliştirmek gerekebilecektir.

Genel sözlüklere aday sözlük birimler seçilirken genel eğilim dilin üretim kanallarından yazılı diline doğrudur. Ancak günümüzde televizyondaki tartışma

programları, konferanslar, televizyon röportajları da dilin canlı olarak kullanıldığı üretim kanallarının önemlilerindendir.

Ancak sadece sözlü dilde yer alan aday sözlük birimlerin, ağızlara ait söz varlığı veya sadece konuşma diline ait unsurlar olması da mümkündür. Bu noktada, sözlüğün veri kaynağını oluşturan derleme, yazıya geçirilmiş sözlü dil ürünlerini kaydederken mümkünse kullanıcıya ait yaş, sosyal statü, eğitim düzeyi gibi özelliklerin işaretlenerek aday sözlük birim seçiminde bu ölçütleri de işe koşmak gerekecektir.

Derlem verisinde karşılaşılan ve sadece konuşma metinlerinde yer alan aday sözlük birimlerin sıklık ve üretici özellikleri gibi durumlarını incelemek ve yeri geldiğinde sözlü dilde kullanılan aday sözlük birimlerin sadece sözlü dilde mi kullanıldığının yoksa yazılı dilde de kullanımı olan örnekler mi olduğunun karşılaştırılması gerekecektir.

4.2.1.2. Metin Türü

Metin türleri, farklı bakış açılarına göre farklı biçimlerde sınıflandırılabilmekle birlikte bu çalışma kapsamında kullanılan metin türü terimi, birbirinden farklı iletişim maksadı güdülerek ve farklı bağlamsal durumlarda oluşturulmuş yazılı veya sözlü bir metnin kendine has biçimsel, üslupsal, söz varlığına ait vb. özelliklere sahip olup kimi özellikleriyle diğerlerinden ayrılan, kimi özellikleriyle diğerlerine yaklaşan metinlerin sınıflandırılması olarak tanımlanmaktadır. Burada kullanılan *"metin türü"* ifadesi sadece geleneksel dil ve edebiyat çalışmalarında ele alınan edebî metin türlerine değil, sözlüğün hedef dilinde üretilen tüm türlere işaret etmektedir.

Bir sözlüğe en güvenilir ve en kapsamlı veriyi sağlaması açısından derlemler ve dolayısıyla derlem dilbilimin ele aldığı metin türü sınıflandırmaları oldukça önemlidir. Derlem dilbilim alanındaki önemli isimlerinden Biber'in (1993: 245) metin türleri tasnifi oldukça ayrıntılıdır. Buna göre Biber; metinleri iletişim kanalına, biçimine, üretildiği fiziksel konuma, alıcı kişinin özelliklerine, göndericisine (üreticisine), gerçekliğine, amaçlarına ve konusuna göre olmak üzere farklı ulamlara ayırmıştır.

Biber'ın sınıflandırması ve bu konuda yaptığı çalışmalar, kendisinin de bizzat çalışmalarında yer aldığı İngilizce için hazırlanan ve dünyadaki en büyük söz varlığı havuzlarından birine sahip BNC ve OEC gibi derlemlerin metin toplama, veri havuzu oluşturma, vb. ölçütlerini etkilemiştir. Bu derlemlerin veri havuzu oluşturulurken bu sınıflandırma esas olarak kabul görüp veriler bu doğrultuda derleme kaydedilmiş ve işaretlenmiştir.

OED'nin ana veri kaynağı olarak kullandığı derlemlerde olan OEC'de ve BNC'deki metin türleri: akademik makaleler, teknik kılavuzlar, magazin dergilerindeki yazılar, gazete haberleri, köşe yazıları, kurumsal web siteleri, dergi makaleleri, roman, öykü, taraftar dergileri, kişisel web siteleri, bloglardır[72].

Bir derlemdeki metin türlerini röportaj, deneme, yemek tarifleri, kullanma talimatnamesi, kişisel mektuplar, ilaç prospektüsleri, reklam metinleri, öğrenci kompozisyonları, sağlık broşürleri, öğrenci ödevleri, film ve kitap tanıtım yazıları vb. biçiminde çeşitlendirmek de mümkündür. Derlemdeki metin türlerinde sağlanacak çeşitlilik, derlemin dili temsil etme gücünü artıracaktır. Temsil gücü yüksek bir derlem ise hedef dil için hazırlanacak genel sözlüğün dili temsil gücünü artıracaktır.

Sözlüğe alınacak aday sözlük birim ile ilgili tarama işlemi gerçekleştirilirken aday sözlük birimin metin türü bakımından da çeşitlilik sağlaması gerekecektir. Örneğin, OED'ye alınması için aday olan bir sözlük birimin sıklığı ve zaman süreci çeşitli kaynaklar içinde aranmaktadır. Bir aday sözlük birim, tüm kaynaklarda kaynak çeşitliliği (sözcüğün yazılı ortamda mı, elektronik ortamda mı, hangi metin ortamında, hangi bağlamlarda görüldüğü) göz önünde tutularak aranmaktadır (Maxwell, 2006).

Sadece öğrenci ödevlerinde ve öğrencilerin yazdığı kompozisyonlarda yer alan ancak başka hiçbir metin türü içerisinde kullanılmamış bir aday sözlük birimin öğrenci argosuna ait bir ifade olabilmesi mümkündür. Başka bir örnekle sadece ilaç prospektüslerinde geçen bir aday sözlük birimin, eczacılık ya da biyoloji alanına ait bir teknik terim olma olasılığı yüksektir. İlaç prospektüsü gibi teknik bir metinde kullanılmış ancak birkaç romanda da kullanılmış bir aday sözlük birim metin

[72] Oxford English Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/words/the-oec-composition-and-structure , 5 Şubat 2016.

türlerine yeterince yayılmış sayılabilmekte ve bir sözlük birim olarak sözlüğe dâhil edilebilmektedir.

4.2.1.3. Konu Alanı

Konu alanı, metnin üretildiği dalın türüdür. Metin türü terimi ile konu alanı terimi birbirleriyle karıştırılmaması gereken kavramlardır. Örneğin bir metin türü olan bilimsel bir makale, bir biyolog tarafından kaleme alınıp biyoloji konu alanına dâhil edilirken bir tarihçi tarafından kaleme alınan bir bilimsel makale tarih konu alanına ait bir metindir. Buradan hareketle bilimsel bir makale gibi aynı metin türüne ait bir dil ürünü farklı konu alanlarına ait birer dil ürünü olarak kabul görmelidir. Zaten çalışmanın asıl konusunu oluşturan aday sözlük birimlerin çeşitliliği, anlamı, karşıladığı kavram gibi unsurlar aynı iki metin türüne ait olmakla birlikte, iki farklı konu alanına ait olan bu makalelerde aynı olmayacaktır. Başka bir ifade ile biyoloji alanındaki bir makale ile tarih alanındaki makalenin söz varlığı ve terimleri birbirlerinden ayrışacaktır.

Bir yazılı, sözlü veya yazıya geçirilmiş sözlü metin çeşitli konu alanlarından birine veya birden fazla konu alanına ait olabilir. Sınırları birbirleriyle tam olarak ayrılmamış ya da sınırları birbirine ait olan konu alanları ile karşılaşmak mümkündür. Örneğin tıp alanında kullanılan söz varlığına ait bazı sözcükler biyoloji konu alanı ile benzerlik gösterebilecektir.

Metinlerdeki aday sözlük birimlerin ait olabileceği konu alanlarından bazıları şunlardır:

Tablo 33. Konu Alanı Örnekleri

antropoloji	arkeoloji	askerî	astroloji	astronomi	beslenme	bilişim
biyoloji	cinsellik	dilbilim	din	doğa	edebiyat	eğitim
felsefe	fizik	haber	hukuk	iş dünyası	kimya	matematik
mimari	mühendislik	oyun	paranormal	psikoloji	sanat	siyaset
sosyoloji	spor	tarih	tarım	taşımacılık	ticaret	tıp
toplum	turizm	serbest zaman				

Tablo 33.te bazı konu alanları gösterilmiştir. Bu konu alanlarının sayısını artırmak, daha alt alanlara ayırmak ve derlem verileri girilirken alt alanlara göre işaretlemek mümkündür.

Konu alanıyla ilgili diğer önemli bir nokta ise konu alanlarının alt dallarının ne olması gerektiğidir. Atkins ve Rundell (2008: 184), örnek olarak ele aldığı bilim konu alanının alt dallarını; anatomi, antropoloji, arkeoloji, astronomi, biyokimya, biyoloji, botanik, tarım biçiminde alt dallara ayırmaktadır.

Bazı konu alanlarının alt dallara ayrılmasına ortaya çıkan diğer önemli bir nokta ise bu ulamlamanın farklı kültürlere, milletlere göre değişebilir nitelikte olmasıdır. Örneğin spor konu alanı altında yer alan futbol, hentbol, basketbol ve kriket gibi spor dallarının hangilerine ait metinlerin derlemde yer alıp ve hangi spor dallarındaki aday sözlük birimlerin inceleneceği sorusu da önemlidir. Bu dallar ve dalların dil kullanıcıları üzerindeki önemi ve etki alanı tüm diller ve dillerin kullanıcıları için aynı olmayacaktır. Örneğin, İngiltere'deki bir gazetenin spor sayfalarında kriket sporu ile ilgili haberlerde geçip kriket sporu ile ilgili aday sözlük sözlük birimlerle karşılaşma olasılığı yüksekken Türkiye'deki herhangi bir gazetenin spor sayfalarında kriket sporu ile ilgili bir habere ve kriket sporu ile ilgili aday sözlük birimlere rastlama olasılığı düşük olabilecektir.

İngiltere'de 19. Yüzyılın başından beri oynanan, birçok takımın yer aldığı ve bir federasyonu [The England and Wales Cricket Board (ECB)][73] ve onlarca takımı olan kriket sporu ile Türkiye'de Gelişmekte Olan Spor Branşları Federasyonuna[74] bağlı olan ve bağımsız bir spor branşı olmayıp kendine ait bir federasyonu olmayan ve alt bir branş olan kriket sporunun Türk toplumundaki, dolayısıyla Türkçedeki yeri, önemi ve etki alanı aynı değildir. Her iki toplumda da farklı yerlere sahip olan bu spor dalı ile ilgili haber sayısı, metin üretim miktarı ve dolayısıyla aday sözlük birimlerin sayısı aynı olmayacaktır. Genel bir Türkçe sözlüğün yapısı ve hitap ettiği kullanıcılar göz önünde bulundurulduğunda Türk toplumunda yeri, önemi, ağırlığı olan spor dallarını kapsama dâhil etmek gerekecektir.

Metcalf (2002: 158) *"amuse-bouche"* (ara sıcak) sözcüğünün sadece yemek endüstrisinde kullanılan bir sözcük olduğunu, yemek dergilerinde ve kitaplarında

[73] The England and Wales Cricket Board, (Çevrimiçi), http://www.ecb.co.uk/, 12 Ocak 2016.
[74] Gelişmekte Olan Spor Branşları Federasyonu, (Çevrimiçi), http://gosbf.gov.tr/, 12 Ocak 2016.

geçen ama dilin başka tür metinlerinde rastlanmayan bir sözcük olduğunu belirtmektedir. Metcalf başka bir örnek olarak *"fusin"* (AIDS virüslerine beyaz kan hücrelerinin saldırmasını sağlayan bir tür bakteri) sözcüğünü vermektedir. Bu sözcüğe sadece biyoloji bilimi ile ilgili metinlerde rastlanılabileceğini belirmektedir.

Bir ASB'nin sözlüğe alınabilmesi için sadece bir konu alanında örneğin biyoloji konu alanındaki metinlerde kullanılması, sözcüğün teknik bir sözcük olabileceği ve uzmanlık dalına ait söz varlığına ait bir terim olması özelliğinin göstergesi olabilmektedir.

Özetle bir ASB'nin ait olduğu konu alanına ilişkin veriler incelenirken ASB'nin içinde kullanıldığı metnin konu alanına dikkat edilmelidir. Genel sözlüğün özelliklerin göz önünde bulundurularak ASB'nin birden fazla konu alanında kullanılarak yayılma özelliğine sahip olmuş ve teknik konu alanlarından daha ziyade genel dil kullanıcısına hitap etme ihtimali yüksek olan serbest zaman, doğa, din, haber vb. alanlarda da kullanılmış olması beklenmelidir.

4.2.1.4. Metnin Dil Konuşucusuna Ulaşılabilirlik Sayısı

Derlemler hazırlanırken derlem havuzuna alınan metinler ve bu metinlerdeki sözcükler birer kere alınmaktadır. Örneğin, okurlarının eğitim durumu, yaşı, genel kültür düzeyi ve sözcük bilgisi gibi okur profili özellikleri bakımından birbirine benzer hedef kitleye sahip A ve B gazetesinde yer alabilecek A ve B olayları ile ilgili bir haber metni ele alındığında günlük bir milyon tiraja (veya İnternet'ten okunma sayısına) sahip A gazetesindeki A olayı ile ilgili bir metin içindeki sözcükler derlem havuzuna sadece birer kez alınmaktadır. Günlük 10 bin tiraja (veya İnternet'ten okunma sayısına) sahip B gazetesindeki B olayı ile ilgili bir metin içindeki sözcükler de derlem havuzuna birer kez alınmaktadır.

Bu durumda derlem üzerinde ASB'leri belirlemek için çalışan sözlük bilimcinin karşısına, derlemde daha önce hiçbir biçimde yer almayan ve sadece A gazetesindeki A olayı ile ilgili haber metni içerisinde bir kez yer alan bir sözcük, derlemin tamamında kullanım sıklığı bakımından bir sıklık sayısı ile çıkacaktır. Aynı şekilde derlemde daha önce hiçbir biçimde yer almayan ve sadece B gazetesindeki B olayı ile ilgili haber metni içerisinde bir kez yer alan bir sözcük derlemin tamamında kullanım sıklığı bakımından derlem üzerinde çalışan sözlük bilimcinin karşısına bir sıklık sayısı ile çıkacaktır. Yani her iki gazetede de ilk kez kullanılan sözcük derlem

veri tabanında eşit sayıda yer alacak, derlemle ilgili analiz yapan sözlük bilimci eşit sayıda sözcükle karşılacaktır.

Burada yanıtlanması gereken şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: A gazetesine ulaşan 1 milyon dil kullanıcısının kaçı anlamını bilmedikleri sözcüğün anlamını öğrenmek için sözlüğe başvuracak, B gazetesine ulaşan 10 bin dil kullanıcısının kaçı anlamını bilmedikleri sözcüğün anlamını öğrenmek için genel sözlüğe başvuracaktır? Doğal olarak bu soruya verilecek yanıt okunma sayısı yüksek A gazetesi yönünde olacaktır.

Tüm metin türleri göz önünde bulundurulduğunda ulaşılabilirlik sayısı ile başka bir örnek de vermek mümkündür. Metin türü olarak derlemlerde ilaç prospektüsleri de yer alabilmektedir. Örneğin Türkiye'de yılda 1 milyon kutu satış rakamına ulaşan bir ilacın prospektüsü ile yılda bin kutu satış rakamına ulaşan bir ilacın prospektüsünün ulaştığı dil kullanıcısı sayısı farklıdır. Bu konuyla ilgili örnekleri artırmak mümkündür.

Bu noktada aday sözlük birimin sıklık sayısını sadece derlemdeki sıklık sayısına göre hesaplamak ve değerlendirmek genel sözlük hazırlayan bir kişinin kullanıcı ihtiyaçlarını tam karşılayamamasına neden olabilecektir. Bunu engellemek için yüksek sayıdaki kullanıcının erişebildiği veya karşılaşabildiği metinlerdeki aday sözlük birimlerin farklı katsayılarla hesaplanması gerekmektedir. Yani daha fazla dil kullanıcısına ulaşma ihtimali olan bir metindeki ASB ile daha az sayıdaki dil kullanıcısına ulaşma ihtimali olan bir metindeki ASB aynı sıklık değeri ile ele alınmamalıdır.

4.2.1.5. Bilgi Düzeyi (Teknik Dil ve Genel Dil Sınırı)

Genel sözlüklerin sözcük listesinde yer alacak ASB'lerin seçilmesiyle ilgili sorunlardan biri de genel sözlüğün teknik dili ne kadar kapsayacağı ve teknik dile ait uzmanlık sözcüklerinin ne kadarını ve hangilerini kapsayacağıdır. Bu sorun aslında metnin hitap ettiği dil kullanıcılarının bilgi düzeyi ile yakından ilişkili bir durumdur.

Bilgi düzeyi, konu alanı ile yakından ilgili bir sözlük birim seçme ölçütüdür. Bu çalışmada metnin bilgi düzeyi ile kastedilen kavram; metnin herhangi konu alanına ait ne kadar ayrıntılı bilgi içermesiyle, metnin hitap ettiği dil kullanıcısının o

alana ait ne kadar bilgi sahibi olmasıyla ve metnin içerdiği bilgi türünün genel sözlük kullanıcısının ihtiyaç duyup duymaması ile ilişkilidir.

Jackson'a (2000: 164) göre sözlükler son yıllarda bilim ve teknoloji ile ilgili söz varlığını içermeye özel dikkat göstermektedir. İngilizce sözlüklerin birçoğu bilgi teknolojileri, çevre, iş ve finans, tıp, spor ve popüler kültür ile ilgili söz varlığına dikkat etmektedir. Jackson, sözlüklerin kendi çağlarına ait ürünler olduğunu ve çağın getirdiği ilgi alanlarının, kaygıların ve kültürün sözlük birim seçimini etkilediğini savunmaktadır.

Bilgi düzeyi ile ilgili olarak biyoloji konu alanı ve biyoloji ile ilgili teknik terimleri örnek vermek mümkündür. Hakemli dergilerde yayımlanmış bilimsel makalelerde veya biyoloji alanında lisans, lisansüstü eğitim gören öğrenciler için hazırlanmış bir kitaptaki metinlerde teknik sözcükler daha yoğun biçimde kullanılırken ortaokul ders kitabındaki metinlerde yer alan biyoloji alanıyla ilgili metinlerde teknik sözcük yoğunluğu düşük bir nitelik göstermektedir. Yani biyoloji konu alanına giren bir bilimsel makale ile ortaokul düzeyindeki ders kitabındaki biyoloji konusunu işleyen metnin bilgi düzeyleri aynı değildir. Biyoloji alanındaki hakemli bir dergide yayımlanmış bir makalenin muhatabı olacak kitlenin bilgi düzeyi ile ders kitabındaki bölümün muhatabı olan kitlenin bilgi düzeyi de aynı olmayacaktır.

Öte yandan Türkiye'deki okuryazarlık ve eğitim oranı göz önünde bulundurulduğunda ortaokul ders kitabındaki biyoloji metni ile muhatap olacak kitledeki bireylerin sayısı ile biyoloji alanında uzmanlaşmış bireylerin sayısı da aynı olmayacaktır. Ortaokul ve lise ders kitapları Türk toplumunun geneline ve dolayısıyla genel dil kullanıcısına hitap eden, hakemli dergilerdeki yayınlar daha az sayıdaki uzman bir kesime hitap eden bir yapıdadır. Bu çalışmanın kapsamı genel sözlükler olduğu ve genel Türkçe sözlüklerin toplumun geneline hitap ettiği düşünüldüğünde ortaöğretim düzeyindeki ders kitaplarındaki ASB'lerin tamamının genel Türkçe sözlükte yer alması sözlüğün özelliği itibariyle daha uygun olacaktır. Zira sözlük kullanıcılarının eğitim düzeyleri düşünüldüğünde ortaokul ders kitabıyla karşılaşıp genel sözlük kullanma ihtiyacı duyacak kesim sayısal bakımdan biyoloji alanında yükseköğrenim görmüş kesime göre daha kalabalık olacaktır.

Genel sözlük ile uzmanlık sözlüğü arasındaki sınırı belirlemek, sözlük biliminin uzun süredir üzerinde çalıştığı ve tam anlamıyla sınırı çizemediği konulardan biridir. Bu noktada uzmanlık dili sınır ile genel dil sınırını çizmek için herhangi bir sözcükle karşılaşıldığında sözcüğün sözlüğe alınıp alınmayacağına dair verilecek karar sürecinde uzmanlık terimine benzeyen bir sözcüğün ilkokul, ortaokul ve lise ders kitaplarındaki kullanım sıklığına ve yayılma özelliğine bakmak doğru bir yöntem olacaktır.

Örneğin hücre sözcüğünün genel Türkçe bir sözlükte bir sözlük birim olması konusunda pek tereddüt yoktur çünkü bu sözcük dilde farklı alanlarda, farklı metin tülerinde, farklı anlamlarda kullanılan bir sözcüktür. TDK Güncel Türkçe Sözlük'teki anlamları şöyledir:

> "1. isim, anatomi, biyoloji İnce bir zar içindeki protoplazma ve çekirdekten oluşmuş, bir organizmanın yapı ve görev bakımlarından en küçük birimi, göze.
>
> 2. Küçük oda.
>
> 3. Tutukluların veya hükümlülerin yalnız olarak kapatıldıkları küçük oda.
>
> 4. Siyasi bir inançla gizli olarak çalışan bir örgütün genellikle aynı yerde çalışanlarının oluşturduğu topluluk."[75]

Ancak bir gemicilik terimi olan *"roro (gemisi)"* sözcüğünün genel Türkçe sözlükte bir sözlük birim olarak bulunup bulunmaması söz konusu olduğunda sözlük birim seçme kararı genel Türkçe sözlükler için değişkenlik gösterebilmektedir. Bu sözcük MBTS'de ve ÖTS'de bir sözlük birim olarak yer alırken TDKTS, DDTS, GTS'de bulunmamaktadır. Oysaki Google üzerinden Türkçe arama yapıldığında 337.00 sonuç elde edilmekte ve bu sözcüğün sadece teknik metinlerde değil ulusal gazete, dergi, genel dil kullanıcısına hitap eden duyurularda[76] sık ve yaygın biçimde kullanıldığı görülmektedir.

---

[75] Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e2aad64d4d53.62084186, 9 Şubat 2016.

[76] Duyuru başlığı "İDO'nun İstanbul'un trafiğini rahatlatacak Roro seferleri başlıyor" İDO, (Çevirimiçi), http://www.ido.com.tr/duyuru-hepsini-goster/890-ido-roro-seferlerine-basladi, 8 Ocak 2016.

Herhangi bir sözlük hazırlayıcısı içgörü yöntemi ile bu ASB'yi incelediğinde teknik bir terim olarak kabul edip genel Türkçe sözlüğe almayabilirken başka bir sözlük hazırlayıcısı eğer bu sözcüğe aşina ise sözcüğü genel Türkçe sözlüğe dâhil edebilecektir. Bununla birlikte genel bir Türkçe sözlükte teknik dil (uzmanlık dili) ve genel dil sınırını kişisel tercihlere göre çizmek kişisel keyfiyeti ortaya çıkaracak bu da nesnel olmak yerine öznel bir sonucu ortaya çıkaracaktır.

Ortaokul ve lise düzeyinde Türkiye'de biyoloji, kimya, dil bilgisi, fizik, tarih, coğrafya, matematik, din kültürü, müzik, spor vb. dersler günümüzde geniş kitlelere okutulan dersler olduğu için ASB'lerin sözlük birim olma sürecindeki karar mekanizması bu alanlardaki ders kitaplarına başvurmak yoluyla giderilebilecektir. Yani toplumun geniş kesimine hitap eden ders kitaplarında kullanılan herhangi bir teknik terimin genel Türkçe sözlüğe dâhil edilmesi mümkündür.

Ancak ortaya çıkan başka bir sorun ise "ortaokul ve lise düzeyinde ders olarak okutulmayan ve ders kitabı olmayan bir uzmanlık alanı için nasıl bir yol izleneceği"dir. Bu konuda otomotiv konu alanını örnek vermek mümkündür. Otomotiv alanı ders olarak genel ortaokullarda ve genel liselerde okutulan bir ders değildir. Dolayısıyla Türk toplumunun büyük bir bölümü otomotiv alanı ile ilgili teknik ders almamakta, teknik liselerin otomotiv bölümleri gibi sadece sınırlı bir kitle bu alanla ilgili bilgileri bir ders kapsamında öğrenmekte, otomotiv alanıyla ilgili teknik terimleri eğitim öğretim sürecinde karşılarında bulmamaktadır. Sadece teknik liselerde dersi ve ders kitabı olan bu alana ait sözcüklerin uzmanlık dili ve genel dil sınırını çizmek için farklı bir yol izlemek gerekecektir.

Türk toplumunun büyük bölümü kitabi bilgi açısından otomotiv alanı ile muhatap olmamasına rağmen ile günlük yaşamda örneğin bir tamirhanede, aracının bakımı ile ilgili bilgiler içeren bir kullanma kılavuzunda, serbest zamanı değerlendirmek için okuduğu otomobil dergisinde, gazete haberinde vb. ortamlarda otomotiv alanına ait söz varlığı ile muhatap olabilmektedir.

Genel sözlüğün amaçlarından biri de genel dil kullanıcılarının karşılaşabilecekleri muhtemel sözlük birimleri sözlükte barındırmak ise sözlük hazırlayıcısı; otomotiv konusunda uzman olmayan, herhangi bir bağlamda veya metinde sözcükle karşılaşan dil kullanıcısına sözcüğü sözlükte bir sözlük birim olarak sunmak zorundadır.

Örneğin TDKTS'de, MBTS'de, ÖTS'de, DDTS'de ve GTS'de *"karbüratör"*[77] (Patlamalı motorlarda akaryakıtı buharlaştırıp hava ile karışmasını sağlayan cihaz.) sözlük birimi yer almaktadır. Ancak otomobilin başka bir parçası olan triger kayışı (Motorlarda silindir kapağında bulunan egzantrikler ile motor bloğunun en alt kısmında yer alan krank mili çıkıntısı arasında çalışan, kasnaklar ve rulmanlar yardımı ile boylamasına yerleştirilen kayışlardır.) tamlaması bu sözlüklerin hiçbirinde yer almamaktadır. Oysaki İngilizce genel bir sözlük olan OED'de *"triger kayışı"*[78] (timing belt, timing chain) sözlük birimi yer almaktadır.

Özellikle çeşitli genel sözlük hazırlayıcılarının çok basit bir yöntem olarak ve bir tür ön çalışma olarak uyguladığı gibi sözcüğün kullanım sıklığını Google'dan sorgulandığında sözlükte yer alan *"karbüratör"*[79] sözlük birimi için 498.000 sonuç bulunmakta, genel Türkçe sözlüklerde yer almayan *"triger kayışı"*[80] tamlaması için 377.000 sonuç bulunmaktadır. İki sözcük arasındaki sıklık sayısı bakımından yaklaşık 100.000 fark vardır ancak bu fark kullanım sıklığının büyüklüğü düşünüldüğünde çok büyük değildir. Bu durumda *"triger kayışı"* tamlamasının Google'daki kullanım sıklığı *"karbüratör"* sözlük birimine göre yaklaşık 100.000 adet düşük sayıda yer almasından dolayı genel Türkçe sözlüklere alınmasının uygun görülmediği kanaatine varılabilir ama biyoloji alanına ait *"protoplazma"*[81] sözlük biriminin Google aramasında bulunan sonuç sayısı ise 68.200'dür. Basit bir yöntemle sıklık sayısının hesaba alındığı düşünüldüğünde *"protoplazma"* aday sözlük biriminin genel bir Türkçe sözlükte yer almaması gerekmektedir. Oysaki *"protoplazma"* aday sözlük birimi TDKTS'de, MBTS'de, ÖTS'de, DDTS'de ve GTS'de yer almaktadır.

Özetle otomotiv, tarih, biyoloji, tarım vb. alanlarda genel Türkçe sözlük açısından uzmanlık dili ve genel dil sınırı çizilirken aday sözlük birimin İnternet ortamındaki kullanım sıklığından başlanarak sırasıyla ortaokul, lise ders kitapları,

---

[77] Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e2b1b5879643.46448020, 9 Şubat 2016.

[78] Oxford English Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/timing-chain?q=timing+belt, 5 Şubat 2016.

[79] Google, (Çevirimiçi), https://www.google.com.tr/#q=karb%C3%BCrat%C3%B6r, 7 Şubat 2016.

[80] Google, (Çevirimiçi), https://www.google.com.tr/#q=trgier++kay%C4%B1%C5%9F%C4%B1, 7 Şubat 2016.

[81] Google, (Çevirimiçi), https://www.google.com.tr/#q=protoplazma, 7 Şubat 2016.

gazeteler, dergiler, reklam metinleri, broşürler, hikâyeler, romanlar vb. eserlerdeki yayılmasını ve kullanım sıklığını incelemek gerekecektir. Genel dil kullanıcısına hitap eden metin türlerinde ve konu alanlarında karşılaşılan ASB'lerin sözlüğe dâhil edilmesi mümkündür.

4.2.2. Dil Üreticisinin Özellikleri

Genel sözlük, özelliği itibariyle dil topluluğunun geneline hitap etmek durumundadır. Dolayısıyla genel sözlükte yer alacak sözlük birimler için bir derlem hazırlanırken toplumun tüm tabakalarının ürettiği yazılı ve sözlü metinler derlem havuzuna aktarılmalıdır çünkü toplumdaki farklı dil konuşucularına ait toplanmış veriler, toplumun tamamına yakın bölümünü yansıtacaktır. Toplumun çeşitli tabakalarını yansıtırken de sözlüğe seçilecek sözlük birimler için de bazı ölçütler geliştirilmelidir.

4.2.2.1. Aday Sözlük Birimi Kullanan Dil Üreticisinin Sayısı

OED[82] "İnsanlar genellikle kendi uydurdukları sözcükleri yollamakta ve bize onların uydurdukları sözcükleri sözlüklerimizden birine ekleyip eklemeyeceğimizi sormaktadırlar. Bu durumda öneri sunan sözlük kullanıcılarına cevabımız maalesef hayırdır çünkü biz genelde, sadece geniş ölçüde ve yıllardır kullanılan sözcükleri ekliyoruz. Biz bunu sözlüğümüzün veritabanındaki bütün kanıtlara bakarak değerlendiriyoruz. Elbette, bazı uydurma sözcükler ya bir boşluğu doldurduğundan ya da yeni bir şeyi karşıladığından tutulur ve İngilizcenin yerleşik bir parçası olur." açıklamasını yapmakta, kişisel anlık oluşumları sözlüklerine almadıklarını belirtmektedir.

Dil üreticisinin sayısı ifadesi, ASB'nin tekil biçimde sadece bir kişi tarafından mı yoksa birden çok kişi tarafından mı metinlerde kullanıldığına işaret etmektedir. Genel sözlüğün veri tabanında yer alan bir ASB'nin sadece bir kişi tarafından kullanıldığının saptanması ASB'nin dilin geneline ait olmasından çok, kişiye özel anlık oluşumlara işaret edebilmektedir. Anlık oluşum biçiminde üretilip derlemde sadece bir eserde bir veya birkaç kez sınırlı sayıda kullanılması durumunda bu ASB sözlüğe alınmayabilir.

[82] Oxford English Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/words/how-do-new-words-enter-oxford-dictionaries, 7 Temmuz 2014.

Maxwell'e (2006) göre bir aday sözlük birimin sözlüğe alınabilmesi için birden çok metinde birden çok yazar, konuşucu tarafından birden çok kere kullanılmış olması gerekmektedir. Bu hususa önceki bölümlerde değinilmiştir. OED dildeki yeni sözcükleri taramak için bir okuma programı kullanmaktadır. Bu programın adı Oxford Okuma Programı'dır (Oxford Reading Programme). Okuma programı, İnternet veri tabanını, konu tabanlı sözlükleri ve İngilizce konuşulan ülkerdeki insanların görüşlerini takip etmektedir. Eğer bir sözcük, en az beş kez, beş ayrı kaynakta, beş yıllık dönemden daha fazla görülürse OED'ye alınabilmektedir.

4.2.2.2. Metin Üreticisinin Statüsü

Bir sözcüğün güncellik kazanması birçok etkene dayanmaktadır. Bunlardan biri de sözcüğü kullanan kişinin statüsüdür (Bauer, 1983: 43). Bauer, bu duruma örnek olarak ilk kez dönemin İngiliz Başbakanı Winston Churchill tarafından kullanılan *"triphibian" (*Genellikle koordine saldırılarda hava indirme birlikleri de dâhil olmak üzere kara, deniz ve hava kuvvetleri tarafından oluşturulan istihdam birlikleri.)[83] sözcüğünü vermektedir. Bu sözcük dönemin başbakanı tarafından kullanıldıktan kısa bir süre içinde çeşitli dergilerde, gazetelerde kullanılmıştır.*"triphibian"* sözcüğünün asıl biçimi *"triphibious"* sözcüğüdür. 7 Şubat 1944 tarihli Life dergisinde[84] de haber olarak geçen bir diyalogda 2. Dünya Savaşı sırasında hava, kara ve deniz birliklerinin tamamıyla birlikte yapılacak bir saldırıyı anlatmak isteyen Winston Churchill "*complete triphibian"* ifadesini kullanmıştır. Winston Churchill bu ifadeyi tesadüfen üretmiş ve sözcük kısa bir süre içinde Webster's Sözlüğüne girmiştir (Manchester, 2015: 123).

Özellikle 1900'lerin başında ortaya çıkan radyo, daha sonraları ortaya çıkan televizyon ve 21. yüzyıla damgasını vuran İnternet gibi kitle iletişim araçları dil kullanıcılarının dil alışkanlıklarını etkilemektedir. 1950'lerde radyo konuşmaları ile topluma sesini duyuran devlet adamları, günümüzde televizyon ve İnternet vasıtasıyla geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Bu konuda iletişim araçlarının

---

[83] Merriam Webster Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.merriam-webster.com /dictionary/triphibious, 12 Kasım 2015.

[84] Google Books, (Çevrimiçi), https://books.google.com.tr/books?id=YFQEAAAAMBAJ &pg=PA87&lpg=PA87&dq=complete+triphibian+life&source=bl&ots=YSZTBg384X&sig=s9m7 hdZTO18ulFTTftpQxbU7tU&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjd8_7i3arLAhUmIpoKHYYsDfkQ6A EIHDAA#v=onepage&q=%20triphibian&f=false, 13 Kasım 2015.

nimetlerinden yararlanıp ürettikleri metinleri çok sayıda dil kullanıcısına ulaştıranlar arasında sadece devlet adamları değil, sanatçı, gazeteci, şarkıcı, yazar, bilim insanı vb. kişiler de bulunmaktadır.

Dil üreticisinin statüsünün, sözcüklerin dildeki yayılımını etkileyen başka bir örnek ise bu çalışmanın zaman direnci başlığında ele alından *"selfie"* sözcüğüdür. ABD Başkanı Barack Obama'nın sosyal paylaşım sitesi Twitter'da yaklaşık 5 milyon takipçiye sahip eşi Michelle Obama, 12 Ağustos 2013 tarihinde köpeği ile çektiği selfie fotoğrafı Twitter'da paylaşmış; Twitter'da yaklaşık 14 milyon takipçiye, İnstagram'da yaklaşık 62 milyon takipçiye sahip Şarkıcı Beyonce, çektiği selfie fotoğrafı Twitter'da 8 Ağustos 2013 tarihinde paylaşmış; Twitter'da yaklaşık 5 milyon takipçisi olan Amerika Birleşik Devletleri Dış İşleri Bakanı Hillary Clinton, kızının kendisi ile çektiği selfie fotoğrafı Twitter'da 14 Haziran 2013 tarihinde paylamıştır[85]. Yani *"selfie"* sözcüğünün farklı alanlarda üne sahip sadece üç kişinin yaklaşık 81 milyon kişiye ulaştırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı zamanda bu dönemde Michelle Obama, Beyonce Hillary ve Clinton'un kullandığı bu sözcükle ve durumla ilgili kaç tane İngilizce haber metni oluşturulduğunun sayısına dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte, bu ünlülerin haberleri İngilizce ve hatta başka dildeki gazetelerde yayımlanmıştır. Kısa bir İntenet araştırması ile bu haberlerin milyonlarca okuyucusu olan New York Times, Daily Mail, The Washington Post vb. birçok gazetede aynı dönemde yayımlandığı bilgisine ulaşmak mümkündür. Özellikle İnternet üzerinden ve basılı olarak okur sayısı milyonları aşan bu gazetelerdeki "selfie" ile ilgili haberin tam olarak kaç İngilizce konuşucusuna ulaştığını net bir sayı ile ifade etmek mümkün olmasa da sözcüğün milyonlarda kişiye ulaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zaman direnci bölümünde yer alan "Tablo 34. Selfie Sözcüğünün Kullanım Sıklığı ve Kullanılma Zaman Aralığı"nda da görüleceği üzere "selfie" sözcüğünün kullanım sıklığının en yüksek miktara ulaştığı dönem bu ünlülerin tweet atarak kullandığı haziran, temmuz ve ağustos ayına denk gelmektedir.

Metin üreticisinin statüsü sadece çok sayıdaki dil kullanıcısına ulaşmakla ele alınmaması gereken bir ölçüttür. Metin üreticisinin tanınan, nitelikli, Türkçenin temel eserlerinden birini üreten bir yazar veya şair olması da ASB'lerin sözlük birim

[85] Newsmax, (Çevrimiçi), http://www.newsmax.com/t/newsmax/article/537376#!, 12 Aralık 2015.

olma yolundaki kaderini etkileyebilecek bir durum olarak ortaya çıkabilir. Örneğin Türk edebiyatında önemli bir yazar olarak kabul edilmiş, eserleri ders kitaplarında yer alan bir yazarın kullandığı ASB, sıradan dil kullanıcılarının kişisel mektuplarında ve anlık oluşumla ürettiği aday sözlük birimlerle aynı kategoriye sokulmamalıdır. Bu kategori farkının nedeni, dil üreticisi, sınıf vb. bir ayrım olmayıp statü gereği ünlü bir yazarın eserindeki ASB'lerin, daha fazla dil konuşucusuna ve dolayısıyla daha fazla genel sözlük kullanıcısına ulaşma ihtimalinin yüksek oluşudur.

Dolayısıyla genel Türkçe sözlüğün veri kaynaklarındaki metinler derlemde işaretlenirken ASB'yi kullanan kişi ve kişiye ait bilgilerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

4.2.2.3. Dildeki Metin Üreticisinin Yaşı ve Cinsiyeti

ASB'yi herhangi bir metinde kullanan metin üreticisinin yaşı ile ilgili yapılacak bir sorgulama sadece çocuk argosunda veya öğrenci argosunda yer alıp genel dilde ve geniş katmanlarda kullanım görmeyen aday sözlük birimleri saptamak açısından yararlı olabilecektir.

Metin üreticisinin yaşı ve cinsiyeti ile ilgili bilgilerin de genel Türkçe sözlüğün veri kaynağını oluşturacak bir derlemde işaretlenmesi gerekmektedir. İngilizce için hazırlanmış BNC'de metinlerin üreticilerine ait çeşitli işaretlemeler mevcuttur.

Elektronik derleme veri girişi sırasında yaş, cinsiyet ve sosyal derece gibi bilgilerin girilmesi; sözlük birim seçiminde sadece belli bir yaş grubuna, belli bir cinsiyete ya da belli sosyal sınıfta kullanılan aday sözlük birimlerle ilgili bilgilerin elde edilmesini sağlayacaktır. Örneğin sadece 13-15 yaş grubu arasındaki bireylerin ya da sadece kadınların 12-14 yaş arasında kullandığı sözcüklerin kısıtlı bir toplulukta kullanılan argo sözcüklere işaret edebilmesi mümkündür. BNC'ye benzer nitelikte işaretlenmiş ve katmanlara ayrılmış zengin veriler, çok kısıtlı kitlerlerce kullanım gören argo sözcüklerin daha iyi değerlendirilmesine yardımcı olabilecektir.

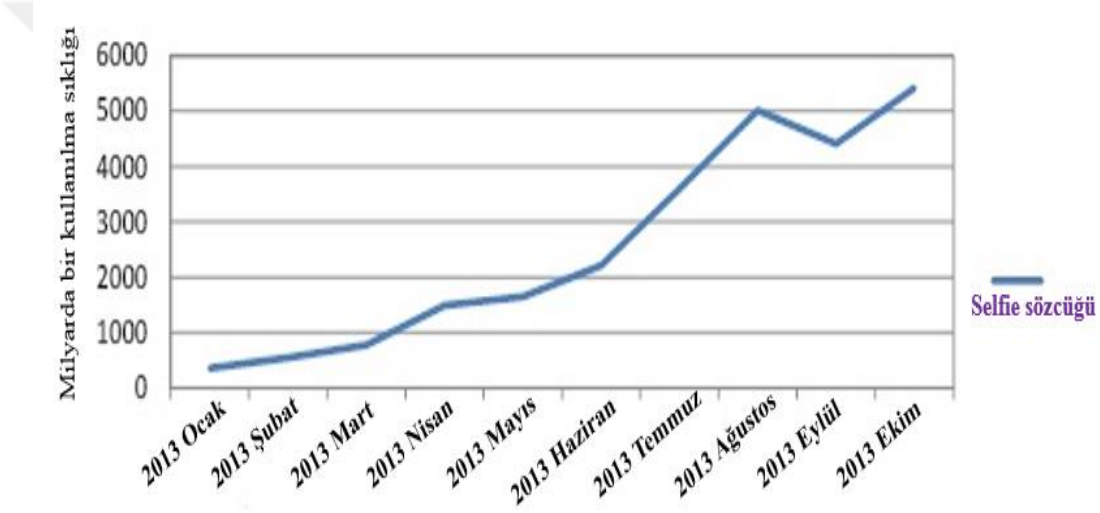
4.3. Zaman Direnci Ölçütü

Zaman direnci terimi sözcüğün dil ortamındaki belli bir süre kullanılıp dile ait metinlerde tutunarak kullanım görmesine işaret etmektedir. Bir sözlük birim adayının

bir zaman diliminde örneğin iki gün içerisinde çok yüksek sıklıkla kullanılması ardından kaybolması mümkündür. ASB'nin sözlükte yer alabilmesi için dilde tutunup dil ürünlerinde belli bir süre içinde kullanılmış olması gerekmektedir. Bir aday sözlük birimin zamana karşı direncini saptayabilmek için hedef dilde kullanıldığı süreyi takip etmek gerekmektedir.

Tablo 34.te *"selfie"* (kişinin cep telefonuyla veya fotoğraf makinesiyle kendi fotoğrafını çekmesi) sözcüğünün OED tarafından takip edilirken karşılaşılan kullanım sıklık miktarı ve sözcüğün belli aylara göre değişkenlik gösteren sıklığı gösterilmiştir.

Tablo 34. Selfie Sözcüğünün Kullanım Sıklığı ve Kullanılma Zaman Aralığı[86]

Oxford Sözlükleri Yayın Yönetmeni Judy Pearsall'ın[87] açıklamasına göre selfie sözcüğünün OED'nin veri tabanı olan OEC'de ilk kez kullanıldığı yıl 2003'tür. Ancak İnternet üzerinden yapılan aramada sözcüğün ilk kez *"ABC Online"* adlı forum sitesinde 13 Eylül 2002 yılında kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle akıllı telefonların ve bazı sosyal ve fotoğraf paylaşım sitelerinin artmasıyla sözcüğün kullanım sıklığı artmıştır. 2013 Ağustos ayında sözcüğün kullanım sıklığı zirveye ulaşmıştır.

Vape Sözcüğü ile ilgili "Tablo 32. Yılın Sözcüğü: Vape Sözcüğünün Sıklık Görünümü" ve Selfie sözcüğü ile ilgili "Tablo 34. Selfie Sözcüğünün Kullanım

[86] Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://blog.oxforddictionaries.com/2013/11/word-of-the-year-2013-winner/, 14 Şubat 2015.
[87] Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://blog.oxforddictionaries.com/2013/11/word-of-the-year-2013-winner/, 20 Ocak 2016.

Sıklığı ve Kullanılma Zaman Aralığı"nda görüleceği üzere sözcüklerin kullanım sıklığı arttığında vape sözcüğü 14 aylık, selfie sözcüğü 10 aylık bir izlemeye sürecine alınmıştır. Ayrıca selfie sözcüğünün Oxford English Corpus'ta 2003 yılında ilk kez kullanıldığı saptanmış ve bu tarihten itibaren sözcük izlemeye tabi tutulmuştur.

Maxwell (2006) bir sözcüğün zaman dilimi süre boyunca kullanılageliyor olması gerekmektiğini ve bu zaman dilimi iki ila beş yıl arasında değişmekte olduğunu ama bu son ölçütün esnek olduğunu bildirmektedir. Bir sözcük beş yıllık dönemden daha fazla görülürse OED'ye alınabildiğini söyleyen Maxwell, bu durumun istisnaları olduğunu da "Bazı sözcükler aniden ortaya çıkmakta ve bu sözcüklerin ileriki tarihlerde de kullanılacağı bellidir, bu sözcükler hemen sözlüğe alınabilmektedir. Örneğin AIDS sözcüğü 80'lerin sonunda ortaya çıkmıştır ve anında sözlüğe girmiştir." ifadesiyle eklemektedir.

Maxwell'in yazısı 2006 yılında yayımlanmıştır. 2006 yılından sonraki yıllarda İnternet kullanımı ve iletişim teknolojilerinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Dolayısıyla bilgi erişiminin oldukça hızlandığı günümüzde bir aday sözlük birimin beş yıl içinde kullanıyor olma ölçütü oldukça uzun bir zamana işaret etmektedir. Tablo 32. ve Tablo 34.te görüleceği üzere *"selfie"* ve *"vape"* sözcükleri beş yıldan daha kısa bir sürede yüksek kullanım sıklığına erişmiş ve sözlüğe dâhil edilmiştir.

Yeni bir sözcük veya dilde var olan bir sözcüğün yeni anlam kazanmasıyla ortaya çıkan sözcükleri belirlemek ve sözcüğün zaman direnci ile ilgili bilgilerden yola çıkarak sözcüğün sözlüğe alınmasıyla ilgili karar sürecinde yaklaşık on iki aylık bir süreç değerlendirmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca özellikle dilde ortaya çıkan yeni sözcükler için elektronik sözlük ve basılı sözlükler için bir ayrıma tutulması da izlenecek bir yöntem olabilecektir. Yeni ögeler, 12 aylık bir gözlemlenme süresine tabi tutulup genel sözlüğün elektronik ortamındaki biçimine aktarılabilecekken tekrar zaman testine tabi tutulan yeni ögenin, genel sözlüğün basım ve yayın politikasına bağlı olmakla birlikte, örneğin 5 yıl sonra sözlüğün basılı biçimine alınmak suretiyle değerlendirilebilmesi mümkündür.

4.4. Art Zamanlılık Ölçütü

Art zaman ölçütü ifadesi; genel sözlükte yer alacak sözlük birimlerin, hedef dilin ne kadar eskiye ait birimleri olması ve ne kadar eski sözlük birimlerin olacağı

sorularına işaret etmektedir. Yani art zaman sınırı ile genel sözlüğün tarihsel başlangıç sınırı ifade edilmektedir.

Avrupa'daki OED, NO, MNN ve SAOL gibi bazı sözlükler kendilerinden yüz yıllar önce başlatılan sözlük çalışmalarının devamı niteliğindedir. Dolayısıyla bu sözlükler, dilin art zamanlı sözlük birimlerini eskiden günümüze gelerek içermektedir. Örneğin SAOL 500 yıl içinde kullanılmış ve genel kullanıma girmiş olan İsveççe sözcükleri içermektedir.[88] Kökeni eski yılların birikimiyle oluşturulan bu tip genel sözlükler, tarihsel bir geçmişe dayanmakta ve dilin önceki dönemlerinde kullanılan sözlük birimleri, dilin çağdaş dönemlerinde ortaya çıkmış sözlük birimleriyle genel sözlüğün içinde üst üste biriktirerek kullanıcıya sunma yolunu izlemektedir. Bu tip sözlükleri hazırlayan sözlükçülerin böyle bir yolu izlemelerinin nedeni, genel sözlüğün herkese ulaşılabilir biçimde kültürün art zamanlı ve eş zamanlı tüm söz varlığını taşıma iddiası olarak izah edilmektedir (Atkins ve Rundell, 2008: 427; Tarp, 2008: 4).

Sözlüğü hazırlayan kişilerin tarihsel sözlük birim birikimine karşı bakış açısı, tarihsel sözlük birimleri yansıtabilmek için sahip oldukları olanaklar veya genel sözlüğün amacı, sınırı gibi konulardaki yaklaşımları art zamanlılık sınırını değiştirebilmektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan genel Türkçe sözlüklerden, ÖTS art zamanlı sözlük birimleri içermesi bakımından OED, NO, MNN ve SAOL gibi sözlüklere en çok benzeyen sözlüktür çünkü ÖTS, Türkçenin yazıyla kayda geçirilmiş ilk dönemi olan Orhun Türkçesi döneminden başlayarak Türkçede kullanılan sözlük birimleri içerme iddiasında bir sözlüktür (ÖTS, 2007: Sayfa numarasız Ön Söz bölümü). Bunun yanı sıra MBTS sözlüğü de 16. Yüzyıla kadarki Türkçe metinlerdeki söz varlığını ve ASB'leri taradığı için bu yönüyle eski sözlük birimleri de içeren genel sözlüklere benzemektedir (MBTS, 2005: X).

Art zamanlılık sınırı sözlüğün dayandığı veri kaynakları ile yakından ilişkili bir sözlük birim seçme ölçütü olmakla birlikte; dilin dönemleri, dil değişimi ve dil politikaları ile de yakından ilişkili bir ifadedir. Zira Türkçenin belli dönemlerden geçmiş, belli değişikliklere ve anlayışlara maruz kaldığı gibi durumlar gözetildiğinde bu sınırı çizmek zorlaşmaktadır. Bu noktada genel Türkçe bir sözlüğün, başlangıcı

[88] SAOL, (Çevirimiçi), g3.spraakdata.gu.se/, 02 Ocak 2014.

genel olarak 20. yüzyıl olarak kabul edilen Türkiye Türkçesi döneminden başlayarak tarihsel arka plandaki sözlük birimleri içerecek biçimde geriye doğru doğru gitmesi daha doğru bir yaklaşım gibi gözükmektedir.

4.5. Ağızlar ve Ölçünlü Dil Sınırı

Genel sözlükler için sözlük birim seçiminde zorlukla karşılaşılan başka bir durum ise ağız söz varlığına ait hangi unsurların, genel sözlüğe birer sözlük birim olarak alınacağı kararıdır. Türkiye Türkçesinin ağızlarında bulunan hangi unsurların genel sözlüğe dâhil edileceği, bunların hangilerinin ölçünlü dilin dışında kabul edilerek sözlüğün dışında bırakılacağı, diğer ifade ile ağız ve genel dil sınırının nasıl çizileceği açıklığa kavuşturulması gereken bir durumdur.

TDKTS'de *"ölçünlü dil"*terimi "Kuralları sözlüklerde ve yazım kılavuzlarında tespit edilmiş, eğitim, hukuk, basın yayın alanları ile resmî yazışmalarda kullanılan, işlev ve geçerlilik alanı geniş, sosyal sınıf ve yerel iz taşımayan dil türü, standart dil." (2011: 1845) biçiminde tanımlanmaktadır. Tanımda da belirtildiği gibi genel sözlükler yapıları itibariyle ölçünlü dili yansıtan ve dolayısıyla içeriğinde ölçünlü dilin sözlük birimlerini bulunduran bir yapıdadır (Hartmann ve James, 1998: 22).

Tanımda, "basın yayın" alanlarında geçen söz varlığının ölçünlü dile ait olabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla basın yayın alanlarındaki bazı unsurların, genel sözlükler için birer ASB olarak kabul edilebilebileceği yorumunu çıkarmak mümkündür. Gazete, dergi vb. basın yayın ürünlerinin "yerel iz taşımayan" nitelikte olması da gerekmektedir. Yani ASB'lerin içinde kullanıldığı bir gazetenin yerel bir gazete olmasından ziyade, toplumun geneline de hitap eden ulusal nitelikte bir yapı da arz etmesi gerekmektedir. Bu noktada, Türkiye'de ulusal yayın yapan gazetelerde yer alıp aslında ağız söz varlığına ait olup ölçünlü dilde de kullanılan ya da kullanılma eğilimde olan söz varlığına dikkat edilip buradaki ASB'leri tespit etmek daha fazla kullanıcının ihtiyaçlarını gidermek açısından önemli bir husustur.

Ağız ve ölçünlü dil sınırı konusunu daha iyi tahlil edebilmek için rastgele tesadüf edilmiş "melocan" sözcüğünü vermek mümkündür. 8 Haziran 2014 tarihinde İnternet üzerinden Milliyet gazetesindeki bir haberde rastlanan "Neslihan'dan Kötü

Haber Geldi"[89] başlığıyla verilen bir haber metninin içindeki "...ormanlık alanda melocan topladığı sırada ceset gören..." tümcesinde geçen *"melocan"* sözcüğü ile karşılaşılaşan bir dil konuşucusunun bu sözcüğün anlamını bilememesi olası bir durumdur.

Haber metninde karşılaştığı sözcüğün anlamını merak edip bir sözlüğe başvuran bir kişi, İnternet ortamındaki TDKTS[90]'de, MBTS'de[91] ve DDTS'de bu sözcüğün yer almadığını görecektir. Sözcüğün anlamını öğrenmek isteyen kişi, bu aramayı Google üzerinden yaptığında *"melocan"* sözcüğü için bulunan sonuç sayısı[92] olarak 42.000 sonuç sayısı ile karşılaşacak ve sözcüğün anlamını birçok alternatifin arasından Orman Genel Müdürlüğünün resmî İnternet sitesinden elde edilen bilgilerle oluşturulmuş Wikipedia sayfasında[93] bulabilecektir. Ayrıca sözcüğün anlamını araştıran kişi, eğer haberdarsa, elektronik ortamdaki TDK Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde (Derleme Sözlüğü) *"melocan"* sözcüğünün[94] yer aldığını ve "Eflâtun renginde küçük çiçekler açan, tesbih tanesi büyüklüğündeki meyveleri kırmızı, yapraklarından dolma, ince dallarından yumurta ile kavrularak yemek yapılan dikenli bir ot." biçiminde bir açıklaması olduğunu görecektir.

TDK Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'nde bu sözcüğün bir sözlük birim yer alıp TDKTS'de bulunmamasının nedeninin, TDKTS tarafından bu sözcüğün ağızlara ait bir unsur olarak görülmesi ve ölçünlü dili yansıtan genel sözlüğe dâhil edilmemesi olduğu yorumunu çıkarmak mümkündür.

Türkiye'de toplumun geneli tarafından bilinen, yüksek baskı sayısına sahip ve İnternet ortamında en sık ziyaret edilen gazetelerden birindeki haber metninde bu sözcük yer almaktadır. Gazetedeki haber metnini oluşturan gazeteci, yazar, muhabir vb. kişinin, metni yazarken ölçünlü dili kullanmayıp ağız söz varlığına ait bir unsuru metne taşıdığı yorumunu çıkarmak ve bu sözcüğün ölçünlü dilin dışında olup genel sözlüğe alınmaması gerektiği yorumunu çıkarmak da mümkündür. Ancak Google

[89] Milliyet, (Çevirimiçi), http://www.milliyet.com.tr/neslihan-dan-kotu-haber-gundem-1894336/, 8 Haziran 2014.
[90] Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e2bbf36babb2.40112685, 12 Mart 2015.
[91] Kubbealtı Lügati, (Çevrimiçi), http://www.kubbealtilugati.org/sonuclar.aspx?km=melocan&mi=0, 12 Mart 2015.
[92] Google, (Çevrimiçi), https://www.google.com.tr/#q=melocan, 12 Mart 2015.
[93] Wikipedia, (Çevrimiçi), https://tr.wikipedia.org/wiki/Melocan, 12 Mart 2015.
[94] Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori1=derlay&kelime1=melocan, 12 Mart 2015.

aramasında karşılaşılan 42.000 sonuç sayısı azımsanamayacak bir sayıdır. Bunun yanı sıra üstünkörü yapılan bir İnternet araştırmasında *"melocan"* sözcüğünün sadece bu haber metninde değil, şifalı bitkilerle ve yemek tarifleriyle ilgili metinlerde de yer aldığı görülecektir. Yani sözcük farklı metin türlerinde, konu alanında belli sıklıkta kullanılan bir ASB'nin özelliklerini taşımaktadır.

Bu sözcüğün hangi anlamda kullanıldığı ile ilgili de birtakım sorunlar vardır. Bazı İnternet sitelerinde *"melocan"* bitkisinin adının bölgelere göre farklı kullanımları olduğu, bu kullanımlarının *"dikenucu, melevcen, kırcan, çoban ekmeği"* olduğu iddia edilmekteyken yine yapılan araştırmada bu sözcüklerin bazılarının farklı bitkiler için kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Dolayısıyla yapılan araştırmada İnternet ortamında bir bilgi kirliliği ve karışıklığı yaşandığını söylemek mümkündür. Oysaki genel sözlüklerin taşıması gereken niteliklerden biri sözlük kullanıcısına bir uzmanın elinden çıkmış bilgiyi sunmaktır. Zira bitki bilimi konusunda uzman olmayan bir kişinin hazırlayacağı bir İnternet sitesinde *"melocan"* bitkisi ile ilgili sunulan bilgi ile, bitki bilimi uzmanına danışılarak, bitkinin kendisi ve özellikleri öğrenilerek ve bu doğrultuda tanımlanarak sunulacak bir bilginin niteliğinin aynı olmayacağı süphesizdir.

Genel Türkçe sözlükte ağız söz varlığı ile ölçünlü dil sınırını çizerken ağızlara ait olduğu düşünülen aday sözlük birimlerin kullanım sıklığı; konu alanlarındaki ve metin türlerindeki yayılma oranı ve zaman direnci gibi ölçütler dikkate alınmalıdır. Bu ölçütler sadece basın yayın organlarında kullanılan ASB'ler için değil, genel dil kullanıcısına hitap eden hikâye, roman, tiyatro, şiir vb. edebî türlerdeki ASB'ler için de dikkate alınmalıdır.

4.6. Marka Adı (Genelleşme) Sınırı

Marka adı (trademark) OED'de[95] "yasal olarak kayıt altına alınmış ya da bir şirketi veya ürünü temsil etmek amacıyla kullanılan sembol, sözcük veya sözcük." biçiminde tanımlanmaktadır.

Genelleşme (genericization) bir marka adının özel bir göndergeden ve bir şirket veya ürünü temsil etme özelliğinden ayrılıp ürünün ait olduğu tüm türü temsil etmeye doğru gerçekleşen bir aşamadır (Clankie, 2013: 28).

[95] Oxford English Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/trademark, 19 Şubat 2015.

Collins İngilizce Sözlüğü[96], bazı özel isimlerin, sözlüklerinin kapsamında olduğunu ancak bunların sözlüğe alınabilmeleri için bazı kıstasları taşımak zorunda olduğunu belirmektedir. Bu kıstasları açıklarken ticari adlar ve marka adlarının, genel tür adı olarak kullanıldığında (örneğin *Levi's* sözcüğü) veya fazladan anlam edindiklerinde ya da dil bilgisel kullanımları ortaya çıktığında ("*google"* sözcüğü İngilizcede hem ad olarak hem de eylem olarak kullanılmaktadır.) sözlükte yer aldığını söylemektedir.

"Nescafe" (hazır kahve), *"selpak"* (kâğıt mendil), *"ace"* (çamaşır suyu) vb. genelleşmiş ticari marka adları özel ticari şirketlere ait olduğu için yasal bir engel teşkil etmediğinde genel Türkçe sözlüğe alınmalıdır. Ancak bu ASB'lerin genelleşmiş yani marka adını değil, türün adını temsil etmesi durumunda, kullanım sıklığı, yayılma ve zaman direnci ölçütlerini yerine getirmesi durumun sözlüğe dâhil edilebilmesi mümkündür.

Genelleşmiş marka adlarının genel sözlüğe alınırken dikkat edilmesi gereken başka bir konu daha vardır. Bazı marka adı sahipleri adlarının sözlüğe alındıktan sonraki, tanımı, yazı karakteri gibi sözcüğün sözlükte sunuluş biçimine karşı çıkabileceğini bildirmekte ve bazı marka adı sahibi kişi ve şirketlerin, kendilerine tescilli adlarının sözlüğe alınmasına karşı çıkabileceği hususu ortaya çıkabilmektedir (Svensén, 2009: 428). Bu noktada, sözlüğü hazırlayan kişilerin; ASB niteliği taşıyan ve kullanım sıklığı, yayılma ve zaman direnci ölçütlerini yerine getirmiş, genelleşmiş marka adları için markanın ticari imtiyazını elinde bulunduran kişi veya kişilerden de hukuki iznin alınması gibi hukuksal sürece dönük bir ölçütü göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

4.7. Özel Ad Sınırı

Özel ad terimi, tek bir kişiyi, yeri, kurumu, varlığı vb. karşılayan veya bunlara gönderimde bulunan adlara işaret etmektedir (Brown ve Miller, 2013: 87). Çalışma sırasında incelenen OED, LDOCE gibi bazı sözlüklerin, özel adları birer sözlük birim olarak içerdiği saptanmıştır. Sözlük bilimi alan yazınında genel sözlüğün özel adları içerip içermemesi gerektiği ile tartışmalarda öne çıkan husus genel sözlük ve ansiklopedi sınırı ile ilgilidir. Genel sözlüklerin ASB'leri tespiti aşamasında

[96] Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/word-loversblog/new/collinsdictionary-some-criteria-for-inclusion,55,HCB.html, 24 Şubat 2015.

sözlüğün ansiklopedik özelliklere kaymamasına dikkat edilmelidir çünkü özel adların büyük bir bölümü ansiklopedilerde yer almaktadır.

Hartmann ve James (1998: vi) sözlük biliminin çalışma alanlarından bahsederken ansiklopedi çalışmalarını sözlük biliminin kız kardeşlerin biri olarak nitelendirmekle birlikte ansiklopedilerin, özel adlara genel sözlüklerden daha fazla yer verdiğine dikkat çekmiştir. Hartmann ve James (1998: 49) ansiklopedik bilgi ile dilsel bilgi arasında bir çizgi çekmektedir.

Lehmann ise ansiklopediler ile genel sözlüklerin farklı özelliklerini tablolaştırmaktadır. Tablo 35.te Lehmann'ın (2016) sözlük ve ansiklopediyi karşılaştırdığı bilgiler gösterilmektedir. Buna göre sözlükler dilsel bilgiye yoğunlaşırken ansiklopediler dünya bilgisini kapsamakta dolayısıyla bir sözlükte dil bilgisinin hemen hemen tüm sözcük türlerini içeren maddeler yer alırken ansiklopedilerde sadece sözcük türü bakımından adlar yer almaktadır.

Tablo 35. Sözlük ve Ansiklopedinin Farkları[97]

Ölçüt	Sözlük	Ansiklopedi
Konu	Dilsel birimlerin dilsel özellikleri maddelerle temsil edilmektedir	Maddelerle belirtilen nesnelerin özellikleri temsil edilmektedir.
Tanımlama	Dilsel birimlerin kullanılması	Dünya bilgisi
Maddeler	Tüm sözcük türleri	Sadece adlar

Lehmann[98] (2016) dilsel bilgiyle neyi kastettiğini belirtirken Ferdinand de Saussure'ün kullandığı terimleri kullanarak "Bir sözlük, içinde yer alan sözlük birimin gösterenleriyle (significans), gösterilenle (significatum), dil bilgisel özellikleri ve sözlük birimin kullanım bilgisi ile ilgili bilgileri içermektedir. Sözlük bir dilin söz varlığının anlamsal görünüşleri ile ilgili bilgileri başka bir ifadeyle sözlük birimlerinin gösterilenleriyle (significata) ilgili bilgileri vermektedir. Bunun

[97] Christian Lehmann, (Çevirim İçi), http://www.christianlehmann.eu/ling/ling_meth/ling_description/lexicography/dict_vs_encyclopedia.html, 5 Eylül 2014.

[98] Christian Lehmann, (Çevirim İçi), http://www.christianlehmann.eu/ling/lg_system/sem/index.html?http://www.christianlehmann.eu/ling/lg_system/sem/significatum_designatum.html, 5 Eylül 2014.

yanında bir ansiklopedi içindeki maddelerinin somut göndergeleriyle (denotata) ilgili bilgi vermektedir." demektedir.

Collins İngilizce Sözlüğü[99] "İnsanların, mekânların ve organizasyonların adlarına sadece özel kültürel öneme sahip olduğu addedildiğinde yer verilmektedir. Bu yüzden, bu ölçütleri karşılamayan özel adlar sözlükte yer almamaktadır." biçiminde açıklamada bulunarak özel adların genel sözlüklerine alınırken bazı ölçütlere dayandırılarak alındığını vurgulamaktadır.

Collis İngilizce Sözlüğü'nün elektronik biçiminde günümüzden önce yaşamış İngiliz Yazar *"William Shakespeare"*[100], Avusturyalı Bestekâr *"Wolfgang Amadeus Mozart"*[101]**,** Amerikalı Devlet Adamı *"Abraham Lincoln"*[102]**,** *"Mustafa Kemal Atatürk"*[103] gibi özel adları bulmak mümkündür. Hatta bu sözlükte yakın dönemde yaşamış veya günümüzde yaşayan kişiler olan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı *"*Barack *Hussein* Obama"[104], 2008 yılında ölen İrlandalı dağcı ve kâşif Sir **"***Edmund Hillary"*[105]**,** 2009 yılında ölen Şarkıcı *"Michael (Joe) Jackson"*[106] gibi sanatçı, devlet adamları ve toplumda tanınan kişi adları yer almaktadır.

OED'nin elektronik biçiminde yine aynı özel adlarla ilgili bir arama yapıldığında *"William Shakespeare"*[107]*, "Barack Hussein Obama"*[108]*,* "*Wolfgang Amadeus Mozart"*[109]*, "Abraham Lincoln"* [110]**, "***Mustafa Kemal Atatürk"*[111]**,**

---

[99] Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/word-lovers-blog/new/collins-dictionary-some-criteria-for-inclusion,55,HCB.html, 7 Şubat 2016.

[100] Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/shakespeare, 6 Şubat 2016.

[101] Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/mozart, 26 Ocak 2016.

[102] Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/lincoln, 26 Ocak 2016.

[103] Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/atat%C3%BCrk, 26 Ocak 2016.

[104] Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/obama, 26 Ocak 2016.

[105] Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hillary, 26 Ocak 2016.

[106] Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/jackson, 27 Ocak 2016.

[107] Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/shakespeare-william?q=shakespeare, 26 Ocak 2016.

[108] Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/obama-barack?q=obama, 26 Ocak 2016.

[109] Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/mozart-wolfgang-amadeus?q=Mozart, 27 Ocak 2016.

[110] Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/lincoln-abraham?q=abraham+lincoln, 27 Ocak 2016.

“Barack Hussein Obama”[112], “Sir Edmund Hillary”**[113], “***Michael Jackson”*** [114] gibi tarihe ya da popüler kültüre ait özel adların yer aldığı görülmektedir.

Başka bir özel ad türü olan bayram adlarını OED’de ve Collins İngilizce Sözlüğü’nde bulmak mümkündür. Her iki sözlük de herhangi dinî ve millî bir ayrım yapmaksızın farklı dinlere ait bayramlar sözlüklerde birer sözlük birim olarak dâhil edilmiştir. Müslümanlara ait *“Ramazan Bayramı”***[115]** (Eid al-Fitr), Hristiyanlara ait *“Şükran Günü”***[116]** (Thanksgiving Day), Yahudilere ait *“Hamursuz Bayramı”***[117]** (Passover), Budistlere ait *“Vesak Bayramı”*nı**[118]** (Wesak) hem OED hem de Collins İngilizce Sözlüğü’nde bulmak mümkündür. Ancak bu bayramlara ait özel adlar TDKTS, MBTS, ÖTS, DDTS, GTS’de yer almamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri’nin millî bayramı olan *“4 Temmuz Kurtuluş Günü”***[119]** (Fourth of July) OED’de ve Collins İngilizce Sözlük’te yer alırken *“Kurtuluş Savaşı”*, *“Çanakkale Zaferi”* gibi millî değeri olan özel adlar genel Türkçe sözlüklerde yer almamaktadır.

OED**[120]**, özel adların kültürel açıdan oldukça önemli olduğunu ancak özel adların sözlüklerinde sistematik olarak kapsama dâhil edilemediğini belirmektedir. Bunun nedeninin ise özel adların bazılarının anlam genişlemesine uğraması ve çok kinayeli anlamlara sahip olması olarak bildirmektedir.

Genel Türkçe sözlüklerden biri olan TDKTS’de yer adı olarak kullanılan özel adlara rastlamak mümkündür. Bu sözlükte Türkiye’deki il, ilçe adları bulunmakta;

---

111 Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/ataturk-kemal?q=atat%C3%BCrk, 27 Ocak 2016.

112 Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/obama-barack?q=Obama, 27 Ocak 2016.

113 Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/hillary-sir-edmund?q=Sir+Edmund+hillary, 27 Ocak 2016.

114 Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/jackson-michael?q=michael+jackson, 27 Ocak 2016.

115 Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/eid-al-fitr?q=%09eid+al-fitr, 28 Ocak 2016.

116 Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/thanksgiving, 28 Ocak 2016.

117 Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/passover, 28 Şubat 2016.

118 Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/vesak?q=Vesak, 28 Ocak 2016.

119 Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/fourth-of-july?q=fourth+of+july, 28 Ocak 2016.

120 Oxford English Dictionary http://public.oed.com/the-oed-today/guide-to-the-third-edition-of-the-oed/, 29 Ocak 2016.

Türkiye dışındaki ülke, il, ilçe adları yer almamaktadır. MBTS'de ise *"İstanbul"* özel adı yer alırken *"Ankara"* gibi özel adlar sadece *"Ankara keçisi"*, *"Ankara kedisi"* gibi öbeklerde yer almışsa sözlüğe alınmıştır. MBTS'de İslami açıdan önem arz eden *"Mekke"*[121], *"Medine"*[122] özel yer adları sözlükte yer almaktadır. DDTS'de ise *"Ankara"*, *"Van"* özel adları yer alırken *"İstanbul"* ve *"Erzurum"* özel adları yer almamaktadır. ÖTS'de *"İstanbul"* ve *"Van"* özel adları yer alırken *"Ankara"* ve *"Erzurum"* özel adları yer almamaktadır. Ayrıca ÖTS'de örneğin *"Çin"* özel adı yer alırken, dil adı olarak *"İngilizce"* özel adı yer alırken, *"İngiltere"* özel adı yer almamaktadır. Bu sözlükte hangi özel adların alınıp hangilerinin alınmadığına dair bir ölçüte tesadüf edilememiştir. Ayrıca OED'de ve Collins İngilizce Sözlüğü'nde *"London"* (Londra), *"Istanbul"* (İstanbul), *"Ankara"* ve *"Erzurum"* gibi dünyanın farklı ülkelerine ait yer adlarını bulmak da mümkündür.

TDKTS, MBTS, ÖTS, DDTS, GTS'de örneğin *"Atatürk"* gibi kişi adları yer almazken bu sözcükten türetilmiş *"Atatürkçü"*, *"Atatürkçülük"* gibi özel adlar yer almaktadır.

Genel sözlüğün ansiklopedik özelliğe kayması tartışmalarına rağmen kültürün birer ögesi olan özel adların, neredeyse milyonlarca kullanıcıya ulaşan OED ve Collins İngilizce Sözlükleri gibi genel bir dil sözlüğünde yer almasında bir sakınca yoktur ancak özel ad niteliği taşıyan ASB'lerin belirli bir ölçütler dizisiyle ve sistematikle genel sözlüklere alınması gerekmektedir.

Genel Türkçe sözlükte birer sözlük birim olarak yer alabilecek özel adların neler olabileceğine ilişkin, Avrupa'daki çeşitli sözlüklerin uygulamalarından ve alan yazını taramasından hareketle oluşturulan özgün bir liste Tablo 36.da sunulmuştur.

[121] Kubbealtı Lügati, (Çevrimiçi), http://www.kubbealtilugati.org/sonuclar.aspx?km=mekke&mi=0, 8 Şubat 2016.
[122] Kubbealtı Lügati, (Çevrimiçi), http://www.kubbealtilugati.org/sonuclar.aspx?km=medine&mi=0, 8 Şubat 2016.

Tablo 36. Genel Türkçe Sözlükte Yer Alabilecek Özel Adlar

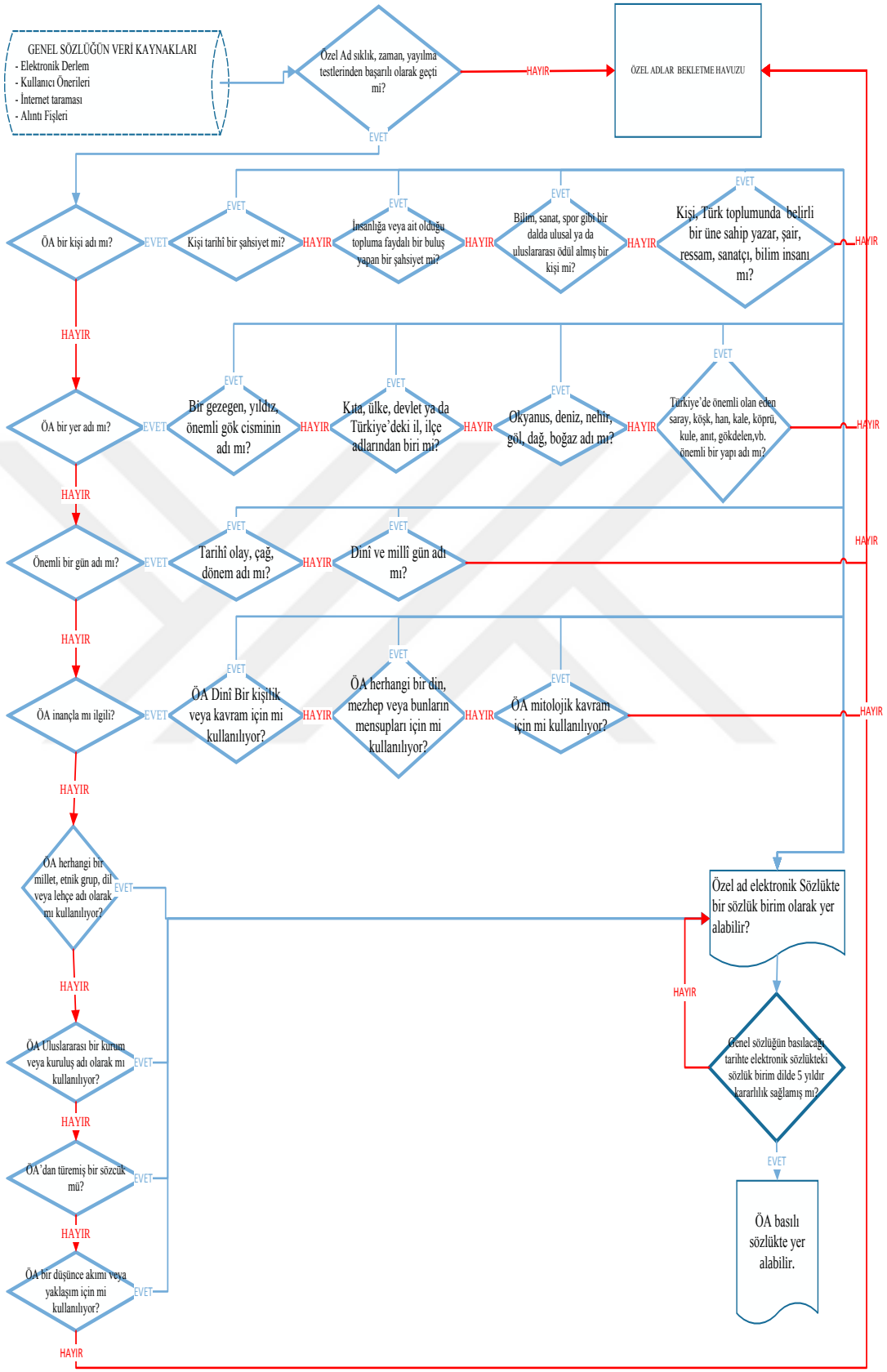
Özel Adın Türü	Alt Basamak	Alt Basamak	Alt Basamak	Alt Basamak
Kişi Adları	Tarihî şahsiyetler	İnsanlığa veya ait olduğu topluma faydalı bir buluş yapan şahsiyetler	Bilim, sanat, spor gibi bir dalda ulusal ya da uluslararası ödül almış kişiler	Ait olduğu toplumda belirli bir üne sahip yazar, şair, ressam vb. sanatçılar
Yer Adları	Coğrafi adlar: Gezegen, yıldız, önemli gök cisimleri	Kıtalar, ülkeler, devletler; Türkiye'deki il ve ilçeler	Okyanus, deniz, nehir, göl, dağ, boğaz	Türkiye'de önem arz eden saray, köşk, han, kale, köprü, kule, anıt, gökdelen, vb. önemli yapılar
Önemli Gün Adları	Tarihî olay, çağ, dönem	Dinî ve millî günler		
İnançla İlgili Özel Adlar	Dinî kişilikler	Dinler, mezhepler ve bunların mensupları	Mitolojik kavramlar	
Millet, Etnik grup, Dil, Lehçe				
Özel Addan Türemiş Düşünce Akımları ve Yaklaşım				
Ulusal ve uluslararası kurum, organizasyon				
Ad aktarması biçiminde kullanılan özel adlar				

Genel sözlüğe alınacak özel adların; kullanım sıklığı; konu alanlarındaki ve metin türlerindeki yayılma oranı ve zaman direnci gibi ölçütler dikkate alındıktan sonra Tablo 36.ya dayalı bir seçim yapılmalıdır. Ayrıca özel adların genel sözlüğe

alınmasında dikkat edilecek başka bir husus ise sözlüğü hazırlayan kişilerin özel ad sözlük birimlerini seçerken öznel davranmayıp gerçekten bu ölçütlere göre hareket etmelerinin şart olmasıdır.

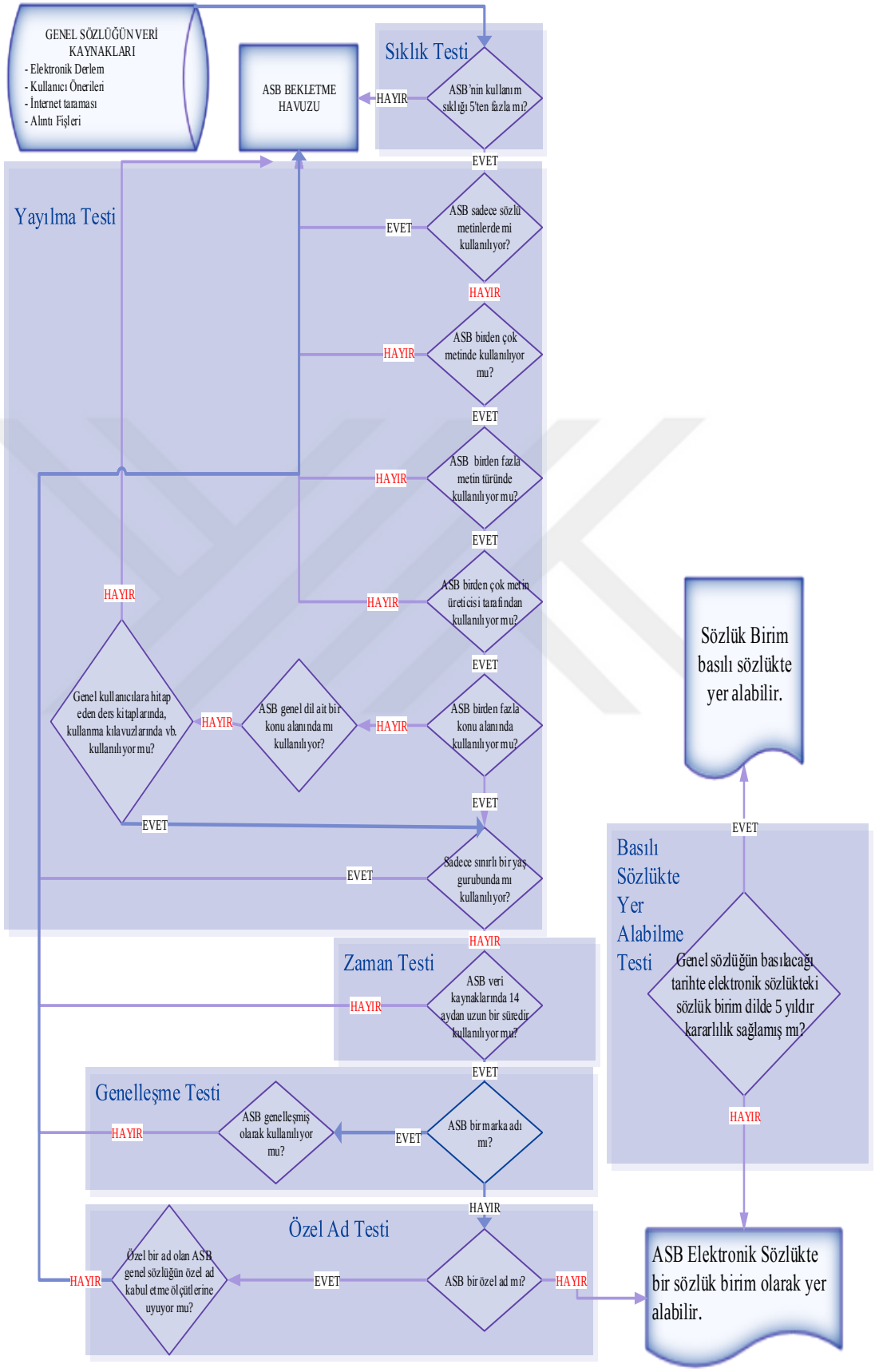
Genel sözlükler için özel ad seçimi için önerilen ölçütler; özel adların alt kırılımlarının, çeşitlerinin ve değişkenlerinin çok olması nedeniyle Şekil 15.te çalışma kapsamında özgün biçimde oluşturulmuş bir çoklu karar verme mekanizması içeren akış şemasıyla gösterilmiştir.

Şekil 15. Genel Sözlüklerde Bulunacak Özel Ad Akış Şeması

Buna göre yeteri kadar kullanım sıklığına ulaşmış, metinlerde ve konu yayılmayı sağlamış, zaman testinde başarılı olmuş özel adlar bu şemanın çoklu karar verme mekanizmasından başarılı çıktığı takdirde genel bir Türkçe sözlüğe alınabilmelidir. Bu şemadaki bekletme havuzunu giren özel adları, birkaç aylık bekleme süresinden sonra tekrar aynı teste tabi tutmak mümkündür. Gazete, dergi gibi süreli yayınlar yoluyla yeni verilerin içine gireceği bir elektronik derlemde özel adlarla ilgili kısmi değişikliklerin yaşanması mümkündür. Örneğin akış şemasının ilk testinin yapıldığı dönemde ödül almamış bir bilim insanının bir süre sonraki testte ödül alması karşılaşılması muhtemel bir durumdur. Dolayısıyla ilk testte ödül almamış bir bilim insanının adı soyadı başarısız olabilecekken daha sonraki testte başarı sağlaması mümkün olacaktır.

Şekil 16. Sözlük Birim Seçiminde Veri Akış Diyagramı

Şekil 16.da genel Türkçe sözlüklerde sözlük birim seçimi için geliştirilen veri akış diyagramı gösterilmektedir. Veri akış diagramı; veri kaynakları, veri havuzları, veri saklama ve veri üzerinde gerçekleştirilen süreçleri düğümler olarak ve verinin mantıksal akışını düğümler arasındaki bağlantılar olarak gösteren diyagramdır (Arifoğlu, 2006: 54).

Bu çalışma kapsamında "Sözlükselleşmenin Ölçütleri" bölümünde genel Türkçe sözlükler için sözlük birimlerin seçilmesi konusu ayrıntılarıyla sözel olarak anlatılmıştır. "Tablo 31. Sözlük Birim Seçiminde Ele Alınması Gereken Ölçütler" ile sırası gösterilen ve devamındaki bölümde anlatılan sözel ifadeler görselleştirilmeye çalışılmıştır.

Şekildeki ana alanlar yayılma testi, zaman testi, genelleşme testi özel ad testi biçimindedir. Buna göre yayılma testi aday sözlük birimin dil metinlerdeki yayılma alanları ile, zaman testi aday sözlük birimlerin zaman direnci ile, genelleşme testi normalde marka adı olarak kullanılan aday sözlük birimlerin genelleşip bir türün adı olacak biçimde kullanımı ile, özel ad testi özel ad olarak kullanılan sözlük birimlerle ilgilidir.

Şekil 16.da gösterilen akış şeması döngüsel bir mantıkla çalışmaktadır. Sözü edilen testlerde başarısız olan aday sözlük birimler aday sözlük birim bekletme havuzuna alınarak ilerleyen zamanda tekrar akışa sokulabilecek bir durumda kabul edilmelidir. İlgili testlerden başarı ile çıkan aday sözlük birimler elektronik bir sözlükte yer bulduğunda sözlük birim terimi ile ifade edilmiştir.

Elektronik sözlükten sonraki karar basamağı, tekrar teste tutulan sözlük birimlerin sözlüğün basılı biçiminin tekrar yayımlanmasına kadar tutunmayı başaran sözlük birimlerin basılı versiyonuna girmesidir. Bu noktada eğer hazırlanan genel Türkçe sözlük basılı sözlükte hacim kısıtlılığı yaşamayan bir yapıda ve Türkçenin genel görünümünü gelecek yıllara aktarma ilkesine sahipse bu aşamanın gerçekleştirilmesine gerek yoktur.

5. BÖLÜM

SÖZLÜK BİRİM SEÇİMİ ÖLÇÜTLERİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Bu bölümde, çalışma sırasında ortaya konulan sözlük birim seçme ölçütleri koşularak Türkçenin söz varlığından rastgele (random yöntemiyle) seçilen sözcükler üzerinde Türkçe Ulusal Derlemi'ndeki[123] (TUD) verilerden yola çıkılarak bir test gerçekleştirilecektir.

Sözcüklerin tespitinde, sözlükselleşme aşamalarını tamamlayıp bir genel Türkçe sözlükte sözlük birim olarak yer alan, sözlükselleşen ancak genel sözlüklerde bir sözlük birim olarak bulunmayan ve sözlükselleşmeyen ancak genel sözlükte bir sözlük birim olarak yer alan özellikte olmaları gözetilmiştir. Buna göre seçilen sözcüklerin özellikleri şunlardır:

"andaç" hem genel sözlüklerin birinde (TDKTS) bulunmakta hem de TUD'da bulunmaktadır,

"dürüstçe" genel sözlüklerin hiçbirinde bulunmamakta ancak TUD'da bulunmaktadır,

"tüytop" genel sözlüklerden birinde (TDKTS) bulunmakta ancak TUD'da bulunmamaktadır.

5.1. "andaç" Sözcüğünün Sözlük Birim Seçimi Ölçütlerine Göre Test Edilmesi

"andaç"sözcüğü TDKTS'de ajanda, hatıra veya yadigâr anlamına gelen bir sözlük birimdir. Bu sözlük birim Tablo 37.de görüleceği üzere çalışma kapsamındaki genel Türkçe sözlüklerin tamamında bulunmaktadır.

Tablo 37. "andaç" Sözcüğünün Genel Türkçe Sözlüklerdeki Durumu

	TDKTS	MBTS	ÖTS	DDTS	GTS
andaç	var	var	var	var	var

[123] Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) 50 milyon sözcükten oluşan, 20 yıllık bir dönemi (1990- 2009) kapsayan, günümüz Türkçesinin çok sayıda farklı alan ve türlerden yazılı ve sözlü örneklerini içeren, geniş kapsamlı, dengeli ve temsil yeterliliğine sahip, genel amaçlı bir referans derlemdir. TUD-Tanıtım Sürümü, 1990-2009 yıllarını kapsayan 4438 veri kaynağından seçilen, 9 konu alanını ve 34 dilsel türü içeren metin örneklerinden oluşmaktadır. Kullanıcılar yaklaşık 48 milyon sözcük üzerinden, medya, metin örneklemi, konu alanı, türev metin biçimi, yazar cinsiyeti, yazar türü, hedef okur ve metin türü kısıtlama ölçütleriyle sorgularını gerçekleştirebilirler. Kaynak: Türkçe Ulusal Derlemi, (Çevirimiçi), http://www.tnc.org.tr/, 15 Ağustos 2016.

5.1.1. Kullanım Sıklığı Ölçütü

"andaç"sözcüğü 47.641.688 sözcükten oluşan TUD'da 31 farklı metin içerisinde 1990-2010 yılları arasında 43 kez kullanılmıştır. Bir milyon sözcükteki sıklık değeri: 0.63'tür.Bu sözcük, sıklık ölçütünü sağlamaktadır.

5.1.2. Kullanım Genişliği Ölçütü

5.1.2.1. Dil Ürünün Özelliği

5.1.2.1.1. Üretim Kanalı

"andaç"sözcüğünün sözlü ya da yazılı dilde kullanım oranı, miktarı ile ilgili bilgiye TUD'dan ulaşılamamaktadır. TUD %2 oranında sözlü dil verisinden oluşan bir derlem olmasına rağmen sorgulama ekranında sözlü metin ve yazılı metin oranlamasını sunmamakta, sadece yazılı metinlerde yapılacak sorgulamaların oranlarını sunmaktadır. Ancak bu sözcüğün derlem içindeki yayılmasıyla ilgili birtakım bilgiler mevcuttur.

5.1.2.1.2. Metin Türü

Tablo 38.de "andaç" sözcüğünün metin biçimlerindeki kullanım miktarları gösterilmektedir.

Tablo 38. "andaç" Sözcüğünün Türev Metin Biçimlerindeki Kullanım Miktarları

Türev Metin Biçimi	Sözcük sayısı	Doküman Sayısı	Kullanım Miktarı
Bilimsel düzyazı	14.069.523	2.143	5
Kurgu ve şiir	9.173.192	677	10
Bilimsel olmayan düzyazı ve özyaşam	11.993.681	772	16
Gazete	4.953.338	474	5
Diğer yazılı basılmış metin	6.724.059	286	7
Basılmamış yazılı metin	659.664	79	0
Toplam	47.573.457	4.431	43

Buna göre "andaç" sözcüğü 6 türev metin biçiminin 5'inde kullanılmaktadır. Bu sözcük en çok (16) bilimsel olmayan düzyazı ve özyaşam metninde kullanılan bir özelliktedir ve genel dil kullanıcısının karşılaşma ihtimalinin daha yüksek olduğu metinlerde geçmektedir.

Tablo 39.da “andaç” sözcüğünün metin türlerindeki kullanım miktarları gösterilmektedir.

Tablo 39. “andaç” Sözcüğünün Metin Türlerindeki Kullanım Miktarları

Tür	Sözcük Sayısı	Doküman Sayısı	Kullanım Miktarı
Bilimsel: Tıp	714.731	145	0
Ticaret	2.264.769	120	0
Deneme: Üniversite Sonrası	425.472	35	5
Yazın: Dram / Tiyatro	645.684	63	3
Yazın: Şiir	279.684	36	4
Yazın: Düzyazı	8.193.820	572	3
Meclis Tutanakları	0	4	0
Kurumsal Belgeler	497.073	69	0
Öğretim	307.995	29	0
Bilimsel: Toplum Bilimleri	2.810.741	438	0
Mektuplar: Özel	54.918	2	0
Mektuplar: Meslek	20.090	1	0
Diğer	2.492.561	162	2
Haber: Ulusal Gazete: Sanat	570.270	43	3
Haber: Ulusal Gazete: Ekonomi	759.783	71	0
Haber: Ulusal Gazete: Çeşitli	537.385	56	1
Haber: Ulusal Gazete: Bilim	427.371	26	0
Bilimsel: İnsan Bilimleri/Sanat	2.560.026	361	4
Haber: Ulusal Gazete: Toplumsal	1.608.420	115	0
Haber: Ulusal Gazete: Spor	662.453	57	0
Haber: Ulusal Gazete: Köşe Yazısı	419.424	109	1
Bilimsel Olmayan: Tıp	100.129	5	0
Bilimsel Olmayan: Toplumbilimleri	2.407.536	87	3
Bilimsel Olmayan: İnsan Bilimleri / Sanat	2.598.667	161	6
Bilimsel Olmayan: Doğa Bilimleri	93.122	7	1
Bilimsel Olmayan: Siyaset Bilimi, Eğitim, Hukuk	4.834.801	252	1
Bilimsel: Doğa Bilimleri	1.228.962	253	0
Bilimsel Olmayan: Teknoloji, Mühendislik	234.250	9	0
Popüler Kültür	668.539	48	0
Din	975.992	46	0
Sözlü	459.482	24	0
Bilimsel: Siyaset Bilimi/Eğitim/Hukuk	3.657.203	596	2
Bilimsel: Teknoloji/Mühendislik	1.650.336	260	0
Yönetimsel	141.939	12	0
Reklam	13.319	1	0
Yaşamöyküsü	2.324.741	160	4

Bu iki tablodaki verilere göre “andaç” sözcüğü farklı metin türlerinde ulusal gazete: köşe yazısı, ulusal gazete: köşe sanat, şiir gibi özellikle genel dil kullanıcısına

hitap eden metin türlerinde kullanılmış ve yayılma kazanmış bir sözlük birimdir. Yani "andaç" sözcüğü metin türlerindeki yayılma testini başarılı olarak tamamlamaktadır.

5.1.2.1.3. Konu Alanı

Tablo 40.ta "andaç" sözcüğünün içinde bulunduğu konu alanları gösterilmiştir.

Tablo 40. "andaç" Sözcüğünün Konu Alanlarındaki Kullanım Miktarları

Konu Alanı	Sözcük sayısı	Doküman sayısı	Kullanım Miktarı
Kurgusal düzyazı	9.202.960	681	10
Bilgilendirici: Doğa ve temel bilimler	1.404.211	258	1
Bilgilendirici: Uygulamalı bilimler	3.411.894	472	0
Bilgilendirici: Toplumbilimleri	6.926.467	686	6
Bilgilendirici: Dünya sorunları	9.549.676	774	3
Bilgilendirici: Ticaret ve finans	4.380.870	440	1
Bilgilendirici: Sanat	3.574.523	356	20
Bilgilendirici: Düşünce ve inanç	2.052.534	232	1
Bilgilendirici: Serbest	7.138.553	537	1
Toplam	**47.641.688**	**4.436**	**43**

Buna göre "andaç" sözcüğü hem birden fazla konu alanında kullanılan bir sözcük hem de kurgusal düzyazı, bilgilendirici: toplum bilimleri, bilgilendirici: sanat, bilgilendirici: düşünce ve inanç gibi genel dil kullanıcısına daha çok hitap eden konu alanlarında kullanılan ve TUD'daki 9 konu alanının 8'inde yayılma özelliği kazanmış bir sözlük birimdir. Bu sözcük konu alanları arasında yayılma özelliğini genel bir dil sözlüğüne girebilecek biçimde tamamlamıştır.

5.1.2.1.4. Metnin Dil Kullanıcısına Ulaşılabilirlik Sayısı

Tablo 41.de "andaç" sözcüğünün dil kullanıcısına ulaşma ortamları ve bu ortamlardaki kullanım miktarları ile bilgiler gösterilmiştir.

Tablo 41. "andaç" Sözcüğünün Kullanım Ortamları ve Kullanım Miktarları

Medya	Sözcük sayısı	Doküman sayısı	Kullanım Miktarı
Kitap	30.624.981	2.179	30
Süreli yayın	15.813.429	2.114	13
Çeşitli: Yayınlanmış	595.466	68	0
Çeşitli: Yayınlanmamış	607.812	75	0
Toplam	**47.641.688**	**4.436**	**43**

Buna göre "andaç" sözcüğü; dil kullanıcılarının kitap, süreli yayın gibi farklı ortamlarda karşılaşabilecekleri bir sözcüktür.[124] Bu sözcüğün süreli yayınlara nazaran daha kalıcı bir nitelik arz eden kitaplarda daha yüksek miktarda kullanılması dil kullanıcılarının farklı zamanlarda ve şartlarda da bu sözcükle karşılaşma ihtimalini yükseltmektedir.

5.1.2.1.5. Bilgi Düzeyi (Uzmanlık / Genel)

TUD'daki metin katmanlama biçimleri sözcüklerin hangi bilgi düzeyindeki metinlerde kullanıldığına dair bir bilgiyi içermemektedir. TUD'daki metin katmanlamasında örneğin "öğretim" gibi sadece metin türleri ile ilgili veriler elde edilebilmektedir. Başka bir ifade ile öğretim metin türünün lisansüstü, lisans, lise, ortaokul, ilkokul gibi bir düzeye ait olmasına dair bir veri yoktur. Dolayısıyla bu derlem içinde bilgi düzeyi ile ilgili tam bir saptama yapmak mümkün değildir.

5.1.2.2. Dil Kullanıcısının Özellikleri

5.1.2.2.1. Aday Sözlük Birimi Kullanan Dil Üreticisinin Sayısı

TUD'daki metin katmanlama biçimleri ASB'leri üreten veya kullanan dil kullanıcıları ile ilgili bir bilgi içermemektedir.

[124] TUD'da çok satılan kitaplar, kütüphaneden çok fazla ödünç alınan kitaplar, tirajı yüksek olan süreli yayınlar gibi verileri içeren bir metin puanlama sistemi yoktur. Dolayısıyla sözlük birimi seçimi ölçütlerinin alt başlıklarından biri olan "Metnin Dil Kullanıcısına Ulaşılabilirlik Sayısı"na dair tam oranlama yapmak mümkün değildir.

5.1.2.2.2. Metin Üreticisinin Statüsü

TUD'daki metin katmanlama biçimleri sözcükleri kullanan bireylerin meslekleri, ekonomik durumları veya dil toplumunun ne kadarına ulaşabilecekleri ile ilgili bilgileri içermemektedir.

5.1.2.2.3. Dildeki Metin Üreticisinin Yaşı ve Cinsiyeti

Tablo 42.de "andaç" sözcüğünün içinde yer aldığı metinlerin okuyucu kitlesi ve kullanım miktarı ile ilgili bilgiler gösterilmiştir.

Tablo 42. "andaç" Sözcüğünün Okuyucu Kitlesine Göre Metinlerde Kullanımları ve Miktarları

Okuyucu Kitlesi	Sözcük sayısı	Doküman sayısı	Kullanım Miktarı
Çocuk	1.358.099	125	1
Genç	914.251	59	0
Yetişkin	41.823.669	4.006	38
Tümü	3.518.244	244	4

Buna göre "andaç" sözcüğü daha ziayde, genel sözlüklerinin asıl kullanıcı kitlesi olan yetişkinler tarafından kullanılan bir özelliktedir, örneğin sadece çocuklar tarafından kullanılıp çocuk argosuna ait bir dil unsuru olması mümkün değildir. "andaç" sözcüğü genel dil kullanıcıları arasında yayılma kazanmıştır.

Tablo 43.te "andaç" sözcüğünü kullanan metin üreticisinin cinsiyetleri ile ilgili bilgiler gösterilmiştir.

Tablo 43. "andaç" Sözcüğünü Kullanan Bireylerin Cinsiyetleri ve Miktarları

Cinsiyet	Sözcük Sayısı	Doküman Sayısı	Kullanım Miktarı
Kadın	7.324.441	824	2
Erkek	25.057.950	2.445	26
Diğer	15.259.297	1.167	15
Toplam	**47.641.688**	**4436**	**43**

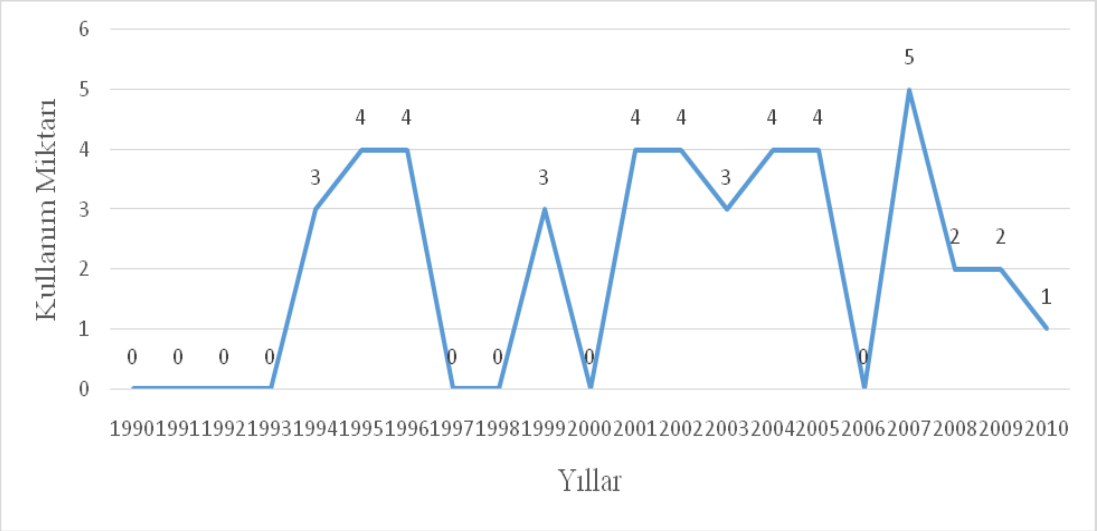
Buna göre "andaç" sözcüğü erkekler, kadınlar ve cinsiyeti belli olmayan (kadın veya erkek) dil üreticileri tarafından kullanılan bir özelliktedir. Oranlar dikkate alındığında bu sözcüğün sadece bir cinsiyette kullanılmadığı görülmektedir,

dolayısıyla bu sözcüğü sadece belli bir cinsiyete ait, argo niteliği taşıyan bir yapısı yoktur ve sözcük yayılma testinin bu aşamasında başarılıdır.

5.1.3. Zaman Direnci Ölçütü

Tablo 44.te "andaç" sözcüğünün 1990-2010 yılları arasında yıllara göre kullanım miktarları gösterilmiştir.

Tablo 44. "andaç" Sözcüğünün 1990-2010 Yılları Arasında Kullanım Sıklığı

Buna göre "andaç" sözcüğü 1990-2010 yılları arasında yıllık yaklaşık 1,5 adetlikortalamayla kullanılan bir özelliktedir. Derlem içinde son üç yılda kullanılmamakla beraber özellikle 2001-2006 yılları arasında dilde kararlılığı sağlamış bir yapıdadır.

5.1.4. Art Zaman Sınırı Ölçütü

TUD'un veri tabanındaki metinler 1990 ve 2010 yılları arasındaki metinlerdir dolayısıyla bu derlemin özelliğinden dolayı art zaman sınırı 1990 yılına kadar geri gitmektedir. Türkçenin özelliği ve bu Türkçeyi temsil etme iddiasında olacak bir genel sözlüğün özelliği düşünüldüğünde bu sınırın daha geçmişteki bir tarihe (örneğin 100 yıllık bir geçmişe) dayandırılması daha uygundur. TUD'un art zaman sınırının 1990 yılında olması ASB'lerin art zaman sınırı ölçütü konusunda bir eksiklik ortaya çıkarmaktadır.

Andaç Sözcüğüyle İlgili Genel Değerlendirme:

“andaç”sözcüğü çalışma kapsamında ortaya konulan sözlük birim seçimi ölçütleri gözetildiğinde TUD’un sağladığı imkânlar çerçevesindeilgili testlerden başarılı olarak geçmektedir. “andaç” sözcüğü, belli bir sıklığı olan, dilin üretilmiş çeşitli metinlerinde yayılma kazanmış, dilde 13 yıl boyunca kullanılarak kararlılık sağlamış ve sözlükselleşme aşamasını tamamlamış bir sözlük birimdir. “andaç” sözlük biriminin genel bir Türkçe sözlükte yer alması doğru bir karardır.

5.2. “dürüstçe” Sözcüğünün Sözlük Birim Seçimi Ölçütlerine Göre Test Edilmesi

“dürüstçe” sözcüğünün çalışma kapsamındaki genel Türkçe sözlüklerdeki durumu Tablo 45.te gösterilmiştir.

Tablo 45. “dürüstçe” Sözcüğünün Genel Türkçe Sözlüklerdeki Durumu

	TDKTS	MBTS	ÖTS	DDTS	GTS
dürüstçe	yok	yok	yok	yok	yok

Buna göre “dürüstçe” sözcüğü genel Türkçe sözlüklerin hiçbirinde bir sözlük birim olarak bulunmamaktadır.

5.2.1. Kullanım Sıklığı Ölçütü

“dürüstçe” sözcüğü 47.641.688 sözcükten oluşan TUD’da 123 farklı metin içerisinde 1990-2010 yılları arasında 137 kez kullanılmıştır. Bu sözcüğün bir milyon sözcükteki sıklık değeri: 2.88’dir.Bu sözcük, sıklık ölçütünü sağlamaktadır.

5.2.2. Kullanım Genişliği Ölçütü

5.2.2.1. Dil Ürünün Özelliği

5.2.2.1.1. Üretim Kanalı

“dürüstçe” sözcüğünün sözlü ya da yazılı dilde kullanım oranı, miktarı ile ilgili bilgiye TUD’dan ulaşılamamaktadır. TUD %2 oranında sözlü dil verisinden oluşan bir derlem olmasına rağmen sorgulama ekranında sözlü metin ve yazılı metin oranlamasını sunmamakta, sadece yazılı metinlerde yapılacak sorgulamaların oranlarını sunmaktadır.

5.2.2.1.2. Metin Türü

Tablo 46.da "dürüstçe" sözcüğünün metin biçimlerindeki kullanım miktarları gösterilmektedir.

Tablo 46. "dürüstçe" Sözcüğünün Türev Metin Biçimlerindeki Kullanım Miktarları

Türev Metin Biçimi	Sözcük sayısı	Doküman Sayısı	Kullanım Miktarı
Bilimsel düzyazı	14.069.523	2.143	20
Kurgu ve şiir	9.173.192	677	35
Bilimsel olmayan düzyazı ve özyaşam	11.993.681	772	48
Gazete	4.953.338	474	20
Diğer yazılı basılmış metin	6.724.059	286	10
Basılmamış yazılı metin	659.664	79	4
Toplam	**47.573.457**	**4.431**	**137**

Buna göre "dürüstçe" sözcüğü 6 türev metin biçiminin 6'sında kullanılmaktadır. Bu sözcük en çok (48) bilimsel olmayan düzyazı ve özyaşam metninde kullanılan bir özelliktedir ve genel dil kullanıcısının karşılaşma ihtimalinin daha yüksek olduğu metinlerde geçmektedir.

Tablo 47.de "dürüstçe" sözcüğünün farklı metin türlerindeki kullanım miktarları gösterilmektedir.

Tablo 47. "dürüstçe" Sözcüğünün Metin Türlerindeki Kullanım Miktarları

Tür	Sözcük Sayısı	Doküman Sayısı	Kullanım Miktarı
Bilimsel: Tıp	714.731	145	0
Ticaret	2.264.769	120	1
Deneme: Üniversite Sonrası	425.472	35	2
Yazın: Dram / Tiyatro	645.684	63	3
Yazın: Şiir	279.684	36	0
Yazın: Düzyazı	8.193.820	572	32
Meclis Tutanakları	0	4	0
Kurumsal Belgeler	497.073	69	0
Öğretim	307.995	29	0
Bilimsel: Toplum Bilimleri	2.810.741	438	5
Mektuplar: Özel	54.918	2	1

Mektuplar: Meslek	20.090	1	1
Diğer	2.492.561	162	9
Haber: Ulusal Gazete: Sanat	570.270	43	0
Haber: Ulusal Gazete: Ekonomi	759.783	71	2
Haber: Ulusal Gazete: Çeşitli	537.385	56	0
Haber: Ulusal Gazete: Bilim	427.371	26	1
Bilimsel: İnsan Bilimleri/Sanat	2.560.026	361	6
Haber: Ulusal Gazete: Toplumsal	1.608.420	115	11
Haber: Ulusal Gazete: Spor	662.453	57	3
Haber: Ulusal Gazete: Köşe Yazısı	419.424	109	3
Bilimsel Olmayan: Tıp	100.129	5	0
Bilimsel Olmayan: Toplumbilimleri	2.407.536	87	8
Bilimsel Olmayan: İnsan Bilimleri / Sanat	2.598.667	161	15
Bilimsel Olmayan: Doğa Bilimleri	93.122	7	0
Bilimsel Olmayan: Siyaset Bilimi, Eğitim, Hukuk	4.834.801	252	15
Bilimsel: Doğa Bilimleri	1.228.962	253	0
Bilimsel Olmayan: Teknoloji, Mühendislik	234.250	9	0
Popüler Kültür	668.539	48	3
Din	975.992	46	1
Sözlü	459.482	24	1
Bilimsel: Siyaset Bilimi/Eğitim/Hukuk	3.657.203	596	6
Bilimsel: Teknoloji/Mühendislik	1.650.336	260	0
Yönetimsel	141.939	12	1
Reklam	13.319	1	0
Yaşamöyküsü	2.324.741	160	7

Bu iki tablodaki verilere göre “dürüstçe” sözcüğü ulusal gazete: köşe yazısı, ulusal gazete: köşe sanat, şiir, spor, bilimsel olmayan: siyaset bilimi, eğitim, hukuk vb.fgenel dil kullanıcısına hitap eden, farklı metin türlerinde kullanılmıştır. Bu sözcük TUD’da katmanlanan 36 metin türünün 23’ünde yayılma kazanmış bir sözlük birimdir. “dürüstçe” sözcüğü metin türlerindeki yayılma testini başarılı olarak tamamlamaktadır.

5.2.2.1.3. Konu Alanı

Tablo 48.de “dürüstçe” sözcüğünün içinde bulunduğu konu alanları gösterilmiştir.

Tablo 48. "dürüstçe" Sözcüğünün Konu Alanlarındaki Kullanım Miktarları

Konu Alanı	Sözcük sayısı	Doküman sayısı	Kullanım Miktarı
Kurgusal düzyazı	9.202.960	681	35
Bilgilendirici: Doğa ve temel bilimler	1.404.211	258	0
Bilgilendirici: Uygulamalı bilimler	3.411.894	472	3
Bilgilendirici: Toplumbilimleri	6.926.467	686	23
Bilgilendirici: Dünya sorunları	9.549.676	774	30
Bilgilendirici: Ticaret ve finans	4.380.870	440	3
Bilgilendirici: Sanat	3.574.523	356	6
Bilgilendirici: Düşünce ve inanç	2.052.534	232	2
Bilgilendirici: Serbest	7.138.553	537	35
Toplam	**47.641.688**	**4.436**	**137**

Buna göre "dürüstçe" sözcüğü kurgusal düzyazı, bilgilendirici: toplumbilimleri, bilgilendirici: dünya sorunları gibi birden fazla konu alanında kullanılan bir sözcüktür. TUD'daki 9 konu alanının 8'inde yayılma özelliği kazanmış bir sözlük birimdir. Bu sözcük konu alanları arasında yayılma özelliğini genel bir dil sözlüğüne girebilecek nitelikte tamamlamıştır.

5.2.2.1.4. Metnin Dil Kullanıcısına Ulaşılabilirlik Sayısı

Tablo 49.da "dürüstçe" sözcüğünün dil kullanıcısına ulaşma ortamları ve bu ortamlardaki kullanım miktarları ile bilgiler gösterilmiştir.

Tablo 49. "dürüstçe" Sözcüğünün Kullanım Ortamları ve Kullanım Miktarları

Medya	Sözcük sayısı	Doküman sayısı	Kullanım Miktarı
Kitap	30.624.981	2.179	96
Süreli yayın	15.813.429	2.114	37

Çeşitli: Yayınlanmış	595.466	68	0
Çeşitli: Yayınlanmamış	607.812	75	4
Toplam	**47.641.688**	**4.436**	**137**

Bu verilere göre "dürüstçe" sözcüğü; dil kullanıcılarının kitap, süreli yayın gibi farklı ortamlarda karşılaşabilecekleri bir sözcüktür.

5.2.2.1.5. Bilgi Düzeyi (Uzmanlık / Genel)

TUD'daki metin katmanlama biçimleri sözcüklerin hangi bilgi düzeyindeki metinlerde kullanıldığına dair bir bilgiyi içermemektedir. TUD'daki metin katmanlamasında örneğin "öğretim" gibi sadece metin türleri ile ilgili veriler elde edilebilmektedir. Başka bir ifade ile öğretim metin türünün lisansüstü, lisans, lise, ortaokul, ilkokul gibi bir düzeye ait olmasına dair bir veri yoktur. Dolayısıyla bu derlem içinde bilgi düzeyi ile ilgili tam bir saptama yapmak mümkün değildir. Ancak "dürüstçe" sözcüğü Haber: Ulusal Gazete: Köşe Yazısı gibi düzey açısından genel dil kullanıcısına hitap edecek yapıda bir yayılma özelliği göstermektedir.

5.2.2.2. Dil Kullanıcısının Özellikleri

5.2.2.2.1. Aday Sözlük Birimi Kullanan Dil Üreticisinin Sayısı

TUD'daki metin katmanlama biçimleri ASB'leri üreten veya kullanan dil kullanıcıları ile ilgili bir bilgi içermemektedir.

5.2.2.2.2. Metin Üreticisinin Statüsü

TUD'daki metin katmanlama biçimleri sözcükleri kullanan bireylerin meslekleri, ekonomik durumları veya dil toplumunun ne kadarına ulaşabilecekleri ile ilgili bilgileri içermemektedir.

5.2.2.2.3. Dildeki Metin Üreticisinin Yaşı ve Cinsiyeti

Tablo 50.de "dürüstçe" sözcüğünün içinde yer aldığı metinlerin okuyucu kitlesi ve kullanım miktarı ile ilgili bilgiler gösterilmiştir.

Tablo 50. "dürüstçe" Sözcüğünün Okuyucu Kitlesine Göre Metinlerde Kullanımları ve Miktarları

Okuyucu Kitlesi	Sözcük sayısı	Doküman sayısı	Kullanım Miktarı
Çocuk	1.358.099	125	1
Genç	914.251	59	9
Yetişkin	41.823.669	4.006	112
Tümü	3.518.244	244	15
Toplam	**47.614.263**	**4.434**	**137**

Buna göre "dürüstçe" sözcüğü daha ziayde, genel sözlüklerinin asıl kullanıcı kitlesi olan yetişkinler tarafından kullanılan bir özelliktedir, örneğin sadece çocuklar tarafından kullanılıp çocuk argosuna ait bir dil unsuru olması mümkün değildir. "dürüstçe" sözcüğü genel dil kullanıcıları arasında yayılma kazanmıştır.

Tablo 51.de "dürüstçe" sözcüğünü kullanan metin üreticisinin cinsiyetleri ile ilgili bilgiler gösterilmiştir.

Tablo 51. "dürüstçe" Sözcüğünü Kullanan Bireylerin Cinsiyetleri ve Miktarları

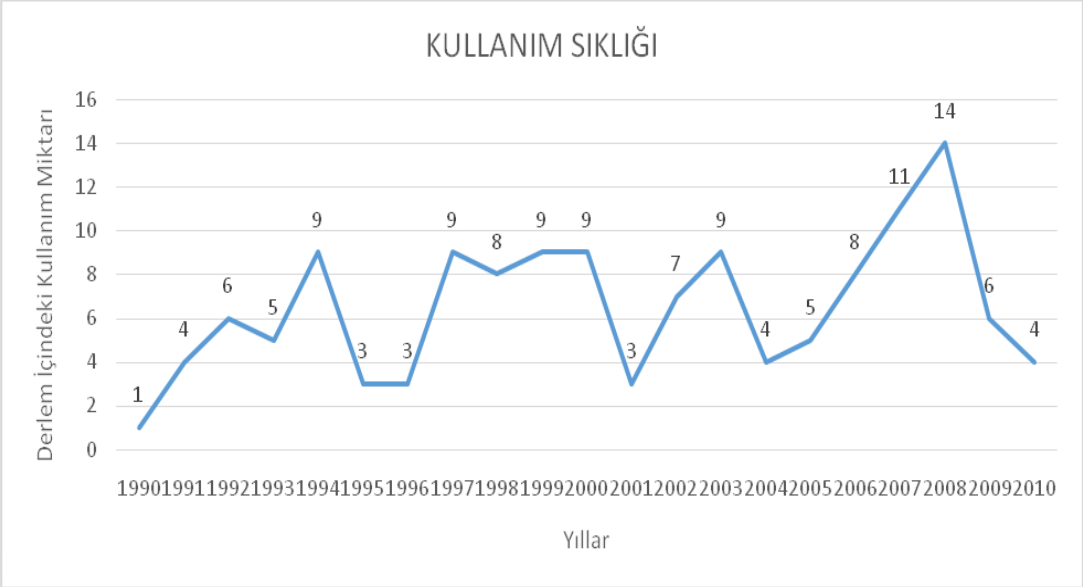
Cinsiyet	Sözcük Sayısı	Doküman Sayısı	Kullanım Miktarı
Kadın	7.324.441	824	27
Erkek	25.057.950	2.445	75
Diğer	15.259.297	1.167	35
Toplam	**47.641.688**	**4.436**	**137**

İki tablodaki verilere göre "dürüstçe" sözcüğü erkekler, kadınlar ve cinsiyeti belli olmayan (kadın veya erkek) dil üreticileri tarafından kullanılan bir özelliktedir. Oranlar dikkate alındığında bu sözcüğün sadece bir cinsiyette kullanılmadığı görülmektedir, dolayısıyla bu sözcüğü sadece belli bir cinsiyete ait, argo niteliği taşıyan bir yapısı yoktur ve sözcük yayılma testinin bu aşamasında başarılıdır.

5.2.3. Zaman Direnci Ölçütü

Tablo 52.de "dürüstçe" sözcüğünün 1990-2010 yılları arasında yıllara göre kullanım miktarları gösterilmiştir.

Tablo 52. "dürüstçe" Sözcüğünün 1990-2010 Yılları Arasında Kullanım Sıklığı

Buna göre "dürüstçe" sözcüğü 1990-2010 yılları arasında yıllık yaklaşık 6,85 adetlik ortalamayla kullanılan bir özelliktedir. Derlem içinde en az kullanıldığı yıl 1990 (1), en çok kullanıldığı yıl 2008'dir (14). Bu sözcük 1990-2010 yılları arasında dilde kararlılığı sağlamış bir yapıdadır ve zaman direnci testini başarmaktadır.

5.2.4. Art Zaman Sınırı Ölçütü[125]

"Dürüstçe" Sözcüğüyle İlgili Genel Değerlendirme:

"dürüstçe" sözcüğü çalışma kapsamında ortaya konulan sözlük birim seçimi ölçütleri gözetildiğinde ve sözlük birim seçimi akış şemasında değerlendirildiğinde ilgili testlerden başarılı olarak geçmektedir. Bu durum, "dürüstçe" sözcüğünün sözlükselleşme aşamalarını tamamlamış bir sözlük birim olduğunu ortaya çıkarmaktadır. "dürüstçe" sözcüğünün genel Türkçe sözlükte bir sözlük birim olarak yer alması gerekmektedir.

5.3. "tüytop" Sözcüğünün Sözlük Birim Seçimi Ölçütlerine Göre Test Edilmesi ve Değerlendirilmesi

"tüytop" sözcüğü TDKTS'de "Tenise benzeyen ve bir tür tüylü topla oynanan oyun" tanımıyla yer alan bir sözlük birimdir. Bu sözcüğün çalışma kapsamındaki genel Türkçe sözlüklerdeki durumu Tablo 53.te gösterilmiştir.

[125] 5.1.4. Art Zaman Sınırı Ölçütü başlığı altında ilgili açıklama yapılmıştır.

Tablo 53. “tüytop” Sözcüğünün Genel Türkçe Sözlüklerdeki Durumu

	TDKTS	MBTS	ÖTS	DDTS	GTS
tüytop	var	yok	yok	yok	yok

Buna göre “tüytop” sözcüğü sadece TDKTS’de bulunmaktadır. Başka bir ifade ile TDKTS için bu sözcük Türkçenin söz varlığında sözlükselleşmiş yani bir sözlük birim hâline gelerek sözlükte kendisine yer bulmuştur.

“tüytop” sözcüğünün yazılı metinlerdeki sorgusu 47.641.688 sözcükten oluşan TUD’da hiçbir metin içinde kullanılmamış bir sözcüktür. Bu sözcük bir kez bile kullanılmadığı için kullanım sıklığı, kullanım genişliği, zaman direnci ve art zaman sınırı ölçütlerinin hiçbirini sağlayamamaktadır. Dolayısıyla “tüytop” sözcüğü sözlükselleşme aşamasını sağlayamamış bir özelliktedir ve bu sözcüğün genel Türkçe bir sözlükte yer alması zorunlu değildir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye'de ve Avrupa'da çeşitli diller için genel sözlük hazırlayanlarla yapılan görüşmelerden ve özellikle güncel sözlük bilimi yöntemleri, uygulamaları, yaklaşımları konusunda hazırlanmış kitap, bilimsel makale, sözlük bilimcilerin ve genel dil sözlüklerinin resmî İnternet siteleri gibi geniş bir yelpazeden hareketle sözlük birim seçimi ve sözlük bilimi yöntemleri ile ilgili çeşitli bulgular ve bilgiler elde edilmiştir.

Genel kullanımdaki aday sözlük birimlerin sözlükselleşmesinin kanıtı bir genel sözlükte yer almasıdır. Ancak genel bir sözlükteki sözlük birimlerin seçiminde test edilebilir, farklı uzmanlar tarafından ele alındığında aynı koşullar altında aynı sonuçlara ulaşmayı sağlayan, kişiden kişiye değişmeyen, gelişmeye ve geliştirilmeye açık ölçütler kullanılmaması, sözlüğün dilin söz varlığını yansıtma ihtimalini olumsuz olarak etkilemektedir. Bilimsel ölçütler gözetilmeden yapılacak bir sözlük birim seçimi sözlükselleşme sürecini tam olarak tamamlamış aday sözlük birimlerin sözlüğe girememesine ya da sözlükselleşme sürecini tamamlamamış aday sözlük birimlerin sözlüğe girmesine yol açacaktır.

Türkçe öğretimi, Türkçe dil bilgisi, dilbilimi vb. alanlarda lisansüstü tez, makale, ders kitabı vb. bilimsel bazı araştırmalar yapılırken Türkçe sözcük veya söz öbeklerinin dilde var olup var olmadıkları konusunda genel Türkçe sözlüklerdeki görünüm esas alınmaktadır. Yani çalışmalar gerçekleştirilirken evren olarak seçilen Türkçe söz varlığının örneklemi olarak genel Türkçe sözlüklerdeki sözlük birimler kabul edilmektedir. Ancak Türkçe söz varlığında kullanım genişliği sağlamış, farklı metinlerde, farklı konu alanlarında belirli bir süreden beri kullanılan, kısacası aslında sözlükselleşmiş ve dilde var olup dil kullanıcılarının kullandığı ancak genel sözlük hazırlayıcısının dikkatinden kaçmış ya da farklı durumlar gözetilerek bir şekilde genel sözlükte kendisine yer bulamamış sözlük birimler Türkçede kullanılmayan unsurlar gibi gözükmekte ve doğal olarak araştırmacılar tarafından dilde yok sayılmaktadır. Bu durumun tersi olarak aslında dilde yayılım, sıklık ve zaman testi gibi aşamaları başarı ile geçememiş ve farklı amaçlarla veya nedenlerle sözlüğe girmiş sözlük birimlerin de dilin genel söz varlığına ait olduğu varsayılmaktadır. Bu noktada; makale, ders kitabı, tez gibi bir bilimsel bir çalışmaya kaynaklık eden bu tür genel sözlükler için sözlük birim seçiminde; bilimi niteleyen ulaştığı sonuçların çelişkiden uzak kendi içinde tutarlı, uzmanlar tarafından test edilebilir, hatalarını

görerek daha doğru olana doğru gelişen, birbiriyle bağlantılı, uygun ve mantıkla örgütlenmiş uyumlar seti olması vb. hususlara dikkat edilmesi bir zorunluluktur. Dolayısıyla Türkçenin gerçek söz varlığını yansıtmak bu noktada çok önemlidir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde genel sözlüklerin özellikleri, sözlük birim, sözlük birimin türleri ile ilgili alan yazını taramasından elde edilen bilgilere yer verilmiş, tartışmalı veya açıklanmaya muhtaç olan tanımlar, yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Zira çalışmanın kapsamı genel sözlüklerde sözlük birim seçimi olduğu için genel sözlüklerin sözlük türleri arasındaki yerinin ve özelliklerinin irdelenmesi ve sözlük birimin ne olduğunun ve dildeki hangi unsurların sözlük birim olabileceği gibi konuların açıklanmaya ihtiyacı vardır.

Yine ilk bölümde sözlükselleşmenin tanımı, sözlükselleşmenin aşamaları yerli ve yabancı alan yazınındaki önceki araştırmacılar tarafından ele alınmış sözlükselleşme terimi ve sözlükselleşme aşamaları tartışılmış, konuyla ilgili önemli noktalar tespit edilmiştir. Anlık oluşumun, yeni ögenin ve yerleşikleşmenin tanımları irdelenmiş, yeni ögelerin türleri ile ilgili geniş bir alan yazını taraması gerçekleştirilmiştir. Sözlükselleşme konusunun, sözlük bilimi alanını da ilgilendiren bir özellikte olmasına rağmen Batı alan yazınında ve yerli alan yazınında sözlükselleşmenin daha ziyade biçim bilgisi alanında araştırma yapan araştırmacılar tarafından ele alındığı ve sözlükselleşme aşamasına bir sözlüğün dâhil edilmediği görülmüştür. Çalışma kapsamında sözlükselleşme tanımına sözlük kavramı dâhil edilip sözlük bilimsel bir yaklaşım kazandırılmaya çalışılarak özgün bir tanım ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın yönteminin nasıl yapıldığına dair bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmada, genel sözlük hazırlayan kişilerin, araştırma örneklemindeki Avrupa'da ve Türkiye'de sayı bakımından az kişiden oluşması, araştırmanın nicel yöntemle yapılması durumunda veri kısıtlılığına neden olacağı düşünülerek nitel yönteme dayalı bir araştırma yapılmıştır. Ayrıca genel sözlük hazırlayan sözlükçülerin aday sözlük birimleri nasıl tespit ettikleri ve sözlük birim seçiminde uyguladıkları yöntem ile ilgili olarak "nasıl", "neden" ve "niçin" sorularına cevaplar bulunmasının, elde ettikleri deneyimlerin, aday sözlük birimleri belirlemede ve sözlük birimleri seçmelerindeki sınırlarının doğal ortamları içerisinde incelenebilmesi amacıyla da nitel bir çalışma tercih edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımının tercih edilmesinin bir diğer sebebi ise sözlükçülerin sözlük

bilimi alanındaki alışkanlıklarını, uygulamalarını, deneyimlerini betimlemek, keşfetmek ve sistematik olarak sunmaktır. Yarı-yapılandırılmış görüşme sorularıyla elde edilen verilerin araştırmayı yönlendirecek biçimde zengin bir içeriğe sahip olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra bu araştırmanın modeli nitel araştırma türlerinden kuram oluşturma kapsamına girmekte ve araştırma ile referans alınan modelin uygulama ile karşılaştırılması, uygulamanın modele benzeyen ve model ile ayrılan yanları, modelin Avrupa'daki başka sözlüklerle benzeşen ve ayrışan yönlerinin saptanması, modelin Türkiye'deki genel sözlük hazırlayıcılarının uyguladıkları yöntemle benzeşen ve ayrışan yanları tespit edilip yorumlanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde sözlük birim seçimi etkileyen faktörler ele alınmıştır. Nitel araştırma kapsamında özellikle Avrupalı katılımcılar ile Türk katılımcıların sözlük birim seçimindeki yöntem farklılığını ortaya koyan bazı unsurlar görülmüştür. Bunlar: "sözlük çalışması maliyetinin sözlük birim seçimine etkileri, sözlük birim seçiminde kullanıcıların etkileri, veri kaynaklarının sözlük birim seçimine etkisi, betimsel veya kural koyucu yaklaşımın sözlük birim seçimine etkileri"dir. Dolayısıyla çalışma kapsamında sözlük birim seçiminin sadece kuramsal temellere dayanan bir modelinin ortaya konulmasının bu çalışmayı bir yönden eksik bırakacağı görülmüş ve ilgili başlıklar altında bu faktörler ele alınmıştır. Zira bu çalışma, kapsamı itibariyle herhangi bir genel sözlük hazırlayıcısı bir kişiyi veya kurumu eleştirmek veya sorunu ortaya koymak değil, sözlük biriminin seçiminin daha nitelikli yapılabilmesi için bir çözüm model önerisi ve ölçüt geliştirmektir. Dolayısıyla bu bölümde genel sözlük çalışmalarında sözlük birim seçimini etkileyen hususlar ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde özgün bir sözlük birim seçme modeli geliştirilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen nitel araştırma ile genel sözlük hazırlayıcılarından sözlük birim seçimi ile ilgili çeşitli görüşler, bilgiler ve bulgular elde edilmiştir. Sözlük birim seçiminin bazı noktaları ülkeler arasında benzerlik gösterirken bazı noktalarında farklı ülkelere mensup sözlük hazırlayıcılarının farklı ölçütler geliştirdiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu konudaki farklılıklar ve benzerlikler analiz edilerek ve örneğin derlem dilbilim gibi farklı alanların bilgileri de harmanlanıp bir sözlük birim seçme ölçütler dizisi geliştirilmiştir. Ortaya konulan bu modelin bazı kısımları sadece genel sözlük hazırlayıcılarının sunduğu bilgiler olmayıp alan yazınında daha önce karşılaşılmayan

ölçütlerdir. Bu ölçütlerin geliştirilmesinde önceki araştırmacıların ortaya koyduğu eski bilgilerin üst üste eklenmesi değil, eski bilgilerin yeni araştırma bulgularıyla ilişkilendirilerek değiştirilmesi ilkesi gözetilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde ortaya konulan sözlük birim seçme ölçütleri koşularak Türkçenin söz varlığından rastgele (random yöntemiyle) seçilen üç sözcük üzerinde Türkçe Ulusal Derlemi'ndeki verilerden yola çıkılarak bir test gerçekleştirilmiştir.

ÖNERİLER

Ekip Çalışması ve Maliyet Faktörünün Yönetimi

Nitel araştırma için yapılan görüşmelerde Türkiye'de genel Türkçe sözlük hazırlayan bazı sözlükçülerin genel sözlük hazırlama işini tek başına gerçekleştirildiği bilgisine ulaşılmıştır. Günümüzde Türkçenin söz varlığının, teknolojinin, zaman yönetiminin esasları düşünüldüğünde bir genel sözlüğü bir kişinin tek başına hazırlaması zor bir süreçtir. Yapılan görüşmelerde özellikle Avrupalı sözlük hazırlayan sözlükçülerin büyük bir bölümünün sözlük çalışmalarını bir projelendirme anlayışı çatısında ekip çalışmasıyla gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Genel Türkçe sözlük çalışmalarında da maliyet analizi yapılmış, görev dağılımı ve kadrosu belirlenmiş bir yol izlenmesi sözlük birim seçimini ve dolayısıyla genel sözlüğün kalitesini olumlu yönde etkileyecektir.

Sözlük Kullanıcılarının Göz Önünde Bulundurulması

Genel sözlük çalışmaları için öncelikle kullanıcı ihtiyaçları ile ilgili saha araştırmaları ve ihtiyaç analizleri yapılarak kullanıcı talepleri belirlenmelidir. Bu konuyla ilgili çeşitli kapsamlı çalışmalar yapılarak sözlük hazırlama çalışmasının kullanıcıların taleplerine cevap verecek biçimde gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Veri Kaynağı

Yapılan görüşmelerde sözlük hazırlayıcılarının genel sözlük için kullandığı veri kaynaklarının önceki sözlükler, tarama yoluyla fişleme yöntemi, içgörü ve elektronik derlemler olduğu saptanmıştır. Ancak bu yöntemlerden fişleme ve içgörü yöntemi kullanışlı olmamakla birlikte çeşitli zorlukları ve olumsuzlukları doğurmaktadır. Bu veri kaynakları arasında çağın özelliklerine en uygun olanı ve sözlük birimlerin kullanım sıklığının, yayılmasının, zaman testinin tespit edilmesi

konusunda en nesnel verileri sağlayanı elektronik derlemlerdir. Türkçenin söz varlığını nitelikli bir genel sözlükte yansıtabilmek için dili temsil gücü yüksek bir derleme ihtiyaç vardır. Ancak hazırlanacak bir elektronik derlemin Türkçeyi temsil edebilmesi için çeşitli aşamaların sağlanması gerekmektedir. Elektronik derlemin veri girişi sağlanmadan önce Türkçeye uygun, metin türlerinin, konu alanlarının, yaş gruplarının, sosyal durum düzeylerinin vb. belirlenmesi ve metinlerdeki verilerin derlem içindeki oranlarının ne olacağının belirlenmesi gerekmektedir. Bu konuda sosyolog, yöntem bilimci, psikolog, eğitim bilimci vb. farklı bilim dallarından uzmanların çalışmanın içinde yer alması gerekmektedir.

Bilimsel Sözlük Birim Seçimi Ölçütleri

Sözlük birimlerin seçimi ise kişisel tercihlere, yaklaşımlara, düşüncelere veya sezgisel yaklaşımlara göre değil; belirlenmiş, açıklanabilir, tekrar edilebilir, farklı zamanlarda uygulandığında yakın sonuçları verecek, önceden belirlenmiş ölçütlere göre gerçekleştirilmelidir. Sözlük birim, seçiminde kural koyucu biçimdeki bir anlayış Avrupa'daki birçok sözlük bilimci tarafından eleştirilen bir özellik olarak görülmektedir. Zira kural koyucu yaklaşımla, sözlüğe sözlük birim olarak alınmayan unsurlar, sözlüğün kullanıcısının bilgi arayışı için uzman olmayan kişilerin hazırladığı kaynaklara yönelmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Türkçenin söz varlığını yansıtırken Avrupa'daki çoğu sözlük hazırlayıcısının tercih ettiği gibi betimsel bir anlayışın hâkim olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim III*, TDK Yayını, Ankara.

Aksan, D., Ergenç, İ. ve Uzun L. (1997). "Türklerde Sözlükçülük ve Bugün Türkiye'de Sözlük", *XI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Yayınları, Ankara, ss. 231-236.

Aksan, Y. ve diğerleri. (2012). "Construction of the Turkish National Corpus (TNC)", *In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012),* İstanbul.

Anttila, R. (1972). *An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*, The Macmillan Company, New York.

Arifoğlu, A., Demirer, M. ve diğerleri, (2006). *Bilişim Terimleri Sözlüğü,* Türk Standartları Enstitüsü, Ankara.

Atkins, B. S. ve Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, Oxford University Press, Oxford.

Bachielli, R. (2010). "Our Worries About 'Nonce' (Something More Than a Terminological Problem)", *Linguae & Rivista di Lingue e Culture Moderne*, C:9, S: 1, ss. 83-90.

Bauer, L. (1983). *English Word-formation,* Cambridge University Press, Cambridge.

Bauer, L. (2001). *Morphological Productivity*, Cambridge University Press, Cambridge.

Béjoint, H. (2000). *Modern Lexicography: An Introduction*, Oxford University Press, Oxford.

Bergenholtz, H. ve Nielsen, J. S. (2013). "What is a Lexicographical Database". *Lexikos*, C: 23, No: 1, ss. 77-87.

Biber, D. (1993). "Representativeness in Corpus Design", *Linguistic and Literary Computing*, C: 8, No: 4, ss. 243–257.

Biber, D. ve Conrad, S. (2009). *Register, Genre, and Style*, Cambridge University Press, New York.

Blank, A. (2001). "Pathways of Lexicalization", *Language Typology and Universals*, Editör Martin Haspelmath, De Gruyter, Berlin, New York, ss. 1596-1608.

Bloor, M. ve Wood, F. (2006). *Keywords in Qualitative Methods: A Vocabulary of Research Concepts,* Sage Publications, London.

Booij, G. (2005). *The Grammar of Words - An Introduction to Morphology*, Oxford University Press, Oxford.

Boz, E. (2006). "Sözlük ve Sözlükçülük Sorunu", *Türkçenin Çağdaş Sorunları*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Boz, E. (2015). "Kullanıcı ve Sözlük İlişkisi", *Erdem Dergisi*, S: 69, ss. 41-52.

Brinkmann, S. (2013). *Understanding Qualitative Research* . Oxford University Press, London.

Brinton, L. J. ve Elizabeth C. T. (2005). *Lexicalization and Language Change*, Cambridge University Press, Cambridge.

Brown, K. ve Miller. J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics*, Cambridge UniversityPress, New York.

Burkhanov, I. (1998). *Lexicography: A Dictionary of Basic Terminology*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Rzeszów.

Bussmann, H. (1996). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, Routledge, London.

Cabré, M. T. ve Castellví, M. (1999). *Terminology: Theory, Methods and Applications,* John Benjamins Publishing, Amsterdam.

Čermák, F. (2003). "Source Materials for Dictionaries", *A Practical Guide to Lexicography*, Editör Piet van Sterkenburg, John Benjamins Publishing, Amsterdam, ss. 18-26.

Clankie, S. (2013). "An Overview of Genericization in Linguistics", *Proceedings of the Second International Conference on Onomastics "Name and Naming": Onomastics in Contemporary Public Space,* Baia Mare.

Corbin, J., ve Strauss, A. (1998) *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory,* Sage Publications, London.

Creswell, J. W. ve Miller, D. L. (2000). "Determining Validity in Qualitative Inquiry", Theory Into Practice*, C: 39*, ss. 124-130.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*, (2. Baskı), Sage Publications, London.

Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, Sage Publications, London.

Crystal, D. (2008). *Dictionary of Linguistics and Phonetics,* (6. Baskı), Blackwell Publishing, Singapur.

Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Demirci, K. (2014). *Türkoloji için Dilbilim: Konular, Kavramlar, Teoriler*, Anı Yayınları, İstanbul.

Emecan, N. (1998). *1960'tan Günümüze Türkçe Bir Sözlük Denemesi,* Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul.

Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*, Sage Publications, London.

Fischer, R. (1998). *Lexical Change in Present-day English: A Corpus-based Study of the Motivation, Institutionalization, and Productivity of Creative Neologisms*, Gunter Narr Verlag, Tübingen.

Flick, U. (2013). *The Sage Handbook of Qualitative Data Analysis*, Sage Publications, London.

Flowerdew, L. (2011). *Corpora and Language Education*, Palgrave Macmillan, England.

Francis, W. N. ve Kucera, H. (1982). *Frequency Analysis of English Usage: Lexicon and Grammar,* Houghton Mifflin, Boston.

Ger, G.; Belk R. W. ve Russell B. (2009). "Tüketici Araştırmalarında Nitel Yöntemler Kullanmanın İncelikleri ve Zorlukları", *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, C:1, S:1, ss. 1-19.

Günay, D. (2007). *Sözcükbilime Giriş,* Multilingual Yayınları, İstanbul.

Hanks, P. (2015). *The Oxford Handbook of Lexicography*, Editör Philip Durkin, Oxford University Press, Oxford.

Harley, T., A. (2005). *The Psychology of Language*, Psychology Press, New York.

Hartmann, R. R. K. (2003). *Lexicography: Lexicography, Metalexicography and Reference Science*, Routlegde, London.

Hartmann, R. R. K. ve James, G. (1998). *Dictionary of Lexicography*, Psychology Press, London.

Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü.* Engin Yayınevi, Ankara.

Hohenhaus, P. (2005). "Lexicalization And Institutionalization", Handbook of Word-formation, Editörler Pavol Štekauer ve Lieber Rochelle, Springer, Amsterdam, ss. 353-370.

Honselaar, W. (2003). "Examples of Design and Production Criteria for Bilingual Dictionaries", *A Practical Guide to Lexicography*, Editör Piet van Sterkenburg, John Benjamins Publishing, Amsterdam, ss. 323-333.

Jackson, H. (2000). *Words, Meaning and Vocabulary: An Introduction to Modern English Lexicology***,** Continuum, England.

Jackson, H. (2002). *Lexicography an Introduction*, Routledge. London.

Jackson, H. ve Etienne Z. A. (2007). *Words, Meaning and Vocabulary: an Introduction to Modern English Lexicology*, Continuum, New York.

Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Karaş, M. (1990). "Dilde Yeni Sözcükler Konusuna Dilbilimsel Bir Yaklaşım", *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınları, ss. 145-154.

Kiefer, F. ve Sterkenburg P. Van. (2003). "Design and Production of Monolingual Dictionaries", Editör Piet van Sterkenburg, John Benjamins Publishing, Amsterdam, ss. 350-366.

Kilgarriff, A. (2013). "Using Corpora as Data Source for Dictionaries", *The Bloomsbury Companion to Lexicography*, Editör Howard Jackson, Bloomsbury, London, ss. 77-96.

Kilgarriff, A. ve Grefenstette, G. (2008). "Introduction to the Special Issue on the Web as Corpus", *Practical Lexicography: a Reader*, Editör Thierry Fontenelle, Oxford University Press, Oxford, ss. 89-102.

Kipfer B. A. (2013). "Glossary of Lexicographic Terms", *Bloomsbury Companion to Lexicography*, Editör Howard Jackson, Bloomsbury, New York, ss. 391-407.

Kirkness, A. (2004) "Lexicography", *The Handbook of Applied Linguistics*, Editörler Alain Davies ve Catherine Elder, Blackwell, Oxford, ss. 54–81.

Landau, S. I. (2001). *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*, 2.b., Cambridge University Press, Cambridge.

Leech, G., G. (1991). "The State of Art in Corpus Linguistics", *English Corpus Linguistics*, Editörler Karin Aijmer ve Bengt Altenberg, Longman, London. ss. 8–29.

Lipka, L. (1992). "Lexicalization and Institutionalisation in English and German." *Linguistica Pragensia* S: 1, ss. 1-13.

Manchester, W. ve Reid, P. (2015). *The Last Lion: Winston Spencer Churchill: Defender of the Realm, 1940-1965*, Pan Macmillan, England.

Maxwell, K. (2006). "*A New Word is Born: How Do New Words Make it into Dictionaries?", MED Magazine*, S: 38.

McArthur, T. (1998). *Living words: Language, Lexicography, and The Knowledge Revolution*, University of Exeter Press, Exeter.

McEnery, T., Xiao, R., ve Tono, Y. (2006). *Corpus-based Language Studies: An Advanced Resource Book*, Routledge, London.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*, John Wiley & Sons, San Franscisco.

Metcalf, A., A. (2004). *Predicting New Words: The secrets of Their Success*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*, Prentice Hall, New York.

Oktuğ, M. (2009) "Neolojizm Bağlamında Dilsel Üretimler/Ekonomik Göstergeler: 2000 Yıllarında Yaşanan Ekonomik Krizin Dilbilimsel Çözümlemesi", *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, C: 1, S: 1, ss. 123-133.

Ooi, V. BY. (2008). "The Lexis of Electronic Gaming on the Web: A Sinclairian Approach", *International Journal of Lexicography*, C:21, No: 3, ss. 311-323.

Öner, N. (1986). *Klasik Mantık*, 5.Baskı., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Özen, Y. ve Gül, A. (2007). "Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, No:15, ss.394-422.

Özkan, B. (2013). "Yöntem ve Uygulama Açısından Türkiye Türkçesi Söz Varlığının Derlem Tabanlı Sözlüğü", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S:66, ss. 149-178.

Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*, SAGE Publications, London.

Patton, M. Q. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*, Sage, Los Angeles.

Plag, I. (2003). *Word-Formation in English Formation*, Cambridge University Press. Cambridge.

Römer, U. (2005). *Progressives, Patterns, Pedagogy: A Corpus-driven Approach to English Progressive Forms, Functions, Contexts and Didactics*, John Benjamins Publishing, Amsterdam.

Saldaña, J. (2011). *Fundamentals of Qualitative Research*, Oxford University Press, New York.

Schmid, H. J. (2008). "New Words in the Mind: Concept-formation and Entrenchment of Neologisms", *Anglia-Zeitschrift für Englische Philologie,* C:126, S: 1, ss. 1-36.

Schmitt, N. (2010). *Researching Vocabulary: A Vocabulary Research Manual*, Palgrave Macmillan, England.

Schutt, R. K. (2011). *Investigating the Social World: The Process and Practice of Research*. Pine Forge Press, Boston.

Sinclair, J. M. (2005). "Corpus and Text-basic Principles", *Developing Linguistic Corpora: A Guide to Good Practice*, Editör Martin Wynne, Oxbow Books, Oxford, ss. 1-16.

Sterkenburg, P. V. (2003). "The dictionary: Definition and History", *A Practical Guide to Lexicography*, Editör Piet van Sterkenburg, John Benjamins Publishing, Hollanda, ss. 3-18.

Svensén, B. (2009), *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-making*, Cambridge University Press, New York.

Swanepoel, P. (2003). "Dictionary Typologies: A Pragmatic Approach", *A Practical Guide to Lexicography*, Editör Piet van Sterkenburg, John Benjamins Publishing, Amsterdam, ss. 44-70.

Şimşek. H. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.

Tarp, S. (2008). *Lexicography in the Borderland between Knowledge and Non-knowledge: General Lexicographical Theory with Particular Focus on Learner's Lexicography*, Walter de Gruyter, Tubingen.

Topaloğlu, A. (2014). *Türkçe Sözlük: Güzel Türkçenin Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul.

Trap-Jensen, L. (2002). "Descriptive and Normative Aspects of Lexicographic Decision-Making: The Borderline Cases", *10. Euralex Kongresi 2002*, Kopenhag, ss. 503-509.

Türkçe Sözlük, (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Türkçe Sözlük, (2012). Dil Derneği Yayınları, Ankara.

Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim, Temel Kavramlar*, Papatya Yayınları, İstanbul.

Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul.

Walliman, N. (2010). *Research Methods: The Basics*, Routledge, New York.

Xiao, R. (2010). "Corpus Creation", *The Handbook of Natural Language Processing*, 2. Baskı, Editörler Nitin Indurkhya ve Fred J. Damerau, CRC Press, Londra, ss. 147-165.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Zandvoort, R. W. (1976). *A Handbook of English Grammar,* 7. Baskı, Longman, London.

Zgusta, L. (1971). *Manual of Lexicography*, Walter de Gruyter.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

A Magyar Nyelv Nagyszótára, (Çevirimiçi), http: //nszt.nytud.hu/info.html, 15 Ocak 2016.

A Magyar Nyelv Nagyszótára, (Çevirimiçi), http: //www.nytud.hu/depts /lexi/index.html, 15 Ocak 2016.

British National Corpus, (Çevrimiçi), http://www.natcorp.ox.ac.uk/docs/URG/ BNCdes.html#BNCcompo, 12 Şubat 2016.

Canoonet Deutsche Wörterbücher Und Grammatik, (Çevirimiçi), http: //canoo.net/ services/ueberblick/verantwortung.html?lang=en , 11 Aralık 2015.

Christian Lehmann, (Çevirim İçi), http://www.christianlehmann.eu/ling/ ling_meth/ling_description/lexicography/dict_vs_encyclopedia.html, 5 Eylül 2014.

Christian Lehmann, (Çevirim İçi), http://www.christianlehmann.eu/ling/lg_system /sem/index.html?http://www.christianlehmann.eu/ling/lg_system/sem/significatum_d esignatum.html, 5 Eylül 2014.

Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/wordloversblog/new/collins-dictionary-some-criteria-for-inclusion,55,HCB.html, 24 Şubat 2015.

Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/word-lovers-blog/new/collins-dictionary-some-criteria-for-inclusion,55,HCB.html, 7 Şubat 2016.

Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/shakespeare, 6 Şubat 2016.

Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/mozart, 26 Ocak 2016.

Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/lincoln, 26 Ocak 2016.

Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/atat%C3%BCrk, 26 Ocak 2016.

Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/obama, 26 Ocak 2016.

Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/hillary, 26 Ocak 2016.

Collins Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/jackson, 27 Ocak 2016.

das Deutschen Wörterbuchs von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm, (Çevirimiçi), http://dwb.uni-trier.de/de/das-woerterbuch/das-dwb/, 15 Şubat 2016.

Diccionario de la Lengua Española, (Çevirimiçi), http://www.rae.es/diccionario-de-la-lengua-espanola, 29 Ocak 2016.

Dicţionarul Limbii Române, (Çevirimiçi), http://philippide.academiaromana-is.ro/pages/lexicografie.html, 16 Ocak 2016.

Evaer, (Çevirimiçi), http: //www.evaer.com/, 12 Şubat 2016.

Gelişmekte Olan Spor Branşları Federasyonu, (Çevrimiçi), http://gosbf.gov.tr/, 12 Ocak 2016.

Google Books, (Çevrimiçi), https://books.google.com.tr/books?id=YFQEAAAAMBAJ&pg=PA87&lpg=PA87&dq=complete+triphibian+life&source=bl&ots=YSZTBg384X&sig=s9m7hdZTO18ulFTTftpQxbU7tU&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjd8_7i3arLAhUmIpoKHYYsDfkQ6AEIHDAA#v=onepage&q=%20triphibian&f=false, 13 Kasım 2015.

Google, (Çevirimiçi), https://www.google.com.tr/#q=karb%C3%BCrat%C3%B6r, 7 Şubat 2016.

Google, (Çevirimiçi), https://www.google.com.tr/#q=protoplazma, 7 Şubat 2016.

Google, (Çevirimiçi), https://www.google.com.tr/#q=trgier++kay%C4%B1%C5%9F%C4%B1, 7 Şubat 2016.

Google, (Çevrimiçi), https://www.google.com.tr/#q=melocan, 12 Mart 2015.

Id-Dizzjunarju Malti, (Çevirimiçi), http: //www.merlinpublishers.com/selectedisbnbook_eng.php?isbn=9789990913750, 10 Ekim 2014.

İDO, (Çevirimiçi), http://www.ido.com.tr/duyuru-hepsini-goster/890-ido-roro-seferlerine-basladi, 8 Ocak 2016.

Kielitoimiston Sanakirja, (Çevirimiçi), http: //www.kielitoimistonsanakirja.fi/, 02 Kasım 2015.

Kubbealtı Lügati, (Çevrimiçi), http: //www.kubbealtilugati.org/onsoz.html, 13 Şubat 2016.

Kubbealtı Lügati, (Çevrimiçi), http://www.kubbealtilugati.org/sonuclar.aspx?km=melocan&mi=0, 12 Mart 2015.

Kubbealtı Lügati, (Çevrimiçi), http://www.kubbealtilugati.org/sonuclar.aspx?km=mekke&mi=0, 8 Şubat 2016.

Kubbealtı Lügati, (Çevrimiçi), http://www.kubbealtilugati.org/sonuclar.aspx?km=medine&mi=0, 8 Şubat 2016.

Longman Dictionary of Contemporary English, (Çevirimiçi), http: //global. longmandictionaries.com/, 03 Şubat 2014.

Macmillan Dictionaries, (Çevrimiçi), http: //www.macmillandictionaries.com/features/from-corpus-to-dictionary/, 05 Şubat 2016.

Macmillan Dictionaries, http: //www.macmillandictionaries.com/features/from-corpus-to-dictionary/, 05 Şubat 2016.

Macmillan English Dictionaries, (Çevirimiçi), http://www.macmillandictionary .com/about.html, 03 Ocak 2014.

Macmillian Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.macmillandictionary.com/open-dictionary/submit.html, 10 Temmuz 2014.

Macmillian Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.macmillandictionary.com/open-dictionary/submit.html, 10 Temmuz 2014.

Merriam Webster Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.merriam-webster. com/dictionary/triphibious, 12 Kasım 2015.

Messenger, (Çevirimiçi), https: //messenger.com, 8 Ekim 2015.

Milliyet, (Çevirimiçi), http://www.milliyet.com.tr/neslihan-dan-kotu-haber-gundem -1894336/, 8 Haziran 2014.

National Readership Survey, (Çevrimiçi), http://www.nrs.co.uk/nrs-print/lifestyle-and-classification-data/social-grade/, 12 Şubat 2016.

Newsmax, (Çevrimiçi), http://www.newsmax.com/t/newsmax/article/537376#!, 12 Aralık 2015.

Norsk Ordbok, (Çevirimiçi), http://no2014.uio.no/eNo/tekst/framside_english.html, 14 Ocak 2016.

Norsk Ordbok, (Çevirimiçi), https: //snl.no/Norsk_Ordbok, 14 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevirimiçi), http: //public.oed.com/history-of-the-oed /oed-editions/, 02 Ocak 2014.

Oxford Dictionaries, (Çevirimiçi), http: //public.oed.com/history-of-the-oed /dictionary-facts, 02 Ocak 2014.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://blog.oxforddictionaries.com/2013/11/word-of-the-year-2013-winner/, 14 Şubat 2015.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http: //www.oxforddictionaries.com/words/the-oec-composition-and-structure, 25 Haziran 2014.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://blog.oxforddictionaries.com/2013/11/word-of-the-year-2013-winner/, 20 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/shakespeare-william?q=shakespeare, 26 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition /english/obama-barack?q=obama, 26 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition /english/mozart-wolfgang-amadeus?q=Mozart, 27 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/lincoln-abraham?q=abraham+lincoln, 27 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/ataturk-kemal?q=atat%C3%BCrk, 27 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/obama-barack?q=Obama, 27 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/hillary-sir-edmund?q=Sir+Edmund+hillary, 27 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/jackson-michael?q=michael+jackson, 27 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/eid-al-fitr?q=%09eid+al-fitr, 28 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/thanksgiving, 28 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/passover,28 Şubat 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/vesak?q=Vesak, 28 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/fourth-of-july?q=fourth+of+july, 28 Ocak 2016.

Oxford Dictionaries, http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/millenniumbug?q=millennium+bug, 18 Aralık 2015.

Oxford English Dictionary http://public.oed.com/the-oed-today/guide-to-the-third-edition-of-the-oed/, 29 Ocak 2016.

Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http: //public.oed.com/the-oed-today/staff-of-the-oxford-english-dictionary/, 04 Şubat 2016.

Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http: //public.oed.com/the-oed-today/recent-updates-to-the-oed/march-2015-update/new-words-list-march-2015/, 01 Mayıs 2015.

Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http://blog.oxforddictionaries.com/2014/11/oxford-dictionaries-word-year-vape/, 12 Ocak 2015.

Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http://public.oed.com/history-of-the-oed/, 03 Şubat 2016.

Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/nonce#nonce , 23 Mayıs 2014.

Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/nonce-word?q=nonce+word, 23 Mayıs 2014.

Oxford English Dictionary, (Çevirimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/vape, 12 Ocak 2015.

Oxford English Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/words/the-oec-composition-and-structure , 5 Şubat 2016.

Oxford English Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/timing-chain?q=timing+belt, 5 Şubat 2016.

Oxford English Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/words/how-do-new-words-enter-oxford-dictionaries, 7 Temmuz 2014.

Oxford English Dictionary, (Çevrimiçi), http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/trademark, 19 Şubat 2015.

Oxford English Dictionary, Çevrimiçi), http: //www.oed.com/staticfiles/oedtoday2/oxford_and_the_dictionary.pdf, 16 Eylül 2014.

Oxford University Press, (Çevrimiçi), https://global.oup.com/academic/category/dictionaries-andreference/oedsubform/?cc=us&lang=en&, 7 Temmuz 2014.

Ötüken, (Çevrimiçi), http: //www.otuken.com.tr/KitapDetay/otuken-turkce-sozluk, 12 Şubat 2016.

QSR International, (Çevirimiçi), http: //www.qsrinternational.com/product/nvivo11-for-windows, 25 Ocak 2016.

Skype, (Çevirimiçi), http: //www.skype.com/tr/about/, 8 Ekim 2015.

Slovar Slovenskega Knjižnega Jezika, (Çevirimiçi), http: //bos.zrc-sazu.si/sskj.html#cip 08 Kasım 2015.

Slovar Slovenskega Knjižnega Jezika, (Çevirimiçi), http: //www.mladinska.com/sskj/domov 08 Kasım.2015.

Słownik Języka Polskiego, (Çevirimiçi), http: //www.wsjp.pl/index.php?pokaz=wstep&l=1&ind=0?pwh=0, 05 Mayıs 2014.

Svenska Akademien Ordbok Över Svenska Språket, (Çevirimiçi), http: //g3.spraakdata.gu.se/saob/, 11 Aralık 2015.

Svenska Akademien Ordbok Över Svenska Språket, (Çevirimiçi), http: //www.saob.se/om/, 11 Aralık 2015.

TDK Toplum Bilimleri Sözlüğü, (Çevirimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5728af49e64dd8.54650977, 12 Eylül 2015.

The Telegraph, http: //www.telegraph.co.uk/culture/culturenews/10777079/RIP-for-OED-as-worlds-finest-dictionary-goes-out-of-print.html, 10 Ekim 2015.

The England and Wales Cricket Board, (Çevrimiçi), http://www.ecb.co.uk/, 12 Ocak 2016.

TÜBA, (Çevirimiçi), http://www.tubaterim.gov.tr/, 12 Şubat 2015.

Türkçe Ulusal Derlemi, (Çevirimiçi), http://www.tnc.org.tr/, 15 Ağustos 2016.

Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56e2d54e760c71.90804867, 8 Şubat 2016.

Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56e2d54e760c71.90804867, 8 Şubat 2016.

Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e2aad64d4d53.62084186, 9 Şubat 2016.

Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e2b1b5879643.46448020, 9 Şubat 2016.

Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56e2bbf36babb2.40112685, 12 Mart 2015.

Türk Dil Kurumu, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori1=derlay&kelime1=melocan, 12 Mart 2015.

United Nations, (Çevirimiçi), http: //www.un.org/en/members/, 5 Eylül 2015.

Wikipedia, (Çevrimiçi), https://tr.wikipedia.org/wiki/Melocan, 12 Mart 2015.

İNGİLİZCE-TÜRKÇE KARŞILIKLAR LİSTESİ

abbreviations	: kısaltmalar
acronyms	: kısaltmalı sözcük
addressee	: alıcı kişi
addressor	: gönderici
ambiguity	: belirsizlik
case studies	: durum çalışmaları
clippings	: kırpmalar
compound word	: karmaşık sözcük
consolidation	: sağlamlaşma
convenience sampling	: kolay ulaşılabilir örnekleme
creation	: yaratım
descriptive lexicography	: betimsel sözlük bilimi
dictionary	: sözlük
diversity of users and situations	: kullanıcıların ve durumların çeşitliliği
endurance of the concept	: kavramın dayanıklılığı
entry	: madde
establishing	: kurma
ethnographies	: kültür analizi
fixed & semi-fixed phrases	: sabit ve yarı sabit öbek
frequency of use	: kullanım sıklığı
frequency	: sıklık
functional neologisms	: işlevsel yeni ögeler

general dictionary	: genel sözlük
generation of meanings and forms	: anlam ve biçimlerin üretilmesi
grammatical word	: dil bilgisel sözcük
grounded theory	: kuram oluşturma
headword list	: madde başı listesi
headword	: madde başı
homonymy	: eş adlılık
hypostatized concept	: cisimleştirilmiş kavram
initialisms	: harfle yapılan kısaltmalar
institutionalization	: yerleşikleşme
institutionalized lexeme	: yerleşikleşmiş sözlük birim
instruct	: talimat verici
internationalisms	: uluslararasıcılık
intra-linguistic motivation	: dil içi gerekçeler
labels and their use	: etiketler ve kullanımları
langue	: dil
lexeme	: sözlük/ sözcük birim
lexical element	: sözlüksel birim
lexical form	: sözlüksel biçim
lexical item	: sözlüksel öge
lexical structure	: sözlüksel yapı
lexicalization	: sözlükselleşme
lexicalized lexeme	: sözlükselleşmiş sözlük birim
lexicography	: sözlük bilimi

lexicology	: sözcük bilimi
lexicon	: söz varlığı
list of abbreviations	: kısaltmalar listesi
macrostructure	: dış yapı
metalexicography	: kuramsal sözlük bilimi
metonym	: ad aktarmaları
microstructure	: iç yapı
morphology	: biçim bilgisi
morphosyntactic word	: biçimsözdizimsel sözcük
multiword expressions	: çok sözcüklü ifadeler
narrate	: öyküleyici
narrative research	: Örnek olay, eylem araştırması
neologism	: yeni öge
neologisms in form	: biçimsel yeni öge
neologists	: yeni ögeciler
neonyms	: terminolojik yeni ögeler
new coinages	: yeni uydurmalar
new word	: yeni sözcük
nonce formation	: anlık oluşum
nonce	: anlık
normative lexicography	: kural koyucu sözlük bilimi
offensive terms	: saldırgan söz
partial words	: kısmi sözcükler
persuade	: ikna edici

phenomenological research	: olgubilimsel araştırma
phrasal idioms	: öbeksi deyimler
phrasal verbs	: öbeksi eylemler
places	: yerler (mekânlar)
polysemy	: çok anlamlılık
practical lexicography	: uygulamalı sözlük bilimi
prescriptive lexicography	: kural koyucu sözlük bilimi
primary channel	: temel kanal
process of hypostatization	: cisimleştirme aşaması
productive affixes	: üretken ek
proper names	: özel adlar
pseudo- neologisms	: sözde yeni ögeler
pseudo-concept	: sözde kavram
qualitative research	: nitel araştırma
range of text	: metin türü
reliability	: güvenirlilik
reveal self	: kendini anlatan
semantic neologism	: anlamsal yeni öge
setting	: konum
simple words	: basit sözcük
slang and jargon	: argo ve özel dil
spreading	: yayılma
stabilization	: istikrar sağlama
support verb constructions	: yardımcı eylem yapıları

systematic instability	: sistematik istikrarsızlık
the lexical word	: sözlüksel sözcük
the lexicographical word	: sözlük bilimsel sözcük
the morphological word	: biçimbilimsel sözcük
the onomastic word	: ad bilim sözcüğü
the orthographic word	: yazımsal sözcük
the phonological word	: sesbilimsel sözcük
the statistical word	: istatiksel sözcük
the style guide	: biçim kılavuzu
topicality	: güncellik
transferred words	: çeviri sözcükler
triangulation	: sağlama
unobtrusiveness	: dikkat çekmeme
validity	: geçerlilik
variant forms	: değişken biçimler
vocabulary types	: söz varlığı türleri
word list	: (sözlüğün) sözcük listesi
wordclass	: sözcük türü
word-formation and productivity	: sözcük yapımı ve üretkenlik